

**СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXVIII**

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
ET
INSTITUT DE LA LANGUE SERBOKROATE

RECUEIL DE DIALECTOLOGIE SERBE
Nº XXVIII

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

Dr Pavle Ivić, Dr Asim Peco et Dr Mitar Pešikan

Rédacteur en chef

PAVLE IVIĆ

B E O G R A D
1982

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК

КЊИГА XXVIII

Српски дијалектолошки зборник

Rasprave i grada

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пеџо и др Михајл Пешићан

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

P.G
1387
.A2
S77
v.28

Издана је у Београду
LIBRARY
ELCOMEDIA
БЕОГРАД
1982

Секретар часописа

Мр Никола Рамић

Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

* * * * * * * * * * Издају *

* * Indiana University
Српска академија наука и умјетности, Београд, Кнез-Михаилова 35/II

APR 15 1983 и

Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35/I

Library

Штампа: Иддавачко-штампарска радио организација „МИНЕРВА”, Суботица

Srpski dijalektoleski zbornik. Vol.28,
1982.

Slavic. Shelfe main.

Digitized by Google

САДРЖАЈ

Стр.

- Радослав М. Павловић: Облици деклинације и конјугације у говору
подручја Раче Крагујевачке (с посебним освртом на акценат) 7—61
Милија Станић: Ускочки акценат 63—191

РАДОСЛАВ М. ПАВЛОВИЋ

**ОБЛИЦИ ДЕКЛИНАЦИЈЕ И КОНЈУГАЦИЈЕ
У ГОВОРУ ПОДРУЧЈА РАЧЕ КРАГУЈЕВАЧКЕ
(С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА АКЦЕНАТ)**

САДРЖАЈ

	Страна
УВОД	11—12
АКЦЕНАТ	13—16
ДЕКЛИНАЦИЈА	17—36
Деклинација именица	18—30
Деклинација именица I врсте	18—19
Акценат именица мушких рода	19—23
Акценат именица средњег рода I врсте	23—25
Деклинација именица II врсте	25
Акценат именица II врсте	25—26
Деклинација именица III врсте	26—27
Акценат именица III врсте	27—29
Деклинација именица IV врсте	29
Акценат именица IV врсте	29—30
Деклинација придева	30—34
Облици компарације	31—32
Акценат придева	32—34
Акценат компаратива и суперлатива	34
Деклинација заменица	34—36
Бројеви	36
КОНЈУГАЦИЈА	37—55
Глаголске основе	37—43
I врста	37—39
II врста	39
III врста	39—40
IV врста	40
V врста	40—41
VI врста	41
VII врста	42

	Страна
VIII врста	42
Неке фонетске промене у глаголским основама	43
Помоћни глаголи	44
Презент	45
Акценат презента	46—48
Императив	48—49
Акценат императива	49
Имперфекат	50
Аорист	50—51
Акценат аориста	51—52
Глаголаки прилози	52
Глаголски придеви	52—53
Акценат гл. придева радног	53—54
Перфекат и плусквамперфекат	54
Футур	54—55
Футур егзактни	55
Инфинитив	55
ЗАКЉУЧАК	56—57
СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	58—59
РЕЗЮМЕ	61

УВОД

1. О говору Раче и близје околине досад је писао само Д. Јовић, и то у три маха, али његово интересовање било је усмерено само на неке синтаксичке и акценатске проблеме овог говора¹.

Оцену вредности дијалектолошког материјала што га је на овом терену забележио др Ј. Ердељановић у својој *Етнолошкој траји о Шумадинцима* дао је Д. Јовић².

Западно и југозападно од ове зоне налазе се гранична села Чумић и Церовац. О гласовним и морфолошким особинама њиховог говора писао је Д. Барјактаревић³, а акценат именица и придева у говору села Чумића описала је М. Грковић⁴.

2. Зона у којој сам вршио испитивања захвата, поред Раче, следећа села: Горње Јарушице (ГЈ), Доње Јарушице (ДЈ), Борце (Бц), Бурђево (Б), Вишевац (Вш) са засеоком Вишевчићем, Бошњаке (Бњ), Адроварац (А), Доњу Рачу (ДР), Поповић (П), Миражевац (М), Вучић (Вч), Трску (Т), Сипић (С), Велико Крчмаре (ВК) и Мало Крчмаре (МК). Сва ова села налазе се у сливу реке Раче и њених притока, а економски и административно су већ дugo везана за Рачу.

3. Према подацима што их даје Т. Радивојевић⁵ становништво села околине Раче пореклом је из 36 области. Даћемо их овде према броју домаћина, односно кућа: Тимок 434, Стара Србија⁶ 432, Косово 139, Нишава 82, Лепеница 80, Моравица 79, Босна 74, Ресава 67, Црна река 66, Осат 52, Јасеница 47, Ибар 46, Колубара 44, Драгачево 40, Македонија 39, Црна Гора 35, Биначка Морава 31, Херцеговина 27, Бугарска 22, Колашин 18, Црница 16, Расина 13, Љиг 12, Соколска

¹ Д. Јовић, ГФФНС IV, ГФФНС V, ЗБВПШЗ I.

² Д. Јовић, ГФФНС V, 163

³ Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV-V и ЗФФП II.

⁴ М. Грковић, ППЈ III и ППЈ IV. И аутор овога рада родом је из граничног села Сепаца.

⁵ Т. Радивојевић, *Насеља у Лейеници*, СЕЗБ XIVII. Насеља и порекло становништва 27, стр. 2–3, 18, 40, 52, 60, 80, 117, 119–120, 139–140, 142, 156, 172, 186, 212, 213.

⁶ А. Белић, *Стара Србија са историјско-језичке шапке гледишта*, Бгд 1912.

река 10, Турија 9, Гружа 8, непосредни десни слив Велике Мораве и Ђетиња по 3, четири области по 2 и четири области по 1 дом. Од 1903. године, қада су ови подаци сакупљени, до данас стање је, наравно, дosta изменјено.

Доња Рача има становништво из 16, а Ситић из 15 области. Мирашевац, Вучић и заселак Вишевчић насељени су Тимочанима, Манђупа, заселак Поповића — Косовцима, Г. Јарушице — Студеничанима, Ђурђево и Бошњане у већини Динарцима.

О евентуалном стариначком живљу на овом терену немамо никаквих података.

Т. Радивојевић дао је и податке о времену насељавања и оснивања поједињих села. С д 1740. до 1787. основана су ова села: Вишевац, Борци, Велико и Мало Кичмје, Поповић, Ситић, Доња Рача, Горње и Доње Јарушице, а у време Кочине крајине и првог српског устанка Вучић, Адровац и заселак Ђурђева — Лукање.

4. У оваквој измешаности становништва, које је пре долaska у ове крајеве представљало сасвим различите говорне типове, најбројније струје успевале су да сачувавају неке од основних обележја свога говорног типа. Међутим, мењањем између себе свака од група примала је понеку језичку црту од суседа, а исто тако коју своју црту наметала суседима. И поред јако изражене тенденције за изједначењем језичких црта и стварањем јединственог говорног типа, села са искључиво тимочким становништвом — Мирашевац, Вучић и Вишевчић — представљају, нарочито по експанзији, посебан говорни тип. Управо због тога је и тешко одредити дијалекатску припадност говора овог подручја.⁷

Једно је несумњиво: тимочко-јужноморавска струја успела је да неке од својих говорних црта сачува у сличима са становништвом претежно из тих крајева и да их, у мањој или већој мери, наметне досељеницима из других крајева.

⁷ О питању дијалекатску припадности ових говора в. код Д. Јовића, ГФФНС V, 165—66. и тамо наведену литературу.

АКЦЕНАТ

5. Акценатски систем говора Раче посебно је изучавао Д. Јовић⁸. Он је сасвим правилно уочио да се, кад је реч о говору ове области, „не може говорити о дефинитивном, уједначеном, компактном акценатском систему“⁹.

Говор Мирашевца, Вучића, Вишевчића и у нешто мањој мери Адровца чини једић акценатски тип, а говор осталих села — други. Говор неких фамилија из Д. Раче веома је близак првом акценатском типу.

6. Акценатски систем прве зоне карактерише:

- 1) постојање експираторног акцента,
 - 2) непостојање неакцентованих дугих слогова,
 - 3) продирање у говор дугих акцената — дугосилазног и дугоузлазног, поред краткосилазног, чија је употреба већ раширенја.
- а) Експираторни акценат може стајати на свим слововима:
- *седи*, *деште*, *моли* 1. л. аор., *седе*;
 - *рођен*, *шай*, *јунак*;
 - *најурити*, *шолити*, *мислела*, *нашао*, *јунаци*, *дојурити*, *докотамо* аор., *да се скочиње*, *раскомбитити* се, *йоказао*;
 - *нађен*, *ка же*, *вуче се*, *да ручамо*, *деште*, *кућа*.

Јовић је тачно уочио да се овај акценат најбоље очувао у Мирашевцу, а затим у Вучићу¹⁰; затим следе: Вишевчић, Адровац и део Д. Раче. У другим селима појава експираторног акцента сасвим се ретко среће и то обично у облику радњог глаголског придиза гл. *ићи*: *дошао* П., *оишшао* Бњ.

⁸ Д. Јовић, ГФФНС V

⁹ Д. Јовић, н.д., 168.

¹⁰ Д. Јовић, н.д., 178.

Експираторни акценат, како се из примера види, стоји на месту старих силазних акцената или дугоузлазног у новоштокавским говорима.

6) Именице Ђаничићевог типа *змија* (Акц. 6) ретко сам бележио као експираторним акцентом, већ обично са краткосилазним на првом слогу. Такав је случај и са облицима императива Ђаничићевог типа *идтиши* — *идсим* и *идмиши* (Акц. 142. и 144). У овом другом случају експираторни акценат сам бележио само у Мирашевцу, али ваља напоменути да сам и ту од исте особе слушао и *најочи* и *најдчи*.

в) Облици са дугоузлазним и дугосилазним акцентом доста се ређе чују у Мирашевцу него у говору других досељеника из призренско-тимочке области.

7. Експираторни акценат најбоље се чува у говору старијих особа, нарочито жена које су се родиле и удале у једном од села која знају за њега. Међутим, њега стално и све живље потискује тонски акценат. У говору млађих особа из села прве зоне сасвим је обична појава дугосилазног и дугоузлазног акцента, а нарочито краткосилазног. Дугоузлазни се најчешће чује при изговору именица Ђаничићевог типа *илава* (Акц. 4), *вјино* (Акц. 61), *одело* (Акц. 66), *народ* (Акц. 26).

8. Тенденција даљег развоја акценатског система у овој зони веома је уочљива: прво долази до потискивања експираторног акцента кратким тонским акцентом, а потом и до успостављања дугих тонских акцената на оним слоговима на којима се они налазе и у новоштокавским говорима.

9. Акценатски систем друге зоне карактеришу ови елементи:

- 1) троакценатски систем од два дуга и једног кратког акцента;
- 2) готово редовно скраћивање неакцентованих дугих слогова, испред и иза акцентованог слова.

Овакав акценатски тип има, даље, следеће особине.

а) Кратки акценат може стајати на свим слоговима, укључујући и крајњи затворени, а понекад и отворени слог. На крајњем отвореном слогу тај акценат може стајати у 1. л. једн. аориста: *ја засиđ*, *одđ*. Његово чување у првом примеру може се тумачити жељом за очувањем разлике између првог, с једне стране, и 2. и 3. л. једн., с друге, а у другом примеру — насллањањем на лица у множини (*одđмо*, *одđше*). Често се срета и 3. л. мн. презентат: *йешуј*, *узрјуј*, *ноћуј*, *ноћуј*. Ову сам појаву бележио у оним селима где је већи проценат тимочког становништва што упућује на узрок скраћивања дугосилазног акцента. Карактеристично је да у говору прве зоне никако немамо у овом случају дугосилазни ни код млађих особа које су иначе усвојиле изговор тог акцента.

Сем у наведеним случајевима, кратки акценат се налази на отвореном крајњем слогу и у неким појединачним примерима, напр.: *иешкј*, ређе *иешке*, *шакđ*, *којđ*, *ћенđ*, *абđ* и *мабđ*. Неке од ових речи још чешће се чују са дугосилазним акцентом на крајњем слогу, што зависи од места тих речи у реченици, тј. од реченичног акцента.

У свим селима често сам слушао кратки акценат пред енклитиком у овим случајевима: *једвд ђа нађо* поред *једва*; *некд ђа* поред *нека* и сл.¹¹.

б) На крајњем затвореном слогу, пак, кратки акценат се често чује. Сем у категоријама променљивих речи, о кому ће бити речи касније, налазимо га код прилога типа *овдам*, какве бележи и Д. Јовић у трстеничком говору¹², затим у *вечерас*, *данас*, *ноћас*, *јесенас*, *зимус* како је и у косовско-метох. говору и другде¹³, *сасвим*, *оштойч* и сл.

в) Са унутрашњих и крајњих слогова краткосилазни акценат је доследно пренесен на претходни дуги слог у облику дугоузлазног акцента: *йишио*, *рұка* и сл. по кому се овај говор битно разликује од косовско-ресавског.

Јовић бележи и примере са очуваном дужином испред слога са кратким акцентом¹⁴. Ја сам нашао само у М. Крчмарима — *йричдо*, Д. Рачи — *йричда* и Д. Јарушицама — *йийдли*. Мислим да се ова појава никако не може сматрати типичном за овај говор. Она чак није константна одлика говора особа од којих сам примере прибележио.

Редовна је појава повлачење и дугосилазног акцента на претходни слог ако је он дуг: *врди*, *ашов*, *рұком* и сл.

Понекад се дугоузлазни акценат до извесне мере редуцира, шир: *браїдана*, *йоврђиба* Бц, *йодваљивали* ДЈ, *йозндијем* Вш, С, ВК. Јовић мисли да је ово косовско-ресавска прта, а кад је реч о глаг. приједу радњом од глагола на *-ивани* да је до ове појаве дошло наслањањем на презент.¹⁵ Ја бих рекао да је овде пре упитању мешављење са становништвом, које припада првом акценатском типу.

г) Стари кратки акценат са крајњег отвореног слога, сем у појединачним случајевима наведеним напред под а), пренет је на претходни кратки слог: *жена*, *село*, *будда*, *врејено*, *шеле*, *сирдче*.

О процесу преношења кратког акцента са крајњег затвореног слога на претходни кратки и одступањима од тога, као и о појединачним померањима унутрашњих кратких акцената говорићемо у одељку о акценту појединачних врста речи.

10. Спорадична појава краткоузлазног акцента у појединим речима при њиховом изговору од стране појединачца не заслужује посебну пажњу. Такви се појединци могу наћи само у оним селима где има доста досељеника из Босне и Херцеговине, а таква су М. Крчмаре, Бошњане, а потом Г. и Д. Јарушице. Најчешће и они краткоузлазни акценат изговарају као краткосилазни.

¹¹ О узроку померавања кратког акцента и знатно чешћег чувања дугосилазног на отвореном крајњем слогу у старијим шток. говорима в. А. Пецо и Б. М., СДЗБ XVII, 291.

¹² Д. Јовић, СДЗБ XVII, 24, в. и тамо наведену литературу.

¹³ П. Ивић, СДЗБ XII, 30.

¹⁴ Д. Јовић, ГФФНС V, 177.

¹⁵ Д. Јовић, и. д., 176.

11. Кановачко дуљење може се чути и у селима овог говора. Примере овог дуљења Јовић је нашао у Ђурђеву а у мањој мери у В. Крчмарима. Појава је, међутим, позната и Сипићу а у мањој мери Г. Јарушицама, где сам забележао *кбња, на кбњу*. Тумачење ове појаве које даје Јовић¹⁶ за мене је прихватљиво. Наиме, он сматра да је овај говор знао за краткоузлазни акценат, па да је пре његовог изједначења са краткосилазним дошло до дуљења у дугоузлазни. Морам рећи да сам и у самом Ђурђеву, где је ова појава најизразитија, слушао од истог информатора да час изговара *кдзан*, час *кдзан*. Међутим, један потес под Виском, где и Сипићанци и Великокрчмарци имају своје њиве, сви они зову *Планјина*¹⁷.

Неки случајеви појаве дугоузлазног акцента тамо где је код Вука краткоузлазни познати су целом говору са овим другим акценатским системом, али о њима ће бити речи касније у прегледу акцента за појединачне категорије облика речи.

12. Овом говору познати су и примери преношења акцента на проклитику.

а) На негацију *не* редовно се преноси акценат са облика презентатива глаг. придева гл. *знайши*: *не знам, не знамо, не знала себи бца!*, *зидо — не знао неј нишиш да изјубиш*, као и са облика за 2. и 3. л. једн. аориста: *не виде, не мојаде, не даде, не исирескака, не поскочи, не дође; тако и не би*.

б) Бројни су примери преношења акцента на предлог у специјалним изразима са прилошким значењем: *ић/и/силаросић, мјодро му ићдочи, сијално му овд стой ићдочи*, али: *не држ таќо близу ићи*. Ситуација је иста као и у трстеничком говору¹⁸, а тако је и у говору села Чумића¹⁹.

¹⁶ Д. Јовић, и. д., 181—82.

¹⁷ О распостирању кановачког акцента и његовом настанку в. П. Ивић, и. д., 29—30; А. Пецо и Б. М., и. д., 297. и тамо наведену литературу.

¹⁸ Д. Јовић, СДЗБ XVII, 35.

¹⁹ М. Грковић, ППЈ III.

ДЕКЛИНАЦИЈА

13. Падежни систем у овом говору налази се при снажном превирању. Ради се о сукобу дза по структури супротна типа: млађег новоштокавског и призренскотимочког. Аналитичка деклинација најбоље је очувана у Мирашевцу: *йољжиле на ђовђда*¹⁰. Инструментал се редовно исказује предлогом *сас*, *сос* + *акузатив*: *сос мён, сас бîч.*

14. У говору млађег и школованијег света из села са тимочким становништвом јавља се и деклинација књижевног језика, али се врло често меша са дјијалекатском.

15. У селима друге зоне постоји систем деклинације какав је и у књижевном језику. Међутим, утицај тимочког и делимично косовско-ресавског становништва и близина косовско-ресавског дјијалекта чине да овај систем није сасвим стабилан. Јавља се, на пример, честа замена инструментала конструкцијом *с/а/*, *йред*, *йод* + *акузатив*: *краде ми с ѹорекло Ђ; нисам дббар са жијио Бц; ѹосвадјо се с дца, ѹосеко се с нђокс Вш; свадјао се с ѹрседника; осудаиши ѹред мён Бњ; смијадла ѹред кафдку, раним и с конџенцирдай ДР; ѹдари је с мојишку С; свадјо се са Душана, косио са неко друшишво ВК; ѹод е реко ѹред судију ДЈ; затим: из Добију Рâчу, из Синић, без вино, без мён/е/; осетна поремћеност односа акузатива као падежа правца кретања и локатива као падаже места вршења глаголске радње: дде у шидлу и био сам у шидлу; држим на ѹдван, седи на ѹрбзор. Може се чути и ѹдем у Рâчи.*

16. Очигледна је тенденција да се деклинациони систем формира онако какав је у књижевном језику. На то утичу школа и средства масовне комуникације.

17. Утицај млађе новоштокавске деклинације очигледан је у синкетизму дат.-инстр.-лок. мн.; затим у наставку *-и* за Д-Лјд именица III врсте.

¹⁰ Знаком ¹ се условно обележава и кратки и еспираторни акценат.

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА I ВРСТЕ²¹

18. а) У говору Раче, као и у књижевном језику, налазимо оба наставка у Ђид — и -у и -е, али они нису чисто везани за одређене основе. Наиме, на исту основу чаک исте именице додаје се час један час други наставак: *вдле* и *вдлу*, *кдњу* и *кдње*, *майрче* и *майрку*, *бура́зера* и *бура́зере*, *комадњиће* и *комадњицу*, *маніју* и *маніје*, *секре́шару* и *секре́шаре*, *лудаку* и *лудаче*, *учи́штељу* и *ређе учи́штеље*, *слéйче* и *слéйку*, *баксу́зу* и *баксу́зе*, *кдмандире* и *командицу*, *кдмандиру*, и само *Великире*. Ипак постоје случајеви кад је један од наставака везан за одређену основу. Такав је случај са наставком -у:

- кад је основа на -ћ: *Живáновићу*, *младићу*, *несрећња́ковићу*;
- код именица на /а/к: *цврчку*, *мућку*, *шапку* и сл.

б) За вок. се понекад употреби облик ном.: *дрўї*, *сїрїц*, *шетак*, *мдак*.

в) Лична имена на сугл. і имају увек наставак -е испред којег се овај често не палатализује: *Прéдраже* и *Прéдраје*, *Миддраже* и *Миддраје*.

19. У инстр. овде није, као у суседном Чумићу²², уопштен наставак -ом. Готово стално употребу наставка -ом налазимо само у Г. Јарушицама, а у осталим селима за њу се може рећи да је претежна. Наиме, уопштавање наст. -ом врши се и код именица са основом на мек или очврсли сугласник: *младићом* и *младићем*, *маљом* и *маљем*, *йасуљом* и *йасуљем*, *крајом* и *крадем*, али само *рдем*; *свирачом* и *свирачем*, *ојанчаром* и *ојанчарем*, *ножом* и *ножем*, *Велѝзаром* и ретко *Велѝзарем*. Именница ју́ш, као и у књижевном језику, има облик *ју́шом*, али и, истинा знатно ређе, *ју́шем*; тако и: *йрўјом* и *йрўјем*.

Инструментал личног имена *Миле* гласи: *Милешом* и *Милом*, а од *Дўле* само *Дўлешом*, *Бўле* — *Бўлешом*, *Цїле* — *Цїлешом*.

20. Уметак -ов/ев у множини јавља се по правилу као и у књиж. језику. Поред даних раширено је и *дáнови*, поред *йáйци* и *йáйкови*, а *идлубови*, *звéрови*, *знáкови*, *јáсенови*, *кдлу́шови*, *ћилимови*, *чўнкови* распрострањење је него *идлуби*, *звéри* итд.

У именима села *Бдињане* и *Крчмаре* сачуван је у Нмн стари наставак именица са основом на сугласник. У говору становници ове области им. *Бдињане* има падежне наставке једните, а им. *Крчмаре* падежне наставке множине: у *Бдињану*, из *Мали Крчмаре*, у *Крчмарима*; тако и: у *Јарушицама*.

21. Облици Гмн су као и у књижевном језику. *Међутим*, наст. -и има ширу употребу. Овде је само: *месéчи*, *вáши*, *цврси*, *мрáзи*, *од врáти*, *брáзи*, *сéдам ђу́ши* и ређе *сéдам ђу́ша*, *иёй рéди* и *иёй рéдова*.

²¹ У овом раду примењен је принцип поделе именица на четири врсте.

²² Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV – V, 17.

Ген. мн. на -а од им. кѣла чуо сам само у П: с кѣла; у осталим се-
лима ове зоне само је с кѣли, из кѣли. Исти је случај и с именишом колено:
у П — колена, другде — колени. Појава наст. -и у Гмн код друге именице
може се протумачити аналогијом према им. *йар* — *йари*, јер и колена пред-
стављају пар. Биће да у тој вези стоји и им. кѣла.

Им. јовѣда, која се у овом говору осећа као збирна, у Гмн најчешће
има наст. -и: без јовѣди.

22. Значајније одступање у односу на књижевни језик је изјед-
начење Амн именница м.р. са номинативом: *иоди маќови, ироде ораси,*
д оладим жисви, иој бикови, шије ирслуци, неј д изије иред луди, рѣкни за
ониј бакрачи. Књижевни облици акузатива ових именница најчешће се
могу чути у ГЈ, а у мануј мери у ВК и С.

Тамо где се облик Нмн употребљава у акузативу долази до ње-
гове употребе у инструменталу: *с мди синови, с ирофесори, брлој јом иод*
кревећи, само се кревељи иред ѡаци,

23. а) Лична имена на -оје обично се изговарају без сугл. *j*: *Милој,*
Бојој, Миливој, Радивој. Тако је и у инструменталу: *Бојојем, ређе Бојојем,*
Миливојем, ређе Миливојем и сл.

Пред наставком -ем у Ијд најчешће се губи сугл. *j* и код именница
типа бој: *бојем, знатно ређе бојем, брдем, ђидем, завоем, зндем, крдем,*
*рдем, случаем; тако и здлојајем, али ова именница најчешће има изменjen
облик номинатива — здлој.*

б) Редовно су упрошћене сугласничке групе *сї*, *зд*, *ши* на крају
речи: *йлас, јрдз, јрши²³.*

в) Код именница ср. р. на -шиво обавезно долази до упрошћавања
ове групе у -шиво или -чиво: *брдшиво, брдчиво.* У наст. -шиво ослабљена
је артикулација сугл. *в*, па се он каткада сасвим губи: *йознаншио, јри-*
јашељшио.

г) Име града Крагујевца овде се изговара *Крајој(j)евац, Крају(j)евац.*

24. Именница бицикли овде је, као и у неким другим говорима, ж.
рода: *бицикли, бицикли.*

Уз именице дко и Ѹво у множини атрибут стоји у облику за ж. или
м. род: *ијне дчи и исиди ши дчи, велике Ѹши и велики Ѹши;* тако и: *женске*
ирӯди и ѡма мали ірӯди.

Именница сијр у Нјд као и им. лук и леб, чешће има облик на -а:
сира²⁴, а каткада се чује и облик сијрење.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА

25. а) Даничићев акценатски тип *ірад*, лок. *іраду* (Акц. 19—21)
постоји и у овом говору. Међутим, има случајева уједначења система,
 па је у лок. дугосилазни: *дани, дәну;* у Дмн само *данима*, али је много
више оних које су акценат локатива прецеле и на остале двосложне

²³ О овој појави в. Д. Јовић, н. д., 71 и тамо наведену литературу.

²⁴ А. Пецо и Б. М., н. д., 331, в. и тамо наведену литературу.

облике у једнини: брјус, брјуса, брјусу, брјусом, мн. брјусови и брјусеви, брјусова, брјусима, вбрз, вбрза и вбрза, мн. вбрзови, вбрі, вбріа и вбріа, зайд, зайда и зайда, мн. зайдови, зуб, зуба, мн. зуби, кљун, кљуна — кљунови и кљуневи, крүї, крүїа и крүїа — крүїови, лис, лисаша — лисашови, луї, луїа и луїа — луїови, шрўї, шрўїша — шрўїшеви и шрўїшеси, рѣй, рѣя и рѣя — рѣёви, сїрўк, сїрўка — сїрўкови, сїд (посуд), сїда и сїда — сїдови, шрн, шрна — шрнови, цвѣт, цвѣтна и цвѣтна — цвѣтови и цвѣтеви, црѣл, црѣла, — црѣлови и црѣлеви, ірбз, ірбзда — ірбздови, брак, брѣка и брѣка — брѣкови, вѣс, вѣса — вѣсови, ілїб, ілїба и ілїба, жбўн, жбўна — жбўнови, жсўл, жсўла и жсўла — жсўлеви и жсўлеви, жїр, жїра и жїра — жїрови и жїреви, сїри, сїриа — сїриови и сїриеви; тако и: јўжса и јўжса.

б) Им. лѣк, која би према Даничићу (Акц. 22) морала у ген. имати дугоузлазни акценат, у овом говору, пак, обичнија је са дугосилазним: смучило ми се од лѣка, али у изреци Ако јма вѣка, јма и лѣка само са дугоузлазним. Од Даничићевог типа сїрїц, сїрїца овде има и других одступања: кѣи, кѣца, мн. кѣчеви и кѣчеви, сїшуб, сїшуба и сїшуба — сїшубови и сїшубови, бан, бана — банови, бик, бика — бикови и бикови, бикова, биковима, клий, клийа и клийа — клијеви и клијеви, дрѣн, дрѣна — дрѣнови, шрдши, шрдшиша.

26. а) Многе именице које иду у Даничићев тип бђј, бђја, лок. бђју, мн. бђјеви (Акц. 23) имају у целој једнини и множини кратки акценат на првом слогу: брđд, дđм, зđбр, змđј, крđј, крđв, рđв, рđк, сđк, сїрđ. Друге именице чувају дугосилазни у ном.: бђј, бђја, мн. бђјеви; тако и: брђј, інђј, знђј, крђј, лед лђј, мѣд, мѣс, нђј, нѣс, љлđд, рђј, рђј, сївđор и сївđор. Им. лѣв има двојаке облике у зависним падежима: лдвја и лдвја.

Само им. бđї има у мн. акценат који одговара Даничићевом типу: бđїеви. Двојак акценат имају и им. љлđд — љлđдеви и љлđшеви, рђї, рђїа — рђїеви и рђїеви.

У ГМН увек је кратки акценат: брđдова, бđїова, брđјева, змđјева, љлđшова; іđши, іđшију, іđшију и іđшију.

Неке од ових именица прешле су у тип ірđд: бđбр, бђбра, о бђбу, бђрови, бђрова, (х)бđ, од бđа, у бђу, љбс, љбсаша — љбсашеви, шђбр, шђбра и шђбра — шђрови, чвђбр, чвђбра и чвђбра, љо чвђбу — чвђрови.

б) За именицама брđд, дђм и сл. пошле су и вђр, вђра, мн. вђрови, вђрова, ірđм — ірđмови и ірđмови, ірđмова, сїдб, сїдла — сїдлови, сїдлови, сїдловима, сїдї — сїдїови (исп. Акц. 24).

27. а) За именицама типа рđк (Акц. 25) повеле су се и им. типа љрđї. Одступања су ова: Дми им. љђс гласи љрđшија, мн. им. скđд — скđдеви, скđшова, скđшевима; дїв, дїва — дїшеви, дїшова, швђбр, швђбра — швђрови, љлâч, љлâча, вђш, вђши — вђшеви.

б) И све им. типа рђб, рђба (Акц. 25) имају кратки акценат у свим облицима једнине. Такав акценат у множини имају: бїч — бїчеви, бїчева, бїчевима, вђр, ілї, іђч, дрїн, дрїм, дїш, ѡђн, клїн, кђс, кђш, лїш, мїк, мїд, смїш, слї, шрдї, ћђн. Друге именице овога типа имају двојаке облике у

множини: кошёви и ређе кдшеви, кдшева, кошёвима и ређе кдшевима; тако и: ірдб, ірди, зілдб, ѹдб, рдб, сндб, сdm, ѹдб, ѹй, али само: волди, вдлова, волдевима.

Именице бўш, кел, кўк, цер овде имају дугосилазни акценат: бўш, бўша, мн. бўшови, кел, кёла, кўк, кўка — кўкови, цер, цера — цёрови.

в) Им. члán без обзира на значење, има само облике са кратким акцентом: члán, члна — члнови.

г) У Сипију и Г. Јарушицама забележио сам друїва, синбва, а у Борцима свайбва, али овакав акценат у Гин није раширен. У дат.—инстр.—лок. најчешће се задржава акценат номинатива, али се јавља и на наставку: друївима и друївима, синовима и синовима.

28. а) Им. типа брвац (Акц. 26) најчешће не проширују основу у мн. и тада задржавају дугоузлазни, сэм у ген., где је дугосилазни, као и у Вјд: слвац, вок. слйче, мн. слйци, слваца, слйцима; тако и: врбац, врнац, іњурац, ждребац, крвац, кўйац, свйтац, шльак, шйтак. Именице са д'жом множином: ѡерам — ѡермови и ѡермови, ѡермова, ѡермовима и ѡермовима; тако и: јдрам, ѹйтао, Гин ѿйлдва и ѿйлова. Дугоузлазни номинатива задржавају у свим облицима: мчак, зјам, рчак, чврак.

Им. члнак има кратки акценат у свим облицима.

б) Именице типа баруи (Акц. 26) имају редовно у свим облицима дугоузлазни, сэм им. сўйон, сўйона.

29. а) Данчићеви типови ксац и кнац, кница (Акц. 29—31). Ова два типа су измењана. Забележио сам:

1) јечам, јечма, ѹако, ѹакла, кбац, кйца — кйци, кйчева и кбаца, чбар — чабрдови и чаброви, ѹмац — очеви, очева, ѹдчак — ѹточкдови, ѹдчикова, ѹсо — ѹослдови, ѹслова, ѹвац, Гин ѹвачаца, ммак, ммка — ммри, момка;

2) лпак, млац — мльци, млаца, ѹрвиштац, лвац — лвци, бро и брао — брлови, брлова, кнац и кнац — кници, лнац и лнац — лници, лнаца, бван — овндови, бвнова, бвас и бвас;

3) бан, бња.

б) Данчићев тип бўбрей, Гин бўбрейа (Акц. 28).

1) Именице на -ић не иду у овом говору у овај тип; оне овде готово редично имају дугосилазни акценат на наставку: крийћ, крийћа и.д. Всома је раширен канчијачки акценат у Бжик, Бжике пар. д Бжик; им. внчић чува дугоузлазни у свим облицима.

2) Пренесени акценат са крајњег затвореног слога у номинативу је изменен у кратки и такав остаје у целој ј-форми: ѹирров, ѹиррова, ѹиррову. Всома им.ница овог типа и у целој множини обично зи држава кратки акценат на првом слогу, нпр.: ѹзвори, ѹзвора, ѹзворима, дисери, ѹиррови; неке имају дљајаки акценат, нпр.: јашаџи и јашаџи, а неке само наре-

цесен, нпр.: *бубрэзи*, *дукайи*, *којсуси*, *обрэзи*, *унуци*. Тенденција уопштавања кратког акцента на првом слогу овде је очигледна.

3) Неколике именице задржавају и у једнини, сец у имену. (-ак), непренесен акценат: *брај*, *орђај*, мн. *ордси*, *браја*, *ордсима*; тако и: *дирек*, *дукай*, *дужек*, *ексер*, *јасшук*, *језик*, *кдјмак*, *кресеј*, *кујус*, *Милан*, *брз*, *шклиз*, *шчай*, *шрез*, *штиок*, *шрслук*, *шандук*, *шдаван*, *шрбу*, *унук*, *чоек*, *шешер*.

4) У целом говору уопштен је дугоузлазни и у једн. и у мн.: *йбон*, *шкров* ређе *шкров*, *шмор*, *шброд*.

5) Лично име *Душан* изговара се двојако: у једним селима *Душан*, *Душана*, а у другим *Душан*, *Душана*.

в) Даничићев тип *живој*, *живота* (Акц. 29).

Именице овога типа различито се понашају.

1) Им. *живој* има кратки акценат на слогу где је код Даничића краткоузлазни: *живој*, *живота*, *животом*, мн. *животи*, *живота*.

2) Им. *синар*, *соко*, *Тимок*, *шадпор* имају уопштен кратки акценат на првом слогу у свим падежима једн. и мн., али и *синдири*.

3) Им. *мршавај*, *мудрај*, *шеснадц* и сведбик иду у тип *мршавај*, *мршаваца*, *мудраца*, *шеснадца*, *сведбка* и *сведбка* — *сведбии* и *сведбии*.

г) Даничићев тип *вдјник*, *војник* (Акц. 35).

Велики је број именица овога типа: *војник*, *војница*, *којдич*, *јунак*, *штујак*, *ірадић*, *шљивар*, *дувач*, *бокал*, *айрл* и др.

Од оних што их наводи Даничић у овај тип не иду само две: *бджур*, *бджура* и *іладник*, *іладника*. Бележио сам и *зидари*.

д) Им. типа *бледов белдова* (Акц. 35) изједначиле су се акцентом са именицама типа *војник*, *војница*. Забележио сам ове: *іардв*, *зельдв*, *зрндв*, *куџдв*, *мазідв*, *нишкдв*, *шајшдв* и *шајшди*, *шардв*.

ђ) Ни им. типа *шбој*, *шбоја* (Акц. 36) нису у овом говору сачувале стари тип акцента:

— *Космај*, *Космаја*, ређе *Космадја*,

— *олај*, *олаја*, *калај*, *каладја*,

— *шбој*, *шбоја*, *убој*, *убоја*; чуо сам и у *шокој душе*.

30. а) У Даничићев тип *беден* (Акц. 32) не иду им. *сусед*, *суседа*, а у тип *вейпар* (Акц. 33) не иду *ілэжсан*, *ілэжсња*, *свэжсан*, *үіаљ*, *үіао*, *знанај*, *брднај*; множина им. *вейпар*, *вейпар* и *шрдшак* гласи: *вейрдви*, *вейрова*, *вейрдови* и *вейрови*, *шрдшкови* и *шрдшкови*, *шрдшкова*.

б) Од типа *сийрај*, *сийрица* (Акц. 33) забележио сам: *жалај*, *јарај*, *клинај*, *шалај*, *сийрај*; овамо не иду: *данак* — *данка*, *санак* — *санка*, *сивај* — *сивца*, *сінак*, вок. *сінко*.

в) Тип *нешак* (Акц. 36) изједначен је са типом *беден*. Од оних што их Даничић наводи дјугачији акценат имају: *іавран*, *зайдад*, *лейшир*, *лейшира*, *шбiled* и *шбiled*, *шздрав* и *шздрав*, *шблон* и *шблон*, *шливар* — *шливара*, *Земун* — *Земуна*, *комад* и *комади* — *комада*.

г) Кратки акценат именица типа *дѣвер* (Акц. 38) остаје на свим облицима, сем код им. *їушїер*, *їушїера*.

31. Међу им. типа *бѣдаљ* и *бѣбош* (Акц. 27) нашао сам ова одступања: *јарак*, *јарака*, *лѣвак*, *лѣвка*, *мѣзак*, *мѣзїа*, *чѫнак*, *чѫнка*, *жубор*, *жубора*. Именице с непостојаним *а* и дужом множином имају у целој множини најчешће дјојак акценат: *бѣбњеви* и *бѣбњеви*, *бѣбњева* и *бѣбњева*, *лѣкѣови* и *лѣкѣови*, *мѣзіови*, *мѣзіова*, *шѣдљеви*, *лѣвкови*.

32. У Даничићев тип *наставак*, *наставка* (Акц. 39) не иду: *наїлѣвак*, *наїлѣвка*, *владѣоц*, *давѣоц* — *давѣоци*, *давѣоца*, *чувѣоц*.

33. а) У Даничићев тип *бѣрјачић* (Акц. 40), коме овде одговара тип *барјѣчић*, не иде им. *їууман*, а типу *ѹшићијак* овде одговара *ушићијак* — *ушићијци*.

б) Именице типа *Подсавац*, *Подсѣвца* (Акц. 40) у свему се понашају као и у говорима који су у основици књижевног језика: *шрѣдаџац*, *шрѣдаџа*, мн. *шрѣдаџи*, *шрѣдаџаца*, *шрѣдаџијама*. Неке од именица, нарочито оне на сугл. *и* испред не постојаног *а*, не дуље увек акцентованци слог: *каїћанца* и *каїћанка*, *оїћанка* и *оїћанка*, *навѣљка* и *навѣљка* и др.

Према ген. *стойѣрца* дубивено је и *стойѣрац*.

Именице на *-ивац* овде редомно имају дугоузлазни акценат: *крадљивац*, *лајкљивац*, *лењивац*, *йудљивац*, *смрдљивац*, *смутиљивац*, *шаљивац*; *мезимац*.

Овде је само *наđимак*, *наđимак*, *їбморац*, *їбсинак*, *їриморац*, *скакавац*.

в) Акценатском типу *бѣздушник* (Акц. 46) овде одговара бездушник. Овамо не иду: *бездѣжник*, *бездѣмник*, *кѣњаник*, *најамник*, *невѣрник*.

г) Од именица Даничићевог типа *Оїћчац* (Акц. 44) нашао сам само ове: *близанац*, *маслаћак*, *удѣвак*, а именице типа *аїлук* (и. м.) овде се понашају различито. Сем именица на *-ић*, које по правилу припадају другом акценатском типу (*колачић*, *колачића*), мало је других које сам у овом говору забележио: *їашенёи*, *їашенёиа*, вок. *їашенёже*, мн. *їашенёзи*, *їашенёиа*; тако и: *їосиддин*, *домаћин*, *кумадин*; *кукуруз*, *кукурузза* — *кукурузи* и *кукурузи*, *кукуруз*, *кукурузима* и *кукурузима*. Не иду у овај тип: *бѣсамак*, *лѣдолеж*.

д) Именице типа *шомоћник*, *шомоћнијка* (Акц. 47) акценатски се слажу са им. типа *вѣјник* (в. т. 29 г). Одступања су ова: *зимовник*, *сүђеник*, *урѣдник*, и *јурѣдник*.

У Вјд је кратки на првом или дугоузлазни акценат на претпоследњем слогу: *кайїтане*, *циквењиќ*.

ђ) Даничићевом типу *бѣзвѣниќ* (Акц. 48) овде одговара тип *бунићићиќ*.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА СРЕДЊЕГ РОДА И ВРСТЕ

34. Код дзосложних именица ср. р. нашао сам у односу на Вуков акценат ова одступања: *ўже* м. *ўже*, *дрѣче* м. *дрѣче*, *зѣнци* м. *зѣнци*, *врѣло* м. *врѣло*, *їрбо* м. *їрбо*, *ѹшће* м. *ѹшће*.

35. Акцентат им. типа блаженство (Акц. 64) овде се добро чува. Једино одступање је блаженство и блаженство. Тако и йайерје м. йайерје.

36. а) Даничићевом типу ариште (Акц. 65) овде одговара тип колено, Гми кљена, корњио, ћовда, белило, стойило, Градиште и др. Овамо не иду:

- варзило, кандило, раскуће, наследство;
- бојасиво, момашиво, йокућиво и йокућиво;
- бескуће, бесчёне, йосрће, йосуће, Прокућиље;
- ђдшиште, дөршиште, лејало, лесиште, йрдлеће,

б) Само именице вређено и решено слажу се са Даничићевим типом какјело (Акц. 66), али њихов Гми вређена, решена обичнији је носто вређена. Остале именице бележио сам само с дугуузлазним акцентом на другом слогу: беланце, Гми беланаца, усташца и чешће усташаца, божансиво, йосибиво и др.

в) Дајтичићевом типу Ариље (Акц. 67) овде одговара тип Ариље. Одступања су ова:

- дештинсиво, јунашиво, лукавство, коленце;
- љубоможје, йриморје, йрбчеље;
- нђешаште, љдашиште, смештиште, Осниште, діњиште;
- оишаште, буњиште.

37. Међу тросложним именицима с дугуузлазним акцентом нашао сам ова одступања: Краљево, Забрежје, дөршиште, збориште.

38. Именице на -сиво, -це и -инсиво типа Дунаво (Акц. 65) и зламење (Акц. 67) имају уопштен дугуузлазни акцент: сусесиво, сименице и сименице, јрбце и др.; блажанце, брдашице, језерце, острвце, исеташце и исеташце, срдашице, сундшице, очијисиво, шуђинсиво.

39. Међу четворосложним именицима са Даничићевим краткоузлазним акцентом у њид порд оних са изгренесским акцентом: Сарђево м. Сарајево, оједало м. оједало, иралаште м. йиралаште, каравилье м. каравилье, нашао сам ове које не иду у поменуте типове:

- девојашиво,
- незнабошиво, нечовешиво, сиромашиво,
- величаншиво и величаншиво м. величаншиво, сведочаншиво и сведочаншиво, човечаншиво и човечаншиво,
- коришашце и коришашце, йобраташиво, йриштанашиве, рашбошиште,
- вишариште стварешинсиво.

Овамо иди: и майнеринсиво м. майнеринсиво.

40. Пресма ономе што сам нашао на терену очигледна је тенденција уопштавања дугуузлазног акцента к'д иззеденица. Тако су готово сје именице на -аице, -аице, и уопште на -це, уопштиле таказ акцент на крајњем слогу основе. Онс у ј.д.ини, истина, имају облике по другој врсти, а само у множини по првиј.

Дугуузлазни је редовно и на наставку -инсиво, а слично је и са наставком -ансиво.

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА II ВРСТЕ

41. У овом говору именице ср. р. I врсте често имају у једнини промену по овој врсти са приширивањем основе сугл. *и*. Такве су ове им.: *зрно, здрећа, дрвја*, затим: *до јуће, челећом, у превећу, стаклећом, у ја(j)ећу, ки слодећа, до дамећа*; биће да такав облик може имати и им. колено.

42. Именице типа *дрвеће*, које у књижк. језику могу у једнини имати облике по овој и по I врсти, у овом говору знају само за облике по II врсти: *дрвеће, дреће, беланџе, беланџе* и *др.*

43. У говору Раче нема збирних именица на -ад. Једнако се може чути им. чељад, али место ње чешће се употребљава им. *живина*. Множина именица типа *йиле, јајиње, дујме, дикле, увек* има основу на -ић или -(а)и: *йилићи, јајањци и јајињчи, дујмичи; тако и: вардучићи и вардишичићи, девојчићи, момчићи, йасмирчићи, јолујчићи, гукчићи, јунчићи, Јрасчићи и Јракчићи, Јракцију, шелчићи и шеоци; бурчићи, јелечићи, клујчићи, клубићи, ћебићи, ужчићи*. Множину на -ићи могу имати и неке именице из прстход-те тачке: *дрвићи, крљићи, али и: дрећа, крљица; тако и: стаклићи и стакла, дамићи и дамица, зебрићи и зебничићи* поред *зебица, зрнићи и зрница*.

И им. *бреме и виме* имају множину на -ћи — *бренићи, вимићи*.

44. Им. *вече* у поздраву је или средњег, или, ређе, м. р.: *доброгече, добар вече*. Иначе, као именица ср. р. понекад је непроменљива: *о/и/ шоб вече, али и о/и/шће вечери*.

45. Им. *já/j/e* доста је ређа у употреби од именице *јајце, јајећа и јајећа, мн. јаја* и *јаја*.

АКЦЕНТАТ ИМЕНИЦА II ВРСТЕ

46. Именице с дугоузлазним акцентом различито се понашају (Акц. 71):

- *врeme, врeменa, м. времeна;*
 - *дeћe, дeћeћa, јућe, јућeћa и јунeћa;*
 - *já/j/e, já/j/eћa и јајeћa, кљусe, кљусeћa и кљусeћa, свињe, свињeћa и свињeћa, iúњe, iúњeћa и iúњeћa;*
 - *брáче, брáчeћa, змíче, змíчeћa, кúмче, кúмчeћa;*
 - *ћáче, ћáчeћa и Јáче, Јáчeћa, ћóше, ћóшeћa и ћóше, ћóшeћa;*
- Именице типа *живинче* (Акц. 73) никако не мењају дугоузлазни акценат: *са живинчeћom, из бурењeћa, дeћeњeћeћu*.

47. а) Данитчић вожм. акцентатском типу *кdњче* (Акц. 72) овде одговара тип *кdњче, кdњчићa* са пренесеним краткосилабичним са унуграшњим слогом. Једино им. *шеле* никако нема пренесен акцентат — *шeлeћa, шeлeћu*.

Са таквим акцентом чује се, истина ретко, и *сирћећа*; нешто је обичније *дујмећа*, али чешће *дјумећа*. Слично се понашају и им. типа *сирће* (Акц. 73); овде је *сирће*, *сирћећа* и ретко *сирочећа*.

Потпуно изменењен акценат имају им. *ђуле*, *ђулећа*, *канабе*, *канабећа*, *исиље же*, *исиље жећа*, *жуманаџе*.

б) Тросложне именице типа *ідваче* (Акц. 73) овде редовно имају непренесен акценат: *іовече*, *іовечећа*, *дерийшије*, *майдре*, *йосмрче*, *унуче* и др. То не вреди за им. *йрезиме*, *йрезимена*, као и им. на -це: *дешећије* и *дешећије*, *јаинешије* и *јаинешије* и др.

Слично се понашају и им. типа *недноишче* (Акц. 74). Овде је само *недонишиче*, *недонишића*.

48. Именице типа *девљаче* (н. м.) овде се различито понашају:

- *девљаче*, *девљачећа*, *одљаче*, *одљачећа*, *йосвљаче*, *йосвљачећа*;
- друге, попут оних на -це, са диминутивним значењем, имају дугоузлазни на последњем слогу основе: *јеленче*, *мајмунче*, *мезимче* и др.;
- потпуно изменењен акценат имају: *наконче* и *дилберче*.

49. Као им. *врёме* (в. т. 46) у множини имају акценат и *рәме*, *йме* *шәме*; тако и: *небеса* *чудеса*. И им. *ђубре*, која нема множину на -хи, иде у овај тип — *ђубрећа*.

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА III ВРСТЕ

50. Одступања у деклинацији именица III врсте према књижевном језику су минимална.

а) Лична имена типа *Марица*, *Радојца* у Г. Јарушицама редовно се употребљавају у том облику и у вокативу²⁶. У другим селима ове зоне наставак је -е: *Мариџе*, *Ружиџе*, *Сидиџе*. Могу се чути вокативи на -е и од мушких личних имена: *Јовиџе*, *Ндовиџе*.

Од им. *друјарјца* вок. је *друјарјијо* и понекад *друјарјије*, свакако под утицајем књижевног језика.

Од именица природног м. р., обично на -ија и -чија, које значе неку титулу, занимање или звање, овде је вок. на -а и на -о: *вјозводо* и *вјозвода*, *дјевојко*, *делко*, *судио* и *судија*, а само *сличијо*. Такав вок. имају и им. типа *штјанција*, без обзира на то да ли означавају мушки или женско чељаде: *штјанцијо*, *кукавијо*, *изелијо* и др.

Именице, пак, тица *брјадоња* готово редовно имају вок. на -а и понекад на -о: *брјадоња*, *нбоња*, *ілавоња* и др.

Лично име *Вेра* и *Вера* у вок. редовно има облик *Веро*.

б) Наставак -и у Гмн овде је расширенiji него у књиж. језику. Овде је само: *молби*, *жалби* а никако *молба*, *жалба*; тако и: *ћурки*, *стоб бани* поред *стобанке*, *луйки*, *кокбшки*, из *ирдјки*, *секунди*, *досташа чавки*, *од сламки* и др.

²⁶ Тако је и у штавичком говору, в. Д. Барјактаревић, СДЗБ XVI, 84 и тамо наведену литературу; исп. Д. Јовић, и. д., 99 и тамо наведену литературу.

51. Збирна им. *дѣца* у неким селима употребљава се у облицима *множине* — *децда*, а у Манђути, где има највише Косоваца, и *млđо дѣча*. Именница *брđа* има облике као и у књиж. језику, али у говору становништва које је пореклом из источне Србије чује се и облик *браћаја*.

52. а) У целој зони налазимо аналошко *к* и *и* у Д-Лјд: *на рѣки*, *девојки*, *у руки*, *на ндии* итд.

б) Понекад се јавља аналошко *к* и *и* испред *-и* и *-е* у наставку за творбу: *рукйца*, *лјубкица*, *снайкица*, *Милкица*, *ноћића*, *ноћићина*, *Милкейћића*, *јуслећића*, али употребљавају се и облици као и у књиж. језику: *речића* и сл.

53. Према Вуковом *виле*, *ірабље*, *роїуље* у овом говору имамо *вїла*, *ірабўља*, *роїуља*: *закаћио іа вїлом*, *додай ми ірабўљу*, *сломио ми роїуљу*.

Им. *јасле*, као и у суседном ресавском говору²⁷, двородна је: *јасле* и *јасла*, *у јаслима* и, ређе, *у јаслама*.

И им. *клéшића*, *клéшиће*, као и код Вука, двородна је: *вёника клéшића* и *вёлике клéшиће*, *клéшићима* и ређе *клéшићама*.

Од именица *чезе*, *двојлице* и *ндвине* за означавање једнине поред облика *множине* употребљавају се још и облици једнине: *исїало ми у чези*; *јес кўшио нёку ндвину?* Облик Д—И—Лмн им. *чезе* твори наставком *-ама* и *-има*: *чезама* и *чезима*.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦЕ III ВРСТЕ

54. О проширивању дугоузлазног акцента у овом говору и на акузатив именице ж. р. типа *ілáва* писао је већ Д. Јовић²⁸. Неке од тих именица редовно имају у ак. дугоузлазни акценат: *војску*, *ірёду*, *срёду* и др. Са двојаким акцентом забележио сам ове именице: *рўку* и *рўку*, *ілáву* и *ілáву*, *дўшу* и *дўшу*, *зўму* и *зўму*, *на сїрану ѫб* и *на сїрану ѫб*, али и *на ѫб ѿтраны*.

Измену дугоузлазног акцента у дугосилазни у Гмн забележио сам код ових именица: *рўке*, *ірा�не*, *двче*, *свїње*, *шрѓве* (када су лесковите, иначе *шрѓве*), *звëзде* и *звëзде*, *кўле* и *кўле*, *мўње* и *мўње*, *ілáве* и ређе *ілáве*, *ірёде* и *ірёде*, *брáде* и *брáде*, *дўши* и *дўши*, *зўме* и *зўме*, *йёшће* и *йёшће*.

За измену акцента у Гмн знају само ове именице: *овдма*, *свињдма*, *рукдма*.

Им. *мелъава* (Акц. 10) овде гласи *мелъава*, *мелъаве*.

55. Именице типа *вðда* (Акц. б) овде имају овакав акценат: *вðда*, *водё* и *водде*, *вðди*, *вðду*, *вðдо*, *водбм* и *вðдом*, мн.ж.*жёне*, *жёна*, *жендма*. Уколико се у Гмн јавља непостојано *а*, ондј је на њему дугоузлазни акценат: *земáла* али и *млđо зёмљи сам ѫрдишо*, *сесиáра* и *сесири*. Им. *даска* има Гмн *дàскака* и *дàски*, сасвим ретко *дасáка*, а дат. *дàскама* и *даскдама*.

²⁷ А. Пецо и Б. М., и. д., 332.

²⁸ Д. Јовић, ГФФНС V, 179.

Именице *йчела*, *сұза*, *сідза*, *бұва* и *мұва* не иду у овај акцептатски тип. Оне у свиц паджима једн. и мн. имају кратки акценат на првом слогу, сем у ГМЧ: *сұза*, *сұзе*, инстр. *сұзом*, мн. ген. *сұза*, *сұзама*, *йчела*, *йчле* — *йчелом* — *йчела*, *йчелама*; *шаза*, *шазама*, *бұва* и *бұва*, *бұвама*, *мұва* и *мұва*, *мұвама*. И покоја друга од двосложних именица које у књиж. језику имају краткоузлазни акценат може се чути са кратким акцентом на првом слогу у ген. и инстр. једн. и мн. Такве су: *эмайя*, *шіра*, *мейла*, *кәза*, *снайа*; увек је *нсіама*.

Именица смола овде је само смола; тако и: *мөлба*, *жалба*.

56. а) Према Даничићевом типу *байшна* (Акц. 9) овде је *байшна*, *байшне*, ГМН *байшна*; тако је и *вильушка*, *вильушки*, ГМН *вильушки* и *вильушака*, *грабулье*, *грабульса*, *грабульама*.

б) Именице типа *аждадаја* (Акц. 10) имају на крајњем слогу основе кратки акценат: *аждадаја*, *аждадаје*, ак. *врзину*, вок. *будаљо*, НМН *аждадаје*, *врзиче*, *будаље*, *иланине*. У ГМН се ретко чују. Тада је дугоузлазни акценат као и код Даничића, сем *будала*: *иланина*, *шойда*, д.т. *иланинама*, *шойдлама*, вок. *иланине*, *шойдле*, *будаљо*.

Именице *шазбина* и *родбина* чешће се чују са кратким акцентом на првом слогу: *шазбина*, *родбина*.

Неје од именице овога типа чују се и са кановачким акцентом: *госибда*, *врућина*, *кривина*, *крићина* и друге на -ина.

в) Им. типа *девбјка* (Акц. 12) овде имају у свим облицима дугосилазни акценат на другом слогу: *девбјка*, вок. *девбјко*, мн. *девбјке*, *девбјки* и ређе *девбјака* и *девојака*, *девбјкама*, вок. *девбјке*. Тако и: *кокбшка*, *маслинка*, *шечурка*, *челёнка*. Овамо иду и многе друге, нпр.: *бишаніа*, *Борилька*, *кокарда*, *колёвка*, *кушіца*, *Мильбјка*.

57. а) Типу *крчевина* (Акц. 13) овде одговара тип *крчевина* са непренесеним акцентом у свим п.д.жима. Данчић помиње само три именице овог типа уз напомену да их има много. Ево неких из говора Раче: *ићаница*, *иодашњица*, *зазубица*, *јарујица*, *мардамица* и друге на -ица, *иовећиња*, *очевина*, *ширењина*, *ирошевина* и д.руге на -ина.

б) Всома су бројне четворосложне именице са непренесеним кратким акцентом на прстисло д.њем слогу: *болесница*, *воденица*, *друјарица*, *шевачица*, *кобасица*, *лубеница* и друге на -ица, *добричина*, *кућешиниа* и *кућерина*, *шрабуљина* и друге на -ина, *алайча*, *савијача* (зрста ците), *живошиња*, *сирићиња*, *занайлија*, *Шумадија*, *иоложара*, *шјанојра*, *шорокуша* и др.

У ГМН обично имају кратки акценат на другом слогу: *одсна лубеница*, *шорокуша*.

в) Непренесен акценат са крајњег дугог слога основе у скл. облицима имају именице тјпa *шаризанка*, *караманка*, *шишоловка*, *Шумадинка*, *ирвенијерка*, *чиртадљка*.

Неке пак чувају непренесен д.госилазни акценат на прстисло д.њем слогу основе: *ковачица*, *шродавница*, *шокобиџица*, *Покажницица* (цирка), и друге.

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА IV ВРСТЕ

58. Збирник именица на -ад, које се деклинирају по овој врсти, сим именице чељад, у овом говору нема (в. т. 43).

Од именица ж.р. са апстрактним значењем овде се употребљавају само: љубав, смрш, ждлох, рдлос, млдлос, стидрос, час, јамеј, савес, слас, елдс и још понека. Им. лудос употребљава се само као именски др пре-диката: јб је лудос и сл. И ове именице, као и оне што значе материјалне предмете, најчешће су мушких родова: јрљав сб, врјћ мајс, јзвј младос, али, истина ређе, и јрљава сб, врјћа мајс, моја јамеј. Им. јесен само је женског рода. Најчешће се говори савка јши час.

59. Инструментал ових именица врло се ретко у говору употребљава. Најчешће се употребљава конструкција *иредлој + акузатив*. И место других падежа у говору се употребљавају најчешће описне конструкције. Уколико и дође до употребе инструментала, он никако нема наст. -и већ -ом: крвљом, солјом, машком, јамејом и тада су мушких родова, или -ју: јим крвљу, најшом стварошћу, јбом речју, и тада су женског рода или чешће мушких.

Све ове именице, кад су мушких родова, деклинирају се по I врсти: ћев, ћева, ћеву, ћевом, мн. ћевоси и ћеви.

60. У овом говору не постоје ни именице *ваш*, *буђ*, *чађ*. Место њих употребљавају се именице *вашка*, *буђа*, *чађа*; место *ћуд* — *нарав*. Им. јед или је мушких родова (Гјд јэда), или је замењена именицом *једаљ*, мн. *једљеви*; именице *костка* и *кдиља* имају ширу употребу од именица *коб* и *кай*²⁹.

АКЦЕНАТ ИМЕНИЦА IV ВРСТЕ

61. Једносложне именице с дугосилазним акцентом у ном. и ак. (тип *илад*; Акц. 79.) чувају тај акценат у свим падежима једнине. Именице *стивар* и *реч* мењају већ у Гјд дугосилазни у дугоузлазни акценат: *стивари*, *речи*. Дугосилазни имаје још и у Н-Амн. Такав акценат у том облику има и им. *сайн*, поред *сами*, дат. *сайми*.

62. Од именица које у књиж. језику дугосилазни акценат Нјд скраћују у Гјд у краткосилазни нашао сам ове: *коб*, *кдсии*, мн. *кдсии*, ген. *косийју* и *кдсии*, *косийма* и *кдсими*, *крв*, *јећ*. Именице *жјуч* и *зђб* имају кратки акценат, а именице *час* и *лаж* дугосилазни у свим падежима.

63. Код вишесложних именица ове врсте које се употребљавају у овом говору акценатска одступања у односу на стање у књижевном језику малобројна су.

²⁹ Исп. Д. Јовић, *О проблему именица III врсте у неким шибокавским говорима*, Зб. за фил. и лингв. IV–V, 1961–62, 156–162 и тамо наведену лит.

Им. *місао* чува дугосилазни акценат у свим облицима, а им. *десет* дugoузлазни.

У више села чуо сам локатив у *йамбіи*.

Им. *бләіодей* овде гласи *бләіодей*.

ДЕКЛИНАЦИЈА ПРИДЕВА

64. Облици именничке деклинације придева по наставцима су се потпуно изједначили са придевском деклинацијом: код *Бранкової ѡерма*, код *Міленкової камена*, из *Јёвіної кôша* и сл., са *ніскої шавана*, лéюі *ионашања*, *ймаш* младої сîна и сл.

Описни придеви, који имају облике оба вида, у предикату ће се, наравно, употребити у облику ном. неодређеног вида: *сідр је*, *брзи су*, *оїйшла је лўїта*. Видска разлика у акценту сачувана је само код придева у називима предмета и именима места: *брзи вôз*, из *брзої вôза*, *бёли лўка*, *Сїдри Вїшевац*. Занимљив је вок. *ірдан сîнко*.

Придев *сїдр* у атрибутској служби готово редовно се употребљава у одређеном виду: *сїдри дрўї*, *сїдра зірдда* и сл. Иначе, у атрибутској служби облик придева има акценат неодређеног вида, мада се јавља и акценат одређеног вида, нарочито ако је употребљена уз прилев и по-казна заменица: *мда цѣна майка*, *она лёна күћа* и сл.

65. У целом говору изједначени су у једнини дат.-лок. м. и сп. р. са инструменталом: *дáла сам једним добрим младићу*, у *вёлким имању*. Ова особина, као што је познато, захватила је многе шумадијско-војвођанске говоре.

До изједначења датива придева ж.р. са инструменталом у овом говору није дошло. Тако је и у Г. и Д. Јарушицама, селима према Чумићу, где је Д. Барјактаревић нашао ширење поменуте појаве³⁰.

66. Кад дође до изједначења Амн именница м.р. са ном. (в.т. 22), врши се, наравно, и изједначење атрибута: *чуйали су сâмо млади борићи*, *носио сам сâмо вёжени оїанци*.

67. Присвојни придеви изведени наставком *-ји* по правилу добро чувају сугл. *j*, сем у *двчи*: *дѣчји*, *козји сїр*, *ббжји*. Наставак *-ији* се не употребљава. Забележио сам га само у примеру *кокошиће јаје*, али је у широј употреби облик *кокошиће* поред *кокодије*.

68. Придеви типа *Мирославов*, *шаровов* непознати су овом говору, већ само *Мирдслављев*, *шарблев*.

69. Придеви на *-ин* од именница на *-ја* употребљавају се само у сажетом облику: *Марин*, *судин*, *Илин*.

Пред наставком *-ин* не врши се палатализација: *ћеркин*, *майкин*, *девбјкин*, *Лўкин*, *бакин*, *секин*, *Рâчанкин* и сл. Остаје неизмењено и *и* у прилевима од именница на *-ица*: *Миллицин*, *друїарнин* и сл.

³⁰ Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV – V, 19.

70. У честој су употреби придеви на -касӣ изведени од придева који значе боју: зеленкас, жућкас, сивкас, наранџас.

ОБЛИЦИ КОМПАРАЦИЈЕ

71. Компаратив се твори, као и у књиж. језику, тројаким наставцима: -ји, -ији, -ии.

Наст. -ши, сем у лејши, лакши, мекши, налазимо и код других придева: ндвши, ілүши, ѕрдши, блдши, бљши, црниши, ідлиши, лењши, врућши, слдши, гўнши. Компаративи црњши, бљши, ідљши, шдњши добијени су додањемаст. -ши на већ готов облик начињенаст. -ји. Сличног је образовања и комп. вишљи³¹.

72. Компаративи сићи, чишићи, сиројси, врући мислим да су добијени накнадним додањемаст. -ији на већ готов компаратив.

Понекад се на облик компаратива сааст. -ши додајеаст. -ији: црвений, црвеније, црније (нема црний), зелений, зеленије, високий.

Уаст. -ији овде се најчешће губи сугл. *j*, а онда долази до сажетања: старји, стари и најчешће старји, новје. Компаратив придава типа шамештан, рзуман, ўморан, ѕравилан, црвен и сл. овде има дзојаке облике: шамешний и шамешний. Код придева који значе боју налазимо и овајске облике: црвењи и црвењи.³²

73. Компаратив од ѕрдан је ѕрдњи, ѕрдни, ѕрдњи и ѕрђи, од редак — рейкни и рђи, од ѕладак — ѕлатки и ѕладји, од ўзак — уски и єжи.

74. У овом говору нису непознати ни компаративи на -и, што је сасвим природно с обзиром на порекло једног дела становништва, нпр. ствари, шамешње и сл.³³

75. Суперлатив се твори, као и у књиж. језику, додањем морфеме нај: најимућни, најстари и сл.

Морфема нај додаје се и испред облика глагола волеши: најволим, најволео, најволела.

76. Додање рече ио испред придевских облика компарације честа је појава у овом говору: ѕвисок дечко, ѕмлад сира, ѕгус шасљ, ѕдчес, ѕбрљив, ѕстар, ѕзрикав, ѕмришав и сл. Значење ових сложеница исказује се и синтагматски: прилично висок, доста висок, прилично, доста млад и сл. Све ове примере бележио сам са истим значењем и као сложенице од рече ио + компаратив: ѕвиши, ѕмлађи, ѕушћи и др.

Рече ио додаје се и испред суперлатива: ионајиушће жицио, ионајлешаш кукуруз, ионајвредњи, ионајболи. Значење овајских суперлатива најбоље се види из следећег примера забележеног у Борцима: Сваку

³¹ О овим образовањима в. М. Стевановић, ЈФ XIII, 80—81.

³² О проблему настанка облика са сугл. љ в. Р. Симић, СДЗБ XIX, 190 и тамо наведену литературу.

³³ О простирању овог наставка в. Р. Симић, н.д., 341 и тамо наведену лит.

му деча лења, онд сређње му је још йондјоредње. У таквим слушајевима ис-тицање се цијачава речом још. Ако нема рече још, суперлатив са реч-цом *ио* има дјугачије значење: *Њејда* (ј-дјог кактуса) *цвет* је йондјелјиши — цвет му је највише леп, тј. најлепши међу лепим цветовима других кактуса и другог цвећа, бар је такво било уверење моје саговорнице.³⁴

АКЦЕНАТ ПРИДЕВА

77. Акценте придева прегледаћемо према Даничићевим акценат-ским типовима.

78. Тип *бос*, *боса* (Акц. 213). Напоредни су облици *боса* и *бос*; *ида* је мање раширено од *ида*.

Придев *свешт* употребљава се само у именима празника, наравно у одређеном виду: *Свешт Никола*, *Свешт Јован*.

79. Тип *здрав* (Акц. 213). Акценат Даничићевог типа *блді*, *блдіа* (Акц. 212) овде имају и придеви *дјі*, *сів*, *шіја*.

80. Тип *блажен* (Акц. 214). Придеви, *блажен*, *врдаки*, *вучја*, *зечје* изговарају се само тако.

81. Тип *ібрац*, *-рка* (Акц. 215). Само с дугосилазним акцентом изговарају се ови придеви: *крабсан*, *мрачан*, *йресан*, *снажсан*, *стідан*; двојак акценат имају: *жедан* и *жедан*, *іладан* и *іладан*; кратки акценат имају: *крабшак*, *йлишак* и *шечан*; двојак акценат има придев *мрсан* и *мрсан*, а у одређеном виду само *мрсни* *іешак*.

82. Тип *іван*, *-вна* (Акц. 216). Неколико придева овог типа и у овом говору изговара се само с кратким акцентом: *вечан*, *врдаки*, *ір-шан*, *ірдзан*, *млечан*, *шішни*, *рєйни*, *речни*, *шітан*, а придев *шаман* с дугосилазним; *кровни* и *зубни* с дугосилазним.

83. Тип *іштав* (Акц. 217). Већина придева овога типа изговара се са непренисним акцентом: *іштав*, *іштава*, *дренав*, *дренава*, *йойдв* и дјуги на *-ов*, *бркай*, *бркайша* и други на *-аї*, *смрдљив*, *шілєне ѡши*, *црквени засаис*, *вашильив* и сл. Међутим, доста је и оних који имају кратки акценат на слогу с краткоузлазним код Даничића: *клизав*, *лукав*, *жедин*, *сестрин*, *снайн*, *дчеј*, *дјевљи*, *дочи*, *шсени*, *ирбсирлан*, *сунчан*, *сунчана сірбана* и *сунчан*. Придев *свечан* има двојак акценат: *свечан*, *свечано одело* и ређе *свечано*.

84. Тип *зелен*, *зелена* (Акц. 217). Према Даничићевом типу у овом говору налазимо тип *зелен*, *зелена*. Придеви *дубок*, *дубока*, *висок*, *широк* и *далек* иду у овај акценатски тип, али се често чују и по типу *висок*, *висока*. Кратки акценат остаје на истом слогу и у одређеном виду: *Црвено брдо*.

85. Тип *мршав*, *-шва* (Акц. 219). Придев *мршав* има кратки акценат у свим облицима оба вида: *мршав* — *мршви*. Само сам једном забе-

³⁴ О питању семантичке вредности рече *ио* уз облике компарације в. А. Пецо, СДЗБ XIV, 146, и тамо наведену лит.; Д. Баррактаревић, СДЗБ XVI, 96, Д. Јовић, и.д., 115, М. Пешиков, СДЗБ XV 161, Р. Симић, СДЗБ XIX, 392.

лежио овај придев у именничкој служби са дугосилазним акцентом: *мрштима* зд душу.

86. Тип *дрвен* (акц. 219). Сви придеви које сам нашао у овом говору са наст. -ен иду у тип зелён, зелёна; тако и: *древн*, *древна*, *водён*, *сунён*, *ївоздён* и *ївоузён*, *камён*, *ланён*, *ледён*, *медён*, *сламён*, *сукнён*, *свилён*, *свадбени*. Овамо иду и ови градзни придеви на -ан: *земльдни лёнц*, *коиштдано брашно*, *чојано одёло*; тако и: *шльиве*, *ћавдлы*. Као придеви на -ен понашају се и придеви на -ай: *лиснай*, *клундай*, *йернай*, *уснай*, *главдай*, *окдай*; тако и *речай*.

87. Тип *бістар*, *-тара* (Акц. 221). Придеви са непостојаним а иза сонанта имају дугосилазни акценат у облику за м. род: *вѣран*, *вѣрна*, *вѣлан*, *жѣльан*, *сїлан*, *бран*, *блан*; овамо иду и: *бріжсан*, *күжсан*, *ләжсан*, *вичан*.

88. Тип *бодликав* (Акц. 224). Придева на -ов/ев овде сам мало нашао: *іраничев* *кѣлац*, *орајдв* *ліс*, *йдуново* *йёро*, *оршаков*, *шѣршлов*, *шимширов*. Иначе други придеви најчешће чујају непренесени кратки акценат: *керўшин*, *кrmачин*, *зелёнкас*, *корийшас* и други на -ин и -аси. Придеви судин и књимин јављају се само у том облику.

Такав акценат имају и ови придеви од јеђеног вида са двосложном основом: *јайвѣши*, *йилѣши*, *йрасѣши*, *йшелѣши* и сл.

Придеви на -ав овде се изговарају дзојако: *бодликав* и *бодльикав*, *водњикав* и *водњикав* и др.

Придеви на -аћи овде гласе само: *бријаћи*, *йисаћи*, *сїаваћа сдба*, *стїајаће одёло*, *шивадћа машина*.

89. Тип *јѣзичан*, *-чна* (Акц. 225). Од придева овог Даничићевог типа које сам нашао у овом говору, непренесен акценат имају само *ла-мучан*, *шненічан*, *челичан* и сви они са дзосложном основом који је Даничић наводи само у облику одређеног вида: *бојишњи*, *їодишњи* и сл; придев *шѣћерни* гласи *шећерни*.

Остали придеви овог акценатског типа које сам нашао у овом говору имају кратки акценат на првом слогу: *кдриштан*, *д билан*, *д скудан*, *йд добан*, *йрасилан*, *сїрѣвичан*, *лубазан*, а само *шѣрештан*.

90. Тип *милосишив* (Акц. 226). Придеви на -ов изведенни од имена биљака имају кратки акценат на крајњем слогу: *јабукдв*, *јасендв*. Биће да се тако изговара и *јавордв*. Такав акценат имају и сви придеви на -и. Именица има исти акценат: *зѣва* и *зѣова*.

Придеви на -и/лив такође редовно имају кратки акценат: *жас-лосийив*, *милосийив*; такав акценат имају и неки други придеви који код Вука имају другачији акценат, напр.: *насрѣльив*, *завидльив*.

91. Тип *слбодан*, *-дна* (Акц. 226). Кратки акценат на другом слогу имају ови придеви: *шескдбан* (прима *шескдба*) *месечни*, *нейдышни* и *некадышни*, *ондышни* и *ондальни*; придеви јућарни има пред сонантом дугосилазни акценат. Тако се изговара и *шамбшны*.

92. Тип *имућан*, *-ћна* (Акц. 227). И у овом се говору каже само *имућан*, *мђућан*. Придев окрујао, окрујла има у свим облицима дугоузлазни акценат, а *йодмұка* и *йодмұқ*, *йодмұқла* — дугосилазни.

93. Тип болешљив (Акц. 227). У овај Даничићев тип не иду ови придеви: *тарбөлев*, *шарбөлев*, *швалбрөв* (према *тарбө*, *шарбө*, *швалбрө*); придеви изведенни наставком *-аси* имају кратки акценат на првом или другом слогу: *белїчас*, *будалас*; *врдіолас*, *дүїульас*, *ћадолас*, *дүїачак* и *дүїдчак*, у Ђ дуїдчак.

Други придеви типа коиштунљив, *мейшиљив*, *шойюлдив*, *шүіальив*, брдо-*сий* добро чувају непренесени акценат на крајњем затвореном слогу.

94. Тип *врлётан*, *-йна* (Акц. 229). Неки придеви овог типа сачували су дужину на другом слогу и изговарају се са дугоузлазним акцентом на том слогу: *дружёван*, *душёван*, *учёван*, али и *учеван*, *кућёвни љади*.

Овде је само *синдвљи*; биће да је тако и *мужёвљи*, *шужёвљи*; тако је и *љубавни* поред *љубавно ѹисмо* (према *љубаө*).

95. Овде је добра према Даничићевом добра, чудноваши према чудноваш, сиромашан према сиромашаш (Акц. 231), досијојан према досијојан, недељни према недељни, нескладан према нескладан, дdmoran према дdmoran, ѹрдевичан према ѹрдевичан, сирдевичан према сирдевичан.

АКЦЕНАТ КОМПАРАТИВА И СУПЕРЛАТИВА

96. Сви компаративи који се творе наст. *-ји* или *-ши* имају акценат као и у књиж. језику.

Компаративи изведенни наст. *-и(j)i* имају кратки акценат на првом слогу наставка (*хранљивије*), или дугосилазни на крајњем слогу добивеном сажимањем: *хранљивиј*, *уморниј*.

97. Облици суперлатива имају на морфеми *нај* кратки акценат, с тим што задржавају и акценат компаратива: *највишиљи* и *највишиљи*, *најлакши* и *најлакши*, *најлукавиј* и *најлукавиј* и сл. Међутим, кад дође до одвајања морфеме *нај*, на њој је, чини се, увек дугосилазни: *нај ми е сладје С.*

ДЕКЛИНАЦИЈА ЗАМЕНИЦА

98. Облици датива типа *мёне*, *шёбе*, *сёбе* у редовној су употреби: *долоје мёне лично*; *мёне се ѹб нишиша не свијха*; *мёне ѹб ние јасно*; *и ѹббе су рёкли*; *ирема ѹббе су се невальдани ѹднели*; *иљво сёбе сашиј*.

У лок. се могу чути и облици *мёни*, *шёби*, *сёби*, али ређе од оних какви су у дативу.

Иначе, за ген., дат., ак. и лок. једн. веома је расширена употреба облика *мён*, *шёб* и *сёб*, добивених редукцијом крајњег самогласника. Они се често овде сретају и у функцији инструментала: *од мён*, *мён ѹб не ѹрёба*, без *шёб*, с *шёб*, *о ѹбб смо ѹричалие*, *мён више всли*.

Редукција крајњег *a*, *u*, *e* у ген., дат.-лок. осталих заменица, као усталом и придева, такође је веома раширена појава.

99. Облик инстр. *мнбм*, *мнбме* у неким селима, мање је фреквентан од *мђном*, нпр. у ГЈ, МК, ВК, ДР.

100. Поред облика *њбј* за датив се употребљава и *њбјзи*: *де бам* *њбјзи да се йосмненеи*.

101. Енклитике за ДМН су *ни*, *ви*, а за ак. *не*, *ве* поред знатно ређег *нас*, *вас*: *вїдо не*, *да нас вїди* поред *да не вїди*; *кад ви јâ кâжем*; *обећдо ни Миле*; *йишто ве мбј дуко*³⁵.

102. У ДР, М и Вч нашао сам и енклитику *ју* за ак. и датив: *да ју* *кâжем*; *шишь би ју рѣкли?* *шб је Миле сїрѣла*. Употреба ове енклитике очувана је нарочито код становништва пореклом из тимочке зоне.

103. Енклитика *јој* често се замењује обликом *јом*: *шишь јом не* *кâжеси?*, *йонеси јом и овб шорбиче*.

104. Енклитика *њ* у овом се говору не употребљава.

У селима са тимочким становништвом употребљава се и енклитика *си*: *дна си шб ббле умѣ*, *болје си од јевтишку*.

105. Дат.-лок. личне заменице *би* гласи *њим*; изједначен је, дакле, са инструменталом, али се чује и облик *њему* и још чешће *њем*: *о њим* *свї знђу*, *њим сам ђаслао*; *у љем сам ђрала*, *њем сам љоказо*.

106. Код придевских заменица једнакост Д-Лјд за м. и ср. р. са инструменталом доследно је спроведена: *у свдким селу*, *шо шим двбршишту*, *да млѣши шо оним дрвѣћу*; *свдким је љомдю*, *ирбдо сам Андри наиним*, *нѣшишо* *е мўка једним наиним дрѹїу*. Ово вреди и за заменицу *кб*: *ким се смѣши?*, *о ким онб бѣше рѣч?*

107. Поред заменице *кб* у свим селима срета се и *куј*: *куј ље дишаша?*, *куј ѡзе мди оїанци?*, *куј љи даде?*, *само куй не мђож* (не краде), а исто тако и *кој*: *кој љи даде?*, *кој љи кâжсе?* Тако и место коју чује се *кују*: *кују* *су шб људи?*. Одрична заменица *нико* гласи и *ники*: *ники шб није чуо*.

108. Заменица *чиј* најчешће гласи *чи*: *чи љи бѣше?*

109. Облици показних заменица за каквоју *овакав* и *овакај*, *шакав* и *шакај*, *онакав* и *онакај* знатно мање су раширени од облика *оваки* и *овакиј*, *шаки*, *онаки* и *онакиј*: *онаки се чдек вїше не рђди*; *шишь с, бре, шаки?* Тако је и са упитном заменицом *какав* и *какај* и чешће *каки* и *какиј*: *каки си шб чдек*?

110. Призренско-тимочки облици *ови(j)a*, *они(j)a*³⁶ могу се чути од старијих особа у М и Вч.

111. Придевске заменице *мђа*, *мђе*, *швђа*, *швђе*, *свђа*, *свђе* најчешће се изговарају без сугласника *j*: *мда рўка*, *мђе ђрасе*; тако је и у зависним падежима: *мђеј*, *мђим*, *мђу*. И у заменици *коју* сугл. *j* има доста ослабљену артикулацију што често доводи до његовог потпуног губљења: *кој*, *коє*, *кої*, *коим*; тако и *чиј*, *чиј*, *чиї*, *чијем*, *чијим*, *чију*.

³⁵ О овим облицима в. М. Стевановић, ЈФ XIII, 72—73.

³⁶ А. Белић, ДИЈС, 420—421.

БРОЈЕВИ

112. Број *један*, *једна*, *једно* и *један*, *једна*, *једно* менја се као и при-
деви: ген. *једној* и *једноб* поред *једноба*, *једне* и *једноб*, дат. *једним* и *једним*,
једној и *једноб*.

Бројеви *два*, *две*, *три*, *четири* и *четири* не деклинирају се.

Бројеви од 11 до 19 губе крајње *и*, а бројеви *двадес*, *тридес*, *четирдес* и *четиресет* добили су свој облик после знатне редукције гласова.

113. Збирни бројеви *двоје*, *двојаке*, *троје*, *четврто* не деклинирају се. Употребљавају се и за означавање лица само мушких пола.

114. Редни бројеви деклинирају се као придеви.

КОНЈУГАЦИЈА

ГЛАГОЛСКЕ ОСНОВЕ

I ВРСТА

115. Известан број глагола Белићеве I врсте има презент и императив само по III врсти. Ево тих глагола: седнем, седни, заседнем, заседни, преседнем, преседни, срећијем, срећини, пресрећијем, пресрећини, лејијем³⁷, лолејијем, йрилејијем, йрилејини, рекнем, рекни, зарекнем се, зарекни се, изрекнем, изрекни се, одрекнем, одрекни, смржнем, смржни, заштакнем, заштакни, прештакнем, прештакни, йриштакнем, йриштакни; оштакне, йотштакне, йроштакне³⁸.

Аорист ових глагола, као и оних бројних глагола с инфинитивном основом на *к*, *и*, редовно се твори по I врсти: срећио, заседе, йисијече, йодијо, јмаче, изникоше, јуче, смрчио, црче, навикоше, смрче се, йромујко, клече; али само цикну, забрекну 3. л.

И радни гл. пријед ових глагола готово редовно се твори по I врсти: одрекла се, оштакле јом руке, смркло се; забележио сам само ове примере по III врсти: ніжнула, издайнуо, доийакнула, зарекнуо се, претрфнуо, претрукнуо, йомдакнула, али само набрекнула, цикнула.

116. Од глагола са сугл. *м* у презентској основи употребљавају се у овом говору три: јзети, дашти и са њима сложни и најдуши. Овај последњи има облике по IV врсти: најдуем, ... најдују, најдуј. Остало два а дајако и са њима сложени, изменили су у през. и императ. *м* у *н*: јзнем³⁹ зајузнейе, дашне, предашти, јзни, дашније³⁹.

117. Облици презентата типа једем, јаширенији су од облика типа, јем, јено, јећи, једу; ји дном, сам нашао дутоузлази и акцејат у 3. л. мн.: јушаши дејиу нек једу. Сложени гл. гољи, пак, у чешћој су употреби у презенту по овом другом типу: йојем, изем, најемо се, прејеш него йоједем,

³⁷ У С сам забележио не лези ердаже где је облик лези сачуван у фрази.

³⁸ Познат је и през. оштеч, иситеч, свакако према през. јтеч.

³⁹ О природи ове појаве и њеном простирању в. П. Ивић, СДЗБ XII, 272 и тамо наведену лит.; Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV—V, 16 и тамо наведену лит.; Д. Јо-вић, СДЗБ XVII, 130; А. Пецо и Б. М., СДЗБ XVII, 350—351.

наједем се. У императиву поред *једи*, *наједи се*, *једиште*, *јеште* (од *једиште*) чују се и облици типа *јёј*, *јёште*, *најёј се*, *најёште се*⁴⁰.

118. Облици презента гл. *врхи* творе се и по VII врсти: *вршем* и *вршиш*, *вршишмо*, *вршиу*; радни придев је *вро*, *врли*, аор. *вр*, *вр(с)мо*, *врсите*, *врши*; нашао сам и овакав пример: *Милан дверише цело Баре*, што никако није имперфекат.

И глаголи *сласиши* и *цришиши* имају у през. и: *сласим* поред *сласем* — *сласу*, *цриши* — *цриу*; радни придев *сийс(а)о*, *сийсла* и *сийсио*, *сийсила*, *исирио* и *исириео*, *исирила* и *исириела* поред *исиришио*, *исиришила се*; трпни придев *исириљен*, *сийшен*; футур *сийсићу* и *сийшићу*.

119. Гл. *ићи* има ове облике презента: *идем* — *идемо* — *иду* поред *идем*, *идемо*, *иду* и *д ијем*, *д ијеш* . . . ; императив *иди* и *ид*, *идиште* и *иште*, аор. *идо* и *ид*, *иде*, *идомо*, радни придев *ишо* и *ишдо*.

Презент гл. *оћићи* у целој зони је *оћићем*, *оћићемо*, *оћићду*, сем у ГЈ, где је у чешћој употреби *дем*; аор. *оћићдо*, *оћићде*, *оћићдо(с)мо* и *одд*, *дде*, *одд(с)мо*; императ. *оћићди*; радни придев *оћићшио* и ређе *оћићшао*, у првој акценатској зони и понекад у другој — *оћићшидо*. У презентској основи иза *д* каткад се може чути врло слабо и: *оћићдем*, *оћићди*.

Гл. *мимоћићи* има у свим облицима јотовано *д*: *мимоћем*, *мимоћи*, *мимоћђо*, *мимоћћен*; радни придев *мимоћиш(а)о*.

Овде је редовно *и*, а сасвим ретко *а*, код сложених глагола: *изићем*, *изићи*, *изићо*, *изићшио*; двапут сам забележио *изашио*. Између префикса *у* и глагола *ићи* развило се у говору свих села *в*: *увићем*, *увићо*, *увићшио* поред *ућем*, *ућо*, *ућшио*. Тако и презент гл. *улазиши* гласи *увилазим*.

120. Гл. *могићи* има у 1. л. през. облик *могу*, *моги* и *могаднем*. Облик *моги* дојази редовно пред везником *да*, а облик *могаднем* употребљава се само са значењем футура егзактног или потенцијала. Остало лица презента одговарају оним у књиж. језику, с тим што се место њих чује и облик *мож*, односно *моги*, али увек у вези са везником *да*; са значењем 3. л. *једн.* употребљава се и без везника *да*⁴¹. Примери: *Сваким шаб мож да кажеш*; *мож да и спечимо*; *мож да ћа јубију*; *не можи се смирити*.

121. Нашао сам више глагола са сугл. *р* у основи: *дёре убдјници*, *дёре се* (виче), *ждёре*, *шад не зајиреши шадј кбрөв?*, *сдирремо*, *йодўйру*, *йрдрем*, *дойрем*, *йрзрем*, *йрсиррем*; императив: *здирри шадј дман*, *йрдстри шелћима*, *ждёри*, *одўри се*; аор.: *зайре ми биндірад* *йламењчча*, *одрд*, *ддра*, *йрдр*, (честа), *йрдреше* (Швабе), *одуйреще се*, *дбире* (глас), *наждро се*; радни придеве *йрдро* и *йрдрео*, *йрдрла* и *йрдрела*, *дбиро* и *дбирео*, *дбирла* и *ређе дбирла*: *йрзро сам ћа*, *шад сам ћа* *йрзрела*, *ждро*, *ждрала*, *наждро се* и *наждрала се*, *наждрала се*, *йрсиро* и *йрсирео*, *йрсирела* и *йрсирла*; трпни придев: *ддран*, *зайрвён* и *зайрвён*, *сайрвён*, *сайрвена*, *йросирвён*, *йросирвена*, *йодўйрш* и *йодўйрш*.

⁴⁰ О ширењу облика *јем* в. код П. Ивића, н. д., 267—268; исп. Д. Јовић, н. д., 130, Д. Барјактаревић, н. д., 20, А. Пецо и Б. М., н. д., 350.

⁴¹ О облику *мож* в. Р. Симић, СДЗБ XIX, 387 и даље и тамо наведену лат.

Место гл. *мрети* употребљава се гл. *умирати*. Облици сложених глагола гласе: *умрем, јрёмрем, здамре, изумре*; аор.: *умре, јомрёше, ређе јдмрёше*; радни придев: *умро, јмрео, јмрла, јмрела*⁴².

122. Аналошко *ч, ж, ш* код глагола са основом на задњонепчани сугласник редовно се јавља у 3. л. мн. и облицима императива: *сучу, вучиш, лежу ми се кокишке, вриши, вришиш*.

123. Од гл. *десити* забележио сам само ове облике: *кући се деде онд деше?* В, *дёси се дёо?*, *дёси ми дёла ойанци?* Ђ. Од гл. *десити* радни придев сам нашао само у Јарушицама: *баш смо шад дёли сено*.

II ВРСТА

124. Гл. *бријдити* се има облике през. по VI врсти: *бријам се, бријамо се, бријд(j)у се*, а ређе *брјем се, брју се*; императив је *брї се, обрї се, обрїйті се и обрјај се, обрјајије се*⁴³, радни придев *бријдо*. Тако је и с гл. *чешати*: *чешам и чешем, чешај и чочеши*.

125. Презент гл. *шкдити* најчешће је *шкем, шкеш, шкѣ, шкемо, шкеше, шкү*; 3. л. мн. је још и *шкђу, шкѓу*. У Ђњ, где сам и забележио *шкђу*, чуо сам и *шкем*; императив *шкј* и *шкї*; аор. 3. л. *изашка, изашкдие*; радни придев: *шкдла и шкѓла*.

126. Гл. *ковати* има напоредне облике презента и императива: *ковем, шошковем, заковем, ошковем*⁴⁴ и *куем, закуем, и ређе здкуем; шошкуј и шошкви, закујије и закоб(и)ши*.

Са гл. *ковати* у свему се слаже и гл. *сновати*: *сновем и снуем; тако и засновем и заснуем, основем и оснуем*. Облике императива нисам нашао.

III ВРСТА

127. Глаголи III врсте готово редовно су свршенога вида.

Гл. *шрнути* твори своје облике по VII врсти другог раздела: *шрки ми цела овâ смрâна, ушрнели ми јрсии, сва сам јретрнела д смра, јшрне ми ндја*. Објашњење ове појаве дао је П. Ивић⁴⁵.

128. Друга два несвршена глагола, *бринем и ђинем*, различито се понашају: док се облици типа *бринем, брини, брин(y)о* употребљавају свакодневно, облици гл. *ђинути* ретко се чују. Исти је случај и с облицима гл. *венути и ћданути*.

129. Доста је глагола ове врсте који, као и наведени глаголи I врсте (в. т. 115), творе презент и императив од једне, а аорист и гл.

⁴² О овоме облику в. код А. Пеша и Б. М., н.д., 357, Р. Симић, н.д., 72 и тамо наведену литературу.

⁴³ Исп. Б. Николић, СДЗБ XIV, 355.

⁴⁴ В. о овим облицима код П. Ивића, н.д., 274 и тамо наведену лит.

⁴⁵ П. Ивић, н.д., 296.

прид. радчи од друге основе. Забележио сам ове просте и сложене такве глаголе који облике аориста и придеве радчију или само по I или каткад и по III врсти: *смрзо се, сајо се, ујреоше — ујрео, ујреља, ојрзо, јршије — јрсо, јројео се — зајео, зајеља се, јренишије — јренешио, јрфо се, јичезе, јокисо, осијадо*. Неки глаголи ове врсте творе само аорист по I, али и по III врсти: *крејо, окрејоше, разјрто, здакиде, јрекијдоше, изјивоше*.

У дја глагола нашао сам радни придев по I врсти: *још нике очврсла Т, сјлјасо јом стомак Ђ.*

Аорист глагола сложених са *ситиши* чешће се чује без сугл. д.: *дсита, јрсита, осијаше*.

130. У целији области бележио сам само *мешем* а никако *мешнем*; тако и *меши*, *мешо* и *мешуо*, *мешула* и *мешла*. Аорист има дјојаке облике: *чим ја ја мешу на кобња Бњ, мешо је на ћујрију (ја) Бњ. мешоше и мешуше, меше је под астјал и дде, у ћеј ја мешу.*

Слично се понаша и гл. *умешинуши се* (наливати), с том разликом што се код њега могу чути облици прозента са сугл. и, али сасвим ретко, — *умеше се* порд *умешне се*; облике императива нисам чуо; аор. *умешо се, јумеше се, умешоше се*; радни придев *умешо се* и *умешуо се, умешла се* и *умешула се*.

IV ВРСТА

131. Презент гл. *јребајваши* обично гласи *јребајам*.

132. У овом говору не постоје напордни облици глагола типа *исијуњиваши* — *исијуњаваши*. Ојд: је само *исијуњавам* и *исијуњајем*, *исијуњавије*, *исијуњавао*, одн. *исијуњаво, искоришћавам* и др. Облици типа *исијуњајем*, *закојчаше се*, *удешајеш* и др. добијени су аналогијом према *дајаши* — *дајем*.

133. Гл. *ноћеваши* најчешће има облике са -ева: *ноћевамо, ноћевао, одн. ноћево*.

V ВРСТА

134. Глаголи који у књиж. језику могу имати облике презента, императива и прилога садашњег и по V и по VI врсти, ојд: их употребљавају или искључиво по VI врсти: *зидам, зидај, љескам, љескај, јрејиска, јрејискај*, или су обичнији они по VI врсти, али се употребљавају и по V врсти: *шетам и шетем, шетај и шети, сиса и сисе, сисај и сиси, квдча и квдче, не квдцај ми, узимам и узимљем, јреузимај и јреузимљи, оштимам и оштимљем, оштимај и оштимљи, скршама се и скршће се, не скршћај се и не скршћи, дрэмам и дрэмљем, дрэмаж и дрэмљи, дозивам и дозивљем, јрозивај и не одзивљи се, јрежива и јреживље, пошићам се и пошићајем се, шишам и шишћем,*

штитиј и *штитиљи*, *йскам* и *йштеш*, *йскај* и *йшти*, *йойском* и *йойшишем*, *йойскај* и *йойшиши*, *силам* и *сил ћем*, *силай* и *не расийљи*, *дешем* и *дјјам*, *дши* и *дјај*, *рінље* (скаче) и *ріна*, *рінај* и *рінљи*, *рамљем* и *рамам*, *рамљи* и *рамај*. Облици по V врсти почињу дј се осећају архаичним.

Тако се понашају и гл. скреташи и мешани: скретам и скретем, скретај и скрећи, мешам и мешем, мешај и меши.

135. Гл. *махаш* има дублетне облике: *машем* и *машем*, *маси* и *маси* поред *маш*.

136. Група глагола V врсте има у овом говору јотован сугласник основе у глаг. придељу радњом, дакле по II врсти: *илђао*, *окрѣћао*, *обрѣћао*, *сердѣћали*, *йревѣћали* се, *одвѣћко*, *одѣћкали*, *пресрѣћао*, *мѣћао*, *рѣмљао*, *дркѣћао*, поред *окрѣћала*, *исиревѣћала* се итд., али само *илђао*. Забележио сам и ове облике аориста: *оилђаше*, *исиревѣћа*⁴⁴.

137. Од гл. *дркѣћаш* забележио сам ове облике: *дркѣй* и *дркће*, *дркѣћије* и *дркћејије*, *дркѣју* и *дркћеји*; *не дркћи*.

138. Гл. *јахаш* има облике по VII врсти: *јашим*, *узјашши*, *узјаш(и)ше*.

139. Гл. *жешаш* има ове облике: *жњем*, *жњемо*, *жњу*; *жњи*; *джње*, *ожњеше*; *жње* и сл.

140. Гл. *звиждукаши* и *жвакаши* у презентској основи имају сугл. *ћ*: *звиждуће*, *звиждући*, *жвакаћем*, *жвакаћи*.

VI ВРСТА

141. Уместо облика гл. *ираши* се, *умиваши* се овде су у честој употреби облици гл. *сирѣши* се, *сумиваши* се.

142. Гл. *шребаши* употребљава се у презенту безлично — *шреба*, али су у говору висома раширенi и облици за остала лица: *шребам*, *шребаши*, *шребамо*, *шребашије*; радни придељ је *шреб(а)о*, *шребала*, *шребали*, аор. *шребадо*. Тако се понаша и гл. *мбраши*.

143. Облик *даду* једини је за 3. л. мн. презентата; тако и *додаду*, *иродаду*. Поред *знаду* бележио сам и *знажу*, а *имају* и *имају* обичноје је од *имаду*. Облици аориста једнине употребљавају се са сугл. д у основи: *дадо*, *имадо*.

144. Глаголи са самогл. *е* у обећа основама имају у 3. л. мн. презенту дзојаке облике: *уму* и *умеду*, *разуму* и *разумеду*, *сфоразуму* и *сфоразумеду*, *сму* — *смеју* и *смеду*, а само *усиу*, *досиу* и *досију*. Сугл. д јавља се и код ових глагола у основи аориста: *умедо*, *разумедо*, *сфоразумедоши се*, *смедо*; императив је *разуми*, *сфоразум(и)ши се*.

145. Гл. *смешаши*, *смешашам* има облике и по V врсти: *смешем*, *смешеш*, . . . *смешу*, *не смеши ми*, *смешао*, *смешала*.

⁴⁴ В. о овој појави и њеном распортирању код П. Ивића, н. д., 280.

VII ВРСТА

146. И у говору Раче гл. *извјинити* се по правилу има облике по III врсти: *мобра да му се извјинем* Ђ, *ниси ми се извјинула* МК, *извјинућу* *му се сјућра* ВК, и *шђу* *му се ја извјину* Бњ; само се облик презента може чути још и по овој врсти — *извјиним* и то код особа на чији говор има утицаја књиж. језик.

147. Гл. *іренити* у презенту често има облике од основе *ірешам*: *ірешам*, *млđо іреша*, али само *шоірешим*.

148. Гл. *радити* има у радјом придеву основу на -e: *радео*, *радела*. Овакве облике редовно сам слушао у М, а ређе у Вч и Вишевчићу. Облици *мислео* и *мислео*, *мислела* и *мислела*⁴⁷ могу се чути у свим селцима овог подручја.

У Т сам чуо и *учинео* од особе која је ту досељена из Лапова.

Појава -e- место -i- у инф. основи нарочито је раширења код глагола изведених од придева са значењем „учинити нешто онаквим што значи приди:в у основи“: преџа *шојцрне ми душа*, *свѣ је шојцрнео* добивено је и *бн ме здѣцрне, оцрнела ме* *шојцрном*. Ови глаголи су се и акценатски сасвим изједначили са оним што значе „постати онаквим што значи приди:в у основи“

149. Гл. *сломити* и овде као и у неким другим говорима има презент *сломи(j)ем*⁴⁸.

150. Гл. *велим* има само облике презента.

151. Гл. *вреши* и *зреши* (сазревати) у З. л. мн. презента редовно у целој зони имају -у: *врӯ*, *зрӯ*.⁴⁹

152. Глаголи *видеши*, *лешети*, *седеши* и сложени са њима имају облик аориста по I врсти: *видо*, *виде*, *видоше*, *одлеше*, *седомо*, *седоше*, ређе *седеше*.

VIII ВРСТА

153. Облици гл. *бежсати* у широј су употреби по VI врсти *бетам*, *бетај*, *бето* и *бетдо* него по VIII врсти: *бежим*; *бэкси*, *бешие*; *беждо* и ређе *бэко*.

154. Гл. *вриштати* у инф. основи има групу -ск-: *врискала*, *зavrискаше*; *врискатели* поред *врискатали*; тако је и: *шрениска*, *шрейскало*, *шрейштало* и *шрейштало*⁵⁰, вероватно са наслањањем на именице *врискса*, *шриска*.

Чују се и ови облици придева радног по VII врсти, поред облика по VIII: *звиждели*, *дреждала*, *захујели*, *клечео*, *шречучео*, *вречело*.

⁴⁷ Објашњење ових облика в. код А. Пеца и Б. М., н. д., 261. и 357.

⁴⁸ Исп. н. д., 151 и тамо наведену лит.

⁴⁹ О овим глаголима в. код А. Пеца, *Наш језик*, н. с., књ. 8, св. 1—2.

⁵⁰ О појави самогл. ѕ у основи ових глагола в. код А. Пеца и Б. М., н. д., 357

НЕКЕ ФОНЕТСКЕ ПРОМЕНЕ У ГЛАГОЛСКИМ ОСНОВАМА

155. Участали глаголи VI врсте изведени од основе глагола VII врсте често се чују са изменењем сугласничком групом *шш* у *шћ*: *йушћам* и *йушћам*, *йушћај* и *йушћај*, *йушћ(a)o* и *йушћао*; тако и: *ойрашћам*, *на-
мешћам*, *смешћам*, *йремешћам*, *најушћам* и др. сложени са *йушћаш*, *ујројашћава*; сада је *шћ* *йушћај* нек *ујројашћава* сeme. Тако је и у трпном придеју — *йушћан*.

Код становништва тимочког порекла бележио сам и *йүсїам*.

Употребљавају се и им. *намешћај*, *смешћај*, *йремешћај*.

156. Глаголи *намесшићи*, *йремесшићи*, *смесшићи*, *сјусшићи* и с њим сложени место сугласничке групе *си* у основи најчешће имају *-шић-*: *намешшићим*, императ. *намешши*, аор. *намешши*, *намешшио*, *на-
мешшићу*.

У трпном придеју редовно се јавља група *шћ* уместо *шић*: *намешћен*, *йүшћен*, *ујројашћен*, *замашћен*, *кришћен*, врло ретко *кришићен*.

157. Готово редовно се губи сугл. *j* у презентској основи глагола IV врсте другог раздела, сем у 3. л. мн.: *рাশуем*, *рাশуеш*, али *рашују*, *фрушишјукуем* — *фрушишјукују* и *врушишјукуем* — *врушишјукују*, *кушјем* — *кушјују*, *вेरуем* — *вेरују*, *даруем* — *дарују*, *савешјуем* — *савешјују*, *иобеђјуем* — *иобеђјују*, *собалуем* — *собалују*, *лишје* и *лишју* — *лишјују* и *лишјују*, *шљу* — *шљују*, *иродам* — *иродадују*.

Исту појаву налазимо и код глагола II врсте типа *кајаш се*: *кајем* се — *кају се*, *баје* — *бају*, *лаје* — *лају*; тако и: *сјем* поред *сјем* — *сјју*, *ирејем* се поред *ирејем* се — *иреју се*, *смејем* се поред *смејем* се — *смеју се*, *вејем* поред *вејем* — *веју*.

Губе сугл. *j* у презенту и глаголи VII врсте типа *јојши* и глаголи VIII врсте типа *бојаш се*. Уколико немају у 3. л. мн. наставак *-у*, сугл. *j* губи се у свим лицима: *јојм* — *јој*, *јајм* — *јај*, *кројм* — *крој* и *кројј*, *дојм*, *йојм* се, *блеј*, *зји*, *зєри*, *брју*.

158. Ослабљену артикулацију има сугл. *j* код глагола IV врсте 1. раздела у свим лицима презента. Често долази, чини се, до његовог потпунијег губљења: *йијем* — *йију* поред *йијем* — *йију*.

159. У М, а тако и ВЧ, нису непознати облици са нејотованим усненим сугласником: *најрдвен*, *зардбен*, *сломен*, *сийе воду*, императ. *сийи*; *з-
лайју*⁶¹.

160. Место префикса *ири* у честој употреби је префикс *ире*: *ирешјска*, *иремакни*, *ирезнао ми*, *иревукао се* (он), *иремешши*⁶².

161. Понекад се губи сугл. *v* испред *љ*: *осиљам* и *осиљевљам*, *ире-
ијаља*, *сасијаља*.

162. Место гл. *дохвашићи* употребљава се *дојићим*, 3. л. аор. *дбиши*; *дојићио*.

⁶¹ Исп. А. Белић, ДИЈС, 148 и д.

⁶² Тако је и у Чумићу, в. Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV—V, 14; в. А. Пецо и. Б. М., н. д., 261.

ПОМОЋНИ ГЛАГОЛИ

163. Гл. *јесам* има ове облике: *јесам, јеси, јс — јесје и јесиће, јесмо, јесиће, јсу*. Чују се и облици с дугоузлазним акцентом: *јесам, јесмо* и др. Енклитике су као и у књиж. језику.

Одлични облици су такође у свему као у књиж. језику, осим што је у 3. л. једн. често ослабљена артикулација гласа *j*: *није* и *ниће*, поред *ниј(j)e*.

164. У овом говору најчешће је *будем*, али у свим селима има и *бидем*; изузетно ретко се срећа *биднем* и *буднем*. Ово у свemu врди и за императив: *буди, биди, бидни, будни*. Овом говору познати су облици 3. односно 2. л. имперфекта гл. *бдиши*: *бдиш, беше, бда, бдаш и беше*, а понекад и 1. л. мн.: *бдамо, рећи бдасмо*: *штад бда нахи ше јунали шашу?*, *заштадо онд бдаш не звад?*

Радчи приడ: је као и у књиж. језику, а облик који служи за творбу потенцијала речено је *би*.

165. Гл. *хидеши*. Поред през. типа *дћу*, бележио сам и примере типа *штеднем* са значењем будем *хидео*, бих *хидео*. Упитни облици су: *дћеш ли?* и *оћеш ли?*, *оћемо ли?* и сл.⁵³

Множина одричног облика презента има дугосилазни акценат: *нётмо, нётеше, нёће*. Овом подгрују није непознат ни облик *нёћеу*, као и *дћеу*⁵⁴, док је појава облика *нётеду*, *дћеду* ојде сасвим раширена.

За сва лица једн. и мн. приడ везником да често се употребљава потврдчи облик *ој*: *ој да јзднеш, ој да се разболиш*, као и одлични *неј*, нарочито у једн. типу: *неј да долази, неј да ше чуем, неј да јумреш, неј да штапишеше*. Често *неј* може се чути и *не*: *не д учй*.

Процес добивања *ој* и *неј* мислим да је текао овако: прво су редукцијом крајњег вокала добијени облици *оћ* и *нећ*, а затим је од сливеног ћ остало само палатализиони компоненти.

У аористу има облике по I врсти: *штедо, штеде . . .* Облици *хиде, хидеше* употребљавају се само уз негацију: *не кине да ме њослужи, не кинеше ни здраво да ни кажу*. Једном сам чуо и *не кинеде*.

Облике императива нисам нашао.

Гл. приడ: *штеди, штеди, гласи још и ћадо, ћадла, и сасвим ретко — ћео*⁵⁵. Могу се чути и облици аориста *ћадо, ћаде, ћадоше*: *ћаде да ми њодвади*.

Овом говору нису непознати ни облици имперфекта: *ћаше д излуди, ћада ме јубије, ћасмо д изгњемо*.

⁵³ О зависности акцента код везе речи са енклитиком в. А. Пецо и Б. М., н. д., 296, и тамо наведену лит.

⁵⁴ О овим облицима в. код А. Пецо и Б. М., н. д., 348—49.

⁵⁵ О овим облицима в. код А. Пецо и Б. М., н. д., 356—57.

ПРЕЗЕНТ

166. У 1. л. једн. наставак је *-м*, сем у *дђу* и *мдју*, ређе *мбју*.

Према облику за 3. л. мн. презента овај говор није јединствен. Глаголи VII и VIII Белите врсте у Ђ имају скоро редовно облик 3. л. мч. на *-у⁵⁶*: *окјусу*, *раду*, *расшуро*, *дроксү*, *мде*. Тако је и у Џ: *седју*, *решу*, *шраджу*, *осјуду*, *шрчју*. С друге стране у ГЈ редовно сам слушао облике на *-е⁵⁷*. Слично је и у МК и ВК, С, Т, Бњ, где се сасвим ретко чује овај облик на *-у*. У Вч, М, Вш обичнији су облици на *-е* него на *-у*, а у А су у подијајуко употреби *раду* и *раде*, *вдле*. У ДР и Вишевчићу глаголи с презентском основом на *-и-* најчешће имају у 3. л. мн. през. наст. *-у*. Чини се да је тако и у Рачи.

У Вш, а у нешто мањој мери и у другим селима, чује се 3. л. мн. през. на *-ду*, најчешће од глагола с инф. основом на *-а*: *бешонираду*, *чекаду*, *шеваду*, *мешаду*, *брду*, *йашеду*, а и од глагола I врсте: *счеду*, *вучеду* и др. А Пецо и Б. Милановић нашли су овај наставак у говору Ресаве⁵⁸. Мислим да се њихова тврдња да је тамо допро из Баната ће може прихватити као објашњење и за говор Раче. Објашњење појаве овог наставка у овом говору треба тражити на другој страни.

167. Глаголи VI врсте најчешће губе сугл. *ј* у наст. *-ају*: *кукау*, *закшевау* и *закшејвау*, *слушау*, *йосмайтрау* и сл. Појава је нарочито уочљива у ГЈ, где су становници претежно Студеничани. Тако је и у новопазарско-сјеничким говорима⁵⁹.

Најмање се губи сугл. *ј* у таквом положају у ВК и Бњ. Најбоље се чува сугл. *ј* у 3. л. мн. гл. *шераши*: *шерају*, *йрејшерају* и сл.⁶⁰

168. У селима око Раче спорадично се јавља и облик презента *исхердем*, *йремерде* Вч, ДР, П, *насељају* ДР, *лийцае* М, *венчаде* С, *исхерде* ме Џ — дјивеним вероватно аналогијом према *ձեամ* — *ձամ*⁶¹. Овај тип презента нашао је и Д. Барјактаревић у Чумићу⁶².

169. Вуков гл. *обукиваши* нашао сам у Т — *обукјем*, а у Рачи сам нашао *исхљеје* се, што нема ширу употребу, док је през. *довикивају* се нешто чешћи.

170. Облике типа *виђуем*, *закачува*, које бележки Д. Јовић⁶³, нисам нашао.

171. Везник да пред облицима презента оних глагола који почињу неким самогласником готово редовно се елимира у целом говору: *д љдем*, *д јзнем*, *д јвдем*, *д јчнем*, *д одњесем*, *д ојрнем*, *д ѡдем* и сл.

Везник да најчешће се изоставља: *би штио рёкне*, *не смѣ му ники ѹдбие*.

⁵⁶ Тако је и у суседном јасеничком селу Сенцима — према том материјалу.

⁵⁷ За Чумић Д. Барјактаревић каже да је обично *-у*, и. д., 20.

⁵⁸ А. Пецо и Б. М., и. д., 148.

⁵⁹ Д. Барјактаревић, СДЗБ XVI, 100.

⁶⁰ О губљењу сугл. *ј* у наст. *-ају* в. М. Пешикан, и. д., 174—75.

⁶¹ В. о овим облицима код А. Пецо и Б. М., и. д., 348.

⁶² Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV-V, 20.

⁶³ Д. Јовић, ЗБВПШЗ I, 37.

АКЦЕНАТ ПРЕЗЕНТА

172. Они глаголи који у књижк. језику имају дугоузлазни акценат у презенту, имају га и у говору Раче са околином: *живаим, живеши, живи, живимо, живите, живе и живу, вучем, вучеш, вуче, вучемо, вучите, вучу*. Досељеници из тимочке зоне, нарочито у М и Вч, нешто ређе у Вишевчићу, а потом у А и ДР уместо тонског изговарају на истом mestу експираторни акценат, а у М сасвим је обичан и експираторни акценат на наредном слогу: *вучем иесак, живи сам, добро расиће, штад ми се штуд вртиши, краду ми йаирйку, мэн штад не йриличи*.

173. а) Глаголи са силазним акцентом у презенту књижевног језика и овде имају одговарајући силазни акценат: *їнам, їнеш ... , носим, кречим, кѣтам, ўрам се, іледам, слушам, йлачим* и други са кратким акцентом; *бânчим, фâлим, врискнем, вичем* и др. са дугосилазним акцентом.

Скраћивање дугосилазног акцента, обично у експираторни, родовна је појава у М и Вч, затим у Вишевчићу и А, а ређе у ДР: *виче, ѹишамо, најеш, каже, ўрича, ѹанши, радимо*.

б) Глаголи *їрам, койам* и са њима сложени, разуме се, имају у 3. л. мн. непренесен акценат: *їрдју, койдју*; гл. *чешљам*, који по Даничићу иде у овај акценатски тип (Акц. 166), може се чути и са дугосилазним, односно дугоузлазним акцентом: *чешљам, чешљамо, али чешљдју*. У Рачи а тако и у читавој овој зони, често се чује облик 3. л. мн. са аналошким кратким акцентом: *їрау, койау, чешљау*. Даничићев гл. *махаи* у презенту овде се чешће употребљава са дугосилазним акцентом: *машем* и знатно ређе *машем*⁴⁴.

в) Глаголи VI врсте типа *ўричам, ўричаши ... , ўрича(j)у* у говору ове зоне имају такав акценат, али у 3. л. мн. продире и аналошки дугосилазни акценат: *ўричау С, ѹишай Ђ, рұчају и рұчају* Вч и МК, *чұвау и чұвау* Бњ, *шосмаштрау* С. Напоредне облике са дугосилазним и дугоузлазним акцентом бележио сам од истог информатора у цаведенским селима.

Појава аналошког дугосилазног акцента у 3. л. мн. през. много је доследнија у читавој зони код гл. *нәмам — нәмаяу*.

г) Глаголи *циїанчим, ѹабирчим* (Акц. 157) овде се изговарају са дугосилазним на другом слогу: *циїанчим, ѹабирчим*.

д) Даничићев облик презента *зðвнem* (Акц. 123) овде је само зðвнem; ни пресент *свирnem* (Акц. 124) није непознат у овој зони, али је много фреквентнији обик са дугосилазним акцентом — *свирnem*.

ђ) Неколико глагола VII врсте који по Даничићу иду у акценатски тип *брðиши* (Акц. 155—57) овде се у презенту изговарају само са дугосилазним или дугоузлазним акцентом на претпосл. дњем слогу основе (тип *једначии*, односно *обавеши* кад су сложени); то су ови глаголи *длакавим, охелавим и охелавим, ошуйави и ошуйави, умилостивим, наја рâвим, ючађавим и ючађавим*. Напоредни су облици *брðиши* и *брађиши*; омајбрим ређе је него *омајборим*, а у ВК сам забележио и *омајборим*; тако и: *киселим и киселим — укиселим*.

⁴⁴ Исп. М. Стевановић, *Савремени српскохрв. језик I*, 381.

174. За разлику од глагола из претходне тачке који, кад су сложени, у цеој зони задржавају непренесен силазни акценат, глаголи IV врсте с инфинит. основом, односно кореном на и кад су сложени, понашају се двојако: у селима са досељеницима из тимочке зоне задржавају непренесен акценат — *йойијеш, сашијеш, док је у осталим селима преношење нормална појава: рâзбијемо, йобијемо, йобију*. Овако се понашају и глаголи *изјем — изјем, назјем — назјем, објем — објем*.

175. а) Глаголи с дугосилазним акцентом на једносложној основи у презенту типа *жњем, жњемо*, кад су сложени или задржавају акценат простога глагола или га преносе у облику кратког: *ожњем или джње, ожњемо или джњемо, уврј или јври, сазрј или сâзри, засйтим и здсйтим, ошкем и дшкем, изашкем и изашкем*, а само да се сâйтрем од йдсла, ўмрем, ѕшиљем, дшрем.

б) Глаголи *дам и знам* као сложени не мењају место и природу акцента — *додам, йродаду, сазнам, — сазнаду и сазнаду*.

176. Презент гл. *дâваш* са дугосилазним акцентом овде је непознат; употребљава се само са дугоузлазним: *даем, дâју*; тако и *йродам, йродаду, йознам, йознаду*, а потом и *одиаш, йрезашим, лйбши се, расийри*, док се гл. *бўльши* чује и с дугосилазним и знатно ређе с дугоузлазним акцентом — *бўльим и бўльим* (Акц. 133). Ни гл. *йевушаш* нема у презенту дугосилазни већ дугоузлазни акценат — *йевушим* (Акц. 139), а тако и од гл. *шрниши — шрни, йрејфним* (Акц. 116).

177. Према Даничићевом типу *йрâвдам, сұнчам* (Акц. 165) Д. Јовић је у трстеничком говору њашао *йравдам, йравдамо, сунчам се, сунчамо се*^{*}; такав акценат ова два глагола имају и у говору Раче.

Облике глагола *йлânдовани, йрâзванайши и вâјкаши* Даничић је акцентовао тако; у овом говору онци се изговарају само *йлânду(j)емо, йрâзвну(j)емо, вâјкам се* (Акц. 165. и 191). Слично се изговара и презент неких глагола III врсте: *дирнем, јурнем, ланеш, мунем, йлакнем, стуќнем, йромукнем, ушићнем, жйине и жйине, йирне и йирне* (Акц. 117).

178. Презент глагола који у књиж. језику имају краткоузлазни акценат овде се изговара с кратким или дугосилазним акцентом на наредном слогу:

а) *затекнем, ювдири, мирйше, куртталйше, цейидлâчи, йрезйрем, йрос-тијрем, обраду(j)ем се, їуїшје, штоварје, везје, вечераши* и други, нарочито сложени,

б) *корисшим, облачим се, уйоловачим, йијанчим, сажальевам, сажальевају, уйотиреблâвам* и др.

Глаголи типа *йлêйем* изговарају се овде као и гл. *жњем* (в. т. 175): *йлејем, йлејеш, йлеје, йлејемо, йлејеше, йлеју*; тако и: *иечем, рвемо се, желийше, ноћим, бойм се, шточийше, бежим*.

Глаголи VI врсте овога типа имају у З. л. мн. презента кратки акценат: *величам — величаду, обећам — обећаду* и др.

* Д. Јовић, СДЗБ XVII, 138.

179. Према књижевном једчим, али најчим (Акц. 144—46) овде одговара: јочим, јочиш, јочи, јочимо, јочиште, јоче и јочу — најчим, најчаш, најчи, најчимо, најчаште, најчче и најчу; а и сратомчим се, веселимо се.

Ова појава није условљена повећањем броја слогова, што се види из примера слёдим, скршиш, сложим, здробим, склоним се, скрстим, стврдим и сл. Аналогијом према оваквим облицима, као и према глаголима типа идсим, у говор Раче продрге и тист једчим, ложим, дробим, кдиши се, а нарочито у 1. и 2. л. мн. — јардшиши, солимо, частиши се и сл. Знатно се чешће јављају сведочим од сведочим, њосведочимо од њосведочимо.

Према краткоузлазном у књиж. језику редовно сам на истом слогу бележио кратки акценат у презенту глагола донесем, донесено, донесу, унесем, унесем, али и унесом — унесено; тако и пренесем и јренесем, а само доведем, довезем, сироведу,

— јмам, јмаш, јма, јмамо, јмаје, јмају и јмаду,

— јдем, јдеши, јде, јдемо, јдеше, јду поред ређег јдем, јдеш. У ВК и С бележио сам, и јдено, а у БЦ сам нашао јрџам, јужвам, изјужвам, мдшам, намдшам.

180. Према Даничићевом презенту риљам, срљам, шчелјам (Акц. 167—68) овде је само риљам, срљам, шчелјам — риљају, срљају, шчелјају, а према забезекнём се, јаукнём, маукнём (Акц. 121—22) и маучнём, јаучнём, јијучнём, цијучнём (Акц. 180) овд: немамо забезекнэм се и сл. већ забезекнэм се, јаукнэм, маукнэм, маучв, јаучем, јијучем, цијјуче; тако и јочнэм.

181. У читавој зони први слог је дуг у свим облицима презента гл. смј(ј)ем се. У ријечију имамо кратки акценат — смјејао се и смјејдо се, а сложени насмејао се и насмејдо се.

ИМПЕРАТИВ

182. Облици императива творе се углавном као у књиж. језику. Облик за 1. л. мн. чуо сам само неколико пута: бјесимо одједве, осјадимо јбд, немојмо јакб и сл. У обичном говору овај облик је замењен конструкцијом јјде + да + 1. л. мн. јразента: јјде да се јрњемо, јјде да ја бијемо, јјде да јојрчимо, јјде да јевамо, јјде да се јољубимо, јјде да јдемо. Редукцијом гласа е и испадањем сутгл. д пред везником да речца ајде скраћује се често у целој зони у ај: ај да ручамо, ај да сиднемо, ај д јдемо, ај да збирајмо.

У том се облику, поред ајде, употребљава испред 2. л. једн. и мн. презента: ај д јчиши, ај да јрнеше, ај д јдеше, ај да крұниши, ајде да јонесши.

Облик 1. л. мн. императива ретко се употребљава и у неким другим говорима.⁶⁴

⁶⁴ Исп. Ј. Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, ЈФ XVII, 1938-39, 69; ретко се јавља и у говору ист. Херцеговине, в. А. Пецо, н. д., 153; тако је и у староцрногорским говорима, в. М. Пешикан, н. д., 175; нема га ни у говору Левча, в. Р. Симић, СДЗБ XIX, 392.

Иначе, императивна речца *ајде* употребљава се и самостално, обично са значењем *иођи* и сл. и има ове облике: *ајде, ајд, ајдемо, ајдмо, ајдмо, ајдемаше, ајмаше, ајдеши, ајши.*⁶⁷ Ови се облици употребљавају, а тако и облик *ај*, и испред облика за 2. л. једн. и мн. императива: *ајде донеси и ај донеси, ајде донесиши и ај донесиши; ајде наийши и ајд наийши и ај наийши, ајде ућиши и ајши ућиши.*

Облици *ајмо, ајдемо, ајмаше и ајдмо* употребљавају се, поред облика *ајде и ај*, истине нешто ређе, и испред 1. л. мн. презента, али тада, чини се, имају само значење „*пођимо*“, „*хајде да идемо*“: *ајдемо да пођимо.*

У ГЈ и ДЈ често се употребљава речца *ела* испред императива: *ела, дај, ела, бђи.* Становници ових села досељени су из студеничког краја.

Сам, уз облике 3. л. једн. и мн. презента, као и у књиж. језику, у овом говору честа је употреба речце *нека, нек и уз* остала лица једн. и мн. презента: *нек пољудимо, нек лийшиши, нек поцрквамо, нек се учрвљаши и сл.*

183. Губљење сугл. *ј* у императиву, карактеристично за многе наше говоре, овде је само везано за положај иза *и: ий, ийши, умй, умйши се и сл. и иза о у немо, ређе не.иј,* које се обично чује код млађих особа.

184. И у овом говору, као и многим другим, самогл. *и* губи се у 2. л. једн., а нарочито у 2. л. мн. кад се налази иза једног сугласника: *дии се, бежс одайле, држ ђа, ври ми ши љрасићи, нос ши ђре, стиан да ши кважем, донес ми, остиав је, замол ђа, расијур шио, изићи најоле, окрен се, учин ми ши, пољуб ђа, йрејирес ђа, дик се и сл.; донеши, залеши, йреврниши, рашиши ћеши ћеши, йрејоварши, говорши му, скиниши*⁶⁸ и др. Поред оваквих облика, разуме се, чују се и облици са нередуцираним *и*, нарочито у облику за 2. л. једн.

Императив глагола *чекаши и іледаши* гласи: *чек, ілѣ, сачек и поілѣ.*⁶⁹

185. Императив *дами и дам* настао је од *дај ми.*

АКЦЕНАТ ИМПЕРАТИВА

186. Акценат императива у овом говору поклапа се углавном са стањем у књижевном језику: *љуљај, ставајши, не одобравај, не подавајуј, чукај, іледајши, мучи се, трчи, љуѓиши, вишиши и вишши, поїшши, изгњиши, већерајши, окуси, чишијај, обећајши, шичејкрай, не кради, живи, живиши, ушишди, пошишдиши, кути, кушиши, уидиши.*

187. Глаголи с краткоузлазним акцентом на претпоследњем слогу и наставком *-и* у императиву у овом говору имају доследно кратки акценат на истом слогу: *сёл(и) се, сёлшиши се, ћовдри, исходчи, појердишиши, налдиши.*

⁶⁷ О овим облицима в. Ј. Вуковић, н. м., и Д. Барјактаревић, н. м.

⁶⁸ Објашњење ове појаве в. код Р. Симића, н. д., 392 и д. и тамо наведену лите.

⁶⁹ Објашњење овог облика дао је проф. М. Стевановић, ЈФ XIII, 83; исп. и Д. Барјактаревић, н. м.

ИМПЕРФЕКАТ

188. Само се 3. л. једн. имперфекта гл. *бѣши* може често чути у говору овога краја: чй *шій бѣше?*, *бѣше ли и Милош с нас?*

Од дугих глагола могу се чути само облици 3. л. једн. и то врло ретко. У Поповићу, чини се, његова употреба је најшира: *Овдј мали ми йрічаше; бѣше вѣликa зѣма ВК, бѣбо, Миле ше ишаше за ібдиш; шре-баше и он да се брне С, баш мбраше и да ме наљуши ДР, и дна вѣкаше на нас; шоб ни йрічаше кум Милан Бњ, кдко ши се зваше брдї? Ђ, штад ши онб имаше с њдї?, кдко ши се йрезиваше јак? А.*

189. Из примера које сам навео јасно је да за овај говор не вреди Данчићево правило да је у имперфекту исти акценат какав је у презенту.⁷⁰ То потврђују и други примери које сам у појединим селима бележио.

АОРИСТ

190. У говору подручја Раче аорист је жива категорија, нарочито у приповедању, али је несумњиво да му се фреквенција поступно сужава. Између осталога, доказ је и усвајање облика презента у 3. л. једн. за глаголе чији су облици у аористу и презенту само акценатски диференцирани: *наїточи — наїдочи* и сл. Најчешће се чују облици 3. л. једн. и мн.; облици 2. л. једн. и мн. најчешће се јављају у упитним реченицима: *брда ли ши?, шића ли ћа ши?, ши ми рече да не знаш, чушиш ли?, видим сїадосиће, почећасиће ме, рेकосиће ни.*

Облици аориста од гл. несвршеног вида ретко се чују, али не може се рећи да је њихова употреба необична у овом говору. Ево неколико примера: *држаше не (они), штоб ћа не шујиси (ја), ћутамо, јд и ваби, йома-јаше не Францјзи, куса (ја), шетасмо, док сїовбраше шљиве (они), ше-раше (они) овам — онам.*

191. У свом раду *О јазиоласким облицима за обележавање йрошлостији у говорима Раче Крајујевачке*⁷¹ Д. Јовић износи мишљење да у ћоменутом говору има случајева, нарочито код глагола са основом на задњо-негчани сугласник, „да су облици за сва три лица једнине исти“ (н. д. 34) и наводи ове примере: *она ђдече щамо, ја ђдече овамо; ја ђдемже, а ши осићани, ја посече брес. И ја сам бележио сличне примере, али од глагола на самогласник: ја ћа јдари. Међутим, у свим случајевима информатори су их, уосталом као и код Д. Јовића, изговарали у афекту. У Ђ сам поново забележио 1. л. једн. аориста од гл. *ударити* са сачуваном разликом у акценту према 2. и 3. лицу: *удари му јд један шамар*, али ово није било речено у афекту. Зато мислим да се Јовићев закључак да у овом говору постоји „тежња за уједначавањем система“ и да се тај процес врши тако што „2. и 3. лице намећу свој облик првом“ не може*

⁷⁰ Данчић, Акценти, 202.

⁷¹ Д. Јовић, ЗБВПШЗ I.

прихватити. Ја бих додao да се таква тенденција уочава само у емотивним ситуацијама. Напротив, сматрам да и за овај говор важи констатација коју је дао проф. Стевановић за ћаковачки говор да је „облик 1. лица, према другом и трећем, као једину разлику сачувао другачији акценат“⁷². Исправност таквог закључка показује и пример *не сејимо се*, забележен у М, који упућује на чињеницу да се у делу овог говора акценат јавља као диференцијални знак чак и између облика првог лица множине презенте и истог лица аориста, до чијег је изједначења дошло губљењем, сугласника *s*, односно *x* из наставка за прво лице множине. У *не сејимо се* акценат је аналошки. Према скдчимо — *сeјимо сe* добивено је и *сeјимо сe* према скочимо.

Занимљив је и пример забележен у ГЈ: *дсша ја сам*. Померањем кратког акцента са крајњег отвореног слога информатор је, рекло би се, тако изједначио прво лице са друга два. Међутим, није тако. Он је у даљем казивању за треће лице једнине употребио облик *дсшаде* (чета), а потом: *а ја осијадо жије*.

И јављање наставка -о у 1. л. једн. код гл. *узeши*, између осталог, може се протумачити жељом за очувањем разлике између првог лица једнине, с једне стране, и 2. и 3. лица једнине, с друге стране. Тако нпр. у Ђ сам забележио: *ја ју ѿ иљаду киља* са аналошким акцентом према 2. и 3. лицу једнине, а у П: *ја ју ѿз обрдлицу* са непренесеним акцентом.

192. У већем броју случајева сугл. *s* у 1. л. мн. се не јавља: *једе се ѹровуко*; *ићу ѹренокијмо и сабјале крѣймо*; *ирийдомо*. Д. Јовић пише да се облици без јављају понекад у селима која се граниче са моравским селима косовско-ресавског дијалекта и наводи примере из ДР, С и Т. Ја, пак, у С и Т нисам забележио ни један пример са сугл. *s*, а тако и у ГЈ и П. За остала села ове зоне бројањем примера утврдио сам однос 1:2 у корист облика без сугл. *s* у наставку.⁷³

АКЦЕНАТ АОРИСТА

193. У 1. л. једн. силазни акценти остају непренесени, сем ако је претходни слог био дуг на ќоме се, као и у њијском језику, налази дугоузлазни акценат: *сeји сe*, *чучи*, *иоіледа*, *удри*, *наирдви*, *занишани*, *куршалиса с:*, *суну*, *викну*, *реши*, *иревика*, *уиройаси*; посебан случај представљају глаголи с акцентом на крајњем отвореном слогу: Наиме, ако је иза облика аориста употребљена нека енклитика, нпр. *изговори му* (*ја*), изговара се кратки акценат, а ако нема енклитике, онда се по правилу изговара дугоузлазни акценат, који није у оној мери дуг као нпр. у облицима презенте: *ја ѿирчa*, *кад ја скочи*, *засид*. Код становништва досељеног из тимочки зоне често, наравно, место дугоузлазног сретамо експираторни акценат на месту дугоузлазног: *иџра*, *збира*, *иокуса*, или чувају непренесени акценат: *наийсд*, *дођд*, *рекд му*, *збирд* (сакушњах).

⁷² М. Стевановић, СДЗБ XI, 126.

⁷³ О распостирању облика без сугл. *s* в. Р. Симић, н. д., 384.

194. У облицима за 2. и 3. л. једн. увек је силазни акценат на првом слогу: *дира, нађишаки, извала се, дшиша, ћешти*. Тако је и у селима првог акценатског типа. Одступање од овог правила је само у глаголима типа *наћи*: *нађе, добје, иђе* и сл. Поред облика *нађе, иђе, биће* у ГЈ забележао сам и овајаков акценат: *мајбр Миливоје кад нађе отијуд*, а у С: *чим изиђе, он се йредаде*; у МК: *отијде ми деше само*.

195. У лицима множине чува се, као и у првом лицу једнине, акценат инфинитивне основе. Ево нешто примера: *исидмо, набрдмо, добјомо, урадише, илажиши, зајдниши* и др.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОЗИ

196. Глаголски прилог прошли сасвим је испчезао из говора ове области, само се може чути попридељени облик *бивши*.

197. Облици глаголског прилога садашњег веома ретко се могу чути и то само од неколико глагола: сви примери које сам забележио а и они што их је нашао Д. Јовић⁷⁴, употребљени су у вези са аористом,

Д. Јовић је забележио: *радеући* (двајпут), *мислеући*, *ћеваући*. Ја сам чуо само ове примере: *изиђомо радеући* М, *исидкаше викаући* П. Облик *викаући* јасно показује да је осећање за глаголску основу поремећено. У праву је Д. Јовић када тврди да је наст. -*ући* „импортован из других дијалеката“ (н. м.).

Израз *идући* иррема биће да је прихваћен из књижк. језика, или је, можда, било случајно то што сам га искључиво бележио једино од млађих особа.

Запажања Д. Јовића која је изнео о глаг. прилогу садашњем за трстенички говор у основи вреде и за говор ове области.⁷⁵

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВИ

198. *Глајолски придев радни*. — Основна одлика облика придева радног за м.р. у једнини је готово редовно сажимање крајњих самогласничких група: -*ао*, -*уо*, -*ео*. До сажимања не долази ако је први самогл. под акцентом: *штчАО, окойДО*, али *йДоро*.

Облици типа *радил*, *казал*, *заборавил*, какви се могу још увек чути у М, а ређе у Вч, најбоље нам показују колико се споро одвија процес уједначавања говора овог подручја.

199. *Глајолски придев љићни*. — а) Распоред наставака за творбу овог облика је као и у књижк. језику. Чини се да је нешто чешћа употреба наст. -*ић* код глагола са инфинит. основом на -*а*: *вий да в ћезаш; ни љићла још нив јузорайш*.

⁷⁴ Д. Јовић, н. д., 40.

⁷⁵ Д. Јовић, СДЗБ XVII, 149.

б) Редовна је појава хијатског *в* и у овим облицима: *йоштвён*, *бисён*, *добивён*.

в) Глаголи I врсте с основом на *з* и с редовно имају јотован сугласник: *вёжен*, *одирёжен*, *иреирёжен*, *йомёжен* и *йомёжен*, *сёшен*, *йотирёшена*.

200. Акцентом се овај облик углавном слаже са Даничићевим системом: *зарёзан*, *забелёжен*, *йоломъен*, *ойрвдан*, *завёзан*, *йокрёнуши*, *йриказыван* и сл.

Ипак глаголи типа *йраши* имају у увом говору најчешће облике као *уздран*, *йокујован*, *изйран*, *ирочийан*, а ређе *јзоран*, *йдкујован*, *изйран*, *ирбчийан*.

Осим тога, трпни пријев неких глагола има на наставку *-ен* дуго-силазни акценат: *йлешён*, *йечён*, *донешён*, *доведён*, *изгүевн*, *умизён*, *сашивён*, *савијён*; у свим другим облицима, а понекад и у овом, биће кратки акценат: *йлешёна*, *йечёни* итд.

АКЦЕНАТ ГЛ. ПРИДЕВА РАДНОГ

201. Акценат углавном одговара ономе у књиж. језику: *јло*, *йојдо*, *срела*, *йресрела*, *досёо*, *йојинули*, *йокјали се*, *йледо*, *имао*, *изгубио*, *йотирошио*, *йтшёро*, *обећдо*, *рачунао*, *вечерали*, *обесио се*, *долазили*, *йревидели*; *шрёсо* — *йтшёсо*, *вўко* — *одвўко*, *иреобўко се*, *зайанчио*.

Код дела становништва које је пореклом из источних крајева уопштен је акценат — експираторни или кратки, на крајњем слогу основе: *шердо*, *мучио*, *осиавио*, *нагушио*, *йтинђо*, *вечердо*, *изгадио*, *удала се*, *ирележдо*, *задрждо*, *йледдо*, *шалила се*, *зaborавила*, *увайили*, *навадила се*, *ударио*. И кад је претходни слог дуг по правилу нема преношења силазног акцента, а ако се пренесе, онда је то готово редовно експираторни: *измешала* и *измешала*, *куйла*, *оіладнео*, *уйњилела* и *уйњилела*, *каздо*, *иричдо*, *йражиље*, *сиремили*, *сиремао*, *нальушила се*, *бранио*, *оделио*.

И у М се могу чути облици типа *зин* поред *зину*.⁷⁶

202. Од глагола типа *йто* — *ййла*, *ййтно* — *ййтла* нашао сам ове: *ддо* — *дала*, *ирдд(а)o* — *ирддала*, *ирд(а)o* — *ирддати*, *зздо* — *ззда*, *йдзв(а)o* — *йдзвала*, *брдо* — *брала*, *յбро*, *յбрала*, *йрдо* — *ирдла*, *йирдо*, *йирала*, *клдо* — *клела* и *клела*, *ирдклeo*, *ирдклела*, *йёо се* — *йёла се* и *йёла се*, *ййео се*, *йдйела се*, *найдео се*, *найдела се*, *снёла*, *ирдинела*, *дбин(e)o* — *дбинла*, *ўзо* — *ўзела здузо*, *здзузела*, а само *йто* — *ййла*, *ййтно*, *ййтла*.

203. Глаголи Даничићевог типа *йднунши* — *йднём* (Акц. 119) могу имати двојак акценат: *йдную*, *лдную*, *йлдную*, или: *уїдную*, *уїдно* и *уїа-нью*, *йойдную* и *йойднула*.

⁷⁶ Даничић, Акценти, 122—125.

204. Сложени глаголи према Даничићевом типу *йіраћи* — *йірјам* (Акц. 155—56) имају двојак акценат: према *којдо*, *ирдо*, *чешљдо*, сложени су *окојдо*, *дкојдо*, *засірдо се* и *здијро се*, *очешљдо се* и *дчешљдо се*, *очешљала се* и *дчешљала се*.

205. Радни приједев гл. *драти* (Акц. 178) има само овај акценат: *ордо*, *ордла*, а сложени — *иордо*, *иордла* и *идоро* — *йідерали*; тако и од гл. *чешати*: *чешдо* — *йочешдо* и *дчешто се* (ређе). Са њима се слаже и сложени гл. *наїнати* — *наїндо* и *наїнто*, *наїнда* и *наїнала*.

Гл. *лійсати* (Акц. 179) иде у тип *іртићи* (Акц. 182): *лійтко*, *лійтсаи*, *йолийсали*.

206. Глаголи типа *кдвати*, *кујем* (Акц. 186—87) различито се акценатски понашају, нарочито кад су сложени: *йірдво* и *шпровдо*, *дішрово се* и *ошровдо се*, *дішровала се* и *ошровала се*; тако и: *дсново*, *дішково*, *блјувао* и сл.

Тако се понашају и глаголи типа *куйдвати*, *куйујем* (акц. 192—93): *куйово* и *куйовдо*, *куйовала* и *куйовда*. Такав акценат имају и: *накујдвати*, *болдвати*, *іладдвати*, *дардовати*, *дуїдвати*, *кумдвати*, *момкдвати*, *робдвати*, *рјуковати*, *шурдовати*.

207. Глаголи VIII Белићеве врсте типа *бјежати*, *бенсім*, најчешће имају кратки акценат на крајњем слогу основе: *бенждо*, *бенжали* и ређе *бенко*, *бенжала*; тако и кад су сложени: *йоштчдо*, *йоштчала* и ређе *йдштчо*, *йдштчала*.

ПЕРФЕКАТ И ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

208. Основно обележје перфекта говора Раче у односу на књиж. језик је честа употреба крњег перфекта, нарочито у 3. л. једн. и мн.: *би кујио*, *бни све йогудели*, *јад се мал најио*.⁷⁷

209. Употреба плусквамперфекта је сужена у овом говору: *сав био љоцирнео ко земља*; *били се млдіо најушили на мёне*; *мї били сврнули код њеј*, *а би био оштшио*; *иштд смо се штд били намучили*.

Творбу овог облика карактерише употреба крњег облика перфекта помоћног глагола *бииши*⁷⁸. Облици са имперфектом, помоћног глагола ређе се чују: *стјриџ ни беше ддо расад*; *беше се смрзо*.

ФУТУР

210. Футур у говору овог подручја карактерише непостојање конструкције *йомоћни ілајол + инфинитив*. Инфинитив се у таквом случају редовно замењује везом *да* + *йрезенай*. При том везник да често испада, а облик *ће* уопштава се за сва лица, што је, несумњиво, утицај тимочког

⁷⁷ Исп. Д. Јовић, ЗБВПШЗ I, 28 и тамо наведену лит., А. Пецо и Б. М., н. д., 354.

⁷⁸ Исп. Д. Јовић, н. д., 39.

становништва: *йдсле ће ше јићам, ви ће ја йојурате, а ми ће ја пресрети-нмо, ши ће ни кажеш*. Процес уопштавања енклитике ће за сва лица да се лако објаснити чињеницом што је облик презентга, као саставни део сложеног футура, довољно изразит носилац обележја лица.

211. Облици типа *наду, ићу, јдну, исећу* често се употребљавају у овом говору⁷⁰. Поред *илешу* обично је и *ишту, надиши, озениши*.

ФУТУР ЕГЗАКТНИ

212. Облици футура II у говору Раче ретко се јављају, али се не може рећи да су и непознати овом говору. Ево неколико примера: *кад ши будем реко, има да се заидаш; ако будеш жив; чим ја будем видо, исећу ја; дни ши ши буду рекли, шо ши је.*

Значење овог облика најчешће се исказује конструкцијом *ве-ник + презенциј*: *чим јћем, скинућу каду; ако не добјем ја, посладћу дешев, кад јдешеш, видећеш како ишће.*

Иначе, при творби футура II употребљавају се различити облици презентга гл. *баш* који постоје у овом говору (в. т. 164).

ИНФИНИТИВ

213. Инфинитив се врло ретко чује, али се не може рећи да га је нестало. Нестала је само футурска конструкција типа *ћу радиши*. Од једног информатора у Т, који ми је описивао процес подизања кукуруза, записао сам ову реченицу: *шреба, прво, поорадиши, да посечашши, подрљачшиши, јдшишко искне, коладшиши, прашачшиши, ћешо шо*. Ово не значи да је инфинитив у честој употреби у овом говору. Напротив, процес губљења инфинитива, који се постепено шири према северу, захватио је и ове говоре, а нарочито је помогнут утицајем говора призренско-тимочког становништва, којега овде има, видelic смо напред, у великом броју.

Сем у изразу *мдже биш* поред *мдже бишши*, супински облик налазио сам у слободној употреби: *немој ме лјушши*.

⁷⁰ Исп. Р. Симић, н. д., 339 и тамо наведену литературу.

ЗАКЉУЧАК

214. Чињенице разматране у претходним одељцима указују на следеће.

1) Дијалекатски тип говора подручја Раче није компактан. И поред тога што је становништво из различитих дијалекатских области овде већ око 200 година, није дошло до дијалекатске нивелације. Може се рећи да у већим кључним пунктовима појединачне групације чувају своје особине, али истовремено примају појединачне црте других суседних дијалекатских типова. Отуда је овај говор и данас у снажном превирању бројних струја.

2) Призренско-тимочка група доноси тзв. балканализме, чува их и намеће другим говорима, али истовремено прима неке одлике новоштокавских говора, напр. усваја троакценатски систем, синтетичку компарадију и др.

3) Млађа динарска струја утиче на формирање падежног система, а и сама прима утицаје других дијалекатских типова.

4) Косовско-ресавска струја губи *е* у наст. за творбу компаратива и одричном облику гл. *јесам*, али истовремено утиче на учвршћивање екавске замене *јайа* и заједно са старијом динарском струјом доприноси до извесне мере чувању силазних акцената на унутрашњим, а донекле и крајњим слоговима речи.

215. Говор подручја Раче данас карактеришу ове црте:

а) с једне стране, доследно губљење дужина иза акцентованог слога, непознавање краткоузлазног акцента, троакценатски систем који није као косовско-ресавски, јер је, између осталог, редовно померање силазних акцената на претходни дуги слог, и, с друге стране, постојање зоне у којој се мешају призренско-тимочки акценатски тип са експира-торним акцентом и онај из новоштокавских говора;

б) екавска замена *јайа* шумадијско-војвођанског типа;
в) синтетичка компаратија, али проширења употреба наставка *-ши*;
г) млађа новоштокавска деклинација, али и њена знатна поремећеност: тенденција преношења функције инструментала на акузатив, за-

тим нестабилност у употреби локатива као падежа места и тенденција његовог замењивања акузативом, једном речју постојање до извесне мере аналитичког типа деклинације; потом замена акузатива множине номинативом код именица мушких рода, изједначење облика датива-локатива једнине придевско-заменичке деклинације мушких и средњег рода са обликом инструментала;

д) готово редовно замена инфинитива везником *да + йрезенӣ*, потпуно губљење глаголског прилога прошлог и готово потпуно ишчезавање имперфекта и глаголског прилога садашњег, сужена употреба плуск-вамперфекта и футура II, као и његово доста често замењивање конструкцијом *вешак + йрезенӣ*.

216. Због свега овде изнетог не може се говорити о припадности говора подручја Раче било којем од познатих дијалеката нашега језика.

СКРАЋЕНИЦЕ УПОТРЕБЉАВАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- А. Белић, ДИЈС
- Д. Барјактаревић, ЗФЛ IV—V
- Д. Барјактаревић, ЗФФП II
- Д. Барјактаревић, СДЗб XVI
- М. Грковић, ППЈ III
- М. Грковић, ППЈ IV
- Даничић, Акценти
- П. Ивић, СДЗб XII
- П. Ивић, СДЗб XXIV
- Д. Јовић, ГФФНС IV
- А. Белић, *Дијалекти Источне и Јужне Србије*, СДЗб I, 1905, CXI + 715
- Данило Барјактаревић, *Гласовне и морфолошке особине у говору села Чумића*, Зборник за филологију и лингвистику Матице српске IV—V, 1961—1962, 12—21.
- Данило Барјактаревић, *Гласовне и морфолошке особине села Церовца*, Зборник Филозофског факултета у Приштини II, 1964—1965.
- Данило Барјактаревић, *Новоизазорско-сјенички говори*, СДЗб XVI, 1966, 1—177.
- Милица Грковић, *Акценат имена у говору села Чумића*, Прилози проучавању језика III, 1967, 111—140.
- Милица Грковић, *Акценат придева у Чумићком говору*, Прилози проучавању језика IV, 1968, 161—167.
- Буро Даничић, *Српски акценати*, 1925.
- Павле Ивић, *О говору Галијольских Срба*, СДЗб XII, 1957, XXI+519.
- Павле Ивић, *Белешке о биограчком говору*, СДЗб XXIV, 1978, 125—176.
- Д. Јовић, *О иерфекти без иомоћној илајола у говорима долине реке Раче*, Годишњак Филозофског факултета у Н. Саду IV, 1959, 217—227.

- Д. Јовић, ЗБВПШЗ I
Душан Јовић, *О јајолским облицима за обележавање јроштосији у јо-
ворима Раче Крагујевачке*, Зборник
радова Вишке педагошке школе у
Зрењанину, I, 1962, 27—42.
- Д. Јовић, ГФФНС V
Душан Јовић, *Неки ойшићи и акценат-
ски проблеми јавора зоне Раче Кра-
гујевачке*, Годишњак Филозофског
факултета у Новом Саду V, 1960,
163—184, са картом.
- Д. Јовић, СДЗБ XVII
Душан Јовић, *Трстенички јавор*,
СДЗБ XVII, 1964, 1—240.
- Б. Николић, СДЗБ XIV
Берислав Николић, *Сремски јавор*,
СДЗБ XIV, 1964, 201—412.
- А. Пеџо, СДЗБ XIV
Асим Пеџо, *Говор источној Херцег-
овине*, СДЗБ XIV, 1964, 1—200.
- А. Пеџо и Б. М., СДЗБ XVII
Асим Пеџо и Бранислав Милановић,
Ресавски јавор, СДЗБ XVII, 241—366.
- А. Пеџо и Б. М., АФФ 2
Асим Пеџо и Бранислав Милановић,
Особине левачкој јавору, Анали Фило-
зофског факултета у Београду 2,
1963, 187—204.
- М. Пешикан, СДЗБ XV
Митар Б. Пешикан, *Староцрногор-
ски средњокашунски и лешански јаво-
ри*, СДЗБ XV, 1965, 1—294.
- Р. Симић, СДЗБ XIX
Радоје Симић, *Левачки јавор*, СДЗБ
XIX, 1972, 1—618.
- М. Стевановић, ЈФ XIII
Михаило Стевановић, *Источночно-
јорски дијалекат*, ЈФ XIII, 1933—
1934, 1—128.
- М. Стевановић, СДЗБ XI
Михаило Стевановић, *Баковачки јав-
ор*, СДЗБ XI, 1950, 1—152.
- И. Стевовић, СДЗБ XVIII
Игрутин Стевовић, *Шумадијски јав-
ор у Гружи са особинама освртом на
акценце*, СДЗБ XVIII, 1969, 401—
635.

Радослав Павловић

ФОРМЫ СКЛОНЕНИЯ И СПРЯЖЕНИЯ В ГОВОРЕ
ОБЛАСТИ РАЧИ КРАГУЕВАЦКОЙ
(С ОСОБЫМ ВЗГЛЯДОМ НА УДАРЕНИЕ)

Резюме

В языке жителей городка Рача и пятнадцати сел бассейна реки Рачи все еще сохраняются особенности, указывающие на то, что жители этой области берут начало из нескольких диалектных типов. На „тимоцкое“ происхождение жителей некоторых из сел (Вучич, Мирашевац) указывает сохранение эмпираторного ударения (*Висак/Висак*), аналитическое склонение (*сас кόњи, юложиља на ювёда*). Под влиянием призренско-тимоцкого и частично косовско-ресавского населения часто встречается замена творительного падежа конструкций: *с(a)+винительный (јосвाऊ се с дца)*.

Для спряжения в этом диалекте характерно исчезновение деепричастий совершенного вида; деепричастия несовершенного вида почти не встречается; весьма редко и употребление форм имперфекта и плюсковамперфекта.

Для диалекта этой области характерна (как и в косовско-レスавских диалектах) система трех ударений: двух долгих и одного краткого, без сохранения долготы в предударном слоге.

Сохранение старых, а особенно развитие новых черт в языке этой области, выделяют этот тип из всех наших диалектов.

**МИЛИЈА СТАНИЋ
УСКОЧКИ АКЦЕНАТ**

*Свијетлој усјомени на браћа
Илију, који 1942. храбро даде
живот за боље и праведније
живљење људи.*

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
ПРЕДГОВОР	69
ПРЕТХОДНЕ НАПОМЕНЕ	71—74
ДУЖИНЕ И КРАТКОЋЕ	75—86
ПРОЗОДИЈСКИ ОДНОСИ У ПРОКЛИЗИ И ЕНКЛИЗИ	87—102
Именице	9—91
Замјенице	91—94
Придјеви	94—95
Бројеви	95
Глаголи	95—97
Једна акценатска особеност у проклизи	98—102
Ријечи у сфери проклитичности	102
ИМЕНИЦЕ	103—141
Именице мушких рода	103—122
Акценатски типови	103—105
Једносложне именице мушких рода	106—110
Двосложне именице мушких рода	110—118
Тросложне именице мушких рода	118—121
Именице м. р. од четири и више слогова	121—122
Именице средњег рода	122—130
Једносложне именице средњег рода	122
Двосложне именице средњег рода	122—123
Тросложне именице средњег рода	123—126
Именице с. р. од четири и више слогова	6
Именице средњег рода са проширеном основом	126—130
Именице женског (и мушких) рода	130—141
А-основе	130—137
Двосложне именице женског (и мушких) рода	130—133
Тросложне именице женског (и мушких) рода	133—136
Именице ж. (и м.) рода од четири и више слогова	136—137
Именице женског рода — консонантске основе	137—141

Једносложне именице ж. р. (конс. основе)	137—138
Двосложне именице ж. р. (конс. основе)	138—140
Тросложне именице ж. р. (конс. основе)	140—141
Имен. ж. р. конс. основа од четири и више слогова	141
ЗАМЈЕНИЦЕ	142—145
Личне и именичке замјенице	142—143
Придевске замјенице	143—145
ПРИДЈЕВИ	146—155
Једносложни придјеви	147—148
Двосложни придјеви	149—152
Тросложни придјеви	152—154
Четворосложни и вишесложни придјеви	155
БРОЈЕВИ	156—158
ГЛАГОЛИ	159—181
Инфинитив	159—164
Презент	164—169
Императив	170—171
Имперфекат	171—173
Аорист	173
Глаголски прилог садашњи	173
Глаголски придјев радни	173—180
Глаголски придјев трпни	180—181
ПРИЛОЗИ	182—183
ПРИЈЕДЛОЗИ	184
ВЕЗНИЦИ	184
УЗВИЦИ	184—185
СКРАЋЕНИЦЕ	186
РЕЗЮМВ	187—191

ПРЕДГОВОР

Досад сам написао ове радове и књиге о ускочком говору:

1. *Говор јелена Ускока у Црној Гори*, ГлСАН, V, св. 2. 1954, 325—331.

2. *Глас x у ускочком говору*, Зборник за филологију и лингвистику, Матица српска, Нови Сад, 1957, 7 стр.

3. *Глас j у ускочком говору*, ЈФ, XXIII, Београд, 1958, 221—226.

4. *Из акценитологије*, НЈ, н. с., IX, св. 7—10, Београд, 1959, 257—264.

5. *Акценатски однос између Вукова језика и ускочкој говору*, Годишњак Педагошке академије у Никшићу, 1, 1969, 103—116.

6. *О неким неакценитованим дужинама (и крајкоћама) у ускочком говору*, ЈФ, XXIV, Београд, 1960, 307—319.

7. *Акценат аориста ускочкој говора врема Вуковом*, Зборник за филологију и лингвистику, VIII, Нови Сад, 1965, 201—210.

8. *Uskočka onomastika*, Onomastica jugoslavica, 1, Љубљана, 1969, 66—77.

9. *Нешто о именима и хијекореситицима у ускочком говору*, Ономастика jugoslavica, 3—4, Загреб, 1973—1974, 153—160.

10. *Ускочки говор*, I, СДЗБ, XX, Београд, 1974, 1—259.

11. *Ускочки говор*, II СДЗБ, XXII, Београд, 1977, 1—157.

12. *Ускочки речник* (у рукопису, завршен 1980, више од 5000 једностубачних страна).

Пошто је материјал ускочког говора у свим тим радовима акцентован, то су сви они — поред мог прикупљеног акценатског материјала и друге акцентолошке и остале литературе — послужили, разумије се, за израду овог *Ускочкој акцентији*.

Усљед насталих прилика рукопис је морао бити знатно скраћен, изостављена су готово сва упућивања на одговарајућу литературу, као и нека посебна разматрања и дискусије о појединим акценатским читањима.

М. С.

ПРЕТХОДНЕ НАПОМЕНЕ

1. — Ускоци се налазе на крајњој источној граници источнохерцеговачких говора, али ипак они акценатски и језички уопште улазе у ред новоштокавских територија, тј. имају пренесену акцентуацију.

2. — Као што сам показао у својој књизи „Ускочки говор“ (СДЗб, XX, стр. 17), некадашње ускочко племе формирало се од ускока из разних ближих и даљих околних мјеста. Тај моменат није остао без свог утицаја ни на стање ускочког акцента. Ближе речено — долазећи с разних страна, људи су доносили и разне акценте, усљед чега постоје и разни изговори неких истих ријечи и облика.

3. — Само по себи је јасно да је развитак језика везан за друштвени развитак и какав је темпо друштвеног развитка, углавном је такав и темпо развитка језика. Ускочки је говор два вијека текао углавном мирно, али је у посљедње неколике деценије ушао у брже токове. Да-нашије ускочко дијете не зна шта је то шкудела. Ја сам за ускочки говор двадесетих година нашег вијека биљежио: *изношёне, ирдюнёне и сл.*; данас се ондје могу чути и друкчији изговори: *изндешёне, ироиднёне* итд. Сасвим је сигурно да је у Ускоцима око двадесетих година био уопштен изговор: *дёхи, иёхи* и сл.; данас се чују и изговори: *дёхи, иёхи* итд.

Савремени се Ускок и језички готово сасвим уклопио у савремене токове развитка нашег језика. Штампа, радио, телевизија, омладинске акције итд. — чине своје.

4. — Близина старопрногорских говора и знатно мијешање становништва у посљедње вријеме — оставили су извјесне, додуше невелике, трагове у ускочком нагласку. Ипак нема утицаја сусједног двоакценатског система говора старе Црне Горе (ово ако се има на уму акценат подложен преношењу, а не акценатски утицаји друге врсте, нпр. *рёйублика, ирдмайника* и сл.).

Међутим, има неких квалитативно-квантитативних појава у ускочком говору које се не уклапају у четвороакценатску штокавску млађу акцентуацију (у акцентуацију књижевног језика). Навешћу овдје неке од њих:

1. Кад језик, усљед какве емоције или чега другог, „искочи“ из свог редовног тока, онда је могућ свакакав изговор ријечи, израза и реченица, па и свакаква акценатска, квантитативна и друга одступања. Нпр.:

а) кад се неко нађе у каквом великом чуду, рећи ће: *Да бдк [=бдг] сачувад!* — *Боже ћији помози!* При изрицању какве нагле акције, нечега тренутног и сл., рећи ће: *Не ддсиље ни да рече двд.* Кад се човјеку навали живот на рамена, кад му он дојади и кад човјек викне: *Једем! ши живош!*, онда се онај облик са акцентом на kraju не може, мислим, подвести под староакценатски штокавски систем, већ је он плод једног посебног слушаја;

б) исто такве да изговори *јардк* (одједном, нагло: *Ондā дна јардк ју кућу*), *шамдн* (В *шаман*), *дићдк* (увз. за означавање наглог баџања: *Он сеће [=себи] дићдк [=баџи] у јесма*), *оштијдс* — пису ствар старе акцентуације, већ тренутно посебног расположења или посебног начина говора (*Адā, шид ће мёне када!*);

в) такве су природе и ове појаве: *йуно* (Бýло ћије јуно, јуно); *вёлкд* (=врло велика, нека врста семантичког компаратива или суперлатива); *добрд* (А. Добра му дна сна. Б. Добрд); *једвд*, *једвд*, *двјј*, *двјј*; *нё знам* или *нё знам* (у недоумци), *не зна* и сл. Узвик *ја* (=да, јесте) употребљава се у редовном говору, а у емотивном *ја*. *Брџа* је редован назив за бјелоплавлићку овцу на Сињавини, али ако неко каже *брџа*, онда је то и подсмешњиво, и презириво, и подругљиво (*Ћурчија изјавио брџа*). *Миловане* је обичан вокатив, а *Миловане* (или сто других акценатских начина) вокатив у дозивању. Изговори *днодушиманин*, *ййидијан*, *йрдкучка*, *йрдидијан* и сл. одражавају посебна стања духа. Појаве као *Дајд да ћи издаберем*, *Бдіа јубио, јакојисе, јеславеину* и сл. — посљедица су фонетских процеса (*дајд < дај ја, бдіа < бог га, јакојисе < ја* ако ти се: *Јакојисе најважим*, *злò ћеш јрдхи*; *јеславеину < јеси ли аветну*). Предпози *уері* (*уери*), *насрд* (*насрд*), *насрд* (*насрд*) и сл. имају и своје емотивне акценатске форме: *насрд* (*насрд* *илаве*), *уері* (*уері* *вра*), *насрд* (*насрд* *лдквє*). Исп. у Вука *кросрд*, *сајр* и сл. Вук има и отè! *Zuruf ans Pfertd*, vox abigentis equum. У ускоцима то исто и још *аше!* Кад би се иоле детаљније бильежиле те појаве, свакако би то помогло да се дубље продре у човјеково индивидуално и друштвено биће, особито у његов свијет емоција.

2. Кад се човјек разњежки, онда му и ријечи бивају мекше, питомије, онда му се смекшава и ошгриня (тврдоћа) акцента. Тако у узвицима (в. и т. 299) имамо:

а) *мàц и мàџ, ћијс, ђијс, вёлцец, љијс и љијд, вёдч и вёдч* и сл. — кад је благ човјеков однос према животињи (обично кад је ваби, а и кад је тјера);

б) *мàц, ћијс, ђијс, вёлцец* итд. — кад је човјек у редовном или узбуђеном стању (обично при тјерању, одгањању животиња); као што се види форме *мàц* и *мàџ* и сл. противе се правилу о искључиво силазној интонацији једносложних ријечи у књижевном језику. Тако је и у неким

случајевима дугоузлазног акцента: *jād, jōč, b̄j, išb̄j, kavúć*, из којих се види да тај (дугоузлазни) акценат може, наспрот књижевном језику, стајати и на једносложним ријечима и на посљедњем слогу ријечи.

3. Сличну појаву имамо и у другим случајевима. Ако глагол *моћи* има чврст краткоузлазни акценат (*моћи*), па се он сведе на суплинску форму (*моћ*), онда он, противно законима књижевног језика и претварању узлазног акцента у силазни, може задржати свој (узлазни) акценат: *Nēñeñ iñ* (опаке) *mđj ñzdríieñii*. — *Nē znám ðñe li iñib mđj* [=моћи] учíñeñ. Слично је и са *иç* од *iñii* (*Øñeñ li iç u ñlagnuñ?*). Ова се појава често сусреће у књињем императиву (који се, додуше, понекад узвично боји): *ñc iñe ñđvob, mák se, ñdmos bđi* поред *ñomđz bđi* и сл. Слично је и *þe jā ñoñřč, ñc ñm* итд. Слично је и са појавама какве су: *uðeç, ïrovëç, zavëç* (*uðeñii, ïrovëñii, zavëñii*) и сл.

Из материјала наведеног под 2 и 3 види се да се узлазни акценти могу употребљавати на једносложним ријечима или на посљедњем слогу ријечи не само у емотивним расположењима већ и у обичном говору.

4. У изразу *ñtamobn* (< тамо он) силазни акценат стоји на посљедњем слогу, на коме он, по правилу, никад не стоји у књижевном језику. Тако је и у примјерима: *çuñrûjuñtru* (< сутра ујутру), *çuñrûveçen* (< сутра увечен), *çuñravèçé* и сл.

5. У дозивању нема никаквих акценатских ограничења, све је могуће: *Mílosava, Mílosavđ, Mílosâva, Mílosâvâ, Mílosavâaa, Mílosavââââ* итд.

6. Горе смо видјели да консонант може бити дуг: *edč, ñiç*. Као куриозитет треба додати и *íç*, тј. сугласник под дугоузлазним акцентом.

7. У ускочком, говору постоје облици *ïrvobrâñuched, kujñorâddaja*, тј. са силазним акцентом у средини ријечи, што не сретамо у књижевном језику. У Вука налазимо: *ïrvobrâñuched, ïrvobrâñucheda, očiñlêdñi, ñâñkoyrêla* (ако није *ñâñkoyrêla*), *rûkoiñmôbñ, izdîrsha* („који издире“), *ranorâñilaç* итд. Ова је појава (силазна интонација у средини ријечи) шире у Вука него у Ускоцима. Мислим да је добро што се М. Стевановић (ССЈ, 159—161) залаже за очување нашег четвороакценатског система књижевног језика, али да није добро што се залаже за апсолутност неких наших акценатских закона (нпр. да силазни акценти не могу стајати у средини ријечи или на посљедњем слогу ријечи у књижевном језику — *dileñdñi, aûdñrija*) и што на неки начин оповргава Вукове акценте: *ranorâñilaç, ïrvobrâñuched* и др. (в. горе), као и сличне акценте у неким рјечницима и другој акценатској литератури. Прије свега, није тачно да у нашем језику има „свега неколико ријечи“ са таквим акцентима, већ попримично: *očiñlêdñi, ïrvobrâñuched, ïrvobrâñucheda, rûkoiñmôbñ, ñâñkoyrêla, izdîrsha, ranorâñilaç*, затим *kujñorâddaja, maloñrâddaja, velikoñrâddaja, samoñsluia, samoñsluia, samoñrâva, samoñbâma, samoñbârana, samoñzleda, samoñduzâñ, samoñsâzâñ, samoñrâvnij, velikomûchenik* (вёликомученик), *velikomûchenica* (вёликомученница), *ïrimoñrâddaja, ñoloñrâvreda* (и покр. *ñoloñrâ-*

реда), *йољојрђевредниј* (и покр. *йољојрђевредниј*), *новоизабраниј* (поред *изабраниј*), *новосијврениј*, *новоименованј*, *новоднованј* итд. (кад би се детаљније прегледали рјечници или мало више размислило, нашло би се још дosta оваквих ријечи). Као што се види, то је поприличан материјал о коме се мора водити рачуна. Ако нам је лако да стране ријечи као *ађутаџинј*, *команданј*, *лаборанј*, *концернј*, *ајсолвениј*, *рејулацијор*, *Аустралија*, *интаресанјан* и *многе* друге прилагодимо новоштокавском изговору: *ађуташинј*, *команданј*, *лаборанј*, *концернј*, *ајсолвениј*, *рејулацијор*, *Аустралија*, *интаресанјан*, заиста нам није лако да своје ријечи као првобратучед (или првобратучед) и сл. „пРЕЛИЈЕМО“ у форме са само узлазном, интонацијом. М. Стевановић, ослањајући се на ошти закон двас < овас, предлаже (управо износи као књижевни акценат) *кујойродаја* или *кујојродаја*, *аримојродаја* или *аримојродаја*, *самојираја* или *самојираја*. И у РМСМХ, где је М. Стевановић такође био један од уредника, изbjегавају се акценти *кујойродаја*, *малојродаја* и сл. тако што се даје *кујойродаја*, *малојродаја* и *малојродаја*. Мора се рећи да су сви ти акценти (*самојираја*, *самојираја* и сл.) исконструисани. Они се уопште не изговарају или их изговарају само они који хоће да их изговарају. Прави, живи, непатворени акценти јесу само *кујойродаја*, *самојираја*, *самоднованј*, *великомуженјик* (*великомуженјики*) тд. Има једна појава (ја сад сасвим искључујем стару акцентуацију са акцентима *Јован*, *шраб*, *ливада*, *Милјка*) која уопште није ван закона нашег књижевног акцента. Наиме, има ријечи у нашем језику које се понекад не изговарају с акцентом, већ се просто акценатски неутрално приподноју у изговору наредној, акцентованој ријечи: *мало вдѣ* (поред *мало вдѣ*), *само лѣв* (поред *само лѣв*), *само лѣв* (поред *само лѣв*) и дosta других сличних случајева. Према томе, изговорно, акценатски нема никакве разлике између *великомуженјик* и *само лѣв* (исп. и *великомуженјик* и *само лѣв*); у изговору је, дакле, *само лѣв* и *самојираја*; разлика је, као што се види, само у начину писања. Према томе, изговори *самојираја*, *самојираја* и сл. нијесу страни ни противзаконити ни у нашем четвороакценатском систему. Да би ствар била још блијжа истини, могло се рећи да у нашем књижевном језику силазни акценти не могу стајати у средини и на крају ријечи, сем у случајевима као *самодбрана* и сл. Ми у свом језику имамо хиљаде „изузетака“ од правила (исп. *мешак* — *мѣши*, *Забрдац* — *Забрдица* и многи други). Зашто онда силазни акценти, мајкар и као „изузетак“, не би могли стајати на неком од слогова у средини ријечи или на слогу на крају ријечи?

ДУЖИНЕ И КРАТКОЋЕ

5. — У ускочком говору има неколико категорија неакцентованих дужина којих нема у Вука и Ђаничића. То су прије свега неке старе дужине, којих данас нема у књижевном језику, као:

ћдрāв, крұшкāма, інкүши, бдбйн.

a. Сви придјеви под [°] који се завршавају на *ав* и *ас* имају дужину на себи: *ձлāв, ձլկāв, ձլլāв, բճրսāв, բլէсāв, բլյшāв, բրাশьāв, բրյāв, իճրāв, ինդյāв, ինէцāв, իրբāв, ձլկāв, ձրծյāв, յշմիրաv, զնյjāв, յլāв, կրծտāв, կրвāв, մұçāв, մъєtāв, մրլāв, րայлāв, րիшāв, րոյնāв, րուшāв, ըլինāв, սլուզāв, տրձյāв, տրյnāв, հելлāв, իծրāв, իծсāв, յնկāв, չայhāв, չիшāв, շүйhāв, շадшāв, շүйлькāв; ձլաшāс, ձլьлāс, բլէсास, բրյास, վրձյօլաc, իրվեաc, ձօրաшāс, յշүhկāс, կրլা�с, կұсáс, իրուiаc, իյշոноiаc, րակլաc, րүdаc, իծсāс, շարկаc итд.*

Као што се види, ту дужину имају обично двосложни и вишесложни придјеви са кратким акцентом на првом слогу, али њу имају и придјеви с другим акцентима: *зэлёнкāс, рүмэнкāс, шарёнкāс, бългичаc, црвёнкāс, іўшеничай итд.*

Та се дужина држки и у остала два рода, и у јединини и у множини, и у неодређеној промјени: *іўбāва, іўбāво, іўбāви, іўбāве, іўбāва* чоёка (ген. једн.), *іўбāвii* људи, *шарёнкасшie* лептирове (акуз. мн.).

Кад је слог пред наставком *-ав* под узлазним акцентом, онда тај наставак није дуг: *կալаv, լукав, րիaв* и сл.

Као придјеви *իրբāв, ձօրօшা�c* понашају се и неки придјеви на *-ан*: *լօյан, ինդյāн, զնյjāн, յնүнāн, սիшāн*, или на *-ai*: *իլօsnai, իմլцai, իյնцai* (и *յնцai*), али: *брկai, կրլaш, սակai, ձձiai* и сл.

У одређеним облицима та се дужича често губи: *իճրai, -a, -b, ի՛լaвai, -a, -b; ի՛լaвai* чоёка, *шаренкасшai* лептирова, *իրբaв* лéјa.

Поред облика са скраћеном, могу се чути и облици са очуваном овом дужином, особито у придјева на *-ас*: *Յ nास [=нас су] ри՛շtки ի՛լlаv* људи, Нешто зазирēм од ъеног *իրիhасшai* нօса.

Ова се дужина одржава и у изведенницама од ових придјева: *їубᾶвац*, *слîнâвац*, *блâвац*, *їдравац*, *чûйâвац* — па онда и у: *кûкâвац*, *йрđâвац*, *ძечâвац*, *скâкâвац*, *јâзâвац* и сл., затим: *чûйâвка*, *слîнâвка* и сл., али не и у изведенницама на -ица: *слîнавица*, *блавица*, *чûйавица*, *їдравица*, *кûкавица* и сл.

Горе је речено да Вук и Данитчић немају ове дужине. Међутим, дужина наставка -ав забиљежена је у Вука (Српски речник) у овим примјерима: *крвâв*, *крвâвâ* кôшуља, *крвâвî* залогај, Дуга *крвâвâ*.

На темељу ове дужине услиједили су и ови акценатски рефлекси: *оћорâвши*, *иоблесâвши* и сл., само се мора додати да ни форме *đioravâши* и сл. нијесу искључене.

6. За разлику од ВД и књижевног језика уопште, у ускочком је говору дуго прво *a* наставка -ама у дат., инстр. и лок. мн. именица женског и мушких рода *a*-основа се мора додати да пред наставком -ама под неким од узлазних акцената:

I. — Кад је вокал пред -ама узлазан:

- 1) *жёна* — *жёнама*, *нðіама*, *їдрама*, *бвçама*, *їлâва* — *їлâвама* и *їлâвама*, *рўка* — *рûкама*, *срна* — *срнама*, *брâзда* — *брâздама*, *сîрâна* — *сîрâнама* и *сîрâнама*, *йёшта* — *йёшмама* итд.
- 2) *дивотьша* — *дивотьшама*, *врлîнама*, *срамдтама*, *вєдрîнча*, *сри'ёда* — *сри'ёдама*, *ци'ёна* — *ци'ёнама*, *май'ёна* — *май'ёнама*, *сîри'ёла* — *сîри'ёлама*, *лєйтâна* — *лєйтшама*; *сернâда* — *сернâдама*; *баруїдна* — *баруїднама*.

II. — У свим другим случајевима:

- 1) *күћа* — *күћама*, *лâmамa*, *иштîцама*, *врёћама*, *сûзâма*, *вëзâма*, *йлôвка* — *йлôвкама*, *мâјkâma*, *сîрîнама*, *чâвкâма*, *йûльkâma*, *црквâма*, *лâђама*;
- 2) *мôшика* — *мôшикâма*, *лîвада* — *лîвадама*, *їлâвица* — *їлâвичама*, *вेरиie* — *вेриїама*;
- 3) *јàдбјка* — *јàдбјкâма*, *ћёвбјкâма*, *чёленикâма*, *црнôјкâма*;
- 4) *вáрница* — *вáрницама*, *чёснициама*, *йрзнициама*, *наредбâма*;
- 5) *јâбука* — *јâбукâма*, *сîрұчициама*, *йрđиницама*, *кôкошкâма*, *йдîрешкâма*, *йднудама*.
- 6) *кâбаница* — *кâбанициама*, *држалициама*, *јарёбициама*, *волводнициама*, *Црнôйркâма*, *їашалициама*, *нашљедниковициама*, *борбнициама*, *кашии-їâнициама*, *чâвчанициама*, *сîрұчицица* — *сîрұчициама*, *йрвојânкâма*.

Из наведеног материјала се види да дужине нема само ако непосредно претходи узлазни акценат.

v. Вокал пред инфинитивним наставком -иши дуг је кад претходни вокал није под неким од узлазних акцената:

1) лакн^ити, длн^ити, йлн^ити, сїлн^ити, мїслн^ити, кўлн^ити (*colligo*), сїдвн^ити, чекн^ити, іледн^ити, цукн^ити, слушн^ити, йлевн^ити, вдволн^ити, влёровн^ити, йландовн^ити, рдимовн^ити итд.; само је виђени изузетак; и сви сложени глаголи од тих и сличних глагола имају дужину на показном вокалу:

йрднан^ити, йрннукн^ити, йрдвен^ити се, йрдмислн^ити, йдвлеровн^ити, йдслушн^ити, йдбрашн^ити се, йдсвађн^ити се итд.;

2) бѣсіосмичн^ити, бдравн^ити, ддлазн^ити, засн^ити (али завн^ити), здн^ичи^ити, йркосн^ити, ўирн^ити, раскислн^ити, докрјчн^ити, зађевбјчн^ити се итд.

Вокал пред инфинитивним наставком *-ни* кратак је ако је вокал пред тим вокалом под узлазним акцентом:

йншн^ити, скн^ити, жвашн^ити, брдн^ити, рдкшн^ити, скн^иевн^ити итд. и, разумије се, у сложеницима: *зайншн^ити, уйншн^ити, йребрдн^ити, избрдн^ити* итд.

Од тога се изузимају глаголи као:

јусн^ити, јзен^ити, дн^ити, здчн^ити и сл., у којима је дужина другог порекла.

Затим сви глаголи типа *йсїрѣсн^и* (*йрѣсн^и*: *исїрѣс* > *исїрѣсн^и*):

йрдїрѣсн^и, дїрѣсн^и, издїрѣсн^и, йрдзїрѣсн^и, наїрѣсн^и, ддвїрѣсн^и, йрѣрѣсн^и, дврѣсн^и, а тако и: изїрѣсн^и, наїрѣсн^и и сл.

Разумљиво је што се ова дужина изговара и у глаголским облицима изведеним од инфинитивне основе глагола ове врсте:

а) футур: *іледаћу, мїслїћу, іўрнүћу, рдзмислїћемо, Ѯраће* (3. л. једн.) и *ћეраће* (3. л. мн.);

б) глаголски придев радни: *іледаћа, іледаћо, іледаћи, іледаће, іледаћа; мїслїћа, мїслїћи; іўрнүћа, іўрнүћо, іўрнүћи и сл.*;

в) аорист: *іўрнүћ, іўрнүћ, іўрнүћмо, іўрнүћи, іўрнүће.*

О овој дужини (*ћёраћ*, *кућама*, *мїслїћи*, *бдїн*) доста је писало у нашој дијалектолошкој литератури. Најчешће се сусреће по староцрногорским теренима, у југозападним крајевима уопште (источнохерцеговачки говори), а спорадично и у сјеверним млађим новоштокавским говорима.

6. — Има једна врло богата категорија ријечи која се квантитативно потпуно разликује од ВД. То су присвојни пријдјеви и неке замјенице мушких родова у ном. (односно у акуз.) једнине који се завршавају на *-ов*, *-ев* и *-ин*: ти су наставци редовно дуги у ускочком говору (предсонантско дуљење) а кратки у ВД и у књижевном језику уопште, и то и у општим и у властитим ријечима:

а) *-ов*: *баббов, банибов, барјакшарбов, брдїбов, везирбов, ідлуббов, Ѯеербов, Ѯедбов, јунакбов, кмешбов, кўмбов, љеїбов, љикбов, дрлбов, йдбрашнмбов, ѹдкојнакбов* (и *идкојникбов*), *сїнбов, чобанбов; Пеїрбов, Јеббов, Јабланбов, Араїанбов, Мишарбов, Саббов* итд.;

) -ев: *вазирев, барјакшарев, браїбвлев, синблев, майтчев, цдрев, шарблев, дчев, јарчев, йриашелев, молиочев; Милевев, Милошев, Радоев, Љубисавлев, Бдроев итд.*

γ) -ин: *дийн, арандашин, буљубашин, вілін, врднин, ѡевджин, здовин, майчин, ѿзин, дчин, ўнгичин, сесірін, снайн, зекольин, шешкін, царичин, бадбин; Міличин, Сидничин, Даңичин, Мілікін, Сдеин, Савин, Мілушин итд.*

У другим парадигматским облицима нема те дужине:

α) братов: *брдіово, брдіово, брдіоси сінови, брдіое рүке, брдіова пेरа, брдіовоій (или брдіовоії) влобоа;*

β) царев: *цдрева, цдрево, цдреви, цдреве, цдрева;*

γ) сестрин: *сесіріна, сесіріно, сесіріни, сесіріне, сесіріна, на сесіріим рүкама, Ніколиній сінівба итд.*

Нема је ни у називима хришћанских празника („светаца“):

Пётровдан (и Пётров дан), али Пётрдө сін, Трдичиндан, Бурђесдан, Мійровдан, Відводан, Савандан, Тұңндан и сл.

Тако је и у промјени: око *Пётровдана* или: око *Пётрова дана* (днѣ).

У називу *Госійдійндан* дужина се редовно држи, а у *Троичиндан* имамо и *Трдичиндан* поред *Трдичиндан*. У *Йлійндан* дужина је контракционог порекла: *Йлийндан* > *Йлиидан* > *Йлійндан*, и никад се, разумије се, не губи.

Показану дужину, насупрот ВД, имају и придјеви као:

бісербө, бұкбө, борбө, ілойбө, ывбө, жабланбө, жағорбө, жасенбө, іәлбө, өбө, клекбө, крүшкө, растобө, шұнбө, чамбө итд.

— сваки пут кад ти придјеви имају присвојно значење: *бісербө* қай, *блайбө* міріс, *жабланбө* врѓ (топоним), *жағорбө* лай итд. Међутим, кад ти придјеви значе квалитет, њихов наставақ -ов остаје без дужине: *бұков штап* (=штап од буковине), *јёлов лұч* (=луч од једовине) итд. Придјеви као *клеков*, *крушков* и сл. ретко се употребљавају у посесивној функцији, па су и форме *клекбө*, *крушкө* и сл. ријетке.

Дужина у ових придјева (*Пётрбө, дчев, сесірін*) настала је као посљедица дуљења вокала пред сонантом на крају ријечи ћослије губљења нена-глашеног цулугласа на ултими.

И ову црту сретамо по југозападним крајевима, а овде-ондје по сјеверним.

Ваља рећи да у ускочком говору нема дуљења қазва су: *јёдан, Івдан, кákав, јесам, дбэр, ыләшэн, закбн, мажбм, комунізэм* и сл., која се јављају у сјеверним млађим штоқавским говорима.

7. — Само по себи се разумије да су у овом говору, који иначе обро чува дужине, вокали настали путем контракције — увијек дуги:

а) дат./лок: *Сідан (‐ Станцији), Марій (‐ Марији), Мілій (‐ Милии), Йлий (‐ Илији), Никдлй (‐ Николији), Йуісллай* угославији;

- б) у номинативним образовањима (у именичком суфиксу): *сініца* (< синијица), *шайсіца* (< тепсијица), *чівійца* (< чівијица), *карийца* (< картијица), *куйїца* (< кутијица), *Міліңца* (< Милијица), *Иліңца* (< Илијица);
- в) у придјевима типа *Сіданін* (< Станијин), *Марін* (< Маријин), *Мілін* (< Милијин), *Илін* (< Илијин), *Сіреванін* (< Стеванијин), *Васілін* (< Василијин) итд.;

Та се дужина задржава, разумије се, и у оба друга рода у једнини и у сва три рода у множини и у цјелокупној парадигми: *Маріна*, *Маріно*, *Маріни*, *Маріне*, *Маріна* (ђеца), *МаріноЯ* (ђеци) итд. Из свега реченог јасна је и диференција *Маріна* (күћа): *Міличина* (күћа).

г) У компаративима и суперлативима: *старій* (< старији), али *старійшій*, *мілій* (< милији), *віль* (< волији), *најстарій*, *најмілій*, *најрадосній*, *најірисішоїй* итд.;

д) у одговарајућим замјеницама: *чи* (< чији), *нічій* (<ничији), *нечій* (< нечији), *свачій* (< свачији);

ђ) у м. роду гл. прид. радног у једн. који се завршава на *-ао* или *-ео*:

інедб (< гледао), *сазнб* (< сазнао), *чұeo* (<чувао), *ддінб* (< догнао), *ðієрб* (< оћерао), *ұзб* (<узео), *ірріб* (<препео) итд.;

е) у именицима као:

қабб (< кабао), *кдіб* (< котао), *місб* (< мисао), *ірдзұкб* (< прозукао), *смісб* (< смисао), *шісб* (< посао), *орб* (< орао), *ұзб* (< узао), *нүіб* (< нугао), *смрзб* (< смрзао); исп. и прилоге: *бірекб*, *ұзб-ваш* и сл.;

ж) у образовањима типа *іарбка*: *зэльбка* (< зельоока), *вранбка* (< враноока), *врльбка* (< врљоока), *ұрнбка* (< прноока), *шербка*, *кру-жбка*, *майдка*, *сайжка* итд.;

з) у формацијама типа *нáка*: *нáка* (< некаква < неаква > *нáка*), *нáко*, *нáки*, *йділлайш* (< погледати > поглеати > *йділлайш*), *іріллайш*, *Сіньяевина* (< Сињајевина) и сл.

До оваквог дуљења долази, разумије се, и кад је ријеч не само о неакцентованим дужинама већ и о акцентима:

чи (< чији), *энб* (< знао), *нбм* (< наом), *сан* (< сахан), *мұр* (< мухур), *снâ* (< снажа), *стірâ* (< страха), *свéдно* (< свеједно), *Свешіли'a* (< свети Илија) и сл.

У вези са контракцијом вокала вальа рећи да је вокал *и* у ускочким енклитикама *иі* и *им* обично дуг: Нé дай ѹм сёкиру. — Ўнepај ѹг є избу. — Довéдай (< доведи ѹг), Олýм (< оли им) рeћи? — Нéлай (< нећеш ли ѹг) напòити. — Рeцим (< реци ѹм) и: Рeци ѹм. Међутим, нијесу скључене ни бездужинске појаве ових енклитика, али су далеко рјеђе од дужинских: Довéди *иі*, поред: Довéди ѹг и Довéдай.

Понекад, особито у неким условима енклизе, и енклитике *ме, ше, се, је* и сл. могу бити дуге: Он се [= се је > се е > се] оженио, поред: Он се оженио (крњи перфекат).

Енклитика *јој* је час са другим час са кратким вокалом: Речи *јој*, али Рекоб јде (< реко јој је), Немој јој касати и сл.

У енклитици *ће* кратак је вокал *е* у једч., а дуг у множини: Он ће тб учијети, дг знаш; Они ће сутра да ксћ. Исп. З. л. једн. ће од *шћеши* (А. Ће ли доћи Милан? Б. Ће) и З. л. мн. ће од истог глагола (А. Ће ли они сутра ју планишу? Б. Ће).

Тако се и у З. л. једн. и у З. л. мн. разликују квантитети завршног вокала: *бће* (il seta), *љљеваче* (он), *јовдриће* (она), *нодсиће*, *ћердје*, итд.; *бће* (ils setont), *љљеваче* (они), *јовдриће*, *нодсиће*, *ћердје*, *јешће*, *иднуће*, *їлдадће*, *чуваће*, *модлиће*, *сјеђеће* итд.

Израз дà ће говори о томе као да и енклитика *ће* (као и облик *је*, в. горе) може бити под дугосилазним акцентом (*ће*): А. Ће ли Јелићи сутра купати јагњаđ? Б. Речли су дà ће.

8. — Познато је да се у књ. језику лијепо држи разлика у множ. између именица типа *ірђанин* и *ідранин*: *ірђанини* и *ідранини*; у првом случају увијек је дуг први вокал у суфиксу *-ани*, а у другом кратак. Тако је и у Ускоцима: *Бдранин* — *Бдранни*, али *Рдечанин* — *Рдечни*, *Мдрачикин* — *Мдрачани*. Али, зачудо, у овом говору, у коме се квантитетивни закони дјурно чувају, има и извјесних помућености. Тако се, нпр., каже и *Сирбечанин* и *Сирбечани* од *Сирбечанин*, *кашуњани* и *кашуњан* од *кашуњанин*, *Малишанин* и *Малишани* од *Малишанин*, *Сирјужанин* и *Сирјужани* од *Сирјужанин* итд., па и *Мдрачани* поред реченог *Мдрачани*.

9. — У топонимима типа *Марића ілавица*, који се понекад и овако изговарају: *Марић ілавица*, завршни вокал првог дијела израза увијек је кратак: *Марића ілавица*, *Мићића ілавица*, *Кадића брдо*, *Бејановића ѹд*, *Мићића ѹд*, *Грдинића бара*, *Сијакића бара*, *Кришкайћа сијејсница*, *Грдинића вала*, *Суљовића ѹдшок*, *Рисићића бара*, *Јанковића Кашун*, *Машовића ѹдјаша*, *Јелића Кашун*, *Бијелића Кашун* итд.

10. — За разлику од ВД, и финални вокал у З. л. мн. аор. и имперф. увијек је дуг:

- шћедошће, шћешће, бдашће, штрејашће, сднашће, зајријеџашће, штрејсашће, днјијушће, рекошће, чујашће, срејашће, ддријешиће, мјслашће, сјеђашће, дјиошће, мјазашће, шкошће, кизијашће, лашће, држашће, врћешће, мјушишће* итд.;
- ђкајиј, ћкајиј, сијијајиј, бијајиј, бијајиј, бијајиј, сијијајиј, штрејсијајиј, љејшијајиј, сјујијајиј, држасиј, сндовијиј и сно-вијиј* итд.

Ова је дужина распрострањена по југозападним, а и другим крајевима нашег језика. Констатујући да дужина у З. л. мн. аор. није локална

ни ријетка појава, већ да се налази „на широком простору“, као и да је д'жинз завршног вокала у З. л. мн. имперф. „врло распрострањена и да се јавља у крајевима у којима се имперфекат најбоље чува“, П. Сладојевић закључује: „Из свих разлога сматрам и да се може предложити да се у савременом српскохрватском језику, поред облика с кратким завршним самогласником у З. л. мн. аориста и имперфекта, прихвате и облици с другим самогласником“ (*Квантификација завршној самојгласници* З. л. мн. аориста и имперфекта, НЈ, X, св. 3—6, Београд, 155). Са своје стране могу да додам да је поменута д'жича у ускочком говору врло чврста и да нијесам забиљежио ни један примјер са кратким завршним вокалом (е или у) у том облику.

11. — Вокал у пред наставним -*и*, -*иа*, -*ио* глагол. придјева трпног глагола основе -*не/-ну* редовно је дуг, било да је претходни вокал дуг, било да је кратак: смакнүй, -*а*, -*о*, крэнүй, -*а*, -*о*, јдкрэнүй, -*а*, -*о*, макнүй, -*а*, -*о*, јрэмакнүй, -*а*, -*о*, дйинүй, -*а*, -*о* и сл.

12. — Од ген. мн. добрећь има три лика у ускочком говору: *ձձբրի՛* и *ձձբրի՛՛*, *ձձբրի՛՛՛* и *ձձբրի՛՛՛*.

Дужина у *ձձբրի՛* није у супротности са књижевним језиком; напротив, може се рећи да је врло чврста: *յակի՛*, *ձվի՛*, *յիբի՛* итд. Очекивало би се да у завршетку *ւե՛* и *ւե՛* вокал *ե* буде кратак (исп. звијезда, ријека, *ձձբրիյէխ*, *ծույէխ* и сл.). Међутим, он је дуг: *ձձբրի՛՛* и *ձձբրի՛՛՛* (լյուդ), *մաշի՛* и *մաշի՛՛*, *ծումէ՛* и *ծումէ՛՛*, *յեծնի՛* и *յեծնի՛՛*, *ծրումէ՛* и *ծրումէ՛՛* итд.

Вук у свим тим слушајевима има кратак вокал: а) неодређ. *յսչնիյէ*, *յսչնի՛*; б) одређ. *յսչնիյէ*, *յսչնի՛*.

Овамо су пришли и меће основе и нивелисале се са тврдтма: *հձմի՛՛* и *հձմի՛՛՛*, *մօմէ՛* и *մօմէ՛՛* у Ускочима према Вуковом: *հձմի՛* (поред *հձմի*), *մօմիյէ* (поред *մօմի*).

И у једнини, у оваквим слушајевима, постоји дужина претпосљедњег (ако је облик са покретним вокалом) и после дњег (ако је облик без покретног вокала) слога, а у Вука је тај слог кратак или дуг:

Вук	Ускочи
а) ген. и акуз. (за живо) <i>մօյեա</i> (- <i>եա</i>),
<i>մօյէ</i> (- <i>էա</i>), поред, наравно: <i>մօի</i>
и <i>մօէ</i>	а) ген. и акуз. (за живо):
<i>մօէա</i> , <i>մօէ</i> , <i>մօի</i> , <i>մօէ</i>
б) д'т. и лок. <i>մօյեմ</i> (- <i>եմ</i>),
<i>մօյէմ</i> (- <i>էմ</i>) и <i>մօմ</i> , <i>մօմ</i>	б) д'т. и лок. <i>մօյեմ</i> ,
<i>մօէմ</i> , <i>մօմ</i> , <i>մօմ</i>

У Вука је чији (кратко завршно *ւ*), а у Ускочима чий поред чији. Дужгоста у облицима као *ձձբրի՛՛* или *հձմի՛՛*, позната и у неким другим источнохрватским говорима, настала је, мислим, према дужинама генитивског завршетка, као и према дужинама пријеско-замјеничким наставака уопште: *լծա՛*, *մալի՛*, *հաշա՛*, *յրե՞ն*, *ձձբի*,

добром, добрим (инстр. једч.), **добріт, добрим** (дат., инстр., лок. мн.), **доброй, добрим; добі, добм, добім** (једч.), **дбіт, дбім** (мн.); **мдеї, мдім** (једн.), **мјођ, мдї, мдім** (мн.), **йрвбі, йрвbm, йрвбј, йрвім** итд.

И облици као **добі, дної, мдеї, мдем, мдї, кдеї, кдем, чиїї, нашї, нашїм**, **йрвбі, йрвbm** итд. у ускочком говору увијек имају дужину.

Кад су ти наставци у пунијем облику, слика је нешто доукчија. Ако је посљедњи вокал наставка дуг, онда изостаје дужина претходног вокала: **дебі — двоїа, дної — дноїа**. Ако, пак, посљедњи вокал наставка није дуг, остаје дужина претходног слова: **мдеї — мдёа, кдеї — кдёа, мдем — мдёму, кдем — кдёму, нашї — нашёа, нашем — нашёму, једнї — једнёа** (и једнїа), **мдїм — мдёма, нашїм — нашёма, йрвїм — йрвёма, добрбм — добрёме, сїарбм — сїарёме** итд., али: **дебм — двоме, дноїм — дноме** (тј. оба су вокала у наставку — кратка).

Међутим, добрѣмъ се није претворило у овом говору у **добријем**, не ни у **добријем**, већ само у **добрїем**, од ћ. **дбрїем**. Тако је и у свим другим пријевима, замјеницама и бројевима: **младијем** (инстр. једн. и мн.), **великїем, нашијем, двијем, друјијем** итд.; исп. **умијем, В умијем**.

13.* — Квантитет завршног вокала презентске основе показује сложену слику.

Сем у **вїђу, мдїу** (**мджеси, мдже, мдш, мджемо, мджесте**), **дћу** (**дћеш, дће, дћемо, дћеше**), **нёћу, нёћеш, нёће, нёћемо, нёћеше**, **вљу, јесам** (**јеси, јесте, ёсмо, јесте, јесу**) — кратак је вокал презентске основе у ускочком говору и у многим другим случајевима:

- у глаг. с основом на **је**: **чўем, вљеруем, дәем, шї'ем, лї'ем, кри'ем, ѹс'ем, кàжсуем** итд., али **йї'ем, бї'ем, скач'ем** итд.;
- у глаг. прве врсте: **йрёсем, вўчем, зéбем, си'ечем, обўчем, рáсшем, скубем** итд., али **и'ечем, йлётшем, здблёем** итд.

Завршни вокал 3. л. мн. свих тих глагола — дуг је: **мѓгў, дћё, чўјў, лї'јў, бї'јў, зéбў, пёчў** итд.

Да би се детаљније сагледала ова појава, прегледаћемо је по Белићевим врстама:

I врста:

- Крајак** наставак презентске основе иза дугоузлазног акцента: **вэзем, іризем, мўзем, йáсем, мéйем, рáсшем, йрёсем, вўчем, шўчем, скубем, зéбем, дўбем, си'ечем, вришем, краdem, йрёдем** итд.

Тако је и у облицима с префиксом, као:

озéбем, йрозéбем, назéбем, ис'ечем, йроси'ечем, наси'ечем, ис'ирёсем, йреишрёсем, за'ирёсем, извéзем, йреіризем, йомўзем итд.

Глагол **сїасии** (**сїасии**) (sauvet) гласи овде: **сїасиаи, сїасиим** и иде у VII врсту.

б) Дуг наставак презентске основе:

уљезем, довојдем, дојејзем, зајирем, најирем, једујрем, дојесем, иљешем дилејшем, бодем, седем (и сложенице), срејшем (срејнешем и сложенице), јанем, једем, требем, обрејшем, пећем (и слож.), речем (рекнешем и слож.), мећем се (од мејши се), шећем (и слож.), лежем (лејнешем), дийнешем (и слож.), мрэм, умрэм, изумрэм, јрдсирем, једуврем, дөрем (доререм итд.), ждерем (јрджендерем и јрджендерем итд.), разајнешем, најнешем, насијем, кунем (јрдкунешем итд.), диймешем (јрдомешем итд.), јузмешем (јаузмешем итд.), јојњешем (јрдожњешем итд.), најдем, јдем (најђем, изијешем и изидем итд.), јиднешем (и бидем) итд.

II врста:

а) Кратак наставак през. основе:

сийем (сийу), вийем (вийу, извијем итд.), бријем (брију, избривем итд.), бдем (бдју), јдем (јдју) итд.

б) Дуг наставак презентске основе:

дрём (јдорем и јдорем), сём (јдсем итд.), смјешем се (али најсмијем се, засмијем се), шкем (нема чем и шкам; изайкем), брём (обрём итд.), јерем (јрдјерем итд.), здвём, јризовём, дозовём итд.) итд.

Облици глагола *рвани* прешли су у VI врсту: *рвам* итд. Нема у овом говору *женем*, већ само *јдним*, али има *јрдинани* — *јрдинам*, што такође иде у VI врсту, и *јројдинани* — *јрдионам*, што иде у VII врсту.

III врста:

Наставак презентске основе увијек дуг:

шднешем, јдшонешем, синешем, дданешем, обиснешем, јрснешем, сишанешем, најенешем итд.

IV врста:

Готово сви глаголи ове врсте имају *крајак* наставак презентске основе:

чјем, изјем, кријем, лијем, ријем, шијем, мијем, јдтијем (јасијем итд.), вијем, дубијем, күйјем, шрјујем, слјрујем, мјлујем, јдшијујем, кљујем, бљујем, дјем, кајсујем, довојшујем, забрањујем, заквадљујем итд.

Тако је и у свих сложеница: залијем, јрблијем, јулијем, јодријем, савијем, јршијем, јукијем (разл. од јумијем), развијем итд.

И овдје је, као и у свим другим случајевима, дуг посљедњи вокал у 3. л. мн.: чјују, јднују, дјају, забрањују итд.

Само два глагола ове врсте имају у презенту дуго *e*: то су *бјани* (battre) — бијем и *ијани* — пијем, али јубијем, јспијем итд., в. горе.

V врста:

Вокал презентске основе увијек је дуг: јијешем, мажешем, скдаћешем, сијрујешем, јашешем (од јати < јаати < јакати; гл. јакани се иде у VI врсту), најчешем, вичешем, мећешем, јодђешем, зобљешем, рамљешем, дозијаљешем, јшијешем,

држћем (од држтишти), кдљем, здкољем, мљем, замељем, промаљем, измељем, жедћем (од жвадтиши, нема жвакати), звјесдућем итд.

VI врста:

Сви глаголи ове врсте на ћ имају кратак наставак презентске основе: јма'ам, разум'ем (од разумљети, перф. разумати иде у VII врсту), доси'ем, ѡси'ем, смј'ем.

Глаголи са вокалом а у обе основе имају дуг то а у свим лицима презенте сем у З. л. мч.: чубам (чубају), сиљам (сиљају), ми'ешам (ми'ешају) исиде'едам (исиде'едају), љознам (љознају), искудам (искудају), ку'шам (ку'шају), дозивам (дозивају), љевам (љевају), дубивам (дубивају), прдишвам (прдишају), љокривам (љокривају) итд.

VII врста:

Ни овде нема кратког наставка сем у оно мало случајева као виђу, одлу: иксим, кдсим, вдим, прводим, износим, лдим, крдим, влдим, вдим, шутим (шутети), штим, ђдим, брдим, љдим итд.

VIII врста:

И глаголи ове врсте имају дugo презентско и: држим, шрчим, бле'жим, вриштим, си'дим, ћу'штим, шу'штим (шуштиши), дре'жим, ве'чим, блей.

Као што се види из наведеног прегледа, наставак презентске основе редовно је дуг у глагола III, V, VII и VIII врсте, а кратак у глагола IV врсте, док је у глагола I, II и VI врсте и дуг и кратак.

Вук је у граматици пред Рјечником (I изд., 1818) облике ћрсем, ћрсес итд., тј. с кратким вокалом презентске основе, показао у загради поред облика са дугим, вокалом: ћрсем итд. док је облицима скујем, казујем, лајем (IV врста) дао предност пред облицима снујем, казујем, лајем.

И други аутори су указали на квантитетско одступање наставка презентске основе у појединим народним говорима од стања у књижевном језику.

14. — Именице м. р. на ој, које у ВД и у књиж. јез. имају дуг вокал о, овде су без те дужине: прбој, јбој, дбиј, првој, развој, разбој, зовој, налој, прбој итд.

15. — Именице ж. р. на -оси (тј. -ос) држе дужину на вокалу о у ном. једн.: младбс, сиљбрс, вљернбс, блайбс, рднбс, пренайленбс итд., али сидросиши, милосиши, јуљереносиши итд. (О [=уд] старости се најко није спасио).

15a. — У многих прилога у овом говору сусрећу се дужине: јуљрбс, прдљешибс, зимус, јесенас, данаас, нђеас, синеј (< синић), лани, преклани, дномлани, јуће, прекуће, прекошар, ономадне, шуда, осуда, онуда, када, куда, сада, шада, индај, никуда, никада и.д.

Завршни вокал прилошких компаратива редовно је дуг: *мâњë*, *сîдри'ë*, *јâчë*, *лакшë*, *иошишëни'ë*, *памéшни'ë*, *шëжë* итд.

Ту дужину имају сви прилози формирани наставцима *-иџе*, *-кв* и др: *облимиаё*, *ничиаё*, *крадомиаё*, *ілавачё*, *сийобёкё*, итд.

Сви прилози на *-ски*, *-чи*, *-ши* итд. имају кратак завршни вокал: *љûшки*, *срîски*, *јûнâчки*, *нашки*, *вûчки*, *ајдûчки*, *шðнашки*, *йðиївбjski* итд.

16. — Сви глаголи типа *йрðћерâши* имају двојаке форме у радном придјеву у свим облицима сем м. р. у једн.: *йрðчишâла* — *йрðчишâло* — *йрðчишâли* — *йрðчишâле* — *йрðчишâла* и *йрочишâла* — *йрочишâло* — *йрочишâли* — *йрочишâле* — *йрочишâла*.

17. — Глаголске именице имају редовно дужину предпосљедњег слога: *иошиёњe*, *вðђёњe*, *іледâњe*, *ййишâњe* итд.

18. — Чешка је дужина на самогласнику и у форманту *-ић* у деминутивима него у ВД: *вљётрйћ*, *вирйћ*, *йрсшйћ*, *рùбйћ*, *црвйћ*, *вучйћ*, *јајињйћ*, *весйћ* итд.

Има подвојености и у Вука (*ірадић* : *ірадић*) и у Ускоцима (*вљенчйћ*: *вљенччић*), па отуд и у парадигми: *ірадијча* и *ірадића*, *вранчйча* и *вранччића* у Вука, и *вљенчйча* и *вљенччића*, *брчйча* и *брччића*, *брчйхи* и *брччићи* у Ускоцима.

19. — Вукове именице типа *враidлан* овдје су обично без завршне дужине: *враidлан*, *ћаedлан*, *рамàзан*, *сирðман* и сл.

Тај суфикс (-ан) увијек је дуг у Ускоцима ако му претходи кратки силазни акценат: *Рðдован*, *Мîлован*, *јâдован*, *срðнован*.

Име *Душан* било је (а и сад је у доста случајева) са дугим *a*: *Дûшан*, (*Душана*, *Душану*, *Душане* и сл.).

20. — На мјесту дугоузлазног акцента у Вуковим именицама типа *дебелько* ускочке именице имају дужину (а акценат је прије ње, тј. тамо где је и рангише био): *дебелько*, *чўйâвко*, *ідрâвко*, *Мîлайко* (В и *Мîлайко*) и сл.

21. — У великом броју народних говора скраћују се или редукују неке или све дужине које се чувају у књиж. језику. Овдје тога нема; напротив, те су дужине врло изразите и добро се чувају:

- 1) *врâбâцâ*, *мâјâкâ*, *йðибмâкâ*; као што се види, у њему могу бити две дужине (*мâјâкâ*), три дужине (*кућерâкâ*, *смðйүлâкâ*), а може и једна: млðого зви'ездâ, ови'ег си'енâ, десёт снóйâ, преко йðльâ и вðдâ;
- 2) *крушâкâ*, *йðушâкâ*, *лîвâдâ*, *Црнðібрâкâ*;
- 3) *мëђâ*, *љûдâ*, *ծчâ*, *кðсийâ*;
- 4) *лî'еий*, *-â*, *-б*, *срðшнâ*, *-â*, *-б*, *кућнâ*, *-â*, *-б*, *муðрй*, *-â*, *-б* итд.
- 5) *блъї*, *јâчї*, *мðйм*, *сийарї*;
- 6) *жèнë*, *мâјкë*, *вðдë*, *мûкë*, *йрâвðë*, *ілдвë*, *сîрðанë*;

- 7) *вձбм, күпбм, снձбм, ырձвбм, іләвбм, сїрфамбм;*
 8) *сўңрм'ат, сўңрм'аше, мїшльаше;*
 9) *йләтәм, вїдй, вәлтим, іðнэ.*
10. чиңайне, іләдәнне, мїшльенне, дөвләчение, иðдение, сүђение, рађение итд.
22. — Ево још неколико напомена у вези са дужинама и кратко-
ћама:
- 1) у овом говору не постоје дужине типа: *мәнә* (*мәнә*), *шәбә* (*шәбә*), *сәбә* *чәтә*;
 - 2) ген. мн. именница *гост* (овдје *іðс*) и *око* гласи само: *іðстий*, *ծчий*;
 - 3) форме компаратива: *сїарий*, *нðвијй* и сл. не постоје, већ само: *сїарй* м. р. (*сїарм'ат* ж. р.), *нðвей* и сл.
 - 4) не постоје дужине типа *шренина*, *шримо*, већ само *шренина* *шримо*.

ПРОЗОДИЈСКИ ОДНОСИ У ПРОКЛИЗИ И ЕНКЛИЗИ

23. — У ријечи је обично наглашен један слог (*жđна*), ређе два (*најđојеворниј* поред *најđојеворниј*), *рѣсамо* (узвик за тјерање краве рисуље на ову страну), а врло ријетко сваки слог или више њих (*Сид-нијд* у дозивању).

24. — Прозодија се, међутим, не ограничава само на индивидуалне ријечи. Дешава се често, у везаним изразима, реченицама и сл., да индивидуална ријеч изговорно веже за себе друге ријечи, обично ситне, у извјесне изговорне цјелине, које се у лингвистици обично називају акценатским цјелинама.

25. — Треба нацојенути да се акценат у нашем језику преноси на проклитички материјал по истим акценатским законима по којима се преноси у оквиру једне ријечи. Кад ово кажем, мислим првенствено на новоштокавски четвороакценатски систем, тј. силазни акценти (‘ и ’) на првом слогу ријечи преносе се на проклитику углавном у виду узлазних (*овас > двас* : на *кӯћу* > *на кућу*); исп. и старо *на воду* : *женд* — *жđна* (на неким теренима с непрекинетом акцентуацијом). То је сасвим природно кад се има на уму да се „изговорна“ цјелина акценатски понаша као појединачна ријеч.

Важно је питање је ли преношење акцента на проклитику — обавезно у нашем књижевном језику. Новоштокавски говори се не понашају једнако у том погледу. Говори на сјевериоистоку (шумадијско-војвођанска зона) нијесу досљедни у овом преношењу акцента, док је у говорима на југозападу и западу (сјеверноцрногорско-херцеговачко-босанска зона) то преношење углавном заступљено. Једини изразитији изузетак од те глобалне дистинкције јесте понашање негације *не* у проклитичком положају: на њу се готово редовно преноси акценат, особито у презенту, и у сјевериоисточној и у југозападно-западној зони: *нè слушаћ*, *нè ради*, *хїѓо-нè хїѓео* итд.

Усљед тога преношење акцента на проклитику није обавезно у нашем књижевном језику, тј. данас је књижевно и ју љијеву и у љијеву.

26. — Ускочки говор спада у говоре у којима је преношење акцента на проклитику редовна појава:

У јрео разред, трідес ѹ осморо, днáдес ѹ јбо, на локву, на нашу лбкву, Нé звáли се мý Брђани, је ћеје, ѹ шај, ѹ шамо, од судбине, на ллáсу, на воду, у ширину, на руку, на бри'сї, ѹ камен затуцд, најшта лу'спо на њој, Нé би га Тушинा зајазила, ѹ ірад, на лакаи, нећу јод облаке, Отишо ѹ свајосе, Бјала два браћа, двиг јеши краја итд.

То итак не значи да је ова појава апсолутна. Од ње се може одступити у случајевима истичања или ако је равнина изговора глађа без преношења акцента (тј. ако израз с пренесеним акцентом није, тако рећи, „уигран“) или ако постоји било који други разлог којим се одступа од редовног тока говора:

два є куће и два є куће, два дана и два дана, јод нашим кућам и јод најшам кућам, Она е бе [=без] среће и: Она е бе среће, Реда е да је ја јмам и: Реда е да и ја јмам, ј дневи ј ноћи (ј дневи ј ноћи) и дечви и ноћи, Нећу да ме вуче за ноћ и за ноћ, јри јскијима и јри јскијима итд.

Док је, репрезимо, камен на камен редовно, готово да је обичније: најшта бес камен у дом. Исто тако, тј. кад се свака ријеч наглашава, преношења акцента нема, разумије се:

иза сваке сукће вјатра живја. — Јудри у стоб којевитёз. — Забавио се о стоб свом є градил. — Милош је јутрб јизбачио дзје бубине (место редовног: дзи є бубине). — Пуџа дрво и камен. — У два крбка љскочи је куће (поред у два крока).

Оно што Б. Николић (ОМНА, 37) констатује за Шабац може се мирно рећи и за Ускоке, наиме ако се нешто ради брзо, како не треба, рећи ће се: Све є он тоб урадио на брзину, али кад се „некоме саветује да пажљиво вози“, рећи ће се: „Пазите на брзину“. Разлика коју Ј. Вуковић (АГПД, 234) даје за Питву и Дробњак (на бисијрину, али на бисијрине, за дебљину, али зд дебљине и сл.) не одговара ускочком говору. Овде се редовно каже на бисијрину и на бисијрине, на ведрину (Окренуло се на ведрину), а није искључено ни на бисијрину и на бисијрине, на ведрину и на ведрине.

27. — У новоштокавским говорима постоји двојако преношење акцента на проклитику: старо и ново. Б. Николић (ОМНА, 35) те дводје врсте преношења назива јрасловенско (старо) и српскохрватско (ново). Старо се преношење јавља и у староштокавском и у новоштокавском, а ново, разумије се, само у млађим новоштокавским говорима. За старо преношење А. Белић (РД, 40) вели да је то прасловенска појава и да вреди за све словенске језике и све наше дијалекте.

ИМЕНИЦЕ

28. — У ускочком говору имамо старо преношење у именица м. р. као *ірад*, *бої* и сл., тј. у именица м. р. *o/jo*-основа са старијим силазним акцентом (^ или ~) на првом слогу:

у *ірад*, на *ірад*, *йреко ірада*, иза *ірада*, дд *лакша*, на *лакай*,
на *лакшове*, на *брұс*, у *сүек*, идд *враш*, на *враш*, за *враш* (Обрнула ти
се ўста за *враш*!), за *врашове*, дд *йришиша*, дд *базда*, на *ілас*, у *боіа*,
за *боіа*, ид *боіу*, идд *ббі якай*, на *боіа*, у *мәд*, идд *ббр*, за *ббр*, иза *бора*,
изнад *бора*, идред *бора*, у *іній*, идд *облаке*, за *смохсёр*, кәмән у *дбм*.
Умри^ег д [=од] *дроба*, за *йојас* и за *шас*, иза *йојаса* и иза *йојаса* (Трғни
лөвбөр иза *йојаса*), на *сна^еі*, ид [=шод] *сни^еіом*, *исна^еіа* (< из *сни^ега*),
за *лада*, д [=од] *сни^еіа* (Нè може се д *сни^еіа* про прага), за *лада*,
у *шлас* (Упро бла^с у *шлас*), на *брік^еі*, идд *брік^еіом*, ис *шора*, на *шор*,
у *шбр*, ирэ [=пред] *шором*, на *шорове*, у *рёд*, на *дэр*, на *лёд*, из *іліба*
(Нè видѣ јој се бчи из *іліба*), у *рబ*, крдза зид и крдзид (< кроз зид),
исcio [=испод] зид, за *юсша*, у *юсши* итд.

Поред на *лакай* чује се и на *лакай* (ново преношење).

И именице као *мъесеч*, *кәнішар* и сл. имају силазни акценат на простиши:

на *канишар*, на *мъесеч*, у *башк*, у *арлак*, за *жавола* (Удб се жавб за
жавола), д [=од] *жавола*, на *жавола* (На авола) десй се нөће нако-
мднче), ид *жаволу* (Свѣ дде ид *жаволу*), д [=од] *Дунәва* дд мора, у
дуар, у *камен*, на *камен*, идш *камен*, за *каменом*, идред *камена* (и *йоред*
камена и *ни камена*), *жевёжка* идд *ирсішеном*, у *ваздук*, на *шламен*,
на *зайд*, у *свайлове*, рёпа бëс *корычена*, на *jurish*, на *јасен*, идд *бусеном*,
у *вриаж*, у *саилак*, и [=из] *саилака*, из *дана* у *дан*.

Али овдје има појава и новог преношења: на *шрошак*, на *влеітеру*
(и на *слішеру*), у *влеітар* (и у *влеітар*) и сл.

У лок. једн. ове и сличне именице могу поред пренесеног акцента имати и акценат ном.; у *сна^еіу* (у *леду* и *сни^еіу*) и у *сна^еіу*, у *цив^еішү*
(у *цив^еішү* младости) и у *цив^еішү*, на *мъесечу* и на *мъесечу*, у *облаку* и у
облаку итд. Форме као у *облаку*, на *цив^еішү* и сл. нешто су чешће. Кад се на првом слогу налазе нови силазни акценти (^ и ~), тада имамо и ново преношење:

на *рай*, на *край*, дд *брашта*, за *брашта*, у *брашта*, у *клинац*, исна (< из *сна*),
крдсан (< кроз сан), крз *сан*, дд *Бржан*, дд *Рұса*, у *лач*, за *сшарца*,
у *Тұрке*, Бдјати се д [=од] *Турака*, кд *Милоша*, на *Уроша*, на *ујака*,
йреко *долбва*, и [=из] *Шаран*, бд [=без] *скорўйя* и бд *скорўйя*, бëж
љеба, бëз *волбва*, д [=од] *шорбва*, у *Нишић*, на *длану*, на *длан*.

О случајевима какви су два дана, зличас и сл. в. ниже.

29. — Оба преношења заступљена су и код *o/jo*-основа с. р.:
ид *йолу*, на *йоле*, ёс *йоле*, *йреко йоль*, д [=од] *злайша*, у *злайшу*, на

злāтo, (Идѣ злато на злато), на сиено, бѣ [=без] сиена, са сиена, бѣ мѣса, ў мѣсо, на мѣсо, ид шељу, на шељо, ў коло, на море, ирѣ мору, ирѣко мора, на леїто, из јуїтра, ў дрво, на дрво, на брдо, идред брда(и иоред брда), ўз брдо, ў око, на око, из ока, на мъесишо, ў срце (Пұцâ срце ў срце), на срце (Палка ми нака туга на срце), б [=од] срца (Одбѣ д тора, одбиго ти се кѹс б срца!), ў језеро итд; али: бѣ слова бѣ слова, ў дрво (поред ў дрво), ид јуїту, за ѫло, ид ѫлу, бѣ ѫла (глїбак до грла), ў жишио, на жишио (Нѣ дај кѣкошкама на жито), исидж жишиа, међу жишиа, б [=од] жишиа, иогр жишиа (експресивно: иогр жишиа), ид жишиима, ири жишиима, ў блашио итд.; затим: ў сунце, на сунце (Изнеси алынче на сунце), ид [=под] сунцием (Нема га кучкѣ по сунцием), ид сунциу, иза сунца, иоред сунца, из Борја, ис Коришак, исела (< из села), ис коба, ў ребра, ид селима, ис ийсама, на лайшке, из лайшака, ид лайшем, на зло, бѣзгубеніа [=без згибениа], на здравље (На здравље ти се дѣлазило), на рамо, на ѫробље, бѣ снобља.

Прилошки изрази из јуїтра, ўз брдо и сл. могу бити прилози и формално: из јуїтра, ўзбрдо и сл., али, као што се види, не мијењају своју акценатску природу. Интересантно је напоменути да се каже из јуїтра (дакле са силазним акцентом на проклитици), али се овдје не каже ид јуїту, већ ид јуїту (По јутру се дан познае).

Слични су односи и у именицама с. р. са проширеном основом: бѣ јаинеја и бѣ јаинеја, бѣ јареја и бѣ јареја, бѣ крмейа и бѣ крмейа, ў дебе, на дебе, бѣ времена и бѣ времена, на бреме, ў виме, на име, на шлеме, ў семе, на небо, ў уо, ў ђубреју и ў ђубреју, зрно ид зрно, из ѫробља, иза ѫробља, ў шиесишо, бѣ ѫрожа и бѣ ѫрожа, бѣ ѫрожа и бѣ ѫрожа итд.

Као што се види, у овој категорији има доста қолебања.

Пл. тант. *врâма* и *лѣха* имају двојак однос према предлогу испред себе: 1) или преношења нема: на лѣха, на врâма (као на јеста, о миєни), 2) или преношење постоји: на врâма (Бану ю вљетар на врâма), наиз лѣха (Све ми наки мрâви наиз лѣха). Рекао бих, ипак, да је на лѣхима, на врâшима редовно, а на лѣхима, на врâшима по изузетку.

30. — Акценат се преноси као " и код именица ж. и м. р. *a*-основа кад су оне у ак. једн. или множ. имале старе силазне акценете на првом слогу:

на воду, ў воду, за косу, ў земљу, на снайу, за ноје, ў ноју, ў йланину, на вojску (Одошће на вojску), за душу, (За душу ти, па како бј), ў йлажу (Загрмио ти грбом ў йлажу!), ў Глаже (Идемо ў Глаже), ўза сирәну, наиз сирәну, за зиму (Овб ћемо за зиму), ид зиму [=под зиму], крдза земљу (исп. крдзаш је), крдземљу (< кроз земљу), на земљу (ни на небо ни на земљу. — Пало ћебо на земљу), на зиму (Оћеш ли на зиму у Бићград?), на ѫране, на срамотиу, на ледину, б ледину, наиз ѫреду (Шћела да скочи наиз ѫреду).

Ево и примјера за ново преношење:

иза куће, исидији куће, ју кућу, ју кућама, ирдији кућом, на кући, за кућу, окд куће (и окб куће), иордији куће, од мајке (гд кд од мајке рђен), на мајку (Мётнбула се на мајку), ју Америку, ју армију, из Барба, ју Барана, на седницу, на мобу, ју Босну, ју задрују, на јабуку, на шљиву, и шљиви (Имама и шљиви дости), на иродају, од шљиви, ис кадаји, ју цркви, ју цркви, ирде [=пред] црквом, и билька (Чдек се омлађује као и билька), на вреће, ју врећама, ју врећу, и [=из] службени (Ишћерали га и службени), ју вазиру, на вазиру, ју завалу, ни муу, од мјај, идии подину, на подину, на подину, за Збрку, ју Јулкё, д Јулци (О Јулци свј најљепшће говоре), изаједе (< из заједе), на Ласију, ид Ласији, ју вилице (Камен му ју вилице), и шуме (< из шуме), идии крушику, идии краву, бјеж њиве, бјеж њиви, ју њивама, исиреје (< из стреј), д [=од] шаке (Одмљерји му д шаке до лакта), ју срећи (Бјдни јумљерен и ју срећи и у несрећи), бје [=без] среће, д [=од] среће, ју шашу, од судбине, ју боцу, ис шећи, ју шећи, кд [=код] Збрке.

О појави шрији куће и сл. в. доле.

Као што ћемо видјети доцније, именице типа *висина* различито се акценатски понашају, па је и питање преношења акцента на проклитике неуједначено. Док је готово редовно ју *висину*, дотле је само у *сланину*. Оваквих појава има још доста.

31. — Ево и примјера за старо преношење акцента на проклитику у имениција ж. р. *i*-основа: на ибји, идди ибји, ирди ибји, за ибји (Проживљела сам десет ибји за ибји), ју ибји, од илди, ју јесен, бесоли (< бе соли), ју иломји, на одмјој, ју мјас, на час, ју слас, ју коб, ју косини (Ударило ти ју косини!), на ријеч, за ријеч, дии шамеји (исл. и прил. наимамеј), од радосини, од жалосини, ид [=под] сијарбс, ју младбс, на крв итд.

Именница *мисб* преселила се једним дијелом у другу групу, не на *мисб*, већ на *мисб*, ју *мисб* и сл., али и на *мисб* (Није ми било ни на *мисб*). Двојако се понаша и им. *ирдијомји*: ју *ирдијомји* и ју *ирдијомји*.

Ево примера и за ново преношење: на *смрији*, ју *смрији*, ирде [=пред] *смрији* (Пре *смрији* му се обљену лице), ју *варбиш*, на *Блајовићес* и сл.

Као што је речено, каже се: на *смрији*, ју *смрији*, ирде [=пред] *смрији*, али се не каже ид *смрији*, већ ио *смрији*, не ју *смрији*, већ у *смрији*, не од *смрији*, већ д [=од] *смрији* (О *смрти* се не ћобљеже). Исто тако у *кфи*.

ЗАМЈЕНИЦЕ

32. — Облици *мёне*, *шебе* и сёбе увијек имају тај акценат. Нема преношења акцента на једносложне проклитике: за *мёне*, до *мёне*, у *мёне*, за *шебе*, ири *себе*, на *шебе*, ид *шебе*, ни *мене*, ни *шебе*, и *шебе*, и *мёне*, бес *шебе* итд.

Тако је и ако је проклитика бесложна: *к мèне, к тèбе, к сèбе, с мèне* с *тèбе*.

Ако је пак приједлог двосложен или вишесложен постоје дваје ситуације:

- а) или је он (приједлог) акценатски неутралан: *поред мèне, изнад тèбе, испод сèбе, између сèбе, поизмеђу сèбе, исјере мèне, исјере тèбе, исјере сèбе, око мèне, исјо* (=испод) *сèбе* итд.;
- б) или је први слог приједлога под краткосливним акцентом: *йдеред мене* (Ја ћедок, кад змја падре мене!), *йсјере мене, више мене* (Једно се брдо брете више мене!), *ниже мене* (Пуче пушка ниже мене), *йдере тèбе, йдере себе, изнад мене, иза мене, йдеред кеја, изна тèбе, изнад себе, мимо мене, међу себе, иза себе, дко мене, исјо себе* и сл.

Ако је овакав приједлог настао синтагматским путем, акценат је на првом слогу: *уєрї мене, уєрї себе, йдкрай себе* и сл., — уколико израз није експресиван: *уєрї мене, уєрї себе* и сл.

33. — Одрична ријечца *не* ненаглашена је (не рàзглëдà) или наглашена: *нè јã, вèh тã*. Ако се она као наглашена нађе испред замјеница *ja, ши* итд., онда свака ријеч у том споју може задржати свој акценат: *нè јã, нè ши, нè она* итд., али се дешава да се акценат замјенице неутралише па се добивају спојеви: *нèја, нèши, нèон, нèона, нèоно, нèми, нèви, нèони, нèоне, нèона*, који значе исто што и *не*: А. Јèси ли пòмузла крæве? Б. Нèја [=не]. А. Нèти бðгами! — А. Јèсу ли ти покðсили ѳнù лìваду у Глàвама? Б. Нèони [=не], итд.

Једина је разлика између ових облика и *не* у томе што је *не* неосетљиво у погледу лица, док се облици *нèја* итд. везују за одговарајуће лице. Не може рећи *нèши* и сл. кад неко пита *Јèси ли ѩ'о?*, већ само *нèја* ако на то питање одговара саговорник, тј. прво лице.

34. — Редовно је преношење акцента на проклитике кад је ријеч о пуним, наглашеним облицима личних замјеница:

у : *у њё* (али, наравно, *у њеја, нема ју њеја или ју њеја*), *у нàс, у вàс, у њу, у њи, у њама, у њама, у њима* итд.;

до : *дò љё* (али *до љеја, не дò љеја, дò љеја*), *дò нàс, дò вàс, дò њи*;

из : *иќис љё* (*иќис љеја*), *иќис њи, из вàс, из нàс* итд.;

на : *на љу, на љој, на нàс, на вàс, на њи, на њама, на њама, на њима* и сл.

Па онда:

йд љој, за љу, йд љу, дò вàс, дò нàс, кòд нàс, кòд њи, йд љу, дò љё, за љё (*Овò е за љё*), *йд нàс, крдж љи, јук љи, йрèд љима, сà љама, сà љима* итд.).

Затим:

зà њима, мèђу њима (Нè знам како се обретог мèђу њима), сà мном, јрè [=јред] шобом, јд [=под] шобом, никж љуб, јдда мном, сà шобом, јд [=под] собом, јрè шобом.

Итд.

Ако је приједлог двосложен или вишесложен, тада обично имамо: јдред љеб, јдред нас, јдред љеја, јза љиј, јдред вас, јдред љиј, јреко љиј, мèђу вас итд.;

или је приједлог ненаглашен, а замјенички облик задржава свој акценат као и горе (јоред мèне): јоред љеб, јоред нас, јоред љиј итд.

Кад су у питању енклитике, онда имамо више слушајева:

а) Једносложни приједлози готово увијек су под дугоузлазним акцептом (/) пред енклитикама ме, ше и сл.:

на: на ме (на ме се), на ше, на си (на се се), на нас, на вас, на љиј, на љеја, на љу итд.;

за: зà ме, зà ше, зà се, зà нас, зà вас, зà љеја, зà љу;

у: ў ме, ў ше, ў се, ў љу, ў нас, ў вас, ў љиј, ў љеја, ў ве [=вас], ў не [=нас];

ио: њб ме, њб ше, њб нас, њб вас, њб љиј, њб љеја, њб љу,

Кад је проклитика двосложна или вишесложна, акценат је краткосилазни (*) на првом слогу. Овдје је ријеч о приједлозима типа јдда (тј. јод с дугим непостојаним а): јдда ме, јдда ше, јдда се, јдда љу, јреда с, јреда ше, јдда нас, јдда љиј, јдда се, јреда љеја, крдзà љу, низа љу, низа љеја, јреда ве, јреда не, найдрема се и најдрема се и сл.

Овима се прикључују и примјери као: мèђу се, између се, мèђу нас, мèђу љиј итд. Уз приједлоге као јоред, око, до, од и сл. тога нема. Ако се лијепо слаже зà ме, нико никад не каже дб ме.

Из наведеног материјала види се да облици љу, љих и сл. могу бити енклитике.

35. — Ако није у питању истицање, онда је преношење акцента на проклитику и сасвим обично: ѹ ја, ѹ ше, ѹ би, ѹ ми, ѹ ви, ѹ нас, ѹ вас, ѹ љиј, ѹ љу итд.; затим: ћи ја, ћи ти, ћи ми (Нји ми нећемо дбни, али: А сад нёмамо ни ми), ћи нас итд.

Тако је и у другим приликама: ѹ шамо, ѹ још, ѹ шај, ѹ јб, ѹ сад итд.

36. — У складу са акцентима замјеница овај (довј) и днај (данј) не постоје облик да овоја, да овби и сл., већ само од двоја и од једног.

Пријери као да [=од] шта (О шта е да?) — О шта се бдиш, здишто (Нè знам ни зашто ни крошиш!), на што (На што сам спао!), јдишто и сл. указују на старо, а пријери к ю шти ћеш или шти ћеш (Шти ћемо, људи. — Шти ће му више без да му узму! — Шти ће ти тесла? — Шти маришто е бтишто?), шти є? (и шти є? и шти є, рецимо у одизивању: А. О Јулка. Б. Шти є? или Шти є? или Шти є?), ѹ ко (< и кб): Ј ко ће да Јгра? итд. — на ново преношење.

Појавама какве су *штад* *ће*, *штад* *ће* и сл. одговарају и примјери какви су: *штад* *ће* (А. Узћеши ти ону лјиваду. Б. Нек ме појаште *штад* *ће*), *штад* *ћеши* (А. Онемо да јавимо куд ни 'е вдља! Б. Не звали се ми Брђани *штад* *ћеши*), ако *ће* (А. Отћеши ти онога коња. Б. Обриј ми брке ако *ће*).

О појавама као кд зна (: кд зна), *штад* зна (: *штад* зна) в. ноже.

Облици: на *штад* начин, у *штад* лјивади, д [=од] *штоја* (Дај ми мало д тога скрупла, и д *штојај*; исп. Стогај те ј питам), у *штоме*, у *штоб*, за *штоб*, на *штоб*, д [=од] *штет* (И д те сам јачи). — О те не боли глава. — На првдја бога, бес *штеб* без две поред бес *штеб* без ове — овдје је бес ове свакако аналошко, према бес *штеб*), у *штуб*, у *штије*, у *штијем*, у *штији*, ири *штоме*, д [=од] *штији*, на *штоме*, крој *штоб*, на нашу локву, у кнезу главу, на чиј (на чиј трбушак?), до нечије (до нечије гловеде), иза *штоја*, ис *штоја*, у чем, на чем, у себј (у себј роб), беж њинога знања, бе [=без] свакога лијека, са сваке стране, и многи други ове врсте — представљају обичне појаве новог преношења.

Има случајева и старог и новог преношења у истој језичкој јединици: на *штад* свијет и на *штад* свијет.

Појаве каква је *штака* ј *штака* сијвар нема у Ускоцима, већ само *штака* и *штака* сијвар.

ПРИДЈЕВИ

37. У Ускоцима имамо редовно новоштокавско преношење на проклитику:

на зле (и на зле) гране, у зле гране, дбвијека на исшибе, на шаса преска-
кала, Пдошо на зб пут (исп. и прил. најзбјуји), Ддошо у зб час (исп.
и прил. јузбас, најузбас, Одметну се д [=од] шурскे власти, Отишла
ти душа у рајскот насеље, у царском двору, на здраву руку, у цијо
свијет (и непренесено: у цијој свијет), ћо цијо дан (поред ћојо дан),
на кујињиј праг, д Савину дану, у Бијелу Пљељу, у Крњу Јелу, ис Крње
Јеле, ис Трешћеново брдо, ис ћо Трешћенова брда (поред исјо Трешће-
нова брда) итд.

38. — У прилогима насталим од префиксa и позитива пријева с. р. преношење акцента врши се по старом или по новом принципу:

а) најсамо, јубзо, најкриво, најдесно, јудесно, налијево, јлијево, јдирјеко,
јукса, јдчесмо, најсубо, исшиба, јирјаво, јдново, најново, најчишио,
јукрајко, јдздрјаво, најмрјаво итд.;

б) најмало, задујо, јдштијуно, њејраво, најздраво, најздраво итд.

39. — Компаратив и суперлатив се углавном понашају као и позитив: на брзом коњу — на бржем коњу, у ниском мљесту — у најнијем мљесту,
у доброби чоека — у бољем чоека, бољи од бољега, у већој врећи, од најбољег
штова итд.

Ваља напоменути да су доста честе појаве непреношења акцента са компаратива и суперлатива: *од најбољег племена, на ближји камен и сл.*

40. — Одговарајући прилози испољавају се у два акценатска типа: а) одвишћ, најбоље, сувишћ и сл.; б) повишишћ, пјојаче, пјобоље, пјоближће и сл., као и одговарајући придјеви: *иђачи, иђбољи, иђближси* итд.

41. — О појавама какве су *суртндан*, у *добрчас* и сл. в. **ниже.**

БРОЛЕВИ

42. — Ево примјера за обје врсте преношења акцента:

- А) *иđ двā, иđ пēш* (Дај јм, пђ пёт), *дđ тири, д [=од] седам, зđ двā* (Радиј зâ два), *иđ тири, иđ осам, иđ двое, зđ десéй, иđ десéй,* *д [=од] другога* (Одмакните се један д другога), *трíдесéт иđ седам, двáдес-иđ два, трíдес иđ осморо и сл.;*
- Б) *у иђвē* (ОН се рачунा� у иђвē домаћине у Јскоцима), *дđ иђвē* (Погодијо е дđ иђвē), *тиридес иđвб, двадес иđеша,* *зđ тириста, дđ иљаде, иđ тириста, д [=од] двљеста, сто настмо* итд.

Бројеви *сийина* и *иљада* понашају се као именице, јер јесу формално именице.

О примјерима *двá дана, дес'ё куће* и сл. в. **ниже.**

ГЛАГОЛИ

43. — Од ријечи које улазе у сферу проклитичности глагола најчешћа је ријечца *не*. Овдје, прије свега, имамо појаве новог преношења:

нè мош (Нè мош је ни у варбаш праzné рукé), *нè можеш*, *нè мојú*, *нè дам* (Нè дам ниј докé), *нè дà*, *нè знам* (не нè знам), *нè радим*, *нè сијавам*, *нè мијењајú*, *нè мијешајú*, *нè смијем*, *нè шићенé* (Ако не шићенé, не ћеј га), *нè мојнём* (Нé у нако не мојнём ниј зубом зâ камен), *нè дјрај*, *нè мичи*, *нè мисли*, *нè бриши*, *нè виђeи*, *нè море* (Нè море да живij), *нè слушајú*, *нè ћai*, *нè штавај*, *нè сијём*, *некошено*, *нè би*, *нè би* (ОН тб не би учинијо да га закољеш: исп. доље не би, не би ти), *нè бисмо*, *нè мјард*, *нè млади*, *се* (Не ваља ка се кућа не млади), *пò заклјану грлу*, *ниј иљевало ниј ијрало* (У кући ти ниј иљевало ниј ијрало!), *шијд знам* (*Шијд знам* ку су га ѡаволи бднијели), *ијлайтим* (Оћу да му бље ијлайтим поред ијлайтим) итд.

У овом говору је *вдлим*, *не вдлим*, *не вдлиш*, *не вдли*, *не вдлे*. Исто тако *не ваљам*, *не ваљаш*, *не ваља*, *не ваљају*.

Ријечца *не* може бити и наглашена и тада је обично под "акцентом", а у некима је могуће бити и под другим силазним акцентом (А. Ти си ми пдарб лјиваду. Б. Ма не):

А. Оћеш ли ју планину? Б. Нѣ. — А. Јмаш ли стђ иљада да ми подзажмаш? Б. Немам. А. Не немаш, јмаш богами но не даш! — А. Не јумчим ја да се картам. Б. Не не јумчеш! — А. Нешто ни'есам здрав. Б. Не ни'еси, ћто те коб бака. — А. Не косям ја но јадам. Б. Не не косяш, косяш богами коб мдак. — А. Нехе дби. Б. Не нехе. — Шта био би, не би га. — Не би Кршикала. — А, нећу ја ноћивати ђе, не!

Ово преношење акцента на проклитику *не* врши се већином с презентских облика. Одрична ријечца *не* изговара се врло близко, уско са глаголским обликом иза себе, отприлике онако како се изговарају префиксни у сложеним глаголима. Зато се на њу досљедно преноси акценат у свим штокавским говорима с четвороакценатским системом, дакле не само на југозападу и западу већ и у сјевернјим, шумадијско-војвођанским.

44. — И у старом преношењу акцента на проклитику постоји више категорија. Док су у новом преношењу заступљени највише презент и императив, другле овде, у старом преношењу, претежни су други облици:

а) Са свих облика 2. и 3. л. једн. аор. који на првом слогу имају који од силазних акцената преносе се [^] и ^{*} као ^{*} на проклитику *не*:
не даде, не рече, не стаде, не донесе, не утче, не виђе, не помисли, не роди гдјета, не свртши к најма, не крену на врићеме, не јуну вљетар, не обљеси, не ујројасши итд.

б) Ово је преношење редовно у одређеним врстама глаголског придјева радног:

Не звалис (поред *не звали*) мји Брђани тè ћете! — *Не дб мју кум* водићер. — *Не био* ја коб сам, ћко ми не платиш! — Немб таќо, јади ин не био. — *Не унаво* жито, па подисло. — Ће си досад била, јадна не била? — *Не било* ти прдсто мјачино млићко!

в) Тако се понашају и имперфекатски и аористки облици гл. *блїши* (*étre*):

не би'ші, не би'ши, не би'шмо, не би'ші ј (али, разумије се, *не би'ши*, *не би'ші ј* и сл.); не блеши, не блесмо, не блеши ј итд. поред: не блеши ј, не блесмо и сл.

г) Кад се ријечца *не* нађе испред пуник презентских облика глагола *шћелши*, онда она пада под удар краткосилазног акцента: *не оћеш*, *не оће*, *не оћемо*, *не оћеше*, *не оће*.

д) Са првог слога трпног придјева преноси се акценат на проклитику *не* као силазни у свих глагола који имају старо повлачење акцента на први слог: Заклани, али неодрї. — *Не ѡусуто млићко*. — *Био* е недоклай.

Слично ријечци *не* понаша се и ријечца *ни*: А. Слобмићо Зекан идгу. Б. Ниће иј до ббг, али Ниће добра ни виђело.

45. — У сферу проклитичности могу ући и друге, обично ситне ријечи, додуше много ређе него *не*:

да:

дà *виђу*, дà *видим*, дà *видимо*, дà *виши*, дà *идем* (Вригћеме ми је дà идем).

— Нашишачићо дà *иде* на састанак у Крњу Јелу. — Оће дà *узму* дозво што имамо), дà *дам* (Оћу дà *дам*, али оћу и да знам зашто и како) итд.

Преношење акцената на везник *да* доста је ограничено; непреносење је много обичније. Ускоку је много природније: Оћу *да дам* него: Оћу *да дам*. Обично се каже: Не мдгу *да іледам* ручак, а врло ријетко: Оћу *да іледам* ручак.

Ускочко *виши* — које је добијено од *видиш* и које значи: *види*, *иоилејај*, *видиш ли?* и сл. с узвичним карактером (Виши ти њега!) — може имати испрвд сопс везник *да*, али се не може *да виши*, ни *да виши*, већ *да виши* (= дји дји видиш), што је, вјерозатно, послје дјеша неутрвене свијести о презентској дјешни (видиш), ако није посриједи могућност дјукчијег изговора оног *виши* — под дугосилазним акцентом: *виши* (Виши ти њега), па одатле *да виши*.

ако:

Ако *знам*, знали ме јади! — Кд [= ако] *знам*, јубићо ме ббг! — А. Оћу *да проћеруем* бвце овуда. Б. Пљунуо ми у образ ако *ћеш*.

ће:

Вала ви *ће чули* и *ће нè чули*!

ко:

А. Мй мбрамо овуда да најправимо прдгон. Б. Кд *кајсё*, ծчина му дца . . . !

шићо:

А. Оће ли јзий Мрдеља бвог лјета? Б. Шићд *знам*, бона! .

док:

А. Оће ли се јки у Колашин? Б. Стани док *видимо*.

нек:

Па нèка љиг *нек идј*. — *Нек раде*, па ће јмати.

и:

Зато ти *и вељу*. — Пднешто траве *и дбђе*. — Зато ти *и кажем*. — Ја сан [= сам] га пећо, те ћу га *и јесиши*.

46. — Кад пројектике има више од једног слога, старо акценатско преношење врши се „на прескок“:

мèђу лјуде, изнад нас, ибред њић, мèђу руке (исп. *међу браћу, међу синове*), *ни на земљу, ни на љоле, и од боја, дđ у нобј, дđ у дб итд.*

Кад су у погтању дје енклитике, преношење на прескок може имати два вида. Порвд, рсцимо, *ни на земљу и дđ у нобј* каже се и: *ни на земљу, дđ у нобј* (Остаћемо дđ у нобј). Осим тога каже се, разумије се, и *ни на земљу и до ј нобј*.

ЈЕДНА АКЦЕНАТСКА ОСОБЕНОСТ У ПРОКЛИЗИ

47. — Свака ријеч може бити обезакцентована под одређеним условима у реченици, изразу и сл. Без акцента остају обично ситне ријечи — приједлози, везници и сл., али ова појава може захватити сваку ријеч, било у проклизи, било у енклизи, било негде између почетка и краја израза и сл. Нпр.

а) почетак:

Би'о сам дđшо (поред редовног: *Би'о сам дđшоб*);

б) крај:

А. Здрăв, Милđсаве. Б. Здрăво би'о (поред: Здрăво би'о); божемити помози [= боже ми ти помози];

в) средина:

нёмой, мој рόдо (поред: *мђој рόдо*); *Дај ми мало вđдё*; *Држай 'е* кћо *мало вđдё* на длану; *Прјчувай тй дно* *мало жёнё* (поред: *мало вđдё, мјало жёнё*); *Дај ми мало қачамака*; *Погинуо сирико Йли'a* (поред стријко Йли'a); *Рад мене* се не *труди* (поред: *рад мјене*); *ја ј тй* (поред: *ја ј тий*); *Не чјани се ли'епи'ёг дјанá* (поред редовног: *ли'епи'ёг дјанá* или *ли'епи'ёг дјанá*); *Прёдом сам наќо десе браља* (поред: *десёт браља*); *ћевере Лáзо* (поред: *ћёвере Лáзо*): *на двá* (*мáјку на вртáльку, дца на два кóца, братá на двоја вратá*), *свећоја* *ми* *Петра* (поред: *свётога ми Петра*); *баба Пљачкара* (поред: *баба Пљачкара*); *Нéхемо бљéжат, већ ако смо кўкавице*; *Тй нйшта* нè *знаш бе* [= без] *ишто* *глा�ш*; итд.

Међу ријечима и изразима који могу бити акценатски и квантитативно неутрализовани посебно место заузимају ријечи које значе количину — бројеви и количински прилоги:

десе *дјанá* (исп. *десе* *товара* и *десёт* *товара*), *десеј* *кося* *лјивадё*, *десе* *друга* (*Косило ми 'е десе друга*), *дваес* *браља*, *тириес* *овáцá*, *десе* *путá*, *мало* *кавё*, *мало* *жёнё*, *Усирила наќо* *мало* *сýра*, *Те ја* *наќо* *мало* *кфпё* *навéзи*, *мало* *имáња* (*Он ће дно* *мало* *имáња* *зàчас* *раструјкáти*), *мало* *сýена* (*Довуци дно* *мало* *сýена* *из* *Барё*), *стобка* (< *сто* *ока*, *сýо* *ненаглашено*), *поред* *сýод* *бкá*, *Чдек* *јмá* *само* *дви'е* *руке*, *дви'е* *лástе*, *двоје* *ћeцё*, *Задржаке* *се* *неколико* *дјанá*, *Дај ми* *колико* *да* *презалдгáјм*, итд.

У ову категорију спадају и бројеви *ијéш* и *шес* и сл. — с акцентом ишчезава и дужина: *ијéш* *браља*, *ијéш* *дјанá* (поред *ијéш* *сийшнá* и *ијéш* *лјуди*), *шесáти* (< *шес* *сати*), *дваеспèд* *годинá* (*Упрцо* *у* *дваеспèд* *годинá*) итд.

48. — Могућност да ријеч или израз остане без акцента условљава неке специфичне видове преношења акцента у ускочком говору. Ево примјера дорођених по структури:

зријејев и именаца:

злò ју́шро (< злò јùтров > зло јùтров > злò ју́шро) и им. злòју́шро (Злòјутра, льùди!), добрò ју́шро и добрòју́шро (Ви́хеће јн свде добрòју́шро), добар вечё, добрò вечё, добар дàн, добрò нòј, злѝчас (< злѝ час > злѝ час > злѝчас), добрѝчас (Добрѝчас ти на пùт), па и узлѝчас (поред ў злѝ час), удобрѝчас и ў добрòй час, сеље ле́йто (Би́о е ёже сеље ле́йто), ва́з драпи́у нòј, се́у драпи́у нòј, ва́з бы́елій се́в'еїй (поред ва́с бы́елій сви́т), ва́з ду́й дàн (поред ва́с ду́й дàн), ва́з драпи́б ле́йто (поред ва́с драпи́б ле́йто), си́уря дàн, Све́тила (=< све́ти Или́ја), све́ти Пе́тар (=< све́ти Пётар) итд.;

замјеница и именаца:

онѝчас, ша́час, свакѝ час и свакѝчас, ону́ нòј (поред днù нòј) и др.; број и именаца:

јèдан: једа́н дàн, једа́н са́ш, једнù нòј, једнù краеу, једнù уру, једнù вечён (Би́о е ёже једнù вечён), једнè юдинé, једнù юдину, једнò ју́шро ;

два (и две): два са́ша (Мùчиќо се два са́ша), два бра́ши (о два бра́ши Ѯеца), два камена, два ла́сшиа, два майра, два дана, два мле́сшиа, дви́д куће, дви́д ноћи, двоје чељади, два вука, два мле́сечиа (Радиј веј два мле́сечиа), дви́д юдине, дви́д руке (Чдек Ѯмао дви́д руке), дви́д шаке, дви́д краве (Имам наќе дви́д краве), два ју́шшиа, два ю́шшиа, два си́аша жијата;

шри (шре): шри бра́ши, шри са́ша, шри дру́га, шри куће, шри ѡла́се, шре ѡелади, шре маčади, шри юдине (Продише су ота́да шри юдине), шри мле́сечиа, шри ильаде (< три љиљаде), шри јаињеша, шри лишичешиа (исп. шри лишиче);

чешири: чешири бра́ши, чешири мле́сечиа, чешири куће, чешири јаињеша, чешири ла́сшиа, чешири ю́шшиа, чешири ю́шшиа;

иे́ш: ие́ш юдинá (Би́ло ми є таде ие́ш юдинá), ие́ш дàна, ие́ш кућа, ие́ш ильада, ие́ш динарà, ие́ш ју́шада, ие́ш њарà, ие́ш стишин;

шес, седам, десам, десе́ш:

шес кућа, седам ильада, седам бра́шиа, осам кадашиа, десе́ш срећиа, десе́ш крушака;

десе́ш, десес, шрејес и др.:

десе́ш кућа, десе́ш юдинá, дваес кућа, дваес шоварà, шрејес килà буће, десесије́ш юдинá (поред десесије́ш пет године и десесије́ш љ пет године), десед юдинá итд.;

сит: сит килà, сит шоварà сијенса, сит юдинá (Живиќо се сто годинá);

број и број:

седам-осам, десетири, чећири-шест, јевић (< пет шест),
десетири, десетирој итд.;

замјеница и илајол:

штад уради (поред штад јурди), кд како (поред кд
како); штад би итд.;

ириједлој и именница:

крадј куће (али, наравно, крај јућа), крадј локве, поднод
њиве, покрај јавић и сл.;

ириједлој и замјеница:

себештојај (< сејет тврдјај);

прилоги:

ћеђе, кујкамо, ирекобујра, ирбсујра, бујрадан итд.;

неодређене замјенице:

ћеко, ћешто и сл.;

*разни (стиснути, скамењени) изрази ирилошкој, узвичној и сл. карак-
тера:*

даббид (= куди), ћемудрјајо, какомудрјајо, најбук,
шомајабби, јубчас, најубчас, најодноју, дјобоже, ковиће
(< кд је витез > ко є витез > ко є витез > којевитеz),
крсјандио (< крст и јандио) и сл.

Класификација категорија ове врсте преношења акцента могла би
се извести и друкчије него што је овде учињено, тј. на разне начине —
према врсти и мјесту акцента (ју кућу : два браћа ; иро Бара : иреко Барја),
према природи проклитике итд.

Приједлог иреко, послије губљења гласа *к* и контракције вокала,
свео се на иро :

иро Тарје (< про Тарје > про Тарје > иро Тарје), иро куће, иро жића,
иро њиве, иро мљере, иро ње, иро ријечи, иро јодине, иро Барја, иро бри-
'еја, иро сојре (поред ироје сојре и иреко софре), Прображеније, иро
сланије, ирбсујра (< про бутраја > и сл.)

Ипак се каже ирбдан и ирбној (форме ирбдан и ирбној немам у мате-
ријалу), где је иро, вјероватно, задржalo сву силу свог акцента.

Слично се понаша и иб (= пола): иб кила, иб ње, иб си'ека, иб љеба,
иб шљиви, иб си'ена, иб јодине и сл.

Али иб јућа и сл. или са обезнаглашењем: по пута, по лјиваде итд.

Бројни прилоги десетири, шрићији својом квалитетизно-квантита-
тивном природом никакм не излазе из овог система преношења акцента:
дјаја путь > дјаја путь > десетири. Тако остаје и кад је оно јућа у облику
јућа : дјаја путь (: дјаја путь = zwei Wege). Тако и дјатримпуть и дватрим-
путь, чистиримпуть и чистиримпуть, три-чистиримпуть и: три-чистиримпута, десе-
путь и десет путь (Рекоб саму [= сам му] десе путь и Рекоб саму десет путь).

Случајеви какав је донесамо [= донеси амо] могу бити дзојаког пос-
танка: 1) све као у овом систему преношења: донеси амо > (после губ-

љења императивног завршетка, што је овдје, у Ускоприма, а и иначе, чест случај) донесамо > донесамо > донесамо) и 2) крњи императив са својим акцентом и неутрагизацијом акцента у дјелу амо (амо).

Ја млам (мнам) је, редијачо, дјело *ја млам*, а одједне *ја млам*. Па онда и: *јамнам* и *јанам*. Ако би се можда и рекло *ја мислам*, никад се неће рећи *ја знам* и сл.

Мештчин (= мени се чини) вјероватно је овако настало: *мени* (дјт. у Ускоприма) *се чини* > *менччин* (губљење знатног гласовног материјала у, рецимо, брзом говору) > *меншчин* > *мешчин*.

У Ускоприма се не каже *четириста* (400), већ *четириста*, што одговара овом систему преношења: четири + (старо) ста (*сто* се у Ускоприма изговара обично кратко) > *четириста* поред *четириста*.

49. — Као што се види, ако је преношење акцента по овом систему, онда је *шест стотинак*, *шест кућа* и сл., што значи да је број *шест* примико на себе акценат с наредне ријечи тек кад је изгубио и акценат и дужину.

Упитна ријечца *олиши*, која значи *оли* [= хоћеш ли] и *ши* могла би се овако објаснити: оли и ти (< ол и ти, редукција вокала *и*) > *олиши*.

49a. — Ова врста преношења редовна је појава у ускочком говору, али није обавезна, особито не кад се нека ријеч из неког разлога наглашава, кад се истиче оно што се ријечју или изразом казује.

50. — Услед свега тога дешава се да неке ријечи и изрази имају, као што је већ помињано, дзојак изговор:

штоб мәрй	и	штоб мәрй
код кাজек	и	код кাজек
з деве гробы	и	з девет гробы
десет ильада	и	десет ильада
на три краја	и	на три краја

— или тројак: *десет стотина*, *десет стотина*, *десе лјуди*.

50a. — Акценатско преношење слично овоме описаном овдје забиљежили су и други аутори:

Вук: *два дни, шри дни, четири дни, Акд Бби дб, [ово значи:] акд ббг дб], девије мажке, девет кућа [= кућа] (В, под дано Бог; у Посл. XL и XLI)*

Мартић: (за књижевни језик): *dobrojutro, dobrar večer, dobran dan* [= дан] (ГС, 113);

Решетар: (за Дубровник): *dobrojutro, dobravče, dobranoc* (SB 212);

Вуковић: (за Плаву и Дробњак): *dobrodjutiro, dobodravche* [мјесто добар вече], *dobrakotk, zlodjutiro, zla iodata, zla sreća, svešnja Ljuka, u dobruij час итд.* (АГПД, 297—298; ГПД, 10, 30);

Ружичић: (за Пљевља): *у добри час, доброд сијиксе* (АСПГ, 176);
Д. Ђупчић: *сваки час, у добри час, у зли час* (ГБ, 65);
М. Симић: *доброд широ, добар вече* (ГСО, 23);
М. Тешчић: *две јодине, шриј јодине* (ГЉ, 176/18);
ПСКЈ: *добар вече, доброд вече, добар дан, доброд јутро и им. доброд јутро* (стр. 262. и 263.).

Итд.

РИЈЕЧИ У СФЕРИ ПРОКЛИТИЧНОСТИ

51. — Сад се може подробније сагледати шта све може бити енклитика или функционисати као енклитика:

Ево шта у том смислу пружа ускочки говор:

1. *приједлози*: ју кући, на оку;
2. *не, ни*: нè слушаћ, нè би, нè биаг; нија, ни тиј;
3. *замјеница*: тачас, онічас, кој зна, штој знам;
4. *риидјев*: злодјутро, добар вече;
5. *број*: трји друга, дваес товара;
6. *рилој*: ђе чули, још сад;
7. *везник*: јаја, ја сад, шесет ја седам, ја у што, да видим, ако ће;
8. *ријечца*: пђјаче, пђ два, нека иду.

Ван сваке је сумње да су приједлози и ријечца *не* они језички елементи који најчешће улијећу у проклитичку акценатску игру. Неке друге појаве доста су честе (нпр. доброд јутро), док су неке, као што смо већ рекли, доста ријетке и изговорно напорне.

ИМЕНИЦЕ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА

АКЦЕНТАТСКИ ТИПОВИ

52. Им. имена Пέро. Све ове именице — било да представљају редовна имена (Пέро — име), било да су хипокористици (Пέро — хип. од Пећар) — имају врло чврст и изразит акценатски систем: Пέро — Пे́ра — Пे́ру — Пे́ра — Пे́ро — Пे́ром — Пе́ру.

Међутим, поред редовног силазног акцента у вок. (◦), ове именице могу имати у том падежу и дугоузлазни, дакле номинативни акценат, у свим хипокористичким случајевима, тј. у хипокористичком вокативу, обично уз замјеницу *мој* (исп. т. 136): Немој, мбј Пе́ро. — Прћувај телад, мбј Жајо. — Ајде, устани, мбј Гајо. — Не играј се левбром, мбј Ву́ле. — Пдјерј гөведа на локсу, мбј Ду́ле итд.

Ево најобичнијих властитих имена и хипокористика који се тако акценатски понашају: Бајо, Блажко, Ббој, Ббро, Ббши, Бу́ло, Видо, Владо, Ву́ло, Ву́ко, Га́веро, Гајо, Га́ро, Га́ши, Га́со, Гру́јо, Да́шо, Да́со, Дра́јо, Ду́јо, Ду́ко, Ббко, Буро, Жајо, Злáши, Ико, Ји́со, Јо́во, Јо́јо, Кийо, Кбој, Кóсо, Лазо, Мийо, Мийо, Мисо, Мбсо, Му́јо, Недо, Нéмо, Нбко, Нуко, Ошио, Пајо, Пејо, Пеко, Пе́ро, Рако, Саво, Се́ло, Су́ло, Тбсо, У́со, Сако; Ву́ле, Дра́ле, Ду́ле, Ђбле, Зале, Јле, Јбле, Кбле, Цале, Миле, Нбле, Раде, Сибле, Ти́ле, Цбле, Шбле, Шу́ле, Сале итд.

Тако се понашају и опште именице м. р., било хипокористичке или редовне, од два слога и са дугоузлазним акцентом на првом слогу: злáши — злáши — злáши — злáши и злáши — злáши — злáши. Ево најобичнијих: бало, блáио, блесо, брдио, брко, брачио, вбко, вујо, иáро, илáши, ју́чо, дбмо, дбро, дра́йо, дрбњо, злáши, зéко, зéло, зéхо, ја́до, ја́ро, клемчио, ле́бо, мбзио, мрчио, мршио, мрфо, рбдо, се́ро, сре́хи, ша́јо, ша́ко, ша́сио, ша́нио, ша́нио, ша́ро, шмбкљо, ши́нио; брале, ша́ле итд.

Сасвим је разумљиво што се од именице какве су блесо, шмбкљо, ша́нио и сл. не употребљава хипокористички вокатив. Али, ако би био

употребљен, у иронији или каквој другој прилици, ничим се не би разликовао од осталих именица ове врсте (вок. *мој јарано* или *мој јарано*).

53. — У Вука је *Ráde* — *Ráda* као и у Ускоцима, али *Búle*, *Lále*, *Tále*, *Šúle*, а у Ускоцима је сасвим друкчије: *Búle*, *Lále*, *Tále* (Ако *Tále* биди среће стваре), *Šúle* итд.

54. — Има разлике између Вука и Ускоца и у акценту тросложник именица типа *Милинко*. Вук у већини случајева има двојак акценат: *Милинко* (*Мѝлинко*), *Мѝленко* (*Милéнко*), *Rádénko* (*Радéнко*), али само *Rádénko*. У Ускоцима господари само тип: *Мѝлинко* итд. У РЈА је као у Вука. Иако је Вук форме са ' потчињио формама типа *Мѝлинко*, у РСАНУ су те две форме изједначене: *Jélénko* и *Јелéнко*.

55. — У именима типа *Cíánko* Вук има *Cíánko*, *Mírko*, *Ráńko* и сл., а у Ускоцима је *Cíánko*, *Mírko* и сл. Вук има *Béľko* (*Вéлько*), *Rájko* (*Рáјко*), а у Ускоцима само *Béľko* и *Rájko*. Вук и Ускоци се слажу у акцентима имена *Jánko*, *Bráňko* и *Márko*.

56. — Вук има *Míloš*, *Uroš*, *Rádoš* — *Радаша*. Тако је и у Ускоцима. Овде је *Jáioš* — *Јаидша*, затим *Péťar* — *Пéйра*.

57. — У Вука је *Dúšan*, у Ускоцима *Dúšan* — *Душана*, *Dúšan* и сл.

58. — *Jđvan* — *Јđвана* је редовно, а *Jována* се везује само за свеца: *đđ* *свёйбі* *Јована*.

59. — Имена типа *Bojolub* имају чврсто краткосилазни акценат на почетном слогу и дужину на завршном: *Бđioљуб*, *Дрđioљуб*, *Љуводр ái* *Мíлорád* итд.

Имена као *Trýiko*, *Péťko*, *Kéňko* и сл. акценатски су подударна у Ускоцима и код Вука.

У Ускоцима је само *Rádosav* — *Rádosava*, *Vukdsav* — *Vukdsava* и сл.; не постоји ни *Ráddsav*, ни *Búkosav*.

60. — У вези са наглашавањем наведених личних имена стоји и акценат одговарајућих презимена.

Опште је правило да сва презимена изведена од имена задржавају у ускочком говору акценат тих имена: *Bráňkovič*, *Béľkovič*, *Jánkovič*, *Mírkovič*, *Rájkovič*, *Cíánkovič* итд., а нема ни трага од акцента: *Jáńkovič*, *Mírkovič*, *Bráňkovič* и сл.

Затим: *Rádeovič* (*Rádovič*), *Lálesovič*, *Búlesovič*, *Míhošovič*, *Pérosovič*, *Čérosovič*, *Jđbosovič*, *Báňosovič*, *Kíbosovič*, *Máťosovič* (према *Máťo*), *Bákovovič* итд. *Búkovovič* је према Вук, а *Búkovovič* би било према Вуко.

Затим: *Búksanovič* (према *Búksan*, нема *Bukcsánovič*), *Křesmanovič* (према *Křesman*), *Míloševovič* (према *Míloš*, нема *Miláševovič*), *Rábre-novič* (према *Rábren*), *Tđđorovič* (према *Tđđor*), *Uroševovič* (према *Uroš*), *Búlašosovič*, *Ívanovič* (према *Ívan*), *Jđvanovič*, *Búkanovič* (према *Búkan*), *Lákihevič* (према *Lákič*), *Pásihevič* (према *Pásič*), *Rádanovič* (према

Радан), Радишевић (према Радоши) итд., а не са акцентом поизереним према крају: Тодбровић, Вуксановић, Майијашевић, Булайловић, Крсмановић, Лакићевић, Павићевић и сл.

61. — Описаним акценатским односима имена и презимена одговара однос неких категорија општих именица м. р. Именице м. р. на -ко типа дебељко нису многобројне ни у Вука ни у Ускоцима. Ипак, и поред постојања синонимских форми, изгледа да је тај формант производнији у последње вријеме: чујавко (поред чујавац), сливавко (поред сливавац), подеранко, одријанко, Јревијанко итд. Вук ту ставља дугоузлазни акценат: дебељко. Исто тако нису се друкчије понијели ни РЈА, РСАНУ и РМХ. На основу тога рекло би се да би Вуков акценат био такав и у свим другим, овде наведеним и слигичним именицима (чујавко, Јрайавко, одријанко; оне се, особито у сјеверним и источним крајевима, данас заиста тако и изговарају). Међутим, у Ускоцима такве именице, уколико постоје, задржавају придјевски акценат, са дуљењем постакценатског слога или са задржавањем придјевске постакценатске дужине: дебељко, чујавко, Јдравко и сл. Њима се пријружују и именице као одријанко, лаживко, Јревијанко и сл.

62. — Именице као зекоња и сл. су и мушки (по природи) и женског (обличка) рода, па се могу акценатски разматрати и овде, код им. м. р.

Те су именице акценатски врло стабилне, а има их доста: балоња, блесонја, броња, бркоња (поред брко, бркјалића), јузиња, дивоња, дујоња, зекоња, збиња, јабоња, јањиња, јелоња, каниња, колоња, пеноња, Јрутоња, рамоња, рбиња, сироња, сивоња, шриња, ћешоња, шароња и многе друге.

Њихов акценат није изразит само у ном. једн., већ и у осталим па-дежима: зекоња — зекоње, зекоњи, зекоњу, зекоње, зекоња, зекоњама итд. Чак им се и вок. акценатски не мења: зекоња, рудоња, бркоња итд.

Велики број ових именица — које, као што се види, означавају волове (по боји или каквом другом својству) и људе са изразитим извесним особинама — има друкчији акценат у Вука, краткосилазни: дујоња, каниња, мркоња, цвјетоња, јузиња итд.

Знатан је број ових именица које и у Вука имају ускочки акценат: зекоња, шароња, сивоња, бркоња и др. Једва да се овде-ондје појави у ускочком говору место дугоузлазног акцента”; поред редовног дивоња може се чути и дивоња. Мркоња је готово необично крај мркоња. У РСАНУ се различито поступа, али у сваком случају шире него у Вука и у Ускоцима: дујоња (дујоња), каниња и каниња (каниња), дивоња и дивоња.

Ти акценатски одчоси огледавају се, разумије се, и у придјевима изведененим од ових именица: В мркоњин, У. мркоњин; В шароњин, У. шароњин, броњин, галоњин итд.

ЈЕНОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ

63. — Тип *илас* — *иласица*. Овамо иду: *бан*, *брдев*, *брдес*, *вад*, *вэз*, *врді*, *врдш*, *врі*, *вўк*, *їліб*, *їрд*, *дак*, *дан*, *дэр*, *дрўі*, *жай*, *жайр*, *жуль*, *змай*, *знак*, *зрдк*, *зўб*, *клас*, *крак*, *лад*, *май*, *мрдев*, *мрс*, *шрд*, *шрйш*, *йујк*, *рад*, *рас* (*statura*), *рей*, *син*, *слай*, *смрд*, *срд*, *срі*, *сийн*, *сийд*, *сирд*, *сүд* (*vas*), *шрд*, *шрдк*, *шрі*, *хъв*, *црв*, *чир*, *шидай* и др.

Као што је познато, ове именице, ако значе нешто неживо, имају у лок. дугоузлазни акценат (исп. *краку* > *краку*): *шрйшиш*, *врдшу*, *зўбу*, *класу*, *сийну*, *врсшу* итд. Мора се рећи да ово правило, што се тиче ускочког говора, није једнинствено. Има овдје, највише под аналошким дјејством, и акцената осталих глагола: *їраду* (*Бах* е ў *їраду*), *вріту* (над (*вріту*)), *врдшу* (над *врдшу*), *чиру*, *шрйшиш*, *даку* (у једном *даку*), *цвайешу* мјесто *цвайешу*, што тзв. ње постоји); забильежио сам само *шидай*, а шпагу нијесам чуо. То двојство локативског акцената особито се огледа у именцијама типа *сни'еи*: *сни'еи* и ў *сни'еи*, у *цви'ешу* и ў *цви'ешу*, у *сви'ешу* и ў *сви'ешу*, у *їри'еи* и ў *їри'еи*, на *бри'еи*, и над *бри'еи* итд.

Што се тиче лок. једн. именице које значе нешто живо, у њих, као и у књ. ј., нема промјене акцента: *вўк* — *вўку*, *дрўі* — *дрўіу* итд. Усконцима не одговарају ови Вуковићеви (АГПД, 199) изговари: *на мрдеву*, *на црву*, *на бсу*, *ио врдіу*; оздје би се рекло *на мрдеву*, *на црву* или *на црву*, *на бсу*, *ио врдіу* или *ио врдіу* итд.

У мн., са уметком -ов или -ев, ове су именице под краткосилазним акцентом: *иласиови*, *шрйшишеви*, *брдсови*, *змаетеви*, *кёрови*, *дјрови*, *шидеви*, *цвјетеви*, *їрдлови*, *знакови*, *кракови*, *дјелови*, *вљекови*, *кнезови* и *кнѣжеви*, *зечеви*, *врдлови* итд.

Именице као *рад* имају у мн. *рдлови*, *мадови*, *жульеви*, *шрнови*, *млазеви*, *рдлови*, *шрілови*, *сийнови*, *їлібови*, *валови*, *йужеви*, *врілови* (поред *врі*, *вра*, *врови*, *врбва*) и сл., али може бити и двојак акценат: *знакови* и *знакови*, *кракови* и *кракови*, *йужеви* и *йужеви*, *шрдлови* и *шрдлови*, *дјелови* и *дјелови*, *вљекови* и *вљекови*, *зидови* и *зидови*, *сайдови* и *сайдови*, *шрйшишови* и *шрйшишови* и сл.

Именице као *знак*, *крак* и сл., кад су без уметака -ов и -ев, мјесто *знати*, *краки* и сл., имају *знати*, *краки*, *крайчи*, *зрдчи* и сл., али *мрдеви*, *црви*, *брдеви* и сл.

У ген. мн. двојақу је станове:

- ако се не умеће -ов или -ев, онда је први слог редовно под дугоузлазним акцентом: *иласиша*, *брдева*, *црва* (заст. *црвай*), *мрдева* (заст. *мрдевай*), *сийна* (девеши *сийна* ко дјевёт златник јабук), *зуба*, *дана* итд.;
- ако се умеће -ов или -ев, онда је, за разлику од ВД (СА, 21), редован краткосилазни акценат: *иласибва*, *їрддбва*, *класбва*, *сийбва*, *судбва*, *дэрбва*, *брдбва*, *чирбва*, *врдбва*, *врдшбва*, *змдбва*, *шрдбва*, *зечбва*, *кнезбва*, *шидбва*, *брдбва* и сл.

Тенденција је у овом говору да се овако изговара ген. мн. не само у ових већ и од других именица м. р.: *йръ'айелъ*, *свдийвѣ*, *брдѣвѣ*, *кдѣлвѣ*, *лднѣцѣ* итд. Ипак се мора рећи, да струјеви као *класбѣ*, *ірадбѣ*, *йласбѣ*, *синбѣ* (*сїнѣ*, *йѣш сїнѣ*, пѣт *синбѣ* и пѣт *синбѣ*) итд. нијесу искључени.

Именице као *рад* и сл. имају у ген. мн. акценат као у ном. мн.: *рѣдбѣ*, *жсулѣвѣ*, *мѣдвѣ*, *вирбѣ*, *млазѣвѣ*, *рѣдбѣ*, *йрѣбѣ*, *валбѣ* итд., -а тако и у осталим падежима множ.: *рѣдовима*, *рѣдове* итд.

У дат., инстр. и лок. мн. двојак је акценат у формама са уместима -ов или -ев, на првом слогу (*) исти на другом слогу од почетка ријечи (*): *ірадбовими* и *ірадбовима*, *сїновими* и *сїновима*, *судбовими* и *судбовима*, *брѣговими* и *брѣговима*, *дрѹговими* и *дрѹговима*, *шњеѓовими* и *шњеѓовима*, *рѹговими* и *рѹговима* итд.

Ипак треба рећи да преовлађује акценат првог слога.

Даничићеви (19—21) примјери као брк итд. не иду овамо, пошто у Ускоцима гласе: брк — брка, ірбз — ірбзда, ўд — ўда, йрѹи — йрѹша, звэр — звѣра, бўк — бўка, па, према томе, припадају другим типовима. Овдје је змай — змѣја, цер — цѣра, а у Даничића змай — змѣја, цер — цѣра. Вук има крđ и крđ, а Ускоци крđ — крда. Исто тако у Вука је ђиљев — ђиљева, љлам — љлама, љрдам — љрдама, а у Ускоцима ђиљев — ђиљева, љлам — љлама и љрдам — љрдама, мн. љламови, љрдамови.

64. — Тип кључ — кључа. Њему припадају и ове именице: Беч, бўк, брк, бўк, вѣ'ек, вѣр, ђиљай, двбр, ѡак, крљ, лї'ек, лўк, мѣл, мѣль, мѣр, љдж, љањ, љуї, Рѣм, сан, сїјуж, сѹд (*iudicium*) и др.

Овом типу не припадају Даничићеви (22) примјери: бѣн итд. зато што се овдје друкчије изговарају: бѣн — бѣна (као у Вука), ірї'еї — ірї'еїа, бри'ес — бри'еса, дри'ен — дри'ена, збр — збра, кѣц — кѣца, љлѣс — љлѣса, љрїш — љрїшиша, рѣс — рѣса, сїуї — сїуїа, йрѹд — йрѹда, ѡар — ѡара, ѳн — ѳна, љи'еї — љи'еїа, љїаї (*spago*) — љїага — сви ови примјери припадају, као што се види, типу љлѣс — љлѣса. Затим: ірм — ірма, ўм — єума. Овом типу припадају, обратно, именице брк — брка, бўк — бўка, које, по Даничићу, припадају типу вѣї — вѣїа [тј. љлѣс — љлѣса].

Даничић (22—23) вели, на основу Вукових података (*вѣр* — *вѣра*, *вѣроси*), „по томе или је ово између свију речи овога реда једнина која у множини овако мења акц., или нема у род. јед. *вѣра* него *вѣра*, а онда не иде у овај ред него напријед под а“ (*вѣї* — *вѣїа*). У Ускоцима је као у Вука (*вѣр* — *вѣра*), али мн. *вѣроси*, поред рећег *вѣроси*, као у Вука. Ускочка ситуација помирује, дакле, Даничићеве дилеме.

Вок. једн. је ѡакче, крљу, сїјиче и сл.

У инстр. једн. је, наравно, као и у ген.: *сїр҃ачем*, *кључем*, *крљем*, *мѣлем*, *Рѣмом*, *сѹдом* итд., али с *мѣром* поред *мѣром*.

У мн. се запажају прилична колебања:

- а) проширена мн.: *кључеви* — *кључевā* — *кључевима*; тако и: *шаньеви*, *нбжеви*, *крάљеви*, *шјљеви*, *судови*, (*tribunals*), *шпрајови*, *бýкови*, *бýковима*, *бýкови*, *бýковā*, *бýковима* итд.;
- али и, додгаше ређе: *шаньеви* — *шаньевā* — *шаньевима*; тако и: *кључеви*, *бýкови*; затим *шјљеви* — *шјљевā* — *шјљевима* (*шулјевима*) итд.;
- б) краћа мн.: *брци* — *бркā* — *брцима*, *ћаки* — *ћакā* — *ћакима*, *двбри* — *двбрā* — *двбрима* итд.

Мн. од брк је, дакле, *брци* и *бркovi*, док се *бркovi* не чује или чује врло ријетко. Редовна множина од *ћак* је *ћаки*, диста је често и *ћакови* — *ћаковā*, *ћаковима* и *ћаковима*, али *ћакови* нисам забиљежио. Понекад је тешко одредити који облик има акценатску превагу: *шјљеви* или *шјљеви*, *крάљеви* или *крадљеви* итд. Уопште су ичестички акценатски типови, особито типови једносложних и дјосложних именница м. р., врло замршени, тј. ове се именице врло лако прелизју из једног типа у други. Никако се не смије тврдити да постоји само *шјљ* — *шјља* или *жјљ* — *жјља*, а да је појава *шјљ* — *шјља*, *жјљ* — *жјља* искључена, па се онда, разумије се, компликује акценатска слика и у другим падежима. Најбоље је, чини ми се, пратити ове именице једну по једну.

65. — Тип *шđор* — *шđора*. Овамо припадају: *бđī*, *бđk*, *бđr*, *бđj*, *бđl*, *бđđđ*, *бđđj*, *вđz*, *їнđj*, *їрđm*, *їđc*, *đđ*, *đđm*, *дрđb*, *зđnđj*, *кđv*, *кđr*, *кđđv*, *кđđr*, *лđđ*, *лđv*, *лđj*, *мđđ*, *нđc*, *đđ*, *їđc*, *рđj*, *рđī*, *рđđ*, *рđj*, *скđk*, *сđj*, *сđk*, *шđor*, *чđor* и др.

Даничићеви примјери *зđđj* — *зđđja*, *зđđr* — *зđđra*, *зđmāj* — *зđmāja*, *вđj* — *вđja*, *сđvđor* — *сđvđora*, *сđrâx* — *сđrâxa*, *шđâst* — *шđâsta* и неки други не припадају овом типу пошто је њихов изговор у Ускоцима друкчији: *зđđj* — *зđđja*, *зđđr* — *зđđra*, *зđmāj* — *зđmāja*, *вđj* — *вđja*, *сđvđor* — *сđvđora*, *сđrâi* — *сđrâia* (поред *сđrâa* и *сđrâ*), *шđc* — *шđâsta*.

У лок. једн. ове именице, ако значе нешто неживо, имају краткоузазни акцнат мјесто краткосилазног: *у бđју*, *на кđvу*, *у лđvу*, *у đđmu*, *на мđđu*, *на нđcу*, *у рđđu*, *у зđnđju*, а *шđ boj* и сл.

За разлику од Даничића (*бđj* — *бđjevi*, *бđr* — *бđrovvi*, *бđđđ* — *бđđdovvi*, *đđm* — *đđmovi* итд.) у Ускоцима се овде у мн. одржава акценат ген. једн. (^): *брđevi* — *брđevā* (понекад *брđevā*) — *брđevim* и *брđevim*; *кđevi*, *їрđmovi*, *рđđcovi* (ген. *рđđevā* и *ројđvā*), *їđcim*, *бđkovi*, *бđrovvi* — *бđrđvā* — *бđrovim* и *борđovim*, *їнđevi*, *đđmovi*, *кđevi*, *кđđvovi*, *đđlovvi*, *їđcimovi*, *зđnđevi*, *вđzovi*, *нđcovi*, ген. *нđcđvā* (понекад *носđvā* — Ди'елићемо га [смрад] по *носđvā*) итд.

Од *бđī* — *бđīa* мн. гласи *бđīovvi* (*бđīđvā*, *бđīđovvi*).

Ген. мн. од *їđc* — *їđcim* јесте *їđcim* и *їđcim*; проширену множину нијесам забиљежио.

65а. — Вуково *врх* — *врха* гласи у Ускоприма *врі* — *вріа*, а Вуково *вр* — *вра* исто тако, тј. *вр* — *вра*. По томе је ово посебан тет, у којем ствара и *сїб* — *сїдла*, *вб* — *вдба*. Вок. јед.т.: *вѣн*, *сїшн*, *вѣу*. Можети: *врови*, *сїдови*, *влови*, ген. *врбва* (*врбва*), *сїдлова* (*сїдлбва*), *вдлбва*, д.т. *вровима*, *сїдовима*, *вловима*. Данничеви причери *бик* — *бїка*, *сїбі* — *сїдіа*, *їром* — *їрома* не припадају овдје, пошто у Ускоприма гласе: *бик* — *бїка*, *сїбі* — *сїдіа* и *їром* — *їрома*.

66. — Тип *брдї* — *брдїа*. Њему припадају: *дїп*, *бїп*, *їад*, *їрдї*, *їрад* (*grandn*), *дїв*, *длїн*, *дрдї*, *ћед*, *зїп*, *јад*, *јїп*, *клїн*, *кмїш*, *лдв*, *лїк*, *љеб*, *мїш*, *мрдї*, *йрдї*, *йрс*, *рдїп*, *сїдї*, *сїр*, *цдр*, *шиїр* и др.

Овамо не иду Данничеве (25) именице: *врїп* — *врїма* и сл. пошто у Ускоприма оне гласе: *врїп* — *врїма*, *йїдч* — *йїача*, *йїїп* — *йїїма*, *срез* — *среза*, *швдр* — *швдра*, *ђїп* — *ђїп* и, час — *часа*, *скїп* — *скїїл* и већина од њих припадају *рдб* — *рдба*.

У лок. једч. именице овог типа најчешће имају краткоузлазни акценат: *на йрдїу*, *на часу*, *у рдїу*, *на длїну*, али је присутан и акценат осталих падежа: *на йрдїу*, *у рдїу*, *на длану*, *на йрсїу*.

Да имените *йрдї* припадају овом типу, в'цти се и из примијера: *йекд* *йраја*, *йрб* *йраја*, *дđ* *йїп* и сл., али ова може припадати и типу *рдб* — *рдба*: преско праѓа, седи на *йрдїу* итд.

Непроштења множ. зидижиз акц. јед.сте у сима подјесима: *јадди* — *јаддима* — *јаде*; *мїши* — *мїшима* — *мїше*; *лдв* — *лдевима* — *лдв*, *йрсїи* — *йрсїима*, *йрсїе*; *дїви* — *дївима* — *дїве*, осм. ген., где имамо: *длїнна*, *јада*, *мїшта*, *йрсїа* (поред *йрсїи*, нема *йрсїију*), *дїва*, *дїп*, *дрдї*, *брдїа*.

Тако је и у проштењу мчож., с тим што се у ово укључује и ген.: *кмїшови*, *кмїшбва* (реће *кмїшбва*), *кмїшовима*, *кмїшове*; *лївови* — *лївбва*, — *лївовима*, *лївове*; *длїнови* — *длїнбва* — *длїновима* — *длїнове*; *сїдїшоти* — *сїдїшбва* (*сїдїшбва*) — *сїдїшовими* (*сїдїшбвима*) — *сїдїшове*; *рдїшоти* — *рдїшбва* — *рдїшвики* — *рдїш*ве; *љебови* — *љеббва* — *љебовима* — *љебове*; *цдреви* — *цдрїшбва* — *цдревими* — *цдреве*; *дївови* — *дївбва* — *дївовима* — *дївове*.

Именигца сан — поред облика са непостојаним *a*: *сїна*, *сїну*, *сїном*, *сїноси*, *сїнбва*, *сїновима* — и сл. и обли се без непостојаних *a*: *сїд*, *сїу*, *сїдм*, *сїдови*, *сїнова*, *сїнма*, *сїнве*. С њим се држате под дјези и именги: *шав* — *шава* — *шаву* — *шавови* и *шавови* итд.; близ непостојаних *a* имају д.т.: *швà* — *швù* — *швом*, али не и мн. Им. јд.има: *йсà* — *й.у* — *йодм* — *йсї* — *йасї*, *йїима*, *йсї*.

67. — Тип *рдб* — *рдба*. У овдје тип улазе ове именице: *бїч*, *бїш*, *вѣс*, *врїп*, *йлї*, *їрб*, *їрб*, *їрч*, *дрдї*, *ћедн*, *зїлб*, *зїдн*, *клїк*, *кдњ*, *крш*, *лїш*, *мїч*, *йїдч*, *йїп*, *сїч*, *склїп*, *скрдб*, *слїп*, *слїп*, *сїшн*, *срез*, *швдр*, *шдїп*, *шрдїп*, *шрдїп*, *час*, *чїп*, *шиїп* (цеп; *шиїп* је беч канад).

Вок. је под ^ : *кдњу*, *йїш*, *рдб*, *сїззре*, *бїчу*, *шкјуљу*, *скрдбе*, *мїчу*.

У мн. се запажају прилична колебања:

- а) проширена мн.: *кључеви* — *кључевā* — *кључевима*; тако и: *иđњеви*, *ињеви*, *крάљеви*, *шљеви*, *судови*, (*tribunals*), *шрадови*, *бикови*, *биковима*, *букови*, *буковā*, *буковима* итд.;
- али и, додгаше ређе: *иđњеви* — *иđњевā* — *иđњевима*; тако и: *кључеви*, *бикови*; затим *шљеви* — *шљевā* — *шљевима* (*шулевима*) итд.;
- б) краћа мн.: *брци* — *бркā* — *брцима*, *ћаци* — *ћакā* — *ћакима*, *двбрни* — *двбрā* — *двбрима* итд.

Мн. од брк је, дакле, *брци* и *бркови*, док се *бркови* не чује или чује врло ријетко. Редовна множина од *ћак* је *ћаци*, диста је често и *ћакови* — *ћаковā*, *ћаковима* и *ћакдвима*, али *ћакови* нисам забиљежио. Понекад је тешко одредити који облик има акценатску превагу: *шљеви* или *шљеви*, *крάљеви* или *кralјеви* итд. Уопште су ичнитки акценатски типови, особито типови једносложних и досложних именице м. р., врло замршени, тј. ове се именице врло лако прелизују из једног типа у други. Никако се не смије тврдити да постоји само *шљ* — *шља* или *жљ* — *жља*, а да је појава *шљ* — *шља*, *жљ* — *жља* искључена, па се онда, разумије се, компликује акценатска слика и у другим падежима. Најбоље је, чини ми се, пратити ове именице једну по једну.

65. — Тип *шљ* — *шља*. Овамо припадају: *бōi*, *бōk*, *бōr*, *бōj*, *бōl*, *брđod*, *брđoj*, *вōz*, *иňoj*, *ирđom*, *iôc*, *đob*, *đom*, *дрđob*, *энjоj*, *кб*, *кraj*, *кrdv*, *кroj*, *лđed*, *лđov*, *лđoj*, *мđed*, *нđos*, *đđ*, *иđc*, *рđaj*, *роj*, *рđod*, *рđoj*, *скđok*, *сđoj*, *сđok*, *шđor*, *чвđor* и др.

Даничићеви примјери *збđoj* — *збđja*, *збđor* — *збđra*, *змâj* — *змâja*, *вđj* — *вđja*, *сївđor* — *сївđra*, *сїрđax* — *сїрđha*, *шâsâj* — *шâsâia* и неки други не припадају овом типу пошто је њихов изговор у Ускоцима друкчији: *збđj* — *збđja*, *збđr* — *збđra*, *змâj* — *змâja*, *вđj* — *вđja*, *сївđor* — *сївđra*, *сїrđai* — *сїrđaia* (поред *сїrđaa* и *сїrđa*), *шâsâ* — *шâsâia*.

У лок. једи. ове именице, ако значе нешто неживо, имају краткоузазни акценат мјесто краткосилазног: *у бđju*, *на крđvu*, *у лđvu*, *у đdmu*, *на мđdu*, *на нđsu*, *у рđdu*, *у зndju*, *а иđ boj* и сл.

За разлику од Даничића (*бđoj* — *бđjevi*, *бđor* — *брđovi*, *брđod* — *брđdovii*, *đom* — *đomosi* итд.) у Ускоцима се овде у мн. одржава акценат ген. једн. (‘): *брđevi* — *брđeвā* (понекад *брđeвā*) — *брđevima* и *брđeвима*; *кrdevi*, *ирđomosi*, *рđiovii* (ген. *рđiđvā* и *роjđvā*), *iđcīji*, *бđkovii*, *брđovi* — *брđeвā* — *брđovima* и *брđovimā*, *иđcīji*, *đomosi*, *кrajevi*, *кrdovosi*, *đdlosvi*, *иđcījosi*, *вđzovii*, *нđosvi*, ген. *нđcījovā* (понекад *носđovā* — Дијелићемо га [смрад] по *носđovā*) итд.

Од *бđoi* — *бđiovi* мн. гласи *бđiovi* (*бđiđvā*, *бđiovima*).

Ген. мн. од *iôc* — *iđcīja* јесте *iđcījii* и *iđcījā*; проширену множину нијесам забиљежио.

65а. — Вуково *врх* — *врха* гласи у Ускопчића *врі* — *вріа*, а Вуково *вр* — *вра* исто тако, тј. *вр* — *вра*. По томе је ово посебан т.т., у којем ствара и *сїд* — *сїдла*, *вд* — *вдга*. Вок. јед. i.: *вѣг*, *сїдїг*, *вђу*. Множ. *врови*, *сїдлови*, *вдови*, ген. *врбва* (*врбва*), *сїдлбва* (*сїдлбва*), *вдлбва*, д.т. *вровима*, *сїдловима*, *вдовима*. Данничеви пријчјери *бик* — *бїка*, *сїдї* — *сїдіа*, *їром* — *їрома* не пристадију овдје, пошто у Ускопчића гласе: *бик* — *бїка*, *сїдї* — *сїдіа* и *їром* — *їрома*.

66. — Тип *брдї* — *брдїа*. Њему пристадију: *дїш*, *бїдї*, *їадї*, *їрдї*, *їрдїд* (grandn), *дїв*, *длїн*, *дрдїм*, *їдїд*, *зїй*, *јадї*, *јїтї*, *клїн*, *кмїш*, *лдв*, *лїк*, *љеб*, *мїш*, *мрдї*, *їрдї*, *їрс*, *рдїш*, *сїдїш*, *сїр*, *цїр*, *шїйр* и др.

Овамо не иду Даничићеве (25) именице: *врї* — *врїа* и сл. пошто у Ускопчићи оне гласе: *врї* — *врїа*, *їдї* — *їдїца*, *їтї* — *їтїа*, *срїз* — *срїза*, *швдїр* — *швдїра*, *їшї* — *їшїи*, *час* — *часа*, *скїй* — *скїйз* и већина од њих пристадију *рдб* — *рдба*.

У лок. јед. именице овог типа најчешће имају краткоузлазни акценат: *на їрдїу*, *на часу*, *у рдїу*, *на длїну*, али је присутан и акценат ослањих падежа: *на їрдїу*, *у рашу*, *на длїну*, *на їрсїу*.

Да именити *їрдї* пристадију овом типу, виђати се и из примијера: *їрек* *їраја*, *їрб* *їраја*, *дї* *їнїа* и сл., али ова може пристадити и типу *рдб* — *рдба*: преско праѓа, седї на *їнїају* итд.

Непроштрења мчиж. зидижиз акц. јед. гене у сзим. пунджецима: *јдди* — *јддима* — *јадє*; *мїши* — *мїшима* — *мїшие*; *лдєи* — *лдєима* — *лдєе*, *їрсїи* — *їрсїима*, *їрсїе*; *дїви* — *дївима* — *дїве*, с.м. ген., где имамо: *длїнїа*, *јадїа*, *мїшїа*, *їрсїа* (поред *їрсїи*, нема *їрсїију*), *дївїа*, *їшїа*, *дрдїа*, *брдїа*.

Тако је и у проштрењу мчиж., с тим што се у овој укључује и ген.: *кмїшови*, *кмїшбва* (реће *кмїшбвїа*), *кмїшовима*, *кмїшове*; *лївови* — *лївбва*, — *лївовима*, *лївове*; *длїнови* — *длїнбва* — *длїновима* — *длїнове*; *сїдїшоти* — *сїдїшбва* (*сїдїшбвїа*) — *сїдїшовими* (*сїдїшбвїима*) — *сїдїшове*; *рдїшоти* — *рдїшбва* — *рдїшезни* — *рдїшїе*; *љебови* — *љеббва* — *љебовима* — *љебове*; *цїреви* — *цїрбва* — *цїревима* — *цїреве*; *дївови* — *дївбва* — *дївовима* — *дївове*.

Именити *сан* — поред облика са непостојаним *a*: *сїна*, *сїну*, *сїном*, *сїноси*, *сїнбва*, *сїновима* — и.л. и облике без непостојаног *a*: *сїд*, *сїу*, *сїдм*, *сїдови*, *сїдовбва*, *сїдима*, *сїдве*. С њим се државе под д.т. и именити *шїв* — *шївз* — *шїву* — *шїзови* и *шїзови* итд.; без непостојаног *a* имајед. *шїв* — *шїву* — *шївом*, али не и мн. Им. ил. има: *їсї* — *ї.у* — *їсїм* — *їсї* — *їсїса*, *їсїма*, *їсї*.

67. — Тип *рдб* — *рдба*. У овје тип улазе ове имените: *бїч*, *бїш*, *вдс*, *врї*, *їлї*, *їрб*, *їрјб*, *їрч*, *дрїм*, *їдїн*, *зїлїб*, *зїдїн*, *клїк*, *кдњ*, *крїш*, *лїш*, *мїч*, *їдїца*, *їтїи*, *сїч*, *скїй*, *скрїб*, *слїи*, *слїм*, *сїмї*, *сїнїи*, *срїз*, *швдїр*, *їшїи*, *їрдїи*, *чїс*, *чїї*, *шїдї* (цеп; *шїдї* је беч канап).

Вок. је под ^ : *кдњу*, *їјїе*, *рдїе*, *сїззре*, *бї.у*, *чкїльу*, *скрїбе*, *мїчу*.

У множ. са умешима -ов и -ев акценат остаје као у једн.: *срѓози*, *срѓозва*, *срѓозима*, *срѓозве*, *часови*, *бичеви*, *кршеви*, *снđлови*, *смѣшови*; затим: *ірђоби* — *ірђобва* (и *ірђоббва*) — *ірђобима* — *ірђобове*; *ірђоби* — *ірђобва* (и *ірђоббва*) — *ірђобима* — *ірђобове*; *кукови* — *кукбва* (*кукббва*) — *куковима* — *кукове* итд.

У краћој множ. акценат се такође не мијења: *кдњи*, *кфсии* — *кдњима* (*кдњима*), *кфсими* — *кдње*, *кфсие*, сем у ген. *кбња*, *кфсий*, *снђија*.

ДВОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ

68. — Тип *лđор* — *лđора*. Именице овог типа задржавају номинативни акценат у свим падежима: *лđор* — *лđора* — *лđору* — *лđоре* — *лđором* — *лđору* — *лđори* — *лđорба* — *лđорима* — *лđоре* — *лđори*.

Тако је и у примјерима: *жамор*, *кизош*, *мажстор*, *шабор*, *анди'о*, *шёнцер*, *дбош*, *шушкор*, *Призрен* и још понека.

Именице *жубор* и *разор*, које у Даничића (27) иду по овом типу, у Ускоцима се изговарају: *жубор* — *жубора* и *разор*, -а, па стога припадају другим типовима.

69. — Тип *лакай* — *лакија*. Овамо припадају: *врјесак*, *йљусак*, *љусак*, *йисак*, *йедаљ*, *шресак*, *смисб*, *ли'евак* (исп. ек. *левак*), *шүштањ*, *шушашњ* и друге.

Даничићево (27) *јарак* и *чунак* гласи овде *јарак* и *чунак*.

У лок. једн. остаје углавном акценат осталих падежа једн., али се срећу и примјери као *то смислу*, у *ли'евку* (поред *у ли'евку*) и сл.

Уколико се употребљавају у множ., ове именице имају краткосилазни акценат ако су проширене умешима -ов или -ев: *лакијови* — *лакијбва* (понекад *лакијббва*) — *лакијовима* (*лакијдима*) — *лакијове*,

— или дугоузлазни: *йљускови* — *йљускбва* — *йљусковима* — *йљускове*, поред *йљускови* и сл.;

или дугосилазни ако се не проширују: *йедљи* — *йедаља* — *йедљима* — *йедље*.

Даничић (27) је мозак уврстио у овај тип: *мозак* — *мозја*. У Вука је *мозак* (*мозак*) — *мозја*. У Ускоцима *мозак* — *мозја*, лок. *мозју*, мн. *мозјови* — *мозјбва* итд.

70. — Тип *куїњак* — *куїњака*. Нема их много: *мужњак*, *йрАЗниќ*, *йүйнїк*, можда и још која.

Акценат се не мијења: *йүйнїк* — *йүйнїка* — *йүйнїку* — *йүйнїци* — *йүйнїка* итд.

71. — Тип *бđем* — *бđема*: *бđем* — *бđема* — *бđему* — *бđем* — *бđеме* — *бđемом* — *бđеми* — *бđема* — *бđемима* — *бđеме*.

Тако се понашају и ове именице: *жубор*, *лкош*, *Милош*, *Урош*, *Младен*, *шлемаш*, *шрадјед*, *драш*, *шкод* (< пепео < пепел), *шдоц* и др.

Даничићеви (32) примјери браћиш-а итд., изговарају се у Ускоцима овако: *браћий* — *брайића*, *ирокбий* — *ирокбића*, *десибић*, *Дунав*, *йстоб*, *Њебиш*, *штоб*, *Призрен*, *сүбед*, *шумђин* — *шумђина*, *злойвбр*, *-ора*.

Именице као *кошић*, *каблић* имају у Ускоцима двојак акценат: *котилић* и *котилић*, *каблић* и *каблић*.

Именице *ирокбий*, *Њебиш*, *Дунав*, *штоб*, *злойвбр* разликују се од Даничићевих само дужином присљедњег слога, коју задржавају и у осталим падежима: *ирокбића* — *ирокбийу* — *ирокбийом*; *Дунава* — *Дунаву* — *Дунавом*; *Њебиша* — *Њебишу* итд. Оне припадају типу *ідлуб* — *ідлуба*. Међутим, им. *йстоб* губи дужину у осталим падежима: *йстока* — *йстоку*; она припада типу *ћевер* — *ћевера*.

Овдје не постоје изговори *Милдаша*, *Урдша*, *Њејиша*, па ни *Милешевић*, *Урошевић*, већ само *Милошевић*, *Урошевић*, али постоји *Јајаш* — *Јајиша*, па и *Јајашевић* (нема *Јајаша* или *Јајаша*).

Именица *Србин* има у мн. редовно *Срби* — *Србима* — *Србе*, у ген. *Срба*.

Именица *човјек* има у Вука *човек*, *човјек* (*човјек*), *човјека* (*човјека*); у Даничића (32) *човек*, *човек*, *човјека*, *човјеку*; Прав. *човек* и *човек*, *човека* и *човјека*, *човјек* и *човјек*, *човјека* и *човјека*, *човече* и *човјече*. У Ускоцима: *чек*, *чека* и *чека*, *чече* и *чече*.

72. — Тип *влејмар* — *влејира*. Овом типу припадају и ове именице *веймар*, *вийб* (< витол), *васак*, *дениак*, *кашаль*, *Мийар*, *шуйак*, *смийак*, *сердб*, *шрдшак*, *штјаљ*, *чешаль*, *чунак*, *штјоб*, *шуб*, *шанак*, *шклдийац* итд.

У овај тип не спадају примјери: *браћијац*, *ілे�жашњ*, *јемац*, *Пејмар* — *Пејира*, *ротај*, *свежашњ*, *сужашњ*, који код Даничића иду овамо.

У лок. једн. имамо: *на нокију* и *на нокију*, *у воску*, *на влејиру*, *на шујку* итд. тј. акценат овдје може бити двојак: *нокију* и *нокију*, али је обично онакав какав је у ном. једн.: *нокију*, *влејиру*, *васку*, *шуйку* итд.

И у мн. се задржава акценат ном. једн. *влејирови* — *влејирбва* — *влејировима* — *влејирое*; тако и: *вейрови* — *вейрбва* — *вейровима* — *вейрове*; *сердлови* — *сердлбва* — *сердловима* — *сердлове* итд., док Даничић има *вейрови* — *вепрбва*, а остало као у Ускоцима.

Именица *нокай* гласи у мн. *нокији* — *нокии* и *нокайш* — *нокийма* — *нокше*.

73. — Тип *свекар* — *свекра*. Овамо припада и лично име *Пејмар*, а Даничићев чешаль спада, као што смо видјели, у тип *влејмар* — *влејира*.

Вок. једн. *Пејре* и *свекре*, а мн. *свекрови* — *свекрбва* — *свекровима* — *свекрове* — *свекрови* и *свекрови*.

74. — Тип *сӣдрац* — *сӣдрица*. Као и претходни тип од тикује се непостојаним а. Приступују му: *јâрац*, *клинац*, *йâлац*, *зîлâвак*, *сблад* (*сблай*), *мâрай*, *вôлай* и др.

Има повише Дниччићевих (33) примјера, када *дрхаш*, *кîмак* и сл., који у Ускојима гласе друкчије: *драй*, *кîмак* итд.

Множ. *сӣдрици* — *сӣдрица*, *сӣдрицима*, *сӣдрице*; тако и: *јâрци* — *јâрциâ* — *јâрцима* — *јâрце*; *клиници* — *клинициâ* — *клиницима* — *клинице*; *сблоди* — *сблада* — *сблодима*. Од *йâлац* мч. гласи *йâлици* — *йâлциâ* — *йâличица* — *йâличе* и *йâличеви* — *йâлчевâ* — *йâличевими* и *йâличеве*; тако и *јâрчеви* — *јâрчевâ* — *јâрчевими* — *јâрчеве*.

Им. *йâлац* гласи *йâлоц* и притома тисту бедем — бедема, а именице *зîлâвак* и *вôлай* могу ићи и по току *влêйар* — *влêйра*: *зîлâвак* — *зîлâвка*, *вôлай* — *вôлїа* поред *зîлâвак* — *зîлâвка*, *вôлай* — *вôлїа* (тичи: *сӣдрац* — *сӣдрица*).

75. — Тип *îdlûb* — *îdlûba*. Овдје има доста притичеца: *амбâр*, *бâдњâк*, *бôтâль*, *брњаш*, *вôлзðўк*, *вîшëэз*, *вôтшëак*, *вршaj*, *îдврân*, *îрёшиник*, *îйшëлјaj*, *îусâр*, *дûвâр*, *зайлâд*, *звëкëш*, *јâблân*, *јûрши*, *кâнишâр*, *кôрak*, *кûрjâk*, *лâббùд*, *Лазâр*, *лëшшâр*, *лишай*, *лëшниш*, *мîртëс*, *мëкjûр*, *бллак*, *мъесеч*, *бллик*, *блрûч*, *йâрэз*, *йâлук*, *йâсâр*, *йôллêд*, *йôкрéш*, *йôздрâв*, *йôјâс*, *рîбâр*, *скрûй*, *случай*, *шалас*, *յâжак*, *чардак*, *шумâр*, *дîнâр* и др.

Озамо не иди: Дниччићеве (36) именице *нëхак*, *йôклон*, *разум* и др., које овде гласе: *нëхак*, *йôклон*, *разум* итд.

Ваља подјући да се д'јеста у сајти падежима имена овог типа, као иначе у ускојчком говору, д'јбро д'јжс: *вîшëэз* — *вîшëэза* — *вîшëэзу* — *вîшëэза* — *вîшëэже* — *вîшëэзом* — *вîшëэзу* — *вîшëэзи* — *вîшëэзâ* — *вîшëэзи* — *вîшëэзе* — *вîшëэзи* — *вîшëэзима* — *вîшëэзима*.

Тако је и у именишама *бâдњâк*, *îрёшиник*, *îйшëлјaj*, *вршaj* итд.

За разлику од Дниччића, који овдје има у лок. јед. амбâру итд. — у Ускојима ових промјена готово да нема: ју *амбâру*, ју *дûвâру*, на *мъесечу*, ју *облаку*, ју *йôјâсу*, на *обрûчу*, јо *облîкју*, ју *случайу*, ју *вазdôху*, ју *вршajу* и сл.

Велики број ових именница има непроширену и проширену множину:

- а) *îdlûb*: *îdlûbi* — *îdlûbâ* — *îdlûbima* — *îdlûbe*;
- îдврân*: *îдврâni* — *îдврâna* итд.;
- бллак*: *бллâти* — *бллакâ* — *бллâцима*;
- б) *îdlûb*: *îdlubovi* — *îdlubbâvâ* (*iolubbâvâ*) — *îdlubovima* и *îolubovima* — *îdlubove*;
- бллак*: *бллакоти* — *бллакбâvâ* (*oblakbâvâ*) — *бллаковима* и *обла-кòвима*.

Ријеч *дîнâр* овако се изговара у падежима: *дîнâra* — *дîнâru* — *дî-нâr* — *дîнâre* — *дîнârom* и *дîнârem* — *дînâru* — *дînâri* — *дînârâ* — *дî-нârima*.

Даничићи именицу комад ставља у овај тип: *кдмад*, додајући додуше облике: *комади* (ном. мч.) — *комада* (ген. мч.) — *комадими* (дат., инстр. и лок. мч.) — *комаде* (ак. мч.). У Вука је *кдмад* — *комада*. У РСАНУ *кдмад*, -*ада* (као у Вука) и *кдмад-а* (као у Даничића), ген. мн. *комада* и *кдмад-а*. У Ускогрима је *кдмад-а* — *комада* (као у Вука), па према томе ова именица не припада овом типу. Мјесто *љешник* и *месец* у ген. мн. овде је *љешник* и *месец*.

Мјесто ген. мн. *вишевод*, *идубов*, *лишаев*, *идранов* итд., како је углавном у ускочком говору, Даничић има редично помјерен акценат ка крају, управо на претпоследњем слогу, и то дугоузлазни: *вишевод*, *идубов*, *лишаев*, *идранов*, што је од тике им. м. р. у великом броју именичских акценатских типова у нашем књ. ј.

76. — Тип: *ћевер* — *ћевера*. Именице овог типа разликују се од именица типа *идуб* — *идуба* углавном тиме што номнативну дужину губе у осталим падежима. Овамо припадају: *бусен*, *идбр*, *ирмен*, *ирумен*, *ијаштер*, *дрблјен*, *ћавб* (< *ћаво* < *ћавол*), *ијевр*, *јадбр*, *јасен*, *камен*, *кремен*, *мрамбр*, *обер*, *идмен*, *иламен*, *ирситен*, *иршиен*, *ремен*, *сийджер*, *сийшиен*, *север*, *јилен* и др.

Даничићеве именице *иребен* — *иребена* и *дчух* — *дчуха* не припадају овом типу, пошто овдје, у ускочком говору, гласе: *иребен* — *иребена* (тип *бедем* — *бедема*) и *дчуї* — *дчуїа* (тип *идуб* — *идуба*).

Даничић има у лок. једн. помјерен акценат ка крају ријечи: *бусену*, *идвру*, *камену*, *оберу*, *иламену*, *ирситену* итд., а у ускочком говору ове промјене углавном нема: *на камену* (Нје осто ни *камен* на *камену*), *на иламену*, *у ирситену*, *на бусену*, *на оберу* итд.

Именице овог типа могу имати проширену и непроширену множ.:

а) *иламени*, *кремени*, *ирумени*, *јавори* итд.;

б) *иламенови*, *кременови*, *ируменови*, *јаворови* итд.,

— али акценат у оба случаја остаје исти, сем што понека именица овог типа може имати двојак акценат у ген. мн. (*ћавбл*, *каменов* и *ћавбл*, *каменов*).

77. — Тип *иредељ* — *иредеља*. Овој врсти припадају: *баруј*, *ирабеж*, *дереж*, *дремеж*, *забран*, *завеј*, *завој*, *зазор*, *заклон*, *закон*, *зашвор*, *кбичић* (и *кдичић*), *кбров*, *кфиеџ*, *лајев*, *лбјов*, *лүеџ*, *мбиеџ*, *набор*, *најон*, *наќиј*, *најеј*, *најој*, *народ*, *насад*, *начин*, *німеј*, *ирелаз*, *ирелом*, *ирбој*, *ирілаз*, *ирійор*, *ирејис*, *ирілој*, *ирброк*, *разбој*, *раздој*, *раздор*, *разор*, *расад*, *сабор*, *сашеџ*, *сұшон*, *шалој*, *шрејж* и др.

Даничићеве (26) именице *іајтан* и сл. у Ускогрима се изговарају *іајтан*, *идчић*, *ирірез*, *сүсрет*, *лончић* и све припадају типу *дукаш* — *дукаша*.

Нема промјене акцента: *иредељ* — *иредеља* — *иредељу* — *иредељ* — *ире* — *дељу* — *иредељом* — *иредељу* — *иредељи* — *иредеља* — *иредељима* — *иредеље* — *иредељи*.

74. — Тип *сӣдрас* — *сӣдрца*. Као и претходни тип од тикује се непостојаним а. Приступују му: *јăрац*, *клинац*, *йăлац*, *зăлăвак*, *сăлăд* (*сăлай*), *мăрай*, *вăлай* и др.

Има позише Дниччићевих (33) примјера, када *дрхаш*, *кăмак* и сл., који у Ускоцима гласе друкугје: *дрăш*, *кăмак* итд.

Множ. *сӣдрци* — *сӣдрăцă*, *сӣдрцима*, *сӣдрце*; тако и: *јăрци* — *јăрăцă* — *јăрцима* — *јăрце*; *клиници* — *клиниăцă* — *клиницима* — *клинице*; *сăлди* — *сăлăдă* — *сăлдими*. Од *йăлац* мч. гласи *йăлци* — *йăлăцă* — *йăлцима* — *йăлце* и *йăлчеви* — *йăлчëвă* — *йăлчевими* и *йăлчеве*; тако и *јăрчеви* — *јăрчëвă* — *јăрчевими* — *јăрчеве*.

Им. *йăлац* гласи *йăдоц* и притуди титу *бăдем* — *бăдема*, а именице *зăлăвак* и *вăлай* могу ићи и по титу *вăлăмар* — *вăлăмира*: *зăлăвак* — *зăлăвка*, *вăлай* — *вăлăма* поред *зăлăвак* — *зăлăвка*, *вăлай* — *вăлăма* (ти: *сӣдрас* — *сӣдрца*).

75. — Тип *їđлуб* — *їđлуба*. Овдје има доста притуди: *амбăр*, *бăдњăк*, *бăдїаљ*, *брънăш*, *вăлздук*, *вăшнăэ*, *вăшнăак*, *вăшай*, *їдврăн*, *їрёшнăк*, *їүйльăј*, *їусăр*, *дăвăр*, *зăлăлăд*, *звекëш*, *јăблăн*, *јурьиш*, *кăншăр*, *кôрăк*, *күрjăк*, *лăббăд*, *Лăзăр*, *лëншăр*, *лишăј*, *лëшнăк*, *мîртëс*, *мëкjур*, *облăк*, *мъесеç*, *облăк*, *обрjуч*, *дăрëз*, *йăлук*, *йăсăр*, *йăлăлëд*, *йăлкрëш*, *йăздрăв*, *йăжăс*, *рибăр*, *скрđу*, *случай*, *шăлăс*, *յăжăк*, *чăрдăк*, *шумăр*, *дăнăр* и др.

Озамо не идју Дниччићеве (36) именице *нăхăк*, *їдклон*, *разум* и др., које овдје гласе: *нăхăк*, *їдклон*, *разум* итд.

Ваља прв јући да се д'јеста у сиси падежима именице овог типа, као иначе у ускочком гоziпу, д'јбро д'јеки: *вăйїэ* — *вăйїэза* — *вăйїезу* — *вăйїэза* — *вăйїэже* — *вăйїэзом* — *вăйїезу* — *вăйїэзи* — *вăйїэзă* — *вăйїэзи* — *вăйїэзе* — *вăйїэзи* — *вăйїэзима* — *вăйїэзима*.

Тако је и у именицама *бăдњăк*, *їрёшнăк*, *їүйльăј*, *вăшай* итд.

За разлику од Дниччића, који овдје има у лок. јед. амбăру итд. — у Ускоцима ових промјена готово да нема: ў *амбăру*, ў *ду^шару*, на *мъесеçу*, ў *облăку*, ў *йăжăсу*, на *обрjучу*, ѕ *облăк*у, ў *случайу*, ў *вăзdrăху*, ў *вăшайу* и сл.

Велики број ових именице има непроширену и проширену множину:

- а) *їđлуб*: *їđлуби* — *їđлубă* — *їđлубина* — *їđлубе*;
- їдврăн*: *їдврăни* — *їдврăнă* итд.;
- облăк*: *облăни* — *облăкă* — *облăцима*;
- б) *їđлуб*: *їđлубови* — *їđлуббă* (*їолуббă*) — *їđлубовима* и *їолуббивима* — *їđлубове*;
- облăк*: *облакови* — *облакбă* (*облакбă*) — *облаковима* и *облакбивима*.

Ријеч *дăнăр* овако се изговара у падежима: *дăнăра* — *дăнăру* — *дăнăр* — *дăнăре* — *дăнăром* и *дăнăрем* — *дăнăру* — *дăнăри* — *дăнăрă* — *дăнăрма*.

Даничићи именицу *комад* ставља у овај тип: *кдмад*, додајући додуше облике: *комади* (ном. мч.) — *комада* (ген. мч.) — *комадима* (дат., инстр. и лок. мч.) — *комаде* (ак. мч.). У Вука је *кдмад* — *комада*. У РСАНУ *кдмад*, -*ада* (као у Вука) и *кдмад-а* (као у Даничића), ген. мн. *комада* и *кдмада*. У Ускоприма је *кдмай* — *комайа* (као у Вука), па према томе ова именица не припада овом типу. Мјесто *љешник* и *месец* у ген. мн. овдје је *љешник* и *мјесец*.

Мјесто ген. мн. *вишевед*, *идуббва*, *лышаев*, *идранбва* итд., како је углавном у ускочком говору, Даничић има редовно помјерен акценат ка крају, управо на претпоследњем слогу, и то дугоузлазни: *вишевед*, *идуббва*, *лишевед*, *идранбва*, што је одтика им. м. р. у великим броју именичних акценатских типова у нашем књ. ј.

76. — Тип: *ђевер* — *ђевера*. Именице овог типа разликују се од именица типа *идлуб* — *идлуба* углавном тиме што номинативну дужину губе у осталим падежима. Овамо пристадију: *бјесн*, *идвбр*, *ірмэн*, *ірдумэн*, *іушшер*, *дробљен*, *ђајв* (< ћавоо < ћавол), *йевр*, *јдвбр*, *јасен*, *кдмэн*, *кремэн*, *мрдмбр*, *дбэр*, *идмэн*, *ирсийн*, *иршиљен*, *рэмэн*, *стиджэр*, *стришљен*, *ејвэр*, *үјелен* и др.

Даничићеве именице *іребен* — *іребена* и *дчүх* — *дчуха* не припадају овом типу, пошто овдје, у ускочком говору, гласе: *іребен* — *іребена* (тип *бедем* — *бедема*) и *дчүї* — *дчүїа* (тип *идлуб* — *идлуба*).

Даничић има у лок. једн. помјерен акценат ка крају ријечи: *бусену*, *идрут*, *камену*, *обдру*, *иламену*, *ирсийну* итд., а у ускочком говору ове промјене углавном нема: *на камену* (Није осто ни *камен* на *камену*), *на иламену*, *у ирсийну*, *на бусену*, *на обдеру* итд.

Именице овог типа могу имати проширену и непроширену множ.:

а) *иламени*, *кремени*, *ірдумени*, *јајвори* итд.;

б) *иламенови*, *кременови*, *ірдуменови*, *јајворови* итд.,

— али акценат у оба случаја остаје исти, сам што понека именица овог типа може имати двојак акценат у ген. мн. (*ђајвбл*, *кдменбва* и *ђаевбл*, *каменбва*).

77. — Тип *іредель* — *іредеља*. Овој врсти припадају: *бáруй*, *ірабеж*, *дéрэж*, *дрéмэж*, *зáбрán*, *зáвей*, *зáвоя*, *зáзор*, *зáклон*, *зáйтвóр*, *кóнић* (и *кднић*), *кбрóв*, *кфíеж*, *лáвеж*, *лýлов*, *лýшэж*, *мéшэж*, *нáбор*, *нáјон*, *нáкий*, *нáмей*, *нáйој*, *народ*, *насад*, *начин*, *нáмет*, *ирéлаз*, *ирéлом*, *ирýбој*, *ирýглаз*, *ирýйор*, *ирéйис*, *ирýлој*, *ирóрок*, *разбој*, *раздвој*, *раздико*, *раздор*, *раззор*, *расад*, *сáбор*, *сáинеж*, *сúйон*, *шáлој*, *шýшэж*, *шýрúлеж* и др.

Даничићеве (26) именице *іајшан* и сл. у Ускоприма се изговарају *іајшан*, *нðвчић*, *ирýрез*, *сúсрей*, *лончић* и све припадају типу *дукай* — *дукација*.

Нема промјене акцента: *іредель* — *іредеља* — *іредељу* — *іредель* — *іре* — *дељу* — *іределом* — *іредељу* — *іредели* — *іредеља* — *іредељима* — *іредеље* — *іредели*.

Само у ген. мн. може бити одступања: *ірбдѣлѣ*, *інбрдѣлѣ* (поред *інбрдѣлѣ*) и сл.

Именице као *ірбла* могу гласити и *іри'блаз* и овај акценат остаје неизмјењен: *іри'блаза* — *іри'блазу* — *іри'блази* — *іри'блаза* итд. Именице *іри'блад*, *іри'блой* и сл. немају своје екавске парњаке.

Вукове и Даничићеве именице типа *забој* — *забоја* (*інайб*, *ірибб*, *разбоб*, *раздбоб*, *мѣшѣж*, уколико није ж. р.) изгубиле су у Ускоцима дужину с посљедњег слова, па су се све укључиле у тип *іредељ* — *іредеља*: *ірибој* — *ірибоја*, *мѣшеж* — *мѣшежа* итд. Остале именице Даничићевог типа *забој* — *забоја*, као *алб*, *бирб*, *вѣб*, *іїб* — не постоје у ускочком говору. Имен. лопбов (Даничић, Вук лопбов) гласи у Ускоцима као у Вука: *лбб*, а Вукова именница *ўбој* (*ўбб*) — *ўбоја* (*ўбоја*) и Даничићева *ўбб*, *ўбоја* изговара се у Ускоцима само *ўбој* — *ўбоја*. Именница *ідбој* (ВД) гласи овдје *ідбој* — *ідбоја*, па и она припада типу *дукай* — *дукайа* као и им. *ўбој* — *ўбоја*.

78. — Тип *врѣбац* — *врѣбица*. Остале: *брѣвак*, *вѣљак*, *вѣнац* (: *вѣнац*), *вѣнац*, *вѣшак*, *дѣнак*, *дѣрак*, *дрѣжак*, *ждрѣбак* (: *ждрѣбац*), *зажсань*, *зажам*, *јѣрак*, *јѣрам*, *кѣасац*, *кѣивац*, *куїац*, *лѣнац*, *мѣчак*, *шѣйак*, *шѣвак* (: *шѣвац*), *шѣсак* (: *шѣсак*), *шѣїб* (: *шѣїб*), *ірѣсац*, *ірѣвак*, *ірѣйус*, *ірѣстий*, *ірикод*, *ірѣлаз*, *рѣжсань*, *рѣзмак*, *рѣчак*, *сѣтиав*, *сѣтица*, *сѣтица*, *члѣнак*, *шарац* и др.

У вок. једн. ове именице, уколико се изговарају у том падежу, имају дугосилазни акценат: *врѣбице*, *брѣвче*, *вѣнчице*, *ждрѣбѣчче* и сл.

Тако и у ген. мн.: *брѣвѣкѣ*, *врѣбѣцѣ*, *вѣльѣкѣ*, *вѣнѣцѣ*, *врѣнѣцѣ*, *дрѣжѣкѣ*, *мѣчѣкѣ*, *рѣчѣкѣ* итд.

Неке од ових именица увијек имају крају множину: *брѣви*, *врѣви*, *дѣни* итд., а неке могу проширивати основу: *зажњеви*, *рѣжњеви*, *зажмои* итд., али се акценат не мијења ни у једном ни у другом случају, осим што се, поред *рѣжњеви* може чути и *рѣжњеви*, а можда и још од које.

Као што се види, именице овог типа имају непромијењен акценат у множ., па и у: *вѣнѣци* — *вѣнѣцѣ* — *вѣнѣцима* — *вѣнѣце* — *вѣнѣци* (поред *вѣнѣци*); *лѣни* — *лѣнѣцѣ* — *лѣнѣцима* — *лѣнѣце* — *лѣнѣри* (*лѣни*), — што одудзра од Даничићево (26) *вѣнац* — *вѣни*, *лѣнац* — *лѣни* и даље: *вѣницима*, *лѣнѣцима* итд.

Ускочко *вѣнѣцѣ* (ген. мн.) и *вѣнѣци* (вок. мн.) одговара Даничићевом екавском: *вѣнѣцѣ* и *вѣни*.

Од *ни'емац* имамо исти акценат и на истом мјесту у свим падежима осим у вок. једн. и ген. мн.: ген. *ни'емца*, дат. *ни'емцу*, вок. *ни'емче*, мн. *ни'емари*, ген. *ни'емацѣ*, дат. *ни'емарима* итд. Припадник њемачког народа је *Њемац*, мн. *Њемари*.

79. — Тип *дукай* — *дукайа*. Припаднице: *бѣрјак*, *балван*, *бубреї*, *бѣздан*, *бѣљви*, *бисер*, *Бѣжић*, *брѣшчић*, *Вѣскре*, *вѣлан*, *вранчић*, *іран*, *Гѣран*, *дрѣлан*, *Дѣлан*, *Жѣлан*, *Мѣшан*, *брѣјан*, *Гѣјан*, *дочек*, *избор*,

измак, изор, изрод, искуй, јасиук, јашиак, језик, јелен, калпак, ковчег, кожук, шубук, кнак, межед, Милан, невен, објед, оклой, образ, драї, дков, дироф, шчаш, икр кров, идмор, идрод, ишток, ирёблет, Сидјан, шаван, швар, юнук, Түрчин, юдес, юкор, ўскок, Ўскок, ўрок и др.

У Даничића (28) је: бичић, вратишћ, бричић, крешић, сндић, зубић, брешчић, вранчић и сл. Од тих именица гласе у ускочком само вратишћ, -ића, зубић, крешић, сндић, па припадају типу јунак — јунака, док остale могу гласити и као у Даничића и: бичић-ића, брићић итд.

Овдје је једина знатнија промјена акцента у ген. мн.: драїа (поред драї, чак драа), свакако под асоцијацијом ген. мн. драїа), шдбана, дјекаја, бубреја, барјака, дбрзда, иштиока, кожука, шубука, межеда, брајана итд.

Већ према ономе што је речено, множ. од именица као бричић гласи бричићи и бричићи, брешчићи и брешчићи, вранчићи и вранчићи итд.; чак и оне које у једнини припадају искључиво типу јунак-ака могу имати множ. по овом типу: сндићи, зубићи (поред снојићи, зубићи) — вјероватно под утицајем оних других: брешчићи, вранчићи итд. Вјероватно је исти утицај и у томе што све ове именице имају у ген. мн. бричића, брешчића, зубића, вранчића итд. поред облика према типу јунак — јунака: бричића, зубића, вранчића итд.

Именница Түрчин гласи у мн. Түрци (ген. Түрәкә), дат. Түрцима и даље под ^.

Именница Душан, као што је већ речено, гласи овдје: Дүшиан — Душана.

80. — Тип жи́вои — живо́йа. Овамо иду: балеш, іундель, Ялош, курдель, куреш, сокб, седок, слінеш, шилье и др.

Акценат се овдје у парадигми помјера ка крају ријечи: живот: живота — животу — животи — животима итд.

У вок. једн. је " на првом слогу: живоше, слінешу, соколе, седоче, а вок. мн. двострук: слінеши, соколи, седочи.

У ген. мн. дуљи се на крају поменути акценат: седбка, живоша, сливеша, шильеа итд.

Им. соко, која и у књижевном језику и у народним говорима има разноврсне акценте, овдје гласи: сокб — сокдла — сокдолу — сокдола — сокколе — сокдолом — сокдолу; мн. сокдли и сокдолови, ген. сокблай и сокдолеа, дат., инстр. и лок. сокдлима и сокдоловима, акуз. сокколе и сокдолове, вок. сокколи и сокдолови.

Им. криељ је акценатски двородна: криељ — криеља (ген. мн. криеља) и криељ — криеља (ген. мн. криеља, дат. криељима), и тада је као у Даничића, тј. припада овом акценатском типу.

81. — Тип кдсац — кдсаца. Припаднице: борац, јечам, кабб, кобац, кдшб, лажац, мдъак, мдъак, Њемац, дїањ, дїаџ, иакб, идсб, ирдсац, ирдшиац и др.

Даничићеви (30) примјери *калац* и сл. у Ускоприма се изговарају *кдлац*, *кайак*, *бдар*, *йбчак* и припадају другим акценатским типовима.

Вок. једн. је овдје обично под " : *дче, прдишче, діњу, мольче, кдиче, бдрче, Њемче* итд.

Од *мдмак* је вок. *мбнче*, а мн. *мбнци*, вок. такође *мбнци*.

Ове именице имају или непроширену множину: *кдйци* — *кдбाचā* —, *кдйрима, лашци* — *лажाचā* — *лаширима, кдсци* — *кдсाचā* (ријетко *косдाचā*) — *кдсцими, мбнци* — *мдмакā* (*кэткад, ријетко момакā*) — *мбнцима* итд., — или проширену: *дчеви* — *дчёвá* и *дчевá* — *дчевима; кдйлови* — *кдйлбá* и *кдйлбá* — *кдйловима, љдслови* — *љдслбá* и *љдслбá* — *љдсловима* итд.

У ген. мн. акценат је на корену: *ббрáчā, мдмака, кдсáчā, Њемáчā, дчева* итд., а само кэткад на kraju, односно повучен према kraju: *момакā, косдáчā*.

82. — Тип: *кднац* — *кбнца*. Овом типу припадају *лднац*, *кднац* и може бити још који примјер.

Највећи број именица које је Даничић (32) навео да припадају овом типу (*долац* — *дольца* итд.) — не припадају му у ускочком говору: *лдвац* — *лдвца* (вок. *лдече*, мн. *лдвици*, ген. *лдвáчā*, дат. *лдвцима*, вок. *лдви*, дјакле тип *јечам* — *јечма*); *дван* — *двна* (вок. *двну* и *двне*, мн. *днови*, ген. *двнбá* и *двнбá*, дат. *дновима*, вок. *днови* — тип *јечам*); *двас* — *двса* — *десу* — *десом* (дјугих пад. жка и нема); *дро* — *дрла*, вок. *дрле*, мн. *дрли* (реће) и *дрлоси* (редовно), ген. *дрлова* и *дрлбá*, дат. *дрловима*, вок. *дрлови* (редовно) и *дрли* (реће); *љђац* — *љђца* (тип *јечам*); *штéнац* — *штéница* (вок. *штéнче*, мн. *штéнци*, ген. *штéнчá*, дат. *штéнцима*, вок. *штéни*, тип *врабац* — *врајца*)

Им. *долац* има ген. *долца* или *дбца* (< *длъца* > дооца), вок. *дблч* или *дбци*, мн. *дблци* или *дбци*, ген. *дблáчā*, дат. *дблцима* или *дбцима*.

Исто то може се рећи и за *вдлац* (*вдлица* — *вбца*, *вдлици* — *вбци* итд., треба додати да форма *вбци* може бити и од хлп. *вбко*).

Им. *ндвац* гласи овдје само *ндвац* — *нбвца* (мн. *нбви*, ген. *ндвáчā*, дат. *нбвцима* — ово је рјече пошто је именница *новац* збирна те својим једнинским обликцима замјењује множинске).

Именице *сдлай* (*сдлад*) и *фбаи*, које Даничић издваја у посебан ред (*сдлад* — *сдлда* и *хрбаи* — *хрбай*), изговарају се овдје *сдлад* — *сдлда* (тип *стáдрац*), док се фбат укључује у тип *дукай*: ген. *фбаи*, мн. *фбаии*, ген. *фбáи*, дат. *фбаими*, ак. *фбаи*, вок. *фбай*.

83. — Тип: *јунак* — *јунáка*. Посебним акцентима се издвајају вок. једн., где има " на првом слогу (*јунáче*) и вок. мн., где је могућ и " и ' : *јунáци* — *друїди*.

Овај тип је богат: *алáи*, *занáи*, *Банáи*, *Бдидáн*, *вдјнáк*, *Душáн*, *ідришáк*, *ірадий*, *сндей*, *вљей*, *дјжнáк*, *кдмáи*, *кдйáч*, *кфсий*, *млддий*, *Ндвáк*,

деса́к (деса́к), дра́ч, даса́йр, йе́вач, ра́чун, рука́в, си́ниаш, ше́жак, Дре́б-њак, кди́ар, мајкић (хип. мајчин спн; мајкић хип. за мајка — тип дукаш), мушкић, нећак, сељак и др.

Ваља овдје подчакти да се Вуково шарбв — шарбва изговара у Ускоцима шарбв — шарбва, тј. Даниччићеве именице типа бе́лов — белова листом су пришлије типу јунак — јунака: шарбв, іарбв, зељбв, бљедбв, шаббв, жушибв, Јакбв, кудрбв, кусбв, луббв, мркбв, нийкбв итд.

Исто тако треба нагласити да овом типу припадају и све оне тро-сложне и вишесложне именице које имају краткоузлазни акценат на претпосљедњем слогу и дужину на посљедњем слогу:

трос.: юсайдар, кале́тан, помоћник, великаш, ве́сльак, генерал (же-нерал), ирењак, варјакшар и др.;

четворосл.: юодујирач, лакрдијаш, ушојљеник и др.;

петосл.: милицијонар и милицијонер;

шестосл.: револуцијонар и револуцијонер.

Међутим, именице као: чувар, си́рджа́р, зидар, крчмар, козар, кључар, ђовдар, ђаволан, зимовник, немоћник, несуђеник, осуђеник, водбиној и др. ВД глase у Ускоцима: чувар, си́рджа́р, зидар, крчмар, козар, кључар, дведар, ђаволан, зимовник, немоћник, водбиној итд.

Иако са доста промена свог акцента (вјеник — војник — вјниче), ове су именице, у том свом својству, доста стабилне, тј. ти се акценти добро чувају. Једино је колебљив вок. мн., где имамо и вјеници и војници, и јунаци и јунаки, и кадејшани и кајешани итд.

83а. — Овдје се треба позабавити једним акценатским типом којег нема у Даниччића, а који је настао у најновије вријеме. То је тип си́јуденик — си́јудениша, у којем се акценат и дужина (настала пред сонантом) номинатива једнине задржавају кроз цијелу парадигму: студе́нт — сту́дента — сту́денту — сту́дента — сту́дентом, сту́денти — сту́дентат — сту́дентима — сту́денте — сту́денти; једино вок. једи. може бити другачији: си́јуденишу или си́јудениши.

Овом типу припадају: винанс, комаданик, јдигриш, ордананс, биланс, диверзаник и можда још која. Све су то, као што се види, стране ријечи, у којима је дошло до дуљења самогласника пред сонантом у посљедњем слогу.

Ако би све то било само тако, онда би то био нов акценатски тип у нашем језику. Међутим, њему одговара наш тип Аић — Аића са овим припадницима: Илић, Милћ, Сидаћ, Терзић, Пойадић, Ченећ и др. Као што се види, резултат је истоветан, али су различити путеви који су до тога довели. За сијуденик смо већ рекли шта треба, а дуго је у Аић и осталим примјерима настало је контракцијом вокала: Ацијић > Ацићић > Аић. Тако и у другим случајевима. Према томе, ова два реда именица овог типа етимолошки се разликују.

Ваља рећи да примјере као *сї́удёнш* — *сї́удёнша*, *комаданш* — *комаданша* и сл. нити ко признаје нити бильежчи. Једно сам нашао у РСАНУ *бїланс* и *бїланс*. Очигледно је да је овдје учињен корак напријед, али се одмах затимстало — не види се како гласи ген. и остали падежи од *бїланс*. Ако се има на уму да се у РСАНУ не даје ген. тамо где нема каквих промјена у односу на номинатив, онда би се, кад већ ово овако стоји (*бїланс* — *бїланс*), могло претпоставити да ген. гласи *бїланса* и *бїланса* (не: *бїланса*, јер да се овако мислило, тако би било и нотирало), а то би већ била отишкринута врата за овај нови акценатски тип.

ТРОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ

84. — Именице као *майковић*, *брјаковић* и сл. не подлијежу никаквим акценатским и квантитативним промјенама, осим што су у ген. мн. два посљедња слога дуга: *брјаковића*.

Им. *йнішерес* изговара се у Ускоцима *йнішерес* (Немам йнтереса. — Није ми је у интересу. — Чдек ради за неки йнтерес).

85. — Тип: *дўшманы*. Припаднице: *дўсюол*, *Бдранин*, *Бүтарин*, *брђанин*, *Брђанин*, *Вдјводић*, *кућевић*, *нечоек*, *йдрожсак*, *йрдунук*, *йри'ашель*, *Рдосав*, *сесиричић*, *цдревић*, *Цйтанин* и др.

Именице овог типа на *-ин*, као и именице других типова на исти суфикс, губе тај наставак у мн. с тим што се дуљи слог пред тим наставком: *брђани*, *Брђани*, *Бдрани*, *мљештијани*, *Туштијани* итд.

Ако је, пак, на том слогу "у старој акцентуацији, онда дуљења нема: *Рдечанин* — *Рдечани*, *чдбанин* — *чдбани* и др.

Дужине нема у примјерима какви су: *Бүтарин* — *Бүтари*, *дўшманин* *дўшманы* и сл.

Међутим, као што је већ речено (в. т. 8), у именица као *Сирбечанин*, *Сирбјанин*, *Малештијанин* и сл. дужина се и држи и не држи: *Сирбечани* и *Сирбчани* итд.

У ген. мн. држе се редовне дужине: *дўсюблა*, *Бдрана*, *Бүтара*. Од *йри'ашель* је и *йри'ашель* и *йри'ашель*, а тако и од *нєйри'ашель*.

Других одступања нема: *чдбанина*, *йри'ашелима* и *йри'ашельма* и сл.

86. — Такве су именице типа *йдрожсак*, само што имају непостојано *а*: ген. *йдрошка*, дат. *йдрошку*, мн. *йдроши*, ген. *йдрожака*, дат. *йдрошима* итд.

87. — Такве су и именице типа *брђенац* — *брдћенац*: *лакомац*, *йдвоњак*, *йдзорак*, *йрвљенац*, *младенац* и др., а у овај ред не иду Даничићеви (43) примјери као *јдзавац* и сл. пошто се друкчије изговарају у Ускоцима: *јдзавац*, *крадијавац*, *жётевлац* (жётевоц), *ранилац*, *йрдшилац* итд.

88. — Не мијењају свој акценат ни именице типа *зðвбрать* — *зðвбръка* (*зðвбръку*, мн. *зðвбръни*, ген. *зðвбрънъа* итд.). Такви су и: *йрдийсак*, *йдийбръя* и можда још која.

Оно што овдје треба напоменути јесте ген. мн. Понекад се три дужине: *зðвбръња*, *йдийбръња*, *крадишавац*, *ћдравац* и сл. — своде на двије: *зðвбръња*, *крадишавац*, *ћдравац* итд.

89. — Тип: *вљереник* — *вљереника* са: *Бдіољуб*, *Дрдіољуб*, *Љубомир*, *Радомир*, *дðіађај*, *дðіовбр*, *дрдіокүй*, *зðборðв*, *зðвичай*, *злітіїј*, *ймењак*, *мднастійр*, *мученик*, *надничар*, *ндрашиј*, *бичай*, *біроїїј*, *йдроїїј*, *йдматишлай*, *Радован*, *рўкоїїс*, *Слдвољуб*, *шакойис*, *Мілорад* и др.

Овдје као да су сасвим ишчезле појаве као *на йороїїју*, *у обичају* и сл., већ се остаје при основном акценту: *на йороїїју* (*на йдроїїју*), *о дðіађају*, *у обичају* и сл.

90. — Такве су и именице типа *рðзіовбр* — *рðзіовора*: *йдіовбр*, *нðіовбр*, *йрдіовбр*, *дðіовбр*, *блдіослв* и др. — само што у ген. и осталим падежима губе номинативну дужину поље дјега слога: *рðзіовора*, *рðзіовору* итд., али ген. мн. *рðзговбр*, разумије се.

91. — Тип: *дрдіовић*, -а: *бабовић*, *Бабовић*, *Дрдіовић*, *Здравковић*, *кралевић*, *Кріовић*, *рзди'ок*, *сїрічевић*, *Ћоровић* и др.

Без промјене акцента: *сїрічевић* — *сїрічевића*, мн. *сїрічевићи*, ген. *сїрічевића* итд.

92. — У типу *настіавак* — *настіавка* имамо непостојано *a* и дуљење средњег слога, а у ген. мн. губљење те дужине усљед редозних генитивских дужина: *настіавака*. Такве су и *зліковац*, *састіавак*, *заселак*, *йріморац* и још која.

Даничићеве (39) именице *зовојак* и сл. изговарају се у Ускоцима: *зовојак*, *зайлувак*, *зашерак*, *наилувак*, *уторак*, *владалац* (*владаоц*), *давалац*, *чувалац*.

93. — Именице типа *бурајз-а* (*ки'амей*, *Зи'авей* и др.) не показују никаквих промјена свог акцента.

49. — Тип: *добијак* — *добијика* врло је богат: *анђелак*, *блєїұнац*, *брдєљак*, *губијак*, *десвијак*, *једијица*, *комарац*, *брежуљак*, *ледијак*, *остијак*, *йрејбрајица*, *йодијак*, *йойбак*, *йримијак*, *сершвијак*, *сїшуденак* и др.

За именице овог типа карактеристично је, као и у књ. језику, то што се у њима повлачи акценат за један слог ка почетку ријечи у ген. мн., и то у облику ' , док на мјесту ' остаје дужина: *свршетак*, *студенак*, *брежуљак*, *једијица*, *погомак* итд.

Даничић (44) вели да не зна да ли се каже *Ресавче* или *Ресавче* од *Ресавац*. Ја за Ускоце могу да кажем да су именице овог типа од којих се употребљава вок. — под ': *йдіомче*, *једијче*, али да није искључен ни ': *йдіомче*.

95. — Тип: *наредник*, -а. Такве су и: *наласник*, *начелник*, *шарничар*, *йусињак*, *смешењак* и др.

Промјена нема.

96. — Тип: *и́дбра́йим*, -а. Ових именница има даста: *а́лаиши́к* и *а́лаиши́к*, *Ара́йин*, *бáрјачи́к*, *бéрберин*, *бúбрешчи́к*, *дúкаиши́к*, *Јéвреин*, *јéзичи́к*, *кáлуђер*, *кáуриш*, *Крсниши́ељ*, *ли́сичи́к*, *обрачи́к*, *драчи́к*, *и́дочи́м*, *и́доночи́к*, *рáниши́ељ*, *рóвиши́ељ*, *свéтиши́ељ* и друге.

У ген. мн. нема промјене акцента: *бáрјачи́хá*, *дúкаиши́хá*, *свéтиши́хéлá*, *учи́шéлá* итд., али ица у именница на -ин (послије губљења наставка у множини): *бéрберá*, *Ара́йá*, *кáура*.

Им. *Јéвреин* нешто дјукчије се понаша. Послије отпадања наставка -ин, ген. мн. би требало да гласи: *Јéврејá*, али она гласи и *Јéвреј* у ном. јед-и., па онда припада типу *јéнáк*, -ака, те мн. гласи *Јевреи*, ген. *Јеврејá* итд.

Имен. као *дóбрóшвóр*, *сéльанин* и сл. гласе у ускочком говору *дóбрóшвóбр*, *сéльанин* итд.

97. — Тип: *дóлазак* — *дóласка*. Кратки узлазни акценат на првом слогу и непостојано а: мн. *дóласци*, ген. *дóлазáкá*, дат. *дóласцима* итд. Као што се види, нема промјене акцента: Даста е бýло *дóлазáкá* и *дóлазáкá*. — Тô е бýло при повратку. — Кýха ни є испод јéд-иог избрешка.

Приглед-цице: *дóвраи́ак*, *и́двори́ак*, *уи́шии́ак*, *жéлудац*, *зáвезак*, *зéри-зак*, *зéушак*, *избрéжак*, *на́задак*, *на́ирéдак*, *и́дмéйак*, *и́дмлáдак*, *и́дльбац*, *дóлазак* итд.

98. — То исто, само са дуљењем вокала пред непостојаним а — тип: *йрýилавак* — *йрýилáвка*: *бóсиљак*, *зáкољак*, *на́лавак*, *зáвојак*, *зáломак*, *зáранак*, *кáшанац*, *крадльивац*, *лéжльивац*, *Лéйенац*, *мáтарац*, *на́вильак*, *на́димак*, *на́рамак*, *бојак*, *дíлавак*, *дíранак*, *дкрајак*, *дýанак*, *дстíанак*, *дслонац*, *дýйонац*, *и́дýровац*, *и́ддвољак*, *заклонац*, *и́дклонац*, *и́дсинац*, *и́дшильак*, *и́дчи-нак*, *и́ройланак*, *смрдльивац*, *смýильивац*, *сíрдáшивац*, *сýсíримак*, *и́рíовац*, *увојак*, *уранак*, *уривак* и др.

Ген. мн.: *уривáка*, *бојáкá*, *на́рамáкá*, *дíранáкá*, *и́ройланáкá* итд., с тим, што се, као што се види, губи дјектина другог слога од почетка ријечи у зависним падежима, аостају дјеји редојне дужине ген. мн.: Сад по Ускоцима превáља и гýменикé *и́данáкá* колико бј. — Даста, брате, и тý-ег састанáкá.

99. — Тип: *анíтрéшељ* — *анíтрéшеља*: *Арбáнас*, *Би́дíрад*, *бéдчуї*, *Весéлин*, *Вукáшин*, *Вукдман*, *госíлдин*, *домáћин*, *Драјúшин*, *зубùнић*, *кло-бýчић*, *колáчић*, *којýурић*, *кумáшин*, *но́дстóй*, *па́шеної*, *и́шикдмéй*, *Раддман*, *Симéун*, *си́рдмáј*, *ио́днлук*, *ци́днлук*, *бýдчуї* итд.

Без промјене акцента: *и́ашеної* — *и́ашеноїа* — *и́ашенојсе* — *и́ашенози* — *и́ашеноjá* итд.

100. — Типу *уддвац* — *уддвца* (вок. *удовчe*, ген. мн. *и́довáцá*) припадају им. *којáлац*, *близднак* и сл. *Покрðвац* има *и́дкрòвца*, *пóкрòвцу*, мн. *и́дкрòвци*, ген. *пóкрòвнáц* итд., а *синðвац* — *си́нбвца*, вок. *сýнбóчe*, мн. *си́нбвци*, ген. *сýнбвáцá*.

101. — Им. *дрāнđi'o* (< аранд'ел), *алāјbeī*, *сēnāšor* чине малу групу именица у којима нема тако рећи никаквих акценатских промјена, сем *дрāнđela* (фон.) и *аrānđēlā* (дуж. у ген. мн.).

102. — Тип: *бēзduшник* — *бēзduшника*. Ево и других: *бēзумник*, *бēзожник*, *іrānгчāр*, *најамник*, *нēвљерник*, *одмешник*, *шерјанник*, *свeшишник*, *шадниччāр* и сл.

Даничићев (46) *кдњанник* уклопио се у тип *вleренник* пошто овде, у Ускоцима, гласи *кдњанник*. Тако исто и *виноград*.

103. — Тип: *йокђник* — *йокђника*. Овакве су и ове: *бēзвник*, *бун-штвник*, *Дубровник*, *ծaјник*, *йосланик* (и *йосланник*), *յшбрник*.

Нема промјене акцената.

Становник (СА, 48) иде у тип *јунак* пошто је Ускоци изговарају овако: *становник*.

ИМЕНИЦЕ М. Р. ОД ЧЕТИРИ И ВИШЕ СЛОГОВА

104. — Из прегледа тросложних именица м. р. могло се видjetи да има доста група именица у којима се акценат не мијеса у парадигми, већ остаје онакав какав је у ном. једн. За именице м. р. од четири и више слогова то се м. же још више рећи. Другим, ријечима, уколико је именице дужа, утолико је мања промјена акцента, што значи да су акценатске промјене у једносложним и деслојским именицама честе, а у вишесложним ређе. Ево неколико приједора различитог акцента вишесложних именица м. р. између ВД с једне и Ускока с друге стране: *бојондаси*, *Брајоноксић*, *Васили'e*, *десийотовић*, *доброчинац*, *добивалац*, *домордак*, *Дрекаловићи*, *зарајанак*, *зашаванак*, *несубјеник*, *нейријашељ*, *најоличар*, *секутићи*, *незнабјесац*, *ионеђельник*, *шундоловац*, *Царирађанин* итд.

Именице *зарајанак*, *зашаванак*, *чудошврац*, *доброчинац*, *завршетак* и сл. понашају се као именице типа *добийак* (в. т. 94): вок.: *чудошврче*, *доброчинче* и др.; ген. мн.: *чудошврцă*, *доброчинцă*, *зашаванакă*, *завршетакă* итд.

О именицама као *шодујићрач*, *зайлови'ћдник*, *лакрди'ћаш*, *револуци'ћнар* итд. в. тип *јунак* — *јунака* (т. 83).

Именице као *Подгоричанин*, *Буковичанин*, *Царирађанин*, *Би'ћирађанин* и сл. губе наставак -ин у мн. и дуље претходни вокал (в. т. 85): *Подгоричани*, *Буковичани*, *Царирађани*, *Би'ћирађани*.

Именице као *Црндорац*, *Срби'анац*, *Шаранац*, *Далматинац* итд. акценатски се понашају као у књижевном језику: *Црнојорче* и *Црндорче* (вок.), *Црндорац*, *Срби'анаци*. Једном сам ту скоро забиљско и *Црноштрац*, што је сасвим ново и настало под утицајем радија, телевизије и сл., тј. под утицајем изговора на истоку.

Именице као *команди'ер* (поред *командир*), *брејади'ер* и *бријади'ер* (поред *брјадир*), *води'ер*, *кди'ер*, *кди'ер* и сл. имају акценат већином

на посљедњем односно претпосљедњем слогу у свим падежима: ген. *води'ера*, дат. *води'еру*, ичстр. *води'ёром*, лок. *води'еру*, мн. *води'ери*, ген. *води'ёра*, дат. инстр. лок. *води'ёрима*, аквз. *води'ёре*, вок. *води'ери* и *води'ери* (уколико се употребљава), сем. вок. једн.: *кдманди'ера*, *води'ера*, *брїа-ди'ера*, *брїаади'ере* итд.

Позната диференција између акуз. именица живих и неживих бића: *команди'ера*, *води'ер* итд. условљава, разумије се, и акценатску диференцију.

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА ЈЕДНОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ С. Р.

105. — Знам свега три: *днđ*, *цклđ*, *злđ*.

У једног промјена им је нормална и акценат се не мијења: *днđ* — *днù* итд.; *злđ* — *злà* — *злù* итд.; *цклđ* — *цклà* — *цклù* итд.

Множина је рјеђа и има акценатских промјена само у ген. мн.: *ном. днđ*, ген. *днà*, дат. *днîма* итд.; *ном. злà*, ген. *злâ*, дат. *злîма* итд.; *ном. цклâ*, ген. *цакâлâ*, дат. *цклîма* итд.

ДВОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ С. Р.

106. — Тип: *мëсо* — *мëса*. Овакве су још и: *бûле*, *бôрје*, *їрâње*, *їрðблje*, *злâјто*, *зрнце*, *клâсје*, *кôле*, *лишћe*, *млîво*, *йêрјe*, *їрðашћe*, *їрjûћe*, *сâћe*, *снôйљe*, *сûнце*, *шêло*, *шrњe*, *шrûњe*, *шиблje* итд.

Даничићеве (62) именице *сîйido*, *чбјстîво*, *їрðжсћe*, *ївôжсћe*, *зéљe*, *йñе*, *рðблje*, *ûљe*, *ûмљe* и сл. у Ускоима гласе: *ївðжсћe*, *їрðжсћe*, *зéљe*, *йñе*, *рðблje*, *сîйado*, *ûљe*, *ûмљe*, *чбјстîво*, па не спадају у овај тип.

Неке од ових именица имају непостојано *a* у ген. мн., али се акценат не мијења: *дрвâцâ*, *зрнâцâ*, *сûнâцâ* (за разлику од Даничићевог *сûнâцâ*), *їрðблâlâ*, *брвâнâ*, *дебâлâ* и сл.

107. — Тип: *мљесîto* — *мљесîta*, са овим припадницима: *блâjto*, *брâшино*, *брðo*, *врёlo*, *їrlø*, *жîjto*, *звðno*, *зrno*, *jâjto*, *јёlo*, *jûjþro*, *кôlo*, *кôйљe*, *клûjko*, *лêjto*, *мâslø*, *њedra* (pl. t.), *ðko*, *рâlo*, *ûøo*, *сâlo*, *сîjto*, *слово*, *чûdo*, *шîlo*; *ївðжсћe*, *їрðжсћe*, *вðћe*, *мôre*, *йôльe*, *йûçe*, *срçe*, *ûмљe* итд.

У ген. мн. " прелази у ^: *врёlâ*, *jâjâlâ*, *кôlâ*, *мôrâ*, *йôlâ*, *срçâ*, *брðâ*, *сîjâlâ*, *чûdâ*, *йûçâ*, *лêjâlâ*, *јёlâ* итд.

Овог мијења акцената нема ако се појави и непостојано *a*: *њedârâ*, *jûjârâ*, *клûbâkâ*, *кôйâlâ* итд.

Појава *брðo* — *брða* (ном. мн.) — *брðâ*, *жîjta* — *жîjâd*, *звðna* — *звðnâ* (СА, 64) итд. овде је врло ограничена — забиљежио сам *ðrvo* — *ðrva* — *ðrveâ* и топ. *Пðљa* — *Пðљa* (према *йôльe* — *йôlâ*), али *жîjta* — *жîjâd*, *звðna* — *звðnâ* и сл.

Им. *сіадо* не гласи овдје ни *сіадо*, ни *сіадо*, већ само *сіадо*.

108. — Тип: *віно* — *віна*. Њему пристађу и ове: *бінство*, *брено*, *врійна* (пл. т.), *врійло*, *їбно*, *їувно*, *двоясіво*, *дріжшіво*, *крайло*, *кунство*, *лєха* (пл. т.), *мішо*, *мудо*, *йлайнно*, *рұно*, *садно*, *сіадо*, *сіабло*, *сукно*, *ўста* (пл. т.); *бренице*, *жусіце*, *яе*, *яйце*, *йерце*, *йисмо*, *йіче*, *рұнце*, *ўже* и др.

Даничић се „*мучи*“ с ген. мн. ових и других сродних именица. Код њега, поред осталог, налазимо: *враїліа* од *врійло*, *йісама* од *йисмо* *брівама*, „али за неке не знам на који“ начин мијењају свој акценат у овом падежу (62).

У Ускочима су ствари поприлично појединачностављене, нивелисане. У овом падежу имамо дчије чисте могућности:

а) ': *віна*, *яїа*, *врійна*, *крайла*, *лєхә*, *мішә* (ретко мн.), *їіхә*, *рұна*, *ўжә*, *ўстә*, *мудә*, *бреница*, *їувна*, *сіадла*, *йисма*, *жусіца*, *зебница*, *яйца*, *садна*, *рұнца* итд.;

б) ^: *брівама*, *йісама*, *сіабла*, *зебна*, *жусіца*, *яйца*, *садна*, *враїла*, *кунства*, *дріжшава*, *бінства* итд.

Тако рећи све им. овог типа задржавају ^ у мн., али само *їбна* од *їбно* и овај се акценат држи у свим другим падежима мн., сем ген. мн. где имамо: *їбвама*.

109. — Тип: *село* — *села*. Овамо иду још и ове: *брітсіво*, *вісло*, *дібро*, *кроїса*, *льєсіво*, *млодшиво*, *окно*, *окце*, *йеро*, *йлєће*, *рібро*, *сіакло*, *сієтно*, *сростиво* и др.

Им. *којље* не иде у опај тип, пошто се не изговара *којље* (СА, 63), већ *кобље*, и припада типу *мъесио* — *мъесіта*.

Акц. ових именица не мијења се у једн.: *село* — *села* — *селе* — *сёлом* — *сёлу*, али је мчожствна колебљива; овдје имамо или "мјесто" : *села* — *сёлма*, ген. *сёлә*, или се задржава : *йера* — *йерима*, ген. *йерә*. Међутим, ова се именица изговара и са ^ : *йера*, па онда: *йерә* — *йерима*. Чак као да постоји и значењска диференција: *йера* у млинском колу, на луку, а *йера* за писање, у птици и сл. Тако и: *рібро* : *рібра* — *рібара* — *рібрима* и *рібра* — *ребара* — *рібрима*; *йлєће*: *йлєћа* — *йлєћа* — *йлєћима* и *йлєћа* — *йлєћа* — *йлєћима*; *сієтно*: *сієтна* — *сієтіанә* — *сієтінима* и *сієтна* — *сієтіанә* — *сієтінима* итд.

Као што се види, у ген. мн. именица са непостојаним a као *рібро* и сл. повлачи се акценат према крају ријечи у виду ^ (*сієтіанә*, *ребара*, *йлєћа*, *сіакла*, *окана* итд.) или без повлачења, са ^ (*рібара*).

Именице као *сростиво*, *льєсіво*, *бростиво* итд. задржавају свој акценат и кад се умеће непостојано a: *сростиава* (и *сростиава*), *бростиава* и сл.

ТРОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ С. Р.

110. — Именице као *йландинише* ни у чему не мијењају свој акценат, нити своју дужину, сем што у ген. мн. имају, наравно, дужину и на пољедњем слогу: *йландинаша*.

Даничићеве (67) именице дебрштице и збрбрштице гласе у Ускоцима дебрштице и збрбрштице и припадају типу крешиво.

111. — Тип: крешиво — крешива. Припадачце: вредце (и вредце), виђело, вимешце, вљешала, ћедовишво, језеро, слово, дсирво, йрдесило, сијено, сирдашило, шаошишво, шијело, шијесишво, седало и др.

Именгаче: Дунаво, іладиво, јањило, вјеводсиво, суседсиво, ірлашице, срдашице, сұнашице, іроце тако је акцентовао Данчић (65—66), углавном према Вуку, а у ускочком говору гласе: Дунаво, іладиво, јањило, војадисиво, суседсиво, ірлашице, ірдце, срдашице, сұнашице, па не припадају овом, акценатском типу, већ другим типовима.

У ген. мн. акценат се не мијења, али се појављују, разумије се, редовне дужине: дсирваш, вљешалаш, крешишаш, виђелаш, йрдесилаш, седалаш, шијешаш итд.

Имен. језеро донекле одступа од овог реда тиме што у мн. има језера — језераш — језерима поред акцента овог типа: језера (ном.) — језераш (ген.) — језерима (дит.).

Ваља рећи да се онај крај крај Дурмитора зове само *Језера* — *Језераш* — *Језерима* (Бићо сам у Језера. — Дошо сам из Језера. — Живи у Језерима).

Кад не значи масу сијена, већ стог сијена, онда им. сијено има мн.: ном. сијена, ген. сијенаш, дит. сијенима.

Ако би се им. тајесто изговорила у множини, гласила би: шијесаша (ном.) — шијесашаша (ген.) — шијесашима итд.

112. Тип крешиво — крешива, којем припадају још и ове именице: брдшнисиво, вариво, кљиво, најшнисиво, дчнисиво, шеџиво, предиво, ћесаршво; дсирвиче, рдчиштице, күћиштице и др.

Много је именница у Данчића (67) које у Ускоцима имају друкчије акценте: женшинисиво, сесиринисиво, шујинисиво; брдашице, ірлашице, језерце (језерце), јечмиштице, њедарца (pl. t.), исешашаше, сиршиштице, срдашице, сұнашице и др.

Акценатских промјена нема: крешиво — крешива — крешиву — крешивом — крешива — крешиваш — крешивима.

113. — Тип наручче — наручча. Ево и других: зайлехе, зачеле, наличје, йричеше, йрброшишво, расеље, раскршиће и др.

Промјене акцента нема: йрброшишво — йрброшишва — йрброшишву — йрброшишва (ном. мн.) — йрброшишаваш (ген.) — йрброшишвима.

Даничићеви (64) примјери блаженсиво и краљесиво овде гласе: блаженсиво и краљевашиво, па иду у тип врећено.

114. — Тип: имање — имања. Овом типу припадају: ајдущиво, везиршво, колица, злочинсиво, имуће, јединсиво, мојућиво, имаће, иорекло, иошиште, ирећије, свануће, сиворење, сердаршво, иознансиво, ироклесиво, убисиво и др.

Без промјене акцента: *имање — имања — имању — имања* (ном. мн.) — *имања* (ген.) — *имањима* (дат.), сеј у именити као *мојућсиво*, где се у ген. мн. мијења акценат: мđ *түћсивава*, *йићансијава*, *йенансијава*, *јубисијава* итд.

Повише је Даничићевић (66) именница овог типа које се у Ускоцима друкчије изговарају: *јестиво*, *сечиво*, *вретенце*, *ћавдлијиво*, *ћеверсиво*, *лакомстиво*.

115. — Тип: *трдљеће — трдљећа* са овим пристајачима: *врдлило*, *їдведа*, *їрдило*, *їудало*, *кдрено*, *кдрнило*, *лудило*, *маслило*, *мртвиле*, *діњило*, *дјело*, *їёрило*, *їзило*, *їдкућсиво*, *сдлило*, *ћедило*; *безумље*, *бесије*, *бесијење*, *Гусиње*, *їдерће*, *їдкуће*, *їдсуће*, *Цећиње* и др.

У ген. мн. ' се претвара у ': *бесијућа*, *їддала*, *кандилла*, *кдрнића*, *їдилла*, *сдилла*, *ћедилла* итд. *Їдкућсиво* има *їдкућсивава*.

Именница *їдведа* не гласи овде у ген. мн. *їдведа*, већ *їдведај*, али се акценат не мијења.

И овде је дојста неслагања између ВД (65) и Ускоци: *бојасиво*, *їддиншије*, *їрддиншије*, *дврдиишије*, *лдвийшије*, *момашијво*, *нашљесиво*, *діњишије*, *расијуће*, *сийдало*, *чоешијиво*.

116. — Тип *вретене — вретене*. Ево именница које му припадају: *божансијиво*, *враћанца* (пл. т.), *ври'есло*, *или'еши*, *ин'ездо*, *їосијесиво*, *ћавдлијиво*, *ћеверсиво*, *ждри'ело*, *каччело*, *кли'ешаша*, *мли'еко*, *решење*, *рохдесиво* (пркв.), *ири'ево*, *чудесиво*; *бу'дије*, *брддије*, *враћанца*, *вретене*, *їрдланџе*, *жуманџе*, *језерџе* (поред *језерџе*), *јућарџе*, *њедарџа* (пл. т.), *исећанџе*, *исећанџе*, *ребарџе*, *седашџе*, *срдашџе*, *усташџа* и др.

У ген. мн. ' прелази у ': *вретене*, *канчелла*, *ређарџа* (поред *ређарџа*), *решењај* итд.

Именице на -*ијиво* имају у овом падјежу: *ћеверсивава*, *їосијесивава*, *ћавдстијава* и сл.

Им. као *враћанца* имају у ген. мн. (као *вретено*) — *враћанција*, а *враћанца* (ном. мн.) — *врдтићанција*, *жуманца* (ном. мн.) — *жуманција*, *исећанца* (ном. мн.) — *исећанција*, *исијанца* (ном. мн.) — *йисијанција* и сл.

Именице као *ждри'ело* остају при том акценту у свим падјежима: *ждри'ело* — *ждри'ела* — *ждри'елу* — *ждри'ела* (ном. мн.) — *ждри'ела* (ген.), *ждри'елима*. Тако је и у именитијама: *ври'есло*, *или'еши*, *ин'ездо*, *кли'ешаша*, *мли'еко*, *си'еније*, *ири'ево*.

Тако се понаша и им. *си'ено* у мн.: *си'ена* — *си'енеј* итд. (в. т. 111).

Кад се именница *крилце* употребљава тако, тј. са гласом *л*, онда се изговара: *крилце* — *криљца* — *крилца* (ном. мн.) — *криљца* и *крилација* (ген.) итд., а кад се *л* претвара у *о*, онда имамо ознаку акцентатску ситуацију: *кри'дије* — *кри'дица* — *кри'дица* (ном. мн.) — *кри'дија* и *кри'дија* (ген.) — *кри'дицима* (дат.) итд.

Именница *сеноџе* различито се изговара: *сеноџе*, *седџе*, *сёлџе*, ген. једн. *сеноџа* и *сеноџаша*, *седџа* и *седџаша*, *сёлџа*; мн. *сеноџа*, *седџа* и *сёлџа*, ген. *седџај*, *сёлџај*, *сёлџај*.

Топоним: *Сеноџа* (пл. т.) — *Сёлџа* — *Сеноџима*.

117. — Тип кàмëње — кàмëња, са: ѡðиñйсїво, јùнãшиñво, лјукðесїво (поред лукавсїво); буњишїе, бусёне, ірјемёне, дрёће, зрнёвље, ѹвёрје, ја-
вёрје, јасёне, кдрёне, кðсїшие, мрдмбрје, Мрдмбрје, десїшие, діњишїе,
дрўжје, Ѣрсїене, рёмёне, сїрнїшие, ўїльёвље, ѹзлївлје и др.

Акценат без промјене: јùнãшиñво — јùнãшиñва — јùнãшиñву — јù-
нãшиñва (ном. мн.) — јùнãшиñвà и јùнãшиñвà (ген.) — јùнãшиñвима (дат.,
инстр., лок.).

И овдје има акценатских разлика између ВД (67) и Ускока: зáбрје,
јëришие, нòћишїе, дкриље, љдсїшие, ѹдножје, ѹдручје, Ѣримбрје, ѹр-
челе, ѹдшишїе, Ѣршишїе.

ИМЕНИЦЕ С. Р. СА ЧЕТИРИ И ВИШЕ СЛОГОВА

118. — И овдје је као и код именица м. р. — све је мање акценатских
промјена што је више слогова у ријечи.

Ево неких именица с. р. са четири и више слогова: величансїво,
доброћансїво, досїојансїво, ћевојашїво, задовољсїво, зеленило, калу-
ћерсїво, кайешансїво, машеринсїво, невалјалсїво, неиримашельсїво, нечи-
вешїво, нишишвило, ојледало, пејрјанишиїво, плаветнило, ѹдбрайинсїво,
шојлаварсїво, шокољење, шокућансїво, Ѣрикашельсїво, разбојнишиїво, ру-
менило, Сараево, соједочансїво, сиромашїво, сїдрјешинсїво, чечансїво;
безакоње, вијалишие, зарукавље, Ѣиралашїе, избилье, јаловиње, јеван-
ђелие (цркв.), јеванђеле, кориштанице (коританце), кориштације (кориташци),
кујусишїе, лејшовалашїе, милосрђе, Невесиње, обиљежје, Ѣојућарје, Ѣри-
станишие, разбояшие, сеничишие и др.

Као што рекох, акценти се углавном не мјењају: оди'ёло, ген. оди-
'ёла, ном. мн. оди'ёла, ген. оди'ёла, дат. оди'ёлма итд.; безакоње, безакоња —
безакоњу — безакоња (ном. мн.) — безакоња (ген. мн.) итд.

Промјенा има у ген. мн. у именициа типа шојлаварсїво: шојлаварсївà,
доброћинсївà, шокућансївà, ѹдбрайинсївà, домажинсївà итд.

Именице као задовољсїво, неиримашельсїво и сл. не мјењају акценат,
али у ген. мн. имају непостојано а, са редовним дужинама: задовољсївà,
неиримашельсївà и сл.

119. — Глаголске именице типа доношење имају редовно акценат,
презента или глаголског придијева трпног: доношёне, ѹношёне, Ѣрено-
шёне, Ѣрёвожёне, Ѣрдвојёне, Ѣрёвојёне итд., — али, у посљедње ври-
јеме, и: донишёне, Ѣринишёне итд., тј. са инфинитивним акцентом. Ваља
имати на уму да је овај други акценат иновација и тек починje да живи.

ИМЕНИЦЕ С. Р. С ПРОШИРЕНОМ ОСНОВОМ

120. — Тип: дрвче — дрвеџиа. Таква је и чајче.

Акценат се не мјења. Мјесто множине стоје збирне именице жен-
ског рода: дрвцад, чајчад.

121. — Тип: *блізне* — *блізнета*. Такве су и *двізе* и *йрдсе*. Акуз. и вок. су, наравно, једнаки номинативу, док осталы падежки једн. имају краткосилазни акценат: *двізе* — *двізета* — *двізету* — *двізетом*.

И мјесто множине ових именица стоје збирне именице ж. р., и то са генитивним акцентом: *блізнад*, *йрдсад*, *двізад*.

122. — Тип: *յайне* — *յайнета*. Ево и других: *дрво*, *рдмо*; *брёме*, *віжле*, *віме*, *Влішче*, *дебе*, *їубре*, *йме*, *յаре*, *клуйче*, *крме*, *күче*, *мдче*, *млдде*, *ййле*, *ййче*, *Туре*, *їебе*, *шльме*, *семе* и др.

Међу ове именице Даничић (72) је уврстио и именице *йуце* и *йсейто*. У Ускочима, пак, оне не припадају именицима с. р. с проширеном основом: *йсейто* — *йсёта* — *йсёту* итд.; *йуце* — *йуца* — *йуцу* и сл. (тип *мъесийо*, в. т. 130).

Све горе наведене и њима сродне именице задржавају свој номинативни акценат кроз цијелу једнанску парадигму: *յайне*: *յайнета* — *յайнейту* — *յайне* — *յайнета* — *յайнейту*.

За множину имамо два-три случаја. Прво, неке од њих, мјесто множинских облика, имају збирне форме: *յайњад*, *ййлад*, *мачад* итд. Друго — неке од њих могу имати и множинске и збирне облике: *їебе* — *їебад* и *їебёта*. Треће, неке имају само множинске облике: *віме* — *вімёна*.

О мн. *мачад*, *їебад* и сл. биће говора доцније. Што се тиче „правих“ множинских облика (значењски је и *їебад* и *їебёта* права множина), — акценат се премјешта за један слог ка крају ријечи, и то у виду ' : *вімёна*, *шлемёна*, *рамёна*, *бремёна*, *имёна*; *їебёта*, *дебёта* и сл.

Тај акценат остаје у свим множинским падежима: *вімёнима* (дат., инстр. и лок.) — *вімёна* (акуз. и вок.), сем у ген. мн., где ' прелази у ' : *вімёй*, *рамёй*, *имёй*, *бремёй*, *їебёй*, *дебёй* и сл.

Исте акценатске промјене запажају се у проширеним множинским облицима именица *небо*, *чудо*, *їй'ело*: *небеса* — *небеса*, — *небесима*; *чудеса* — *чудеса* — *чудесима*; *їјелёса* — *їјелёса* — *їјелёсима*, поред: *чуда*, *чудима* (од *чудо*); *нёба* — *нёба* — *нёбима* (од *небо*); *їй'ела* (и *їјела*) — *їй'ёла* (*їјела*) — *їй'елима* и *їјелима* (од *їй'ело*, *їјела*).

Слиједећи Вука, Даничић (72) је у овај тип уврстио и им. *йлème*. Ова се ријеч у Ускочима изговара овако: *йлème*, а у свему се осталом значењу као ове именице: *йлème*: *йлёмена* — *йлёмену* — *йлème* — *йлёменом* — *йлёмену*; *йлемёна* (ном., акуз., вок.) — *йлемёна* (ген.) — *йлемёнима* (дат., инстр. и лок.).

Тако и: *їёме* — *їёмёна*, *їёмену*, мн. *їёмёна*, ген. *їёмёна*, дат. *їёмёнима*.

Им. *бўре* (ВД) изговаре се у Ускочима, *бўре* и припада типу *йдиче*. (в. т. 125).

Им. *дрво*, која у једн. има акценат као и остале именице овог типа (*дрвёта* — *дрвёти* итд.), има у мн. ' у свим падежима: *дрва* (ном., акуз., вок.) — *дрвима* (дат., инстр. и лок.), сем ген.: *дрва* (Имамо дosta дрвā за

зиму). Све је тако ако та именита значи „мутво“ дрво. А ако значи „живо“, онда је мч.: дрећта — дрећта — дрећтима итд. (у рјеђој употреби: а зб. дреће, дрећа итд. у чешћој).

123. — Тип: звонце — звонића (поред: звонце — звонца). Припаднице:

брјече, брјенце (поред ген. брјенца), кумче, йирче, свињче, ћове и др.

И ове именице, уколико би се употребиле, имале би [^] у вок. једн.: кумче, свињче и сл.

Мјесто мноштве имају обично зб. им. са ' промијењеним у [^]: јарчад, свињчад, кумчад, брјечад.

124. — Тип јуне — јунећа. Овамо иду и: јде (поред: јде — јада — јаду итд.), кљусе, јуже (поред: јужа — јужу итд.).

У вок. једн. имамо обично: јуне, кљусе и сл. Множ.: 1. зб. јунад, кљусад; 2. ном. ужеса (поред јужа), ген. ужеса (поред јужа), дат. ужесима (поред јужима).

Именица дуће има у осталим падежима: ѡећета — ѡећету — дуће — дуће — ѡећетом — ѡећету; мјесто мноштине — зб. ѡеца.

Им. врићеме има ген. врјемена, дат. врјемену итд., мн. времена, ген. времена, дат. временима итд.

Даничић (71) убраја у овај тип и примјере као брјече и др., али они по ускочком изговору не припадају овом типу, јер се друкчије изговарају или у ном. једн. или у осталим падежима: брјечета, брјенића (поред брјенца), звонића (поред звонца), ѡаче, змиће, јсе — јсете, керче, кумћета, йирче — јарчета, свињче — свињићета, јане, ћове — ћовићета

125. — Тип јашче — јашћета, са: кдњче, монче, сирће, шеле, шићене и др.

Даничићу (72) се „све чини да би се у 5-ом пад. једн. и мч. променило“ на „“, па се, у вези са стихом „Ропче моје, змијо од Турака!“, пита је ли рдјче или рдјче. За Ускоке је сигурно: монче (монче мде), шићене (Бљежки тамо, шићене једно!), теле (Оди амо, теле мде).

Мјесто мноштине имамо обично збирне именице, са ' измијењеним у [^]: мончад, шелад, шићенад.

126. — Тип јасћорче — јасћорчета. Овом типу припадају цјијанче, кдјиле и сл., а не пристају ждребенце (ВД), пошто се та именница у Ускоцима изговара ждребенце. Даничић ставља овде и именицу невреме, што у Ускоцима гласи неврићеме (остали падежи: ген. невремена, дат. невремену; мн. невремена — Наступила невремена [= зла времена], ген. невремена, дат. невременима итд.).

Даничић даје ген. јасћорчета, али кдјилета, тј. у првом случају задржава се дужина, а у другом отпада. У Ускоцима имамо: ген. једн. јасћорчета, кдјилета, тако и цјијанчета (задрживање номинативске дужине) и јасћорчета, кдјилета, цјијанчета. Губљење ове дужине могло би се објаснити на разне начине. Прво, ове разне форме (ген. јасћор-

чайиа и йасморчайиа) могли су Ускочи, долазећи са разних страна, до- нијети овамо из својих постојбинаских крајева. Друго, мјесто множине употребљавају се од наведених именица збирне именице: *йасморчад*, *циганичад*. Ген. мн. од њих треба да гласи: *пасторчад*, *циганичад* и тако заиста и гласи, али и *йасморчад*, *циганичад*. Ово губљење једије од три дужтве могло се пренијести, аналозки, и у облике *йасморчад*, *йасморче*, те се добило и: *йасморчад*, *йасморче*, *йасморчайа*, *йасморчайу* итд. Тако и у другим случајевима (в. и т. 152. и 158).

127. — Тип чељаде — чељадеја.

Остали падежи гласе: дат. чељадеју, ак. чељаде, вок. чељаде, ин- стр. чељадејом, лок. чељадеју. Мн. — збирна именица чељад.

Међутим у именицима као *живинче*, *марвинче*, *јединче* и сл. не ми- јења є 'у': *јединчайа*, *јединчайу*, *јединчайом* итд.

Даничићеви (73) примјери на основу Вука *ждребенице* и сл. гласе у Ускоцима претежно:

ждребенице, јаренице, буренице, јолујче, ѡешенице, пастијрче, шиленице, шв- ленице, дујеменице и сл.

128. — Тип: јунуче — јунучета. Овом типу припадају: *Арайче, ја- вече, дводоче, мајаре, йасмрче, јрэзиме* и сл.

У једн. акц. се не мијења: *ја-вече* — *ја-вечета* — *ја-вечайу* — *ја-вече* — *ја-вече* — *ја-вечетом* — *ја-вечетайу*.

У множини се ове именице двојако понашају:

1. или улазе у круг збирних именица: *дводочад*, *йасмрчад*, *мајарад*;
2. или имају редовну множ: *јрэзимена* — *јрэзимена* — *јрэзименима* итд.;

Имен. *ја-вече* има мн. *ја-веда*, али не и ген. *ја-вёдёт*, већ *гвёдёт*.

Именице које Даничић (73) убраја у овај тип, као *дётешце, јаињешце* итд., у Ускоцима гласе: *ћешенице, дёриншице, јаињешце, јарешице, шелешице* — и зато припадају другим типовима.

129. — Тип: *сироче* — *сирочайа*. Овамо иду и: *буренице, јолујче, дуј- мењице, ѡешенице, жумадије, јаињешце, јарешице, пастијрче, шиленице, швленице, шелешице, шињешице* и др.

Акцеснат без промјене.

Даничић (74) вели: „Све ми се чини да би у 5-ом пад. промениле акц., и то дј би на првом слогу д' биле”, а 'с другог слога изгубиле: *сироче*“. То се не може рећи за ускочки говор.

130. — Тип: *ћебојче* — *ћебојчайа*, са: *накоњче, одбојче, дзинче, чобанче* и др.

Промјене акцента нема.

Мјесто множ. — збирне именице, опет без промјене акцента, са утврђеном дужтвом на наст. -ад: *накоњчад*, *одбојчад*, *дзинчад*, *чобанчад* и др.

131. — Именице с. р. од четири и више слогова са проширеном основом икјесу бројне. Ево их неколико: *неддоношче, сафошанче, Ерце- јече, калушенче* итд.

Ни овде је нема промјене акцента, ни у једн. ни у зб. мн.: *неддношчад* (поред *сарошчад*) итд.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ (И МУШКОГ) РОДА

1. А-ОСНОВЕ

132. — О појавама какве су *женама* : *штама* в. у т. 56.

133. — Свега су двије једносложне именице у ускочком говору: *штам* (штам бджак) и *снам*. Им. *штам* употребљава се у наведеном изразу, као и у изр. *штамаше* и *штам*, али не даље од номинативског облика. Им. *снам* добијена је испадањем гласа *х* и сливањем војала: *снаха* > *снаа* > *снам*. Остали падежи су двосложни и тросложни и уклапају се у тип *вдда*; *снаме*, *снами* и *снам*, *снаму*, *снамо*, *снамом*, *снами* и *снами*; мн. *снаме*, ген. *снама*, дат. *снамама* и *снамама*.

Двосложне именице женској (и мушкиј) рода

134. — Тип: *мажка* — *мажке*. У овај тип спадају још и ове именице: *влажна*, *іажка*, *ірівна*, *дјвка*, *жрішва*, *јажка*, *кіршина*, *клешва*, *лажа*, *леніа*, *йловка*, *йравда*, *йрішка*, *исбока*, *ріњка*, *саніна*, *сланка*, *шорба*, *хурка*, *цирка*, *чвака* и др.

Именице као *лажа*, тј. оне чија се основа завршава на један сугласник — не мијењају акценат ни у једн. ни у мн.: *лажа* — *лаже* — *лажи* — *лажу* — *лажо* — *лаже* — *лажа* — *лажама* итд.

Акценат не мијењају ни им. као *йрішка*, *цирка*, *клешва*, које у ген. мн. имају непостојано *а*; *цирка* — *циркве* — *циркви* — ген. мн. *циркава*, дат. *цирквама* итд. Тако и ген. мн. *йрішака*, *хурака* и сл.

За разлику од Вука, Даничића и уопште од књ. јез., именице као *мажка*, *кіршина* итд. имају у ген. мн. акценат једнак са акцентом других падежа, дакле: *влажна*, *ірівна*, *дјвака*, *жрішва*, *јажка*, *кіршина*, *клешва*, *исбака*, *сланка*, *шорбада*, *хурака*, *унача* итд., па се та ситуација огледа и у преношењу акцента на проклитику: *од мажака*, *ис кіршина*, *од йловака*, *изнад чвака*, *испод [= испод] дјвака* итд.

Раније је било, несумњиво, такво стање. Ту скоро сам забиљежио и *шорбада* и *шорбада*, поред *шорбада*, што је посљедица продирања књижевног акцента (радио, телевизија и други чинионци) или зато што акценат у овој ријечи (*шорба*) није, чини ми се, сасвим чврст и што се, вјероватно, може чути и *шорба*. Исп. *шорба*. — *шорба* — *шорба* и *шорба* код Ружичића (АСГП, 139).

Именице као *леніа*, *јажка* и сл. стоје у ген. мн. без непостојаног *а*, али и без промјене акцента: *леніа*, *іажка*, *јажка*, *циркака*, *ріњка*, *йравда* (уколико се које од њих изговарају у овом падежку), *саніна* и сл.

Неке могу бити и са непостојаним *a* и без њега, али не мијењају свој акценат: *шрнайтā* и *шрнайtā*, чेरдā и чेрдā, *свјајтā* и *свјйтā* итд.

Именице као *йраља*, које су у Вука под [^](*йралъ, ѿръла, шкдъла*), у Ускоцима глase *йрдъла*, *шкдъла*, *йрелъ* и сл.

135. — Тип: *кућа* — *куће*. Јво и других: *дѣа, бѣца, бѣчва, бѣа, бѣква, вѣира, вѣра, вѣдна, вѣна, ѹљва, ѹњда, дѣња, дѣйле, жѣба, жѣла, жѣца, ѵва, ѵсле, ѵра, кѣлья, кѣца, кѣнїа, кѣдва, кѣрва, кѣршка, лѣква, мѣера, мѣшка, ѵуа, наѣира, ѵњва, дѣа, дра, ѵаша* (die Weide), *йрдъла, ѹљесма, ѹрѣхъ, ѹрѣхъка, ѹрѣла, ѵишка, рѣна, рѣса, сѣдба, сѣла, слѣма, слѣна, смѣква, сѣба, срѣха, ѵдъца, ѵиква, ѵкдъла, ѹрѣња, ѹрѣшња, чѣира, чѣша, чѣма, ѵїна, швѣла, ѵљица, ѵшѣица и др.*

Све ове именице углавном задржавају свој номинативски акценат (^) у свим падежима, сем у ген. мн.: *кућа* — *куће* — *кући* — *кућо* — *кућом* — *кући*; *куће* — *кућама*.

Што се тиче ген. мн., вальа разликовати два случаја: 1. кад се основа завршава на један сугласник (*кућ-*) и 2. кад се основа завршавана два сугласника (*смокв-*).

Кад се основа завршава на један сугласник, онда је у ген. мн. редован дуги силазни акценат, са редовном дужином на наредном слогу: *ињидѣа, ѵљивѣа, жѣбѣа, кѣнївѣа, ѵњивѣа, кѣдѣа, ѵрѣнїа, дѣнѣла, ѵдѣла, ѵшѣнїа, мѣшѣла, вѣнѣла, слѣнїа, ѵкдѣла, ѹрѣнїа, ѵрѣла, ѵрѣлѣа, ѵрѣлѣа, ѵрѣлѣа* итд.

Кад се основа завршава на два сугласника, који се у ген. мн. разбијају непостојаним *a*, онда остаје основни акценат с тим што га слиједе двије дужине: *наѣарѣа, вѣтарѣа, ѵсѣлѣа, наѣавѣа, ѹљесамѣа, дѣнѣлѣа, ѵдѣлѣа, ѵшѣшамѣа, мѣшѣкѣа, кѣчѣкѣа, ѵшѣшакѣа, ѵшѣшакѣа, ѵшѣшакѣа, зѣкѣвѣа, лѣкѣвѣа, ѵрѣвѣа, кѣнѣлѣа, лѣсѣвѣа, ѹрѣхѣкѣа, мѣшѣкѣа* итд.

Вальа напоменути да овај ген. може бити и без непостојаног *a*: *сѣдба* и сл.

136. — Тип: *илава* — *илавѣ*. Овамо иду: *бѣнка, бѣда, бѣна, вѣла, вѣјска, вѣба, ѵрѣна, ѵрѣња, ѵїја, дѣуа, дѣуша, ѵѣва, ѵѣђа, зѣма, ѵла, ѵела, клѣуа, кѣла, ѵуа, маја, мања, маћа, мѣња, ѵеџа, ѵеџиа, ѵрѣшња, ѵрѣја, рѣка, свѣња, слѣна, смѣнїа, срѣдња, срѣна, сирѣнїа, сѣмља, ѵабља, ѵама, ѵеџиа, ѵрѣва, ѵуја, чама, ѵеџиа и др.*

У ову групу не спадају Даничићеве (4—5) именице *йбрба* и *мобба*, пошто се у Ускоцима изговарају *йбрба* и *мобба*.

Воќ. једн. има: ^: *вѣло, снѣо, дѣшио, кѣмо, ѵеџио, ѵїјо, ѵѣло, мѣњо, ѵико, лѣко, мајо, рѣко* итд.

Тзв. хипокористички воќ. обухвата и именице овог типа: *Дѣна, Дѣра, Зѣа, Злѣиа, Мѣра, Мѣка; зѣња, лѣла, рѣга, ѵила, ѵѣла* итд., које поред тог акцента (^), равног номинативном, имају и редовни воќ. акценат ове врсте именица (^): *Сѣко, Мѣро, Дѣро, рѣо* итд. Тако се каже: Ајде, моја Сѣка, Пледи ѿвб, мѣја Мѣра, итд. (исп. т. 65).

То исто забива се и у акуз. једн., тј. ^ > ^: *вѣјску* (на *вѣјску*), *сирѣнку* (на *сирѣнку*), *нѣза сирѣнку*), *їрѣну* (на *їрѣну*), *рѣку* (у *рѣку*), *дѣушу* (на *дѣушу*), *зѣму* (а *зѣму*), *бѣџу* (Оли ми прѣдати днѹ *бѣџу*?), *јѣгу* (на *јѣгу*), *шрѣву* (у *шрѣву*), *брѣду* (Имаш вѣликѹ *брѣду*) и др..

али их је диста у којим се акценат не мјења у овом падежу: *сјту, свјту* (Не дјрәј мјоу свјту), *слју, дјиу, прују, шују, мају, сјку, тју, куљу, мјуњу, свјну, срку, браку, мају, клују* (Седе на клују) *врбу, Стјану, Јелу* итд.

Дугоузлазни акценат прелази у дугосилазни и у дат. једн. у неким од ових именица: *ілави* (глава глави), *рүчи*, *вјеси*, *вјери* и др.,

— неке имају двојак акценат: *ілави* и *ілави*, *ірани* и *ірани*, *рүчи* и *рүчи* и још неке,

— али их је највише у којима се акценат не мјења: *дјиу, прузи, маји, Міки, Дари, сјики, ліки, мјуњи, свјини, куљи, вили*.

Има именица овог типа које у ном., акуз. и вок. мн. добивају ^ мјесто ': *віле* (на віле), *іране* (Савіле се іране). — Пали су на зле *іране*), *сірәне* (ніза сірәне), *ілаве*, *свіне*, *тіје*, *діше*, *рүке* (у рүке, на рүке), *сліє*, *шіє*, *іреде*, *зіме*, *бвіце*, *јеле*, *куле*, *мұне* (Пукле мұне небескé), *шіраве* и др.

— али у другима остаје акценат непромијењен у ном. и акуз. мн.: *білаке, врбе, дуіе, клуіе, іруїе* и др.

У ген. мн. одржава се основни акценат: *ілава, ірбда, дуіа, зіма, шітіа, пруіа, срна, сірәна, шірава* итд.

Неке са два сугласника на завршетку основе добивају испостојано *a*, па им се ' мјења у ^: *білака*, *вісака*. Им. *бвіца* има у овом падежу *овіціа* (Ймам, најко д'яес *овіціа*). — На планини їмам диста *овіціа*). Именице у којима се сугласничка група не разбија испостојаним *a* задрживају ' у овом падежу: *брзда*, *ірдња*, *шайна*, *смейна*, *сірёйна*, *сірдња*, *шабла* итд.

У дат., инстр. и лок. мн. ' се мјења у ': *влакама, ілавама, ірдама, рукама, сірнама, шіравама*, али и *влакама, ілавама, ірдама, шіравама, сірнама* (нема *рукама*). Мора се рећи да у овим падежима све више преовлађује основни акценат: *брздама, вілама, ірдњама, кумама, свінама, сірдњама, слуйама* итд.

Хипокористички имају само тај акценат: *мајама, сікама* и сл.

Им. *рұка* и *бвіца* имају у овом говору — д'я сумирено — ове акценатске форме:

рұка: *рұкә, рүчи и рүчи* — *рұку* — *рұко* — *рұкбм* — *рүчи*; *рұке* — *рұкү* — *рұкама* — *рұке* — *рұке* — *рұкама* — *рұкама*;

бвіца: *бвіцә* — *бвіци* — *бвіцу* — *бвіцо* — *бвіцбм* — *бвіци*; *бвіце*, — *овіціа* — *овіціама* — *бвіце* — *бвіце* — *овіціама*.

137. — Тип: *жєна* — *жєнє*. И овј је тип врло богат: *віјда, віда, ілда, ідра, ѡечса, жєль, земль, зміїа, здря, шіла, шіра, јідма, каса, коза, кідса, лоза, мідла, мєђа, нідіа, шаша (раша), ріха, ріса, сесіра, сміла, сда, чела и др.*

Диста је именица које Даничић убраја у овај тип а које у Ускопима иду по обрасцу *кућа* — *куће*: *даска, мешла, бұда, мұда, сұза, діа*.

У вок. једн. ове именице имају: *відо, ѡечо, жєльо, зміїо, міо, шашо, сесіро, сұзо, нідіо* итд.

И у дат. једн. неке од тих именница имају 'мјесто': *вдди, ѫдри, ѡену* жељни, земљни, мдли, кдси, ндзи, рђи, сди, ѹили итд., али *змија, сесијри, кдзи, чели* и сл.

Неке се у овом падежу могу двојако нагласити: *иљи* и *иљи*, *ндзи* и *ндзи*, *сди* и *сди* итд.

Краткосилазни акценат срећемо и у акуз. једн.: *ндгу* (иљ ноју), *вдгу* (у воду), *вјду* (зл вјјду), *земљу* (у земљу, крдзе земљу, крдземљу [< кроз земљу]), *збрлу* (у зору), *идру* (у ѹору), *ђену* (зл ѡену), *жељу*, *иљу*, *кдсу*, *ијру*, *мдилу*, *рдсу*, *смдлу*, али: *змију*, *иљбу*, *жену*, *кдзу*, *сесијру* и сл., док су неке и са два акцента: *лдзу* и *лдзу*, *мђбу* и *мђбу*, *сђу* и *сђу* итд.

Исту алтернацију имају и у ном., акуз. и вок. мн.: *вдде, ѫдре, земље, здре, жеље, иље, кдсе, мдле, мђе, ндје* (Помакни ндје. — Не може на ноје), *сђе, челе* и сл., али и: *змије, иљбе, кдзе, лдзе, сесијре* итд.

У ген. мн. именницама са основом на један сугласник ' акценат се претвара у дугоузлазни: *вдда, ѫлбба, ѫбра, женна, змија, збрба, квзба, лвзба, нвзба, сба, љаша* (Сёдам љаша биш и ћишиш) итд.

Ако се, пак, основа завршава на два или три сугласника, онда се обично појављује непостојано *a* и ' акценат на њему: *сесијарба, ијалба, ијарба*, а ако се сугласничка група не разбија непостојаним *a*, акценат остаје на истом мјесту, само прелази у ': *ббрба* (од ббрба), *майлба*, (од мдила) и сл.

Поред ген. мн. *нвзба* постоји и стариински, двојински генитив *ндју*, који је обичнији од оног првог, као што је и *рукуб* обичније од *рукба*.

Тросложне именице женској (и мушкиј) рода

138. Тип: *кдлица* — *кдлице*. Има подоста именница које припадају овом типу: *забава, забава, задуда, задруга, замука, замара, заспава, заштитна, задеда, најава, највлача, најжице, љерница, љренијека, линија, љрешијава, расправа, сламница, сламчица, црквица* и др.

Акценат без промјене.

139. — Тип: *јдбука* — *јдбуке*. Ево и других: *иддина, ждока, здвали, здлада, здшеја, јдјода, кдкошка, кдрице, ледина, љесица, љдњока, љдвлака, љдриешка, љдвала, љдина, љднуда, љдрукा, љрејрада, љрејвара, љрелада, љрешиљица, сїдрина [= старац], судбина, сурушка и др.*

Ни овдје нема промјене акцената, само што именице са два сугласника на завршетку основе добивају непостојано *a* у ген. мн.: *кдкошака, љдриешака* и сл.

Им. сурушка се не употребљава у множ.

140. — Тип: *идсийбрка* — *идсийбрке*. Овом типу припадају: *шадијбрка, руменка, мдийбрка, брђанка, љијанка* и др.

Ни овдје нема промјене акцента, само се у ген. мн. појављује непостојано *a*: *шадбрака*, *йадбрака* (и *йадборака*), *мадбрака*, *цијанака* итд.

Дешава се да се од три дужине у ген. мн., које се добро држе, прва скрати: *шадбрака* поред *шадбрака* итд. Оваквих појава има и у другим категоријама (исп. ген. мн. *йадбрчади* и *йадборчади*).

141. — Тип: *вјарница* — *вјарниџе*. Ево и других: *садница*, *йарница*, *надредба*, *йрјорда*, *масница*, *сјерница*, *сјудница*, *мучница* и сл.

И овдје је случај као у претходној тачки — све остаје како јесте, само у ген. мн. имамо: *надредбада*.

142. — Тип: *одија* — *одије*. Њему припадају и: *сјајиња*, *кадија*, *серидда*, *шешија*, *јадја*, *кметија* и др.

Ове именице имају у вок. једн. и мн. "мјесто" (kad га имају, разумије се): *сјајињво*, *шешијво*, *јадјево* и сл.

Интересантно је примијетити да се у властитим именицама ж. р. овог типа не врши ова измјена акцента у вок.: О *Милева*, моја десна руко! не: о *Мјлјево!*).

143. — Тип: *лијавада* — *лијаваде*. Оваквих именица има доста: *ձънина*, *ձայшна*, *վնյушка*, *влєридба*, *іалуља*, *ілавица*, *ідрица*, *ірадбуље*, *ձծина*, *жәннидба*, *зечица*, *յұница*, *қашика*, *կծիլա*, *կծուլա*, *կիրива*, *կծումբա*, *կծուլա*, *լիսица*, *լույայա*, *մալтина*, *մալծица*, *մօլիյа*, *լլասիմբա*, *լլաչա*, *լլօմբա*, *լլուցа*, *լրէчаја*, *լրծումբա*, *րիսуլա*, *սվյուլա*, *սնիја*, *սիծица*, *սիրծица*, *հետյուլա*, *յուրծба*, *չարайа*, *шարуља* и др.

Акценат се у ген. мн. претвара у ": *լլօմբա*, *սնիյա*, *չարайа*, *կծումբա*, *կիրիվա*, *իալույա*, *կծուլա*, *լիսица*, *լլույա*, *վերյա* и сл.

То је редовна и врло чврста појава, али само у именица с основом на један сугласник. Ако се пак та основа завршава на два сугласника, умеће се непостојано *a* и задржава се основни акценат: *մօլիյավա*, *վլերիդբա*, *կծումբա*, *վնյушակա*, *լլօմբա*, *ժէնнидբա* и сл.

Само у случају кад се сугласничка група не разбија непостојаним *a*, задржава се редовни акценат овог падежка (""): Доста ми 'е вёj и կծումբա и լլօմբա!

144. — Тип: *լեյդիа* — *լեյդիէ*. Велики је број именица које припадају овом типу: *ажձձա*, *բուճլա*, *յօսմձձա*, *իրածինա* (Гаја Матијашевића), *իրեմիա* (кад не гласи *իրիա*), *բրձնա*, *բրդինա*, *ձալնիна*, *ձեբլնիна*, *ձևծինա*, *ձերձնա*, *ձւբնիна*, *ձյշնիна*, *յեջրինա*, *կրածինա*, *կրինիна*, *լակծինա*, *լեջնիна*, (*поред լեճնիна*), *մայնինа*, *մեճնիна*, *մալնիна*, *կայնինա*, *օշիրինա*, *յլանինа*, *յրինա*, *բայնինа*, *րուճինա*, *սիրճինա*, *սլանինа*, *շեյճինա*, *տոյլինա*, *տոյլոճինա*, *չերտինա*, *չիշինա*, *շոյլինա* и др.

Има у Даничића (10—11) именице овог типа које у Ускоцима припадају типу *յабука*: *րօճինա*, *սիմոնա*, *յազինա*.

Именице овог типа имају, пре свега, " у вок. једн. и мн. (уколико се употребљавају): *լեյօմօ* (Шћери мђа, *լեյօմօ* мђа), *բուճալո*, *սրմօմօ* (*Сրմօմօ* мђа!), *րուօօ*, *ձյօծօ*, *իծօօ*, *իրօօ*, *ձերօօ* (*Ձերօօ* љуцкј!), *կրածօմօ* итд.

Акуз. једн. именицâ овог типа доста је неухватљив усљед врло честог колебања акцента.

Пре свега, сигурно је да се у неким од њих акценат не мијења: будалу (Подшти будалу да ти нешто дпослî па сे�ди и кукай), іредай (Нè дирјай дину іредай), іосайду (Нè моремо вишћ да идсаймо іосайду на врату), милину (Осéнала сам наку милину), шойлину (Мде старе кости воле, брате, шойлину), сланину (Ја волим кувану сланину), крибину итд.

Затим, исто тако су сигурни ови акузативи: илдину, висину, далину, дубину, лёйону, срамоину, ширину, рдину, деблину, чистину, дужину итд.

То потврђују и ови примјери преношења акцента: ј иланину, на иланину, нис иланину, јс иланину, крс иланину (према: у иланини, на иланини), ј висину, ј даљину, на даљину, на срамоину, ј ширину, нокай ј ледину (може бити тако и од ном. ледина), на равнину, на чистину, ј дужину (исп. по дужини, на равнини, на даљини итд.) итд.

Међутим, те и сличне именице не мијењају увијек свој ' у " у ак. једн., већ оне у том падежу могу бити и са својим номинативним акцентом дакле: брзину (на брзину) и брзину (на брзину), чистину (на чистину) и чистину (на чистину), дубину (ј дубину) и дубину (у дубину), ширину (ј ширину) и ширину (у ширину), лёйону (на лёйону) и сл.

Слично је и са ном., акуз. и вок. множине: лёйоне и лейдии, врјућине и врућине, далине и дильине, дубине и дубине (ј дубине и у дубине), йрошине и йрвићине, илдине и иланине, рдине и ривнине (Да спуштимо бвце ј равнине. — Шћераше стађа у равнине) итд.

Ген. мн. гласи: висинा, даљина, брзина, будала, иланина, лейбна, јробба, рујба.

Овдје се вальа позабавити именицама као ријека, сиреља, синена, мијена, цијена, звијезда и сл., које формално припадају овом типу, а које одговарају екавским облицима река, сирела итд., па би по томе припадале типу илава. Ипак ћemo погледати шта бива с њиховим акцентима, због њихове специфичности у односу на два показана типа.

Пре свега, оне у вок. једн. и мн. имају " на првом слогу мјесто ' на другом: сирељо — сиреље (Штà ћу с вама, сиреље мде! — каже мајка дјечи којој не може да да „цевапа“), синено, синено, али није искључен ни основни акценат: звијезде, ријеке. Ове се именице ријетко употребљавају у вок., усљед чега се не може увијек са сигурношћу рећи да ли оне мијењају или не мијењају акценат у овим падежима.

У ген. мн. акценат се не мијења и остаје на истом мјесту: ријека, звијезда, мајена, цијена, синено, сиреља, што би се поклонило прије са ген. мн. ек. река, звезда итд. него са врућина, крибина, а можда је ситуација и идентична.

Ево како изгледа цијела парадигма једне од тих именица: ријека — ријеке — ријеки — ријеку — ријеко — ријеком — ријеки; ријеке — ријека — ријекама — ријеке — ријеке и ријеке — ријекама — ријекама.

145. — Тип: ђевђика — ђевђикē. Ево и осталих: зељбка, јадбјка, јербка, плавбка, шећурка, црнбка, членика, шарбка и др.

У вок. једн. и мн. од ђевђика имамо: ђевђко и ђевђикē. У осталима је, уколико би се употребије биле у вок., обичнији основни акценат: Шта ћеш сад, јадбјко мјоја!

У ген. мн., кад се основа завршава на један сугласник, нема ни: каквих промјена, сем што и посљедњи слог има дужину, што је редовно-шарбкā, црнбкā, јербкā, зељбкā итд.

Кад се основа завршава на два сугласника, уместе се непостојањо *a*, али се акценат не мијења: ђевђјакā, јадбјјакā, членијакā и сл.

И овдје треба запазити да се једна (прва) од три дужине понекад скраћује: у ђевђјакā редовно, у јадбјка, членика и једно и друго: јадбјјакā и јадбјакā, членијакā и членијакā.

Именаце ж. и м. рода од чешчири и више слојова

146. — Ево неколико именица ове врсте: бејослица, борбвица, Видосава, воденица, водоводница, Вукосава, ђамилица, држалица, друјојанка, ђевђчица, ђевђчура, ђечурли'a, животињица, жутидовљка, заручница, јарђица, јејрицица, кабаница и кабаница, кайїданица, кашијијаница, кашији-гуља, крчмарница, күйлевина, ладеница, леденица, Љубосава, мјесторица, масионица, нашиљедниковица, неројкиња, невалалица, Ђорујаница, ђрвојанка, ђрелелица, раноранлилица, смијешница, Стјанисава, шанкосиса, Црндијбрка, чавчаница и др.

Промјене акцента углавном нема: кабаница — кабаниџе — кабаници — кабаницу — кабаниџе и кабаниџо — кабаниџом — кабаници; кабаниџе — кабаниџа — кабаниџама — кабаниџе — кабаниџе — кабаниџама — кабаниџама.

Оне које имају кратки узлазни акценат на претпосљедњем слогу мијењају га у дуги узлазни у ген. мн.: барујдана — барујанā.

Оне које имају два или више сугласника на завршетку основе — обично добивају непостојањо *a* у ген. мн.: жутидовљакā, Црндијбракā, Јрвјанакā, друјјанакā и сл.

И овдје има појава на какве смо и горе наилазили: жутидовљакā и жутидовљакā и сл.

Ипак су обичнији облици са све три дужине.

147. — Ваља овдје рећи да се неке именице ж. р. *a*-основа страног поријекла друкчије изговарају него у књижевном језику: Америка, рђублика, ђимнастичка, дискуси'a, сејменици'a, конфедерениција, крканици'a, јрјенци'a, комиси'a, лејкеми'a, деклеменци'a, гесницулаци'a итд.

Као што се види, готово све те ријечи дошли су нам из романских језика, у којима је акценат блијке крају. У ускочком је говору акценат у тим ријечима блијке почетку за један слог. Добива се утисак као да се наша стара акцентуација претаче у нову.

Треба напоменути да се и овдје, као и у случају *социјализам* — *социјализам*, — усљед све живље говорне комуникације (радио, телевизија, склопови, предавања итд.) — ствари све више прилагођавају савременим токовима, па поред *конфедерација* имамо д'нас *конфедерација* и *конференција*, порд *федерација* данас се може чути и *федерација*, *крканаџија* поред ранијег и садашњег *крканаџија* итд.

2. ИМЕНИЦЕ Ж. Р. - КОНСОНАНТСКЕ ОСНОВЕ

Једносложне именице

148. — Тип: *сивар* — *сивари*. Ево и других: *влас*, *влад*, *жет*, *кай*, *мас*, *слас*, *ћуд*, *чад*, *час*, *чес* и др.

У лок. једн. ове именице обично имају ' место ^: *ћуди*, *власни*, *масни*, *сивари*, *часни*, *сласни* и сл.

Али не увијек. Тако, док је сасвим обично: Плни^о би га у *кайи* воде, никад се не би рекло у *влади*, већ у *влади*.

И у ген. мн. појављује се ': *ћуди*, *сивари*, *Дужи* (од пл. топ. *Дужи*), *власни*, *кайи*, *сласни*, *масни* итд.

Решетар (SB, 105) вели да ће бити у *кайи* воде (тј. дугоузлазни акценат кад уз именишту *кай* не стоји атрибут), а у једнобј *кайи* воде (тј. дугосилазни акценат кад им. *кай* има атрибут испред себе). Ј. Вуковић (АГПД, 243) вели да му се чини да је тако и у Пиви и Дробњаку, а тако је и у Ускоцима, тј. може бити промјене акцента, а и не мора.

Дугоузлазни акценат се појављује и у дат., инстр. и лок. мн.: *кайима*, *власнима*, *сиварима*, *ћудима*, *сласнима* и сл.

Вуковић (АГПД, 243) има *Дужи* — *Дужи* — *Дужима* — на *Дужима*, а у Ускоцима, који се налазе д'задесетак километара ваздушне линије источно од Дужи, наје тако, већ: *Дужи* — *Дужи* (Он је з *Дужи*) — *Дужима* (на *Дужима*).

Ако се ставе према екавским ликовима, онда се ријечи *ри'еч*, *ци'ев*, *сви'ес* и сл. могу и овдје разгледати. Оне се одликују готово свим особинама којима се одликују и друге именице овог типа. Тако имамо: *ри'еч* — *ри'ечи* (ген., дат., вок., инстр. (порд *ри'ечу*) и лок. једн.) — *ри'ечи* (ном., ак. и вок. мн.) — *ри'ечи* (ген. мн.) — *ри'ечима* (дат., инстр. и лок. мн.), а све то потпуно одговара екавским формама: *реч* — *речи* — *речи* — *речима* итд. Тако је и *ци'ев* (ген. мн.), *ци'евима* (дат., инстр. и лок. мн.), *сви'ери* (пл. т.) — *сви'ер* — *сви'ерима*. Ваља рећи још и то да се овдје, поред ^, појављује и ' односно ' у лок. једн.: у *ријечи* (исп. у *речи*), у *ци'еви* (исп. у *ци'еви*), у *сви'есни*, исп. у *свесни* (Ни'е ми тô у *сви'есни*).

И овдје има именица у Данчићића (79) које су у Ускоцима м. р. (буј, слјуз) или се другчије изговарају.

149. — Тип: *нđћ* — *нđћи*, са: *зђб*, *кđс*, *лđж*, *мđћ*, *ծчи*, *шđћ*, *йлđћи*, *йрс*, *рđж*, *саđс*, *сđ*, *ћđр*, *уши*, *шћер* и др.

У ових именица основни (^) акценат прелази у " или ' готово у свим падежима и једн. и мн.: *нđћ* — *нđћи* — *нđћ* — *нđћи* — *нđћи* и *нđћу* — *нđћи* — *нđћи* — *нđћи* — *нđћима* — *нđћи* — *нđћи* — *нđћима*.

Као што се види, у лок. једн., ген. мн., као и у дат., инстр. и лок. мн. јавља се ':

лок. једн.: *кđсћи*, *лđжи*, *кђви* (У *кђви* му е да пољаже немоћним), *нđћи* (Тô се десило у *нđћи* Јизмеђу четвртка и петка) итд.;

ген. мн.: *кđсћи* (Нема од њега ништа до *кđсћи*), *ծчи*, *йрс*, *йлđћи*, *уши*, *шћер* итд.;

дат., инстр. и лок. мн.: *кđсћима*, *ушима*, *ծчима*, *йрсими*, *йлđћима* (Чвек на својим *йлđћима* носи сву дву велику планину) итд.,

— а у осталим падежима имамо " (Дај ми, ћево, бчи твде. — Тô му се дешава из *ноћи* у *нđћ*. — Ка ће се овдје лјуди једном смрити, дosta е било пролијевања *кђви*. — Остали смо бесоли [=без соли]).

За разлику од Даничића (79), који има у инстр. зђблју итд., а само *нđћу*, у Ускоцима је и овдје заступљен ': *кđићу*, *кђву*, *сđлу*, *зђби* и *зђблју*.

Именница *кћи* овдје гласи *шћер* (ређе *ћđр*), а онда јој тако теку и остали облици: *шћери* (ген.. дат., вок., инстр. и лок. једн.), *шћер* (акуз. једн.); *шћери* (ном., акуз. вок. мн.), *шћер* (ген. мн.), *шћерима* (дат., инстр. и лок. мн.).

150. — Тип: *срđи* — *срђи*. Даничић (80) има овдје још: *мđд*, *йесћи* и *сїрђж*. Ј. Вуковић (АГПД, 244) не наводи ниједну другу сем *срђи* за Пиву и Дробњак, а ни ја нијесам забиљскио ниједну другу за Ускоке. Даничић вели да акценат остаје без промјене. Међутим, у Ускоцима се каже: *на срђии*, *у срђии*, тј. акценат се мијења.

Та се појава запажа у Ускоцима и у ген. мн. (*срђий*) и у дат., инстр., и лок. мн. (*срђиши*).

Двосложне именаце жс. р. конс. осн.

151. — Тип: *срđзб* (< *срђзао*) — *срđзли*. Овдје спадају још и: *мисб*, *рđван*, *смисб*.

Промјене акцента има у лок. једн.: *мисли* поред *мисли*, *срđзли* (на *срđзли*) поред *срđзли*, *рđвни* поред *рđвни*; затим у ген. мн.: *мисли*, *рđвни*; и у дат., инстр. и лок. мн.: *мислима*, *рđвнима*.

152. — Тип: *двëш* — *двëши*. Ево и других: *бјрđад*, *вјлđеш*, *вјчад*, *јđлеш*, *јхрđебад*, *зелен*, *јдіњад*, *јунад*, *кбрис*, *кđсїреш*, *кјмад*, *кјмёль*, *кјчад*, *мачад*, *мјнчад*, *незнан*, *нјјач*, *некрс*, *несвијес* (уп. ек. *нєсвєсї*), *нечис*, *облас*, *ձїм*, *йламеш*, *йллад*, *йлпраш*, *йашчад*, *ййитом*, *йдіан*, *йосиш*, *йрдас*, *йрдсїриж*, *сїрмэн*, *сїјуден*, *сүвад*, *шллад*, *џреён*, *челад*, *челўс*, *чешори*, *шшенад* и др.

Као што се види, ове се именице одликују тиме што "задржавају готово у свим падежима једн. и мн. као и дужину у цијелој парадигми: *ідлéй* — *ідлéши* (ген.) — *ідлéшима* итд.

У лок. једн. појављује се (додуше ријетко): *іолéши* (на *іолéши* поред на *іолéши*), *йамéши* (Ни^е ми на *йамéши*) поред *йамéши*, *врлéши* поред *врлéши* итд.

Помјерање акцента на крају ријечи запажа се и у ген. мн.: *іолéши* поред *ідлéши*, *врлéши* поред *врлéши*, *йоіáни* (Не мòгу да жíзим од дñиг *йоіáни*) и *йдіáни* (*Пдіáни* се ваља клонити).

Овдје нема форми *шеладма*, *челадма* итд., па ни акцената *челáдма*, *шелáдма*, *мончáдма* итд.

Збирне именице као *јдіњáд* итд. мијењају се овдје у множини, али се при том не мијења акценат: *јдіњáд* : *јдіњáдй*, *јдіњáдима*, *јдіњáд*, *јдіњáдий*, *јдіњáдима*, *јдіњáдима*.

То је редовна и врло чврста појава: Јеси ли мèтнùла сї¹ена *шелáдима*. — Понèси сô *јдіњáдима*. — Успи *йдичáдима* да лðчû. — Нè дâј *кфмáдима* у кùнчи¹ер. — *Мончáдима* се љдë на вåшири. — Не знáмо штà ћемо с дви¹ем *јùнчáдима*. — Имáмо нáко пёшесторо *јùнчáд*. — Мáни се тî дñë *йдичáд*.

Само се по ген. мн. односно једн. може понекад видјети да су се ове именице некад мијењале и у једнини. Тако се, поред *йдичáд*, *мончáд* и сл., каже, понекад, и *йдичáди* и сл. (Мáни се тî дñë *йдичáди*). Мени се чини да би се ова разлика чинила увијек кад би се у свијести имала, рецимо, пашчад као целина, као збир (онда је посљедњи слог без дужине, једнинска парадигма) и пашчад појединачно, као множина (онда је редован множински облик, тј. посљедњи је слог дуг).

Има именица које Даничић (80-81) увршћује у овај тип а које у ускочком говору не иду овамо. Ген. једн од *јèсëни* је *јèсëни*, па она припада типу *кðкøши* — *кðкоши*. Именице *назеб*, *шèрж* и *йдклич* нису женског, већ мушког рода, а именица *йрèрши* може бити и м. и ж. рода. Вук-Даничићева зб. им. *кùнчáд* гласи у Ускочима *кùнчáд* (*кùмчáд*), ген. мн. *кùнчáд* (односно ген. једн. *кùнчáди*), дат., инстр. и лок. *кùнчáдима*. Им. *мулáй* је м. р.

Ако се узме у обзир однос *кùнчáд* — *кùнчáди* (тј. само ном. и ген. једн.), онда Даничић нема типа у који би се смјестиле те форме.

153. — Тип: *кðкøши* — *кðкоши*. Њему припадају још и ове именице: *блéс*, *вèчé(r)*, *жàлòс*, *крéйс* *лùдòс* (поред *лùдòс*), *льцкòс*, *мàйер*, *жàлòс*, *млàдòс*, *мùдрòс* (поред *мùдрòс*), *йàкòс*, *йàлòс*, *рàдòс*, *свљéйлòс*, *сйàрòс* и др. У лок. једн. имамо: у *жàлòстши* и у *жàлòстши*, у *раздòстии* и у *рàд дос тши* у *сйàрдòстии* и у *сйàрос тши* итд.

Помјерања акцента има и у ген. мн.: *кокðши* (Нè моремо от *кокðши* да простиromo жàто), *болéстий* (Нè моремо да се опрavимо од нáк¹ег *болéстий*) поред *блéсий*, *јесéни* (Прожијавели смо бје доста ли¹епи¹ јесéни) поред *јесéни* итд.

Даничић ништа не каже за дат., инстр. и лок. множ. ових именица. У РСАНУ се даје ген. мн. *кокðши*, али не и дат., инстр. и лок. У Уско-

цима је и у тим падежима: *кокшина* и *кокошнина*, *јесенима* и *јесеннина*, *болеснима* и *болеснини* итд. У Прав налазимо: *болеси* — лок. болести и болести, ген. мн. болесни и болесни, дат. болеснима и болеснина. Слично је под *жалоби* (лок. једн. *жалоби* и *жалоби*; ген. мн. *жалоби* и *жалоби*, дат. *жалоби* и *жалоби*).

Именница *майер*, која има у овом типу само ном. и акуз., препала је у им. ницу ж. р. *а-основа*. Она поред *майер*, гласи у ном. не само *майи* већ и матера (овим се обликом сасвим уклонила у им. ж. р. *а-основа*).

154. — Тип: *крабрбс* — *краброси*, са: *сирббс*, *слаббс*, *блаббс*, *ври-^шданбс*, *луббс*, *драббс*, *сајнбс*, *шайнбс*, *крајнбс*, *крутибс*, *мудробс* *свештбс* и др.

Акценат се не мијења; једино се губи дужина ном. и акуз. једн. у свим осталим падежима.

Именице *вернос* и сл. које Данитчић (СА, 80) тако акцентује, у Ускоцима се изговарају *дужнос*, *влрнбс*, *шпнос* и *шпнбс*.

155. — Тип: *нарав* — *нарави*. Њему припадају и ове именице: *љубав*, *најас*, *наруч*, *йричес*, *сурекс* и др.

Именице *стареж*, *наред*, *шрүлејж*, *ситненж*, *йележ* и сл. обично су мушких рода. Кад искака од њих пређе у ж. р., онда и улази у овај тип. (Код ће изранити толикоу *ситнек!*).

Промјене акцента нема: *нарав* — *нарави* (ген. једн.) — *нарави* (мн.), *нарави* — *наравима*.

156. — Тип: *самрш* — *самрши*. Других забиљежкио нијесам. Нема промјене акцента.

Тросложне им. ж. р. конс. основа

157. — Тип: *йдникб* — *йдникли*. Такве су и: *йзникб*, *йдмисб*, *замисб*, *йдромрзб* и сл.

Као што се види, све су то именице које су раније имале глас *и* на kraju (помисал > помисао > *йдмисб* итд.).

Промјене акцента нема, сем што, поред основног, ове именице могу имати и помјерени ('') акценат у лок. једн. и ген., дат., инстр. и лок. мн.: *замисли* поред *замисли*; *замисли* поред *замисли* (*Ймб* е *ла-^шпи-^шег замисли*), *замислима* и *замислима*.

158. — Тип: *кдиллаб* — *кдиллайд*. Такве су и: *Блдюви'ес* (исп. ек. *блдювёсши*), *їдроїад*, *зайловијес* (исп. ек. *зайловёсши*), *йсийовијес*, *руковед*; *кіллабчад* (и *кілавчад*), *ләцманчад* (и *ләцманчад*), *йасибрчад* (и *йасишорчад*), *сирочад*, *слинавчад* (и *слинавчад*), *циїанчад* (и *циїанчад*), *црволчад* (и *црволчад*) и др.

И овде се акценат понаша слично акценту у претходном типу: у лок. једн.: *руковеди* поред *руковеди*; у ген., дат., инстр. и лок. мн.: *руковеди* поред *руковеди* и *руковедима* поред *руковедима*. Тако и *зайлови'есши* поред *зайлови'есши* (лок. једн.), *зайлови'есши* и *зайлови'есши*, али само

кдиладима, љасибрчадима и љасиборчадими итд. Форме као килавчадима, слінавчадима итд. добијене су редукцијом прве дужине (кілівчадима), па се то послије пренијело аналошки и у ном. јед. т.

159. — Тип: *сіїурнбс* — *сіїурносии*. Пристадију му и: *заквалнбс*, *једнакбс*, *моїућнбс*, *неаинбс*, *немарнбс*, *окрүілбс*, *йодмұклбс*, *йокбрнбс*, *йонизнбс*, *йрийравнбс*, *уйбрнбс* итд.

Нема промјене акцента, а дјектна се задржава у ном. и акуз. једн., а у осталим падежима је нема (Нема *сіїурносии*).

160. — Кад је именјца *блайдей* жен. род, онда она чини свој тип: *блайдей* — *блайдейи* итд., и нема акценатских промјена, а кад је муш. рода, онда припада типу *анітрениель*.

161. — Тип: *ұнучад* — *ұнучадай*. Њему припадају и ове именице (углавном збирне на *-ад*): *әрайчад*, *Арайчад*, *іұрбечад*, *чывучад* итд. Промјене акцента нема. Што се тиче ген. мн. односно ген. једн. в. т. 152 (*ұнучадай* : *ұнучади*).

162. — Тип: *младунчад* — *младунчадай*. Ево и других: *жівейчад*, *мәрсінчад*, *чобанчад* и сл. Кад именице као чобанчад гласе чобанчад, онда припадају типу *ұнучад*.

163. — Тип: *чесийшбс* — *чесийшиносии*. Ту су и ове: *злодуднбс*, *језивбс*, *несиңбс*, *стірдашиббс*, *стірдашибывбс* и сл.

Промјене акцента нема, само се дјектна у ном. и акуз. губи у осталим падежима (Њин се дәм, ұви'ек өд пікіозо *чесийшиошкы*).

Неке Данитчиеве именице овог типа овдје имају друкучији акцента: *љубазнбс*, *йоббжнбс*, *йонизнбс*.

Имен. ж. р. конс. основа од четьир и више слојова

164. — Ево неколико примјера: *аридучад*, *Аридаучад*, *кастийанничад*, *нейовольнбс*, *йрдинишачнбс*, *разборийшбс*, *райоббрнбс* итд.

Акценат углавном остаје қикав јесте у основном облику: *райоббрнбс* — *райоббрносии*; *кастийанничад* — *кастийанничадай* — *кастийанничадима*; *нейовольнбс* — *нейовольносии* итд.

ЗАМЈЕНИЦЕ

ЛИЧНЕ И ИМЕНИЧКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

165. — Личне замјенице гласе:

јâ : мèне — мèне — мнобм и млобм (мнобме) — мèне;
тîй : тèбе — тèбе — тîй — тîббом — тèбе;
бн, дно : њèа — њему — њèа — њим, њиме — њему;
дна : њê — њôj (њôjзи) — њû — њом, њоме — њôj;
мî : нâс — нâма — нâс — нâма — нâма;
вî : вâс — вâма — вâс — вî — вî — вâма — вâма;
дни, дна, дне : њîи — њима — њîи — њима — њима;
се : сèбе — сèбе — сèбе — сđбом — сèбе.

Ваља подвући да у овом говору облици као мèне, тèбе, сèбе, њему, њèа и сл. имају само тај, вуковски акценат. Уп. и: за мèне, до њèа, у тèбе, у њему и сл.

О појавама: 1. јоред мèне и јоред мене; 2. јуфрî мене и уфрî мене; 3. нèјâ, нèтîй; 4. нâ ме, нâ се, ј ше; 5. јддâ ме, јред њîи, јред њи; тî и тî, им и им, јој и јој в. т. 32, 33, 34, 7/з.

166. —

кđ (кđ): кđга — кđме — кđга — кîм, кîме — кđме;
штâ (штâ), штđ (штđ): чèга — чèму — штâ (штâ), штđ (штđ) — чîм, чîме — чèму?

Дугосилазни акценат се јавља кад те замјенице стоје саме или имају наглашено мјесто у реченици, али доста често и кад нема те наглашености:

А. Неко трёбâ да јде ў планину. Б. Кđ? — Јма ли кđ тђ знâ? — А. Трёбâ ли нèшто да му дам? Б. Штâ? — Јмб сам штâ јести да сам ѡмб десет трбӯа. — Је ли било штđ сё'ена у дну лјиваду? — Ако штđ бидё, рेकи ћу ви. Дај ми двагу штâ да заложим. — Оћеш обис штđ? — Бик да штđ глđам. — Дако очаплй штđ од њèга. — Кđ од своги'е бљежји, нёће јг јмати. — Оће ли јдшиш [= јо што]? — Лупа ће гђ штđ стјгне. — Је ли ббг дô штđ жјита?

И у значењу упитног прилога замјеница *ишћо* замјеница *ишћа* (*ишћо*) може да стоји под оба силазна акцента:

Шиш си разжђапићо, па не јуми'еш дз саставиц?! — *Шиш* се нè же-
ниш? — *Шиш* си ми се најтурићо кô кйла на дрво?! — *Шиш* ми-
стрављаш сићери на очи?! — А. Још ни'есмо ручали. Б. *Шиш*.

У додиру са енклитикома *ћу*, *ћеш* итд. замјеница *ишћа* (*ишћо*) може да прими на себе краткоузлазни акценат као да је ријеч о преносењу акцента:

Шиш ће ти кантар? — *Шиш* ће јој онă прйтка? — *Шиш* ће ти каба-
ница на овако ли'епу дану? А. Чоеку пад ђују млðге нèвое на глåву!

Б. *Шиш* ћеш. — *Шиш* ћу грðнâ кûкавица без ће ѹкога?!

Та замјеница може, разумије се, бити и ненаглашена:

Онô е Марића *ишћо* врће јагњад. — Јљуди *ишћо* ће дôхи да прðсë-
ћевојку ўглëдни су у свом плëмену. — Онô што е бýло пðокojnoga.
Ћића. — Свë *ишћо* јдë дôхи ће.

Једна те иста ствар може бити и наглашена и ненаглашена:

Ишћо вјдайш у сви'ету, нâдај се у ви'еску

и

Шиш вјдайш у сви'ету, нâдај се у ви'еску.

167. — Композите замјеница *ко* и *ишћа* (*ишћо*) јесу:

а) нèко, нèшто;

б) нîко, нîшића;

в) свâk, свâшића, свâшићо; ћеко, ћешишо; поћеко, поћешишо; ћко, ћишића;
мâ кô, мâ шиш; кðioj, шишðioj, ко ѫđj, шиш ѫđj (кð ѫđj, шиш ѫđj).

Неке од тих замјеница задржавају свој основни акценат:

нèко — нèкога; нèшто — нèчега; свâk — свâкога; свâшића — свâ-
чега;

— у некима, опет, долази до промјена:

мâ кô — мâ кðга; мâ шиш — мâ чëга; итд.

168. — У додиру с обликом оно замјенице *ко* и *ишћа* (*ишћо*), усьед контракције, добивају дуги узл. акценат: *Конб* [= кô онô] бî на глåвици?
— *Шишанб* [= шиш ѫđj] говораше Мираш? — *Шишонб* [= шиш ѫđj].
рèкли старји; итд.

ПРИДЛЕВСКЕ ЗАМЈЕНИЦЕ

169. — Присвојне замјенице:

мđj, мđja, мđe; мđi, мđe, мđja; ћвđj, ћвđja, ћвđe; њеđib, њеđova, ње-
đivo; љећ, љећна, љећно; љећин, љећина, љећино; нâши, нâши, нâши; вâши,
вâши, вâши; љин, љина, љино; љикб, љикова, љиково; сеђj, сеђja, сеђe.

Промјена:

наш — нашег(а) — нашем(у) — нашег(а), наш — наш — нашим — нашем(у); наши — наши^ег и наши^иг — наши^ем и наши^им итд.

Тако је углавном и с. р.

Ни ж. р. не одудара много од књ. јез.:

наша — нашё — нашибъ — нашу — наша — нашибъ — нашибъ; наше — наши^еи и наши^ии — наши^ем и наши^им итд.

Замјенице *ме*, *шебе*, *све*, *содја* могу, поред тих акцената, имати продужени акценат: *мбе* (Тб є *мбе*), *шебе*, *све*, *содја* (Она ми є *содја*), *свој* (Ми смо *своји*).

Замјенице као *мј* и сл. имају двојаке облике и акценте у парадигми:

а) *мдеј(a)* — *мдем(y)* итд.;

б) *мдї(a)* — *мдм(e)* итд.

Тако је и: *шебдї* — *шебдєта*, *шебдем* — *шебдему*; *свдєї* — *свдєта*, *свдем* — *свдему* итд. поред: *шебдї* и *шебдіа*, *свдї* и *свдіа* итд.

170. — Показне замјенице:

двї и *двай*, *двї*, *двв*; *шї* и *шай*, *шї*, *шб*; *онї* и *онай*, *онї*, *онб*; *овакї* (*овака*), *овакї*, *овак*; *вакї*, *-а*, *-б*; *шакї* (*шака*), *шакї*, *-б*; *онакї* (*онака*), *онакї*, *-б*; *накї* (*нака*), *накї*, *-б*; *оволїкї*, *-а*, *-б*, *оволїкї*, *-а*, *-б*; *волїкї*, *-а*, *-б*, *волїкї*, *-а*, *-б*; *шолїкї*, *-а*, *-б*, *шолїкї*, *-а*, *-б*; *онолїкї*, *-а*, *-б*, *онолїкї*, *-а*, *-б*; *нолїкї*, *-а*, *-б*, *нолїкї*, *-а*, *-б*.

Акценат у промјени замјенице *двї* (*двай*) тече овако:

двї — *двбї*, *двотї* и *двотай*, *двбм* и *двомё*, *двї'ем* и *двї'им* (инстр.) и *двом* и *двоме* (лок); *двї*, *двї'еї* и *двї'ї*, *двї'ем* и *двї'им*; итд.

Слично је и с акцентом у осталим показним замјеницима:

Онакбїа би било сёвай смдки с двоїа сви'ста. — Нїче било наќбїа чоека у сирдовачкој кметији. — Да љдеш нбвї [*< на ови*] час. — Оволїкї ручетине ни'есам вїдг'о ў свом ви'еку. — Дїј ми шї чётврти штјик. — Не д'тичи се шё жене — Овї д'и'ща дôшли. — Немб ѿзёт наќку кмечу, иб ону која ће тренут. — Кака е рђа клётна пала на *двї* ћедила! — Нема наќе чосчности над штјек. — Даде нолїкї паре за лулу. — Млдгй су подгинули у *двї* рат и д.

Од *шї* и *шай* ген. једн. гласи *шї'їа* (*шайа*), *шї'и* и *шї'їај*, као и *швоїа* и *швоїај*, па ондј *дноїа* и *дноїај*:

Дшб сам себешоїај [= себ ѕ тогај]. — Ўзми, штї си се смрзб, иђ се отровати д шоїај. — Дај ми д шоїај дувана. — Тоїај јутра чули смо за ископанйкову смрт. — Пдслп'е шї'їај наста смдра. — Нема ли ће од ондїај лука? — Пдглјај *швоїај* јада. — Овогај љета наѓалаз не сильна мја. — Замарнаг се оконогај [= око оногај] сї'ена. — Добје и брат двогај што є ћубљен. — Не врзи се окдноїај [око оногај] чоека. Квантитативне д'монстративне замјенице у д'минутивним и аугментативним ликовима имају овајске акценте:

овлїкї, *волїкї*, *шолїкї*, *шолїшни*, *велїкачкї*, *шолїкачкї*, *вонїкї*, *шонїкї* итд.

Прилози *штачас*, *оничас*, *овичас* настали су од синтагми *шта час > шта час > шта час* итд.

195. — Односне и уплатне замјенице:

кдй, кдја, кдѣ ; кдй, кдѣ, кдја ;
чй (< чији), чй'â, чй'ê ; чий и чй, чй'ê, чй'â ; какав (каки), кака, -о ;
каки, -е, -а ; кдлик (кдликй), -а, -о ; кдлики, -е, -а.

У промјени се углавном задржавају акценти основних форми.

И овде има контрахованих и неконтрахованих форми, па отуда и различитих акценатских момената: *Кдја ћеш ми вола дѣти? — Кдѣја Зековића ти би?*

— а тако и диминутивних и аугментативних количинских замјеница:

Пдгл-дай кдликача е ћвја боровница! — Кдликачкй ти 'е маг, о тебе ћст щирокиј траг! — Колиарни ти је ћвји тбр! — Колиарно ти је ћвјо дијете!

171. — Неодређене и одглагане замјенице:

неки, нека, некб ; неки, неке, нека ;
нечи, нечи'â, нечи'ê ; нечи(нечи), нечи'ê, нечи'â ; некакав (некаки),
некака, -о ; некаки, -е, -а ; накас, нака, -о ; наки, -е, -а ;
никой, никоја, никоे ; никой, никое, никоја ;
ничи (ничи), ничи'â, -е ; ници(ничи), ници'ê, -â ;
никакав (никаки), никака, -о ; никаки, -е, -а.

У промјени се углавном задржава акцент на основним ријечима:

Срђо накоји чоеќа дље ў Гушињи. — Нечи'ê ћвје ўшле ў нашу ливаду и све падарале ћавоб макоб! — Никаки'ег јздатака неће бити, ја ви кажем. — Нашоб ў житу нечи'ег коња.

172. — Одређене или опште замјенице:

сваки, -а, -б ; свачи, свачи'â, -е ; шкој, шкоја, шкое ; чиј(чији), чиј'â, -е ;
шакав, шака, -о ; ћекдй, ћекдја, ћекд ; ћоћекдй, -која, -е ; ћоћечији,
-ја, -и'ê ; кдй му драјо ; чиј му драјо ; макдй, мак чиј (мак чиј) ; вак, ваки, сва, све, сва ; ваколик, -а, -о ; итд.

Поред *вак* — *свака* — свему постоји и *вас* — *сваки(a)* — *сваки(e)* : *Свака га е јшибоб. — Свакме селу наређено да јзаже на кулук.*

Поред ген. једн. *свака* (Има *свака* у дому свом) постоји и ген. једн. *свака* и *свакај* (Било е свака добра. — Имамо *свакај*).

ПРИДЈЕВИ

173. — У ускочком говору постоје три придјевске генитивске форме м. и спр. рода: *млáда* човјеска — *млáдбí* човјека и *млáдбí* човјека. Тако је и у дат., ак., инстр. и лок. једи. Прве двеје форме, *млáда* и *млáдбí*, значењски припадају неодређеним придјевима, док је трећа форма одређена (*млáдбí*).

Ево цијеле једнинске промјене у сва три случаја:

млáд	(млáд)	млáдбí
млáда	млáдбí (a)	млáдбí (a)
млáду	млáдбm(e)	млáдбm(e)
млáд, млáда	(млáд) млáдбí(a)	млáдбí(a), млáдбí
млáд	(млáд)	млáдбí
млáдбíем, млáдбíм	млáдбíем, млáдбíм	млáдбíем, млáдбíм
млáду	млáдбm(e)	млáдбm(e)

Такав је акценатски однос и у другим сличним придјевским примјерима:

јáка — *јáкбí* — *јáкбíi*,
фýна — *фýнбí* — *фýнбíi*,
ци'èла — *ци'èлбí* — *ци'èлбíi*,
дуiáчка — *дуiáчбí* — *дуiáчбíi*,
широká — *широkом* — *широkом*.

У многим примјерима готово је немогуће издиференцирати одређено и неодређено (неодр. *мýлбóг* — одређ. *мýлбóг*).

Примјери:

Држи се *млáда* и *'áка*. — Држи се *млáдбí* и *јáкбí*. — Држи се *млáдбía* и *јáкбía*. — Од невљешта и гдра плачё. — Окрéни се на сiйáрбí дрёша. — Сiйéно се нéће упùљати у сúву пласту. — Сiйéно се нéће упùљати у сúвом пласту. — Сiйéно се нéће упùљати ў сúвом пласту. Итд.

175. — Изведени придјеви обично имају акценат ријечи (именице) од које су изведени: *Мýшбóв*, *Бáњбóв*, *Сáвбíн* (од *Сáвba м*), *Сáвбóв* (од *Сáвbo*), *Вúлбóв*, *Мýрáшбóв*, *Вéлимýрбóв*, *Сáвбíн* (од *Сáвba ж*), *бúков*, *бáранский*, *сирдовачкий*, *сiньáбинский* итд.

176. — Постоји акценатско-квантитативна и парадигматска разлика између неких поименичених придјева у Вука и у Ускоцима. Тако је у Вука *млада*, тј. изгубљена је д'жина последњег слога, па је придјев постао именица. То се види и из промјене: ген. *младё*, дат. *млады*, акуз. *млайду* итд. У Ускоцима, пак, имамо *млайдай*. То је именица, али је задржала сва формална придјевска својства: ген. *млайдёй*, дат. *млайдой*, акуз. *млайду* итд. Тако је и у овим случајевима: *дрাইа*, *Гацко* у Вука, а *драйа*, *Гацкб* у Ускоцима, тј. у Вука потпуно прелаз у именице, а у Ускоцима именице са дosta придјевских својстава. Али има и обрнутих случајева: код Вука *Гдрा�инскб*, а у Ускоцима *Гдрा�инско — Гдрा�инска — Гдрा�инску* итд. Има и других поименичених придјева у Ускоцима који данас овде чине чисте именице, као *Крново*, *Лийово*, *Брдэрево*, *Малайнско*, *Пддмалинско* итд. (ген. *Крнова*, дат. *Крнову* итд.; или: ген. *Малайнска*, дат. *Малайнску* и сл.). У Ј. Вуковића (АГПД, 383) постоји један интересантан случај, који, у неку руку, представља неку средину између Вука и Ускоца. Наime, он, Вуковић, има *Дубрбвско* (село у Дробњаку) — *Дубрбвскб* (поред *Дубрбвска*), тј. у номинативу је чиста именица, а у осталим падежима придјевска промјена. Насупрот Ускоцима, где је, како видјесмо, *Малайнско — Малайнска* итд. (им. промјена), Ј. Вуковић (АГПД, 390) биљеки: *Малайнско — Малайнскб*, дакле као и *Дубрбвско — Дубрбвскб*. Ове појаве нема у Ускоцима, већ су ствари јасно издиференциране: ако је завршни воқал кратак, све се одграва у оквирима именице (*Лийово — Лийова*), а ако је завршни воқал дуг (тј. задржава дужину придјева одређеног вида), имамо парадигму придјева у одређеном облику: *Мдкрб — Мдкрбай* итд.

Вук има *Дуйа* 1) за манастир у Кучима и 2) за „некакву планину у Херцеговини (Прелећеше Дугу и Голију)”, а *Дуйа крвавд* за долину у Херцеговини (Спустиле се у Дугу крваву — Чекај њега у Дугој крва-вој). У Ускоцима ова планина гласи *Дуйа*: ген. *Дуйё*, дат. *Дуйи*, акуз. *Дуйу* итд. Вук се разликује од Ускоца и својим именицама типа *жёнско*, у ген. *жёнскб*, а у Ускоцим. *жёнскб* и *жёнскб* (без призвука пејоретивности), ген. *жёнскб(a)* и *жёнскб(i)*, поред именице ж. р. *жёнскб* у Вука и *жёнскб* и *жёнскб* у Ускоцима (такође без призвука пеј.).

177. — Придјеви као *йдбољи*, *йдјачи*, *йдмлађи*, *йдвиши*, *йдвећи*, *йд-шеши*, *йдјак*, *йдебб*, *йддујачак*, *йдвисок* итд. редовно су под тим акцентом, било да су у позитиву или компаративу. У суперлативу је акценатска ситуација у суштини иста: *йднајвећи*, *йднајслађи* (највећи : понадвећи > *йднајвећи*); тако је и у прилогизма *йднајбоље* (< понадбоље). Међутим, према бобљи стоји *йдбољи*, а не *йдбољ*.

ЈЕДНОСЛОЖНИ ПРИДЈЕВИ

178. — Једносложни придјеви типа *млайд* многобројни су: *блай*, *брз*, *врайн*, *врүћ*, *ілӯв*, *ірк*, *ірүб*, *іўс*, *драй*, *жів*, *жүш*, *јак*, *край*, *круй*, *күс*, *луд*, *льүш*, *млак*, *най*, *йүс*, *рүд*, *свей*, *скүй*, *слан*, *сүр*, *сүв*, *шөрд*, *шүй*, *чрн*, *чврс*, *чес* и др.

У ускочком говору овамо иду и придјеви *мек* и *шлак* (< плах).

У парадигми свуда имамо ' акценат (*млад* : *млада* и *младба*, *младу* и *младом*; *младе*, *младбј* итд.) у неодређеном и ^ у одређеном виду (*млад-
дј*: *младбі*, *младбј* итд.).

Овим придјевима припадају и ијекавске форме: *ли'еј* — *ли'ења* итд., *бї'ел* — *бї'ела* итд., *сли'еј* — *сли'ења*, *сї'ед* — *сї'еда*, *блї'ед* — *блї-
ења*, *йрї'ек* — *йрї'ека*, *чї'о* — *чї'ела* итд. и одређ.: *ли'еји*, *бї'ели*, *блї'еди*,
йрї'еки, *сї'еди*, *сли'еји*, *чї'ели* итд.

Према Даничићевим формама *свëйи*, *чесëйи* (али се може чути и *сёйи* и *чёйи*) итд. у Ускоцима је редовно *свëйи* и *чесëйи*, а понекад и *сёйи*. Тако се говори: *свëйи* Нјикола и *свëйи* Нјикола, *свëйи* Џилића и *Свëйи-
нича* (< свети Џилић), Шта овоб бай бок ти свëтй!? и: Шта овоб бай
бок ти свëтй!?

То исто може се рећи и за *меки*, *шуђи* и *шерди*; *меки* и *меки* сир,
шуђи и *шуђи* људи итд.

179. — Придјеви *бос* и *їб* имају ове форме: *бос* — *боса*, одређ. *боси* —
боса итд.; *їб* — *їда*, одређ. *їдли* — *їдла* итд.

180. — Тип: *здрљ* — *здрљва*. Њему припадају и ови придјеви: *дўји*,
кљас, *кѓи*, *шлаки*, *йрљ*, *йрљс*, *йун*, *рљд*, *сїи*, *слаб*, *сїдр*, *сїрм*, *чис*,
шўйи, *чї'о*, *мї'о*, *шрѹо*, *вр҃о*, *зло* (злă, злă), *млðи*, *чийи* итд.

Од Даничићевих примјера овој категорији не припадају у ускочком
говору ови придјеви: *вїи* — *вїна*, *лди* — *лдиша*, *мрк* — *мрка*, *нðв* —
нðва, *сїв* — *сїва*, *смєђ* — *смёха*, *шїк* — *шїка* (*шїн'a*), *шрðм* — *шрðма* и
шрðма, *рðм* — *рðма*, *мек* — *мека* (*мека*), *сїрðан* — *сїрðана*, *сўши* и др.

Акценат придјева овог типа (*здрљ*) остаје у парадигми свуда исти

Придјеви, пак, *йрљ* и *сїдр*, кад имају значење: истински односно
ранији или старији, старица и сл. дубизају ^ мјесто ^ : *йрљи* домаћин,
сїдри људи и сл. Одређени облици придјева здо гласе: *зли* — *злă* — *злă* —
зли — *злë* — *злă*. Овдје је само одређ. *дўји* — *дўја* — *дўјб* итд.; појаве
дўји поред дўји (Даничић) нема у Ускоцима.

181. — Тип: *нðв* — *нðва*. Овамо иду: *лди* — *лдиша*, *мрк* — *мрка*,
шрðм — *шрðма*, *рðм* — *рðма*, *лак* — *лака* и сл.

У неодређеном виду ови придјеви имају краткоузлазни акценат у
свим облицима који нису једносложни, док се у одређеном виду јавља
^ : *нðв* — *нðва* (ж. р. и ген. једн. м. р.) — *нðво*; *нðси* — *нðве* — *нðва*;
одређ. *нðбї*, ген. једн. *нðвðї(a)*, дат. *нðвðм(e)* итд.

Тако и: *шрðм* — *шрðмї*, *лди* — *лдиї*, *рðм* — *рðмї*, али: *мрк* — *мркї*,
лак — *лакї* и *лакї*.

Као *лак* понаша се и придјев *вїд*: *вїда* (кошуља), неодр. мн. *вїди*
(капути), одређ. *вїдї* и *вїдї*.

ДВОСЛОЖНИ ПРИДЈЕВИ

182. — Тип: *себјиљив* — *себјиљива*. Такви су и ови: *јарчев*, *кёрбс*, *кумбс*, *Маркбс*, *Павлбс*, *Бранкбс*, *Јанкбс*, *Симанкбс*, *синбс*, *смарчев*, *сунчев*, *мајчин*, *младин* и с.

До душе, ови се придјеви разликују од придјева *себјиљив* д'жином посље д'зег слога (*járchēv*; уп. т. 6), и то само у ном. једн. м. р., док се у свему другоме поклапају: *себјиљив* — *járchēv*, *себјиљива* — *járchēva*, *себјиљиво* — *járchēvo* итд.

Акценат се не мијења, не ни у одређ. облику: *себјиљив* — *себјливай*.

183. — Тип: *діван* — *дівна*. Притрдици: *бúјан*, *бúран*, *відан*, *рáдан*, *іójan*, *ірóзан*, *шáјан*, *шráван*, *жúдан*, *зóран*, *јáван*, *кíван*, *кұрасан*, *рү'ечан*, *бý'едан*, *млý'ечан*, *ілáдан*, *рўјан*, *слáван*, *срáман*, *сішáлан*, *сúшан*, *шðван*, *шrúдан*, *шúжан*, *бðјñй*, *іðрñй*, *дðњй*, *дáњй*, *жáркй*, *јáркй*, *сúдñй*, *дíвльй* (порд *дíвльй*) и д.

Од Даничићевих (СА, 216) примјера овамо не иду: *влáсан*, *іфдан*, *ірéшан*, *дíчан*, *лáсан*, *мрзан*, *срчан*, *шáман*, *ұман*, *шáнан* (*кíшан*).

Порд *іфдан*, говори се и *ірдан*, али само у емоцији и слично: Шта ћудаји *ірдан* [= јадан] не би'о! Не, *ірдан* не би'о!, а кад тај придјев значи „ружан“, редован је дугоузлазни акценат (*ірдан*).

Промјене акцента нема: *дівна* и *дівнöї* (чоека), *дівнë* (жене) итд.

184. — Тип: *чázben* — *чázбена*. Овом придијевском типу припада неколико формацијских различитих категорија придијева, па ће бити најбоље да их разврстамо као по д. испове.

1. подтип: *бáкрен*, *вáкрен*, *івáзден* (*івáзден*), *млáжен*, *шáйрен*, *іршáен* (*іршáен*), *свáдбен*, *чázben* и др.; *срéбрн*; *лáком*; *кíсео* (< киселъ), *вéсео* (< всельъ), *шáшиньи* и д.;

2. подтип: а) *дáкáв*, *бáлáв*, *бáлáв*, *бáнкáв*, *бéнáв*, *блóйшáв*, *брáшнáв*, *буðáв*, *буáв*, *брóлáв*, *іáрлáв*, *інðдáв*, *інðéцáв*, *іðвнáв*, *ірðáв*, *іўбáв*, *іўшáв*, *длáкáв*, *дрóњáв*, *жсвáлáв*, *жýлáв*, *жмíрáв*, *жúльáв*, *энðjáв*, *йлáв*, *кíлáв*, *клéм"йáв*, *клáйáв*, *клáкáв*, *кrláшáв*, *кrláв*, *кrlжáв*, *лðјáв*, *мáлáв*, *млýшáв*, *мўшáв*, *мўцáв*, *нйшишáв*, *йлéїáв*, *йрлáв*, *йркáв*, *рйшáв*, *рðáв*, *рўњáв*, *рўшáв*, *сйнáв*, *слинáв*, *слўзáв*, *смлáв*, *шráньáв*, *шrйшáв*, *шкfbáv*, *шўїáв*, *шўјáв* и сл.;

б) *дáлáс*, *бáлáс*, *бéнáс*, *брóхáс*, *брóхmáс*, *вíжsláс*, *ірвáс*, *жуðkáс*, *зéкáс*, *кíшáс*, *кíйнáс*, *кóлáс*, *кrláс*, *кrlъáс*, *крошнáс*, *кўкáс*, *кўсáс*, *мáцáс*, *ірўйáс*, *йўйчáс*, *йўйáс*, *рákльáс*, *рðчвáс*, *рéсáс*, *сéдлáс*, *сíвкáс*, *hўбáс*, *шáркáс*, *шильáс*, *шйлькáс*, *влáсáс* и др.;

в) *лáђáн*, *іўнáн*, *рðжáн*, *мéкáн*, *сíкáн*, *ұзáн*, *чðáн* и др.;

г) *ідлцáй*, *іўнцáй*, *нðвцáй*;

д) *здрáвцáй*, *нðеңцáй*, *шráвцáй*, *іўнцáй*, *сáмцáй* и др.;

ж) *йлðснáй*, *ірéїнáй* и др.;

3. подтип: а) бе̄дб, брдб, брдзб, бӯкб (бӯкоб), Вӣдб, ѡдб, Дмӣти-
роб, зе̄шб, ѹвб (ѹвоб), је̄лб, јӯтб, кмे̄шб, крүшкб (крүшкоб), ла̄вб,
лӣшб (лӣшоб), лӯкб, идб, сирб, шрeшињб, цдрб, мӣнб, шљӣвб (шљӣвоб)
и сл.;

б) бабин, врднић, крднић, дчан, шадашин, шадашин, шешин, Ѯдрин,
дмик, цурин, чичин итд.

Разлике међу подтиповима и подгрупама лако су уочљиве: придјеви
као дљка̄, длас, иловић итд. имају д жину на другом слогу, а придјеви
као чаден немају те д жине; придјеви као бе̄дб, врднић итд. разликују
се од придјева чаден само д жином у ном. јед. т. м. р., док придјеви као
алав з д жавају д жину у свим облицима. Итд.

Заједничка црта свим овим подтиповима и врстама јесте краткоси-
лазни акценат, који у свим облицима остаје непромијењен. Тај акценат
остаје и у одређеним облицима. Једно придјеви као Ѯдеоль, Ѯвоздени,
ражсан и сл. имају и Ѯавдљ, Ѯвоздени, раждан, тј. на после-дњем односно
на претпосле-дњем слогу. Поред Ѯушчани постоји и Ѯушчани.

Од придјева које је Даничић (СА, 219—221) уврстио у овај тип у
ускочком говору се друкчије изговарају: бе̄дб, бра̄цб, брснай, власнай,
вдишнай, вунаш, вунен, дреен, жеснок, зема̄ев, каљав, кдишнай,
клунаш, коснай, ла̄тнай, леден, лиснай, меден, мужев, дчан, шашин, речин,
свилен, срчан, сирмен, сукнен, шанан, ѹснай, чврнай, шћерин итд. Исто
тако юнан, сићан, ѹзан, чдан и др.

185. — Тип: низак — ниска. Остале: бла̄шан, брижсан, вӣчан, вл-
ижан, вљран, вљан, Ѯдан, Ѯбак, Ѯлашан, Ѯдешан, кла̄зак, кре̄пак,
љубак, мрзак, Ѯак, склијзак, Ѯшак, дробан, же̄льян, жӣшан, Ѯдан, Ѯсан,
је̄шан, Ѯјашан, шашан, кишан, койан, кришан, кუжан, ласан, лачан, ледан,
лдман, мдман, мфчан, мучан, дран, Ѯлдчан, Ѯлдбан, Ѯдсан, Ѯдан,
рдбан, рдсан, сиљан, се̄шан, склопан, сложан, сбчан, сұзан, шрдшан, ѩу-
дан, шӣштан, кућан, ле̄тнй, ра̄тнй, ре̄тнй (ид ре̄т), сбни, мфкли, ѩили;
вљдар, Ѯшар; бадњ, ѹшињ, задњ, ирдњ, средњ, дишњ, дӯлп; десни,
кросни, часни; Ѯшал и др.

Знатан број придјева у Даничића (СА, 221—222) припада овом
типу, а у Усконцима се друкчије наглашавају: Ѯистар — Ѯистра (а не
бӣштра као у Даничића), вӣшак — вӣшка, Ѯладак — Ѯлашака, сладак —
слашака, Ѯанак — Ѯанка, ѹзак — ѹска, вљечан, ѹнусан, злбдан (поред зл-
дан), лажан, Ѯозан, сӣшан, мддар — мддра, Ѯштар — Ѯштра.

186. — Тип: дббар — дббра. И ови: Ѯистар, Ѯшак, Ѯладак, сладак,
шӣшак, ѹзак и др.

У неодређ. виду акценат остаје без промјене, а у одређ. је д:зојак:
или " : дббри — дббра — дббрб — мдбрд — мдбрд итд.; или ' : сӣшнй —
сӣшнб — сӣшнб; Ѯанкй — Ѯанкб — Ѯанкб итд

187. — Тип: бабб — ба̄бова. Тако и: бра̄дб, бра̄шб, бра̄цб, врд-
чев, врдчићев, кнёжев, кралев, Ѯӣшлб (ек. Ѯӣшлов), сирчићев, сирлићев,
шешкб, Ѯбрб, шарчев; ба̄кн, вљн, кбкн, кумн, ласнин, майн, рӯжин,
Рӯжин, се̄ин, се̄кин, Се̄кин, снашић Ѯешин, шевин и др.

Акценат остаје непромијењен, а д'жина на другом слогу у м. р. у ном. и акуз. једн. отпада у осталим облицима и родовима.

Ускочки изговори *блажен*, *ծնօթ*, *ծրլօթ* и сл. одступају од Даничићевих (СА, 204) изговора.

188. — Тип: *զլային* — *զլայինա* са притп'ядчицм: *բնձան*, *իրձան*, *դյան* (поред *դյշան*), *յշիտակ*, *յեծար*, *կրայիակ* (поред *կրայտակ*), *կաձար*, *կրաբար*, *կրյան*, *լաձան*, *մասան*, *միրան*, *մրաճան*, *մյունան*, *մյածար*, *ալլիտակ* (поред *ալլիտակ*), *իրածան*, *րածան*, *րյուջան*, *հայլա* (*հայօթ*), *սիրածան*, *սայան*, *շյույլա*; *բիշէսան*, *օրիշէծան*, *րիշէծան*, *սմիշէսան*, *սվիշէսան* и др.

Од Даничићевих примјера не иду у овај тип: *լաձան*, *յշէծան*, *կրասան*, *մածան*, *սիրածան*.

У одређ. виду имамо ^ мјесто ': *բիշէսի*, *շիշէսի*, *իրիշէսի*, *կրյանի*, *մասի*, *սիրածի*, *րյուջի*, *սայնի*, *տամի*, *տշէշի*, *հալի*, *սվիշէլի*.

Неки од ових пријева могу имати двојак изговор у одређ. виду: *սիրածին* и *սիրածի* (Пао си՞ւց *սիրածին* сүժ!), *կրայիկի* и *կրայիկ*, *ալլիտիկի* и *ալլիտիկ* итд., али само: *կրյանի*, *մրսի*, *րիշէտիկի*, *տշէտիկի* итд., док у Даничића, поред тих, постоје и изговори: *կրյանի*, *մրսի*, *րէտիկի*, *տշէտիկի* и сл.

189. — Тип: *իծածօթ* — *իծածօթա*. Има доста овајских пријева: *կալաս*, *րիաս*, *լուկաս*, *օնօս*, *օրբօս*, *լյէսկօս*, *լուչես*, *մօմէկօս*, *ծշէօս*, *Պէտրօս*, *ածածօթ*, *սիրածալիս*, *բրյուլիս*, *իծծալիս*, *իրձալիս*, *դիմէլիս*, *դրէմէլիս*, *դուրձէլիս*, *դիրձէլիս*, *կիշէլիս*, *կրձէլիս*, *լայէլիս*, *մարձէլիս*, *լլաչէլիս*, *սալէլիս*, *սաձէլիս*, *սրածէլիս*, *սիլէլիս*, *իկուլէլիս*, *իկուլիս*, *յշլիս*, *պրէլիս*, *տալիս*, *տկօլիս*, *տիշէծլիս*; *իրծիրան*, *յշմեն*, *իծածան*, *ծասեն*, *ծիյնեն*, *ստակլեն*, *սւեչան*, *րուշանի*; *յշնին*, *Լուշին*, *մրցին*, *սէտրին*, *սնայն*; *զմիանի* (и *զմինի*), *յունի*, *մրածինի*, *ծշինի*, *սձանի*; *եծանի*, *բռադանի*, *բրկանի*, *վալասի*, *վլասանի*, *լլավանի*, *իրանանի*, *իրլանի*, *յուզանի*, *զյուզանի*, *կրյլանի*, *կրձկանի*, *մյուձանի*, *իծածանի*, *օկանի*, *ալեհանի*, *իրօսանի*, *րէնանի*, *սձանի*; *վլէչինի*, *լլասինի*, *լյուշինի*, *մանինի*, *սրծինի*, *չըսինի*; *իծիան*, *Լծան*, *Նիկոլծան*; *իծվենի*, *կծիլի*, *մէխենի*; *օձլի* и др.

Од Даничића (СА, 217—218) одступају: *կլիզձան*, *ձին*, *ծևլի* и *ձևլի*, *իրձօթ* (*իրձօս*), *ծշի*, *իշտօմ* — *իշտօմա*, *յշէնի*, *սմասի* и др.

Несма промјене акцента. Само пријеви као *իծածան* могу у одређ. виду имати д'јак акценат: *իծածանի*, и *խովչանի* *իլենի* и *ոլենի*, *սոնչանի* и *սոնչանի*, *կավենի* и *կավենի*, *օձենի* и *օձենի* (Воденә п'єхтина) и.д., при чему су, рецимо, *կավենի* и *կавենի* тако рећи равноправни, а *իծածան* обично је од *խովչանի*, док је *ոլենի* чешће од *իլենի*.

Пријеви као *Պէտրօս*, *սէտրին* и сл. разликују се од пријева као *րիաս*, *կալաս* и сл. само тиме што имају познату д'јину на посљедњем слогу у ном. једн. м. р.

190. — Тип: *զելեն* — *զելենա*, са: *բիսօկ*, *իծլեմ*, *ձալեկ*, *ձեբօկ*, *դյուբօկ*, *յշէտօմօկ*, *մալեն*, *րյումեն*, *սվիլեն*, *սիրւդեն*, *սիրօս*, *սորօս*, *պրեւեն*, *տարեն* и др.

У одређ. виду имамо: *բիսօկի* (вրց), *ձալեկի* (край), *ձյուբօկի* (вир), *զելենա* (шұма), *յշէտօմօկ* (мраз), *րյումեն* (образ), *սիրոկի* (ібјас) и.д.

191. — Придјев *мршав* — *мршва*. Овај акценат је, према Вуку, забиљежио и Даничић ((СА, 219). Међутим, Решетар вели да ће то бити погрешка и да треба *мршав* — *мршва*, наводећи да је овако у РЈА, „а и у неким чакавским дјијалектима“.

У скочима су познати само ови акценти: *мршав* — *мршва* итд.; одређ. *мршав* — *мршва* итд. : *Мршав* сам јмброн. — *Мршва* сам гладна. — Оплакује *мртвог* (одређ.), а *мршва* и *мршвой* неодређ.).

ТРОСЛОЖНИ ПРИДЈЕВИ

192. — Тип: *анђелов* — *анђелова*. Нема много придјева који припадају овом типу: мјајсторов, јетрвий, мјсаон (< ген. мјсаона < мисална).

Прва три придјева су једнородна по акценту и дужини по слогу, док се четврти поклапа с њима у акценту, али одступа од њих краткоћом по слогу.

Промјене у акценту нема.

Даничић (СА, 224) вели да је Вук погријешио што је у Рјечнику ставио *мјсаон* мјесто *мисалан*. Није бити. Облик *мјсаон* настао је редовним путем.

193. — Тип: *мјлосиив* — *мјлосиива*. Овамо припадају и: а) *жадосиив*; б) *длајиив*, *ձբрайиив*, *ծավոլիив*, *ծավերիив*, *ծակոնիив*, *յձւակիив*, *յձւորիив*, *յաշенիив*, *միլօշև*, *Տօծօրիև*, *իծոլիին*, *ձօվօնի*, *մաշերի*, *մընչի*, *սէկրեйн*, *սծոնին*; в) *ձլայաас*, *ձբрайաас*, *ծավայաас*, *չյծնօվայի* и др.

Од Даничићевих (СА, 226) пријмјера одступају ови скочички придјеви: *бременяи*, *знамени*, *камени*, *мјешови*, *йламени*, *йлемени*, *истиши*, *сирмени*; *рдбичи*, *լուբичас* и др.

Промјене акцента нема ни у одређ. ни у неодређ. виду.

194. — Тип: *слободан* — *слободна*. Овамо спадају и: *блесан*, *жадосан*, *մյլօսան*, *ակօսան*, *մընաչակ*, *րձօսան*, *սիրոտան*, *սլաбачак*, *յրձաւածան*, *սրայան*, *սուշան*, *հէскօբան*, *շօւչան* и сл.

У скочима изговор одступа од Даничићевог акцента (СА, 226—227) у овим придјевима: *աձաշի*, *յյշարի*, *հեմաշի*, *ձամաշի*, *այսիօտան*, *սեմաշի*, *սեմենի*, *սուշի*, *հէմենի* итд.

Нема акценатских промјена.

195. — Тип: *յձլубօվ* — *յձլубօվա*. Овамо припадају: *յձօրանի*, *յձլանի*, *կայլարօվ*, *կայլարէվ*, *կյայշարօվ*, *կյայշարէվ*, *կյայշարօվ*, *կյայշարէվ*, *լազարօվ*, *լազարէվ*, *լիմոնի*, *լեշնիկօվ*, *մլէշչէվ*, *մէկարօվ*, *մէկարէվ*, *մըճակօվ*, *մըճակէվ*, *բայրօվ*, *բայրէվ*, *բայրօվ*, *բայրէվ*, *հէշարօվ*, *հէշարէվ*, *չայշէվ* и др.

Даничићеви (СА, 229) придјеви *յժնիկօվ* и *նէհակօվ* изговарају се у скочима *յժնիկօվ* и *նէհակօվ*.

Акценатских промјена нема.

196. — Тип: *օրլեյтан* — *օրլեйна* са овим придјевима: *օրձածան*, *օձածան*, *օւըլածան*, *օրմօծան*, *օրջէծան*, *յմուխան*, *յձծան*, *կօբառ*,

добран, йлажеван, йлобван, љрдийван, сијуран, шемељан, јчеван, ёлбван, чемеран, чубаран, шанайтан, љаметан (погрд љаметан) и др.

И овде има одступања од Даниччића: душеван (и душеван) љубавни (љубавни), блбзан, дарбовни, кукавни, күћевни.

Мужевљи и синдовљи је као и у Даниччића.

197. — Тип: шароњин — шароњина. Овамо припадају углавном придијеви изведенни од назива и имена волова: јелоњин, Јелоњин, борњин, сивоњин, рамоњин, кволоњин, іалоњин, кусоњин, Кусоњин итд.

Нема акценатских промјена.

198. — Тип: везирб — везирова и ови придијеви: јунакб, ковачб, койфчев, кројачб, лекарб, овчарб, орачб, љевачб, љросијакб, љсовачб, редчев, свирачб, сердарб, сердарб, синовљев (синдовљев), славјев, сивачб, сиражарб, султаниб, шелалб, ајдукб, целаниб и др.

Одступања од Даниччића (227): крчмарб, лађарб, месарб, љисарб, шандреб, чизмарб, чубарб.

Нема акценатских промјена.

199. — Тип: мајушан — мајушна. Такви су и: шанушан — шанушан, мајушан, окрујла и други са већим бројем слогова: дебельушан, дебельушан итд.

Придијеви овог типа нису акценатски стабилни. Они су већином десминутивно-хипокористичког, даље емотивног карактера, па им се и акценат повија према томе. Понекад има и аналошких утицаја. Тако се мајушан може изговарати и овако: мајушан и мајушан, мајушан итд., а нису искључени ни изговори: мајушан и мајушан.

Акценат придијева мајушан, тј. кад се изговарају са дугоузлазним акцентом, мјујња се у одређеном виду: мајушни — мајушна — мајушниб, мајушни, шанушни, шанушни, окрујла — окрујлоб итд.

200. — Тип: бодликав — бодликава. Таквих и сличних придијева има овде доста: водњикав, ђајричав, ћрдничав, јевтичав; Арайб, јадникб, јасикб, мједеб, мадјуноб, драб (дракоб), бршакб, Турчинб, чданоб, шејртоб, шећерб, шиншироб; жениндбени, мдлишвен; Даничин, делин (делин), јуничин, кадин (кадин), кадунин, керушиш, књешиш, кобилин, кдмишшин (кдмишшин), краличин, крмачин, кусулин, неблесин, небакин, сивулин, рисулин, Рисулин, зекулин, ђалулин, ћешулин, кдульин, судин (судин), Станин (Станин), шерзин (шерзин), шубцин, шубкин, Бурчин (Бурчин), кртичин, чарайин, шарулин; бљечикас (водњикас), дежмекас, ѡбунас, коврјас, кртишас, кулашас, лејушкас, модрикас, чарашас, шуљикас, шрубашас; дкомиш, јединиш.

Има изјесних акценатских разлика. У појединачним примјерима ускоччи се акценат разликује од Даниччићевог (A, 224—5): владичин, зеленкас, ијуманоб, љајноб, Тројаноб, цреенкас.

Придјеви као дѣлић, кадићин, кдмишићин, судићин, Сиданићин, Ћурчићин, ћубићин у ускочком говору су обичнији у сажетом облику: дѣлић — дѣлићна — дѣлићно, кадићин, кдмишићин, судићин, Сиданићин, Ћурчићин, ћубићин итд. Само у посебним приликама могу се чути и неконтраховане облици.

Иначе се акценат не мијења ни у неодређ. и у одређ. виду.

201. — Тип: језичан — језична. Ево и других: младачан, дскудан, јамучан, јдіодан, шенничан, сидсобан, челичан; божићан, кулусни, небески, јамнички; ђдинишњи, кадашњи, јрвашњи, садашњи, скдрашићи, јадашњи.

У ускочима овамо не спадају придјеви: вљаћан, живакан, јакостан, кдрисан, дбјлан, јрдвићан, сирдићан, јерештан, лубазан (љубезан), бисерни, дубени, дбенашњи, јришени (али и јришени).

202. — Тип: болешлив — болешлива. Припадници: бојажлив, јогврлив, јрабежлив, крмљив, лубежлив, жирашлив, шевелив, срамежлив, јујаљив, чандрљив, ѡолубинији, кокшињи; обилаш, баковић, бардовић, бикловић, брдловић, брејдовић, бусенић, вадловић, видловић, влешровић, дурндовић, ѡубрдловић, мајловић, мраздовић, ојњевић, јесколовић, јлавловић, јраздовић, јрчевић, силдовић, сендовић, стандовић, сирадловић, шемелјић, чворндовић, южболовић и др.

У овом придјевском типу има доста одступања од Данчића: бдешњаћ, ђелишић, ђелуждраћ, кошићуњав, крујуљаћ, мешњаћ, њејељаћ, сувњав (сувбњав), блељовљећ, ѡарбовљећ, зељовљећ, Јакбовљећ, Јакбов, јасенће, кусвлјећ, мрквлјећ, шарвлјећ, швалерће, блеличаћ, блељушаћ, бдјаљаћ, бјудалјаћ, врдјолаћ, ђелукјаћ, дјујуљаћ, ѡаволаћ, јасћребаћ, кривуљаћ, љасћушаћ (јасћушаћ), њејељаћ (њејељаћ).

Промјена акцента нема ни у одређ. ни у неодређ. виду.

203. — Тип: дујаћак — дујаћка. И ови: мајаћак, мајашан, мајсан, мајаћак, шанујашан, шанујсан, јамећашан, волићки, шолићки, волићки, шолићки итд.

Без промјене акцента у неодређеним формама, а у одређеном виду акценат се или помјера на постак: дујаћки — дујаћка — дујаћкоб, мајешни (мајешни), мајаћки итд. или остаје на истом мјесту: мајашни, волићки, шолићки и др.

Придјев дујаћак може гласити и дујаћак, -чка, -чко, па у одређ. виду и дујаћки, -а, -об (исл. Дујаћки до на Сињавини).

204. — Тип: бабајкоб — бабајкова. Још и ови: мајаћрећ; ѡевојчић; дсрљив; јесењи, већерњи, вркбени, јрдмбени, државни, калајни, кулбени, јазарни, ћеварни и др.

Ни овде нема акценатских промјена.

ЧЕТВОРОСЛОЖНИ И ВИШЕСЛОЖНИ ПРИДЈЕВИ

205. — Ево прво неколико примјера: а) *великдчак, кукурузан, сирдмашан* (сјромаšан), *милостијван*; б) *вечерашињь, воденичкй, јучерашињь*; в) *Арайанђб, барјакшарђв, барјакшарђв, іенералђв, ашотекарђв, ашотекарђв, безаконикђв, воденичарђв, кайешанђв, йрђашељёв, сављеникђв, чубанинђв*; г) *домаћичин, мајсторичин, синовичин, удбичин*; д) *іусеничиј; д) новадљалас; и др.*

Акценат се кроз парадигму не мијења или до тога долази врло ријетко.

Ни одступања од Данитчића (СА, 230—233) нису честа. Тако овдје имамо: *кћимаричин, мајсторичин, іоведарђв и іоведарђв, великдчак* и сл.

207. — Компаративи изведени наставком *-иј* имају краткосилазни акценат на слогу пред тим наставком: *болеснија* — *болесније, љовученија, коријеснија, послужнија*, *зиднија, Јаменија, ојевенија, млијечнија* итд.

И у м. р. је исти акценат, само се ускочке форме овдје разликују од књижевних тиме што су ускочки облици сажети, а књижевни нијесу: *болесни (< болеснији), љовучени, коријесни, послужени, ојевени, весели, радосни* итд.

Ови, сажети, облици су ускочки стандард; несажети облици су рјеђи, али акценат остаје исти у оба случаја: *радосни — радосни, сирећини — сирећини* итд.

Сви други придијеви, чији се компаратив гради наставком *-ји* или *-ши*, имају краткосилазни акценат у компаративу: *блљи — блља — блље, виши, јдчи, млдхи, бљдхи, лући, дуљи, мекши, лакши, лећши, шдњи, блдљи, чешхи, бржи* итд.

208. — Префикс *нај* у суперлативу увијек је под краткосилазним акцентом: *најбољи, најгори, највиши* итд.; тако и прилози као *најбоље и др.*

Као и у књижевном, језику, тако и овдје — суперлатив може бити с једним или два нагласка: *најрадосни и најрадосни, најрадесни и најрадесни, најросијосрдачни и најросијосрдачни*.

Као што се види, овај систем наглашавања јавља се, обично, у суперлативима придијева од повише слогова.

Тешко је рећи која је акценатска форма од те двије чешћа, али ми се чини да се двоакценатске употребљавају у приликама кад нешто треба истаћи и сл.

БРОЈЕВИ

209. — Ево како се изговарају бројеви у ускочком говору:
један — једна — једно ; једни — једне — једна ;
два — двје ;
шри ; чејири ; ићи, иће ; шес, ше ;
седам, десам ;
девети, деве ; десети, десе ;
једанаћес, десанаћес, шринаћес, чејираћес, ићанаћес, шеснаћес, седамнаћес, десанаћес.

Ево изговора и десстичних бројева:
двајес, десес, двадесети, десесе ;
шридес, шринес, шридесети, шридесе ;
чејирес, чејијрес, чејирдесети, чејирдесе, чејирдесети, чејирдесе ;
шедесети, ићедесе ;
шесеји, шесе ;
седандесети, седандесе ;
осандесети, осандесе ;
деведесети, деведесе .

Број 100 изговара се сийд, сийд (рјеђе), сийдини и закржљали акузатив сийдину, који може да функционише као ном. сийдини (У буљуку је било сийдину оваца).

Остали стотински бројеви изговарају се овако:

дөвљестиа, двјести, двје сийдине, деси'е сийдине ;
шријеста, шри сийдине, шри сийдине ;
чејиријеста, чејири сийдине, чејири сийдине ;
ићесто, ићестојин, ићестојин, ићи(и) сийдин, ићи сийдин ;
шесијто, шесијтојин, шесијтојин, шес(ш)е сийдин, шес(ш)е сийдин ;
седамсито, седам сийдин, седам сийдин, седамситојин ;
десамсито, десам сийдин, десам сийдин, десамситојин ;
девејстито, девеји сийдин, девеји сийдин.

1000 се изговара иљада, а скаменити акузтивски облик иљаду може да функционише и као иљада (исп. *стийшину* : *стийшина*) : Иљаду је добра, а стотину иже. Затим:

двоје иљаде и двоје иљаде, три иљаде и три иљаде итд.

1,000.000 има два лика: **милјон** и **мелебн**.

Бројеви као **21, 22, 348, 170** итд. могу бити изговорени без и са њим: **двадес један, двадес и један, двадес двадес и двадес и двадес и трисета чејирес десам и трисета чејирес и осам, сид седандесет и сид и седандесет**.

Као што се види, ово и подлијеже општим законима нашег језика о преношењу односно непреношењу акцента. У случајевима какав је **десетица и двадес, зд двадес, зд десети имамо појаву старог преношења.**

О типу **двоје стийшине, три стийшине** итд. в. у т. 48.

Неки бројеви, количински прилози итд. могу у реченичном акценту остати и без акцента и без дужина и прећи у неку врсту прокличности. Тако се изговара: **десет күћа, али и десет күћа, седам штвара сијена, али и седам штвара сијена** итд. Овде је прво број **десет** остао и без акцента и без дужине посљедњег слога, а онда је акценат с почетног слога облика **күћа** пренијет на скраћени завршни слог ријечи **десет** као краткоузлазни акценат. Седам **штвара** је дало **седан** **штвара**, а ово **седан** **штвара**. У изразу **три стийшине** имамо дugoузлазни акценат зато што је слог **три** дуг па се **три стийшине** пртврдило у **три стийшине**. Ако нема услова за преношење, ријеч (брой) која је прешла у прокличност, тј. изгубила и акценат и дужине, остаје таква: **Радио** је десет дина. Тако имамо и **десет күћа** (< пёт күћа, скраћено иеш у иеш), али ие дана.

Према томе, законита су сва три изговара:

десет људи десет роба
десет људи десет роба
десет күћа десет овноба

Од основних бројева мијењају се: **један, стийшина, иљада, мелебон (милјон)**. Ова посљедња четири броја су бројне именице и мијењају се као одговарајуће именице, па им се и акценат тако понаша: **мелебн — мелебна — мелебон; стийшина — стийшине** итд.

Број **један** мијења се као у књиж. језику и има акценат као у књижевном језику: **један — једноти(a) — једноти(m)e** итд., али и: **једнотиа** друга — **једноти ме** другу.

Од осталих падежних облика основних бројева забиљежио сам само **двојма** и **облјема** са тим акцентима.

У бројним именицама као **двојица**: у Ускочима имамо овај акценат: **двојица, тројица, чејевдрица, десетдрица** итд.

Ево још неколико других бројних именица: **јединица, двијца и двојка, тројица и тројка, чејевбрка (нема: чејевбрка), идницица и иднијерка** итд.

210. — Ево првих десет редих бројева: **ибви и иреи, друи, трећи, чејсбрий, иеши, шесни, седми, осми, десети, десети.**

Од 11 па даље акценат је углавном као у основним бројевима: *једанестији*, *дванестији* итд.; *двадестији*, *двадестији*, *двеадесетији* итд.

Даље: *стотији*, *-а*, *-б*, *иљаднији*, *-а*, *-б*, *миледнији*, *-а*, *-б*.

Ја сам забиљежио: *двадес и ђрвји*, *четрдес и ђрвји*.

211. — Збирни бројеви од 2—10 сви су под краткосилазним акцентом: *две*, *шре*, *четворо*, *шесторо*, *шесторо*, *седморо*, *осморо*, *деветоро*, *десеторо*.

Акценат збирних бројева од 11 па даље углавном се поклапа са акцентом основних бројева: *једанесторо*, *дванесторо*, *двеадесеторо*, *двадесеторо* итд.

ГЛАГОЛИ

ИНФИНИТИВ

212. — На први поглед могло би се рећи да супинска и инфинитивна форма инфинитива не утичу на акценат инфинитива: *слушишъ и слушашъ, ювдришъ и ювдришъ, ирёледайшъ и ирёледашъ, мислишъ и мислишъ* итд.

И заиста је тако у највећем броју случајева. Ипак се не може замарити, у акценатском смислу, та разлика.

Насупрот Вуковим инфинитивима *сүћи* и сл. у Ускоцима имамо супински дугосилазни акценат у обема формама инфинитива: а) *сүћи, шүћи, зәћи, јрћи, њаћи, сүћи, дօћи*; б) *сүћ, шүћ, јћ (јј), зәћ, (зәј), јрћ (јрј), јрћ (јрј), јрћ (јрј), њаћ (њај), сүћ (сүј), дօћ (дօј)* итд.

Исти се однос огледа и у сложеним глаголима: *ирධанћи (< пронћи) — јрධанћ (јрধнј), изнажи — изнаж (изнаж), исчүћи — исчүүћ, домећи — домећүћ, јумећи — јумећ, засећи, изсећи, дбүћи, јдвећи, јредбүћи, јрдићи, јрдећи, јддесећи, нађећи, јрећи — јрећүћ (јрећј), нађећи, — наћи, ддећи — ддећи — ддећј, дсећи — дсећи (дсећј), нађдћи — нађдћи (нађдј), јријдћи — јријдћи (јријдј) итд.*

213. — Као *сүћи, дօћи* и сл. понашају се и неке друге двосложно-једносложне категорије глагола у ускочком говору, као и њихове композите:

- а) *срћи, срћ (врј), јдсрћи, ѡсрћи;*
- б) *дрї'еши, ѡдри'еши, задри'еши, наđри'еши;*
- в) *дүйсии, издүйсии, јрддүйсии;*
- г) *зейсии, зейс, дзейсии;*
- д) *клეїши, заклэїши, јрдклэїши;*
- ѓ) *смëсии, смëс;*
- е) *рা�сии, јдрা�сии, јрјрা�сии;*
- ж) *срсии се, срсе (< врс се), заврсии, јрдеврсии;*
- з) *мëсии, јдмëсии;*
- и) *лëчи, налëчи, излëчи;*
- ј) * *несии, ѡдни'еши, јрдни'еши, јни'еши;* и још неке.

214. — Кад се двосложни инфинитив чији је први слог под краткоузлазним акцентом претвори у једносложни, било би природно очекивати да такав — крњи, супински — инфинитив добије краткосилазни акцент. То се понекад ипак не дешава: Ка ћеш свес днѣ старце ис плавинѣ? — Ни ћесам, йг мдг ѿс. — Оли ми свес Зекана да поднѣрам жито ў млин. — О ћеш ли љк ў плавину? — Оли ми мдј позајмит коју пару? — Не ћеш мдј стїхи за вѣд. — Не знам дне ли штв мдј учњеш.

Ово је свакако ограничена појава, и нова.

Као што се види, ова појава покazuје да поставка о томе да на једносложним ријечима могу стајати само силазни акценти нема апсолутну вриједност.

Разумије се, ја не тврдим да су форме *свес*, *мдк* (*мдј*) и сл. сасвим искључене, али је тек чињеница да и оне друге, „незаконите“ (*мдк*, *свес* и сл.), постоје.

Уп. и краткоузлазни акцент на посљедњем слогу у формама као *довес* (: *довесши*), *увес* поред форми *ձձвес*, *յвес* и сл.

215. — Према *йримаћи*, *ձձмаћи* итд. (в. Прав) овдје је редовно: а) *йримаћи*, *լոմաћи*; б) *ձձмаћи*, *համաћի*; в) *յօմաћи*, *զանեմաћի*; г) *исілесши*, *օլլեսши*; д) *исіећи*, *օւեћи*; ի) *забօсши*, *իրօբօսի*; е) *յրиլեћи*, *լոլեћի*; ж) *ձձесши*, *յրօվէсши*; з) *յришեћи*, *շամեћի*; и) *յօబլեћи* поред *մօբլեћի*; итд.

216. — О дужини у инфинитиву као *յինүши*, *միլүши*, *լեդաши* итд. в. у т. 5/в.

217. — Вук има *ђјесши* [сијено], *ձձјесши* и *սայյесши*. У Ускоцима *յјесши*, *յշյесши* и *սայյесши*, поред *յենүши*, *յշյենүши*, *սայյենүши*, што је чешће. Исто тако је обичноје *ձձենүши* од *յјесши*. Према Вуковом *սցյամի* у Ускоцима је *սցյամի*, *սցյանեմ*, *սցյած*, *սցյալա*, *յօսցյամի*.

218. — Глаголи с основом *-ну/-не* имају у Ускоцима углавном акцент као у Даничића (Даничић нема, разумије се, старе дужине): *ձձինүши*, *բրինүши*, *զավրկնուши*, *բրկնուши*, *կըկնուши*, *յեկнուши*, *յինүши*, *ադինүши*, *բրկնուши*, *զավրկնուши*, *վենүши*, *դերնүши*, *ձձնուши*, *կլեկնուши* итд., али има доста и одступања: *բրյնուши*, *յյորնүши*, *լակնուши*, *օձնուши*, *մնուши*, *մլակնուши*, *զամնուши*. Доста је Даничићевих глагола са ' који у Ускоцима имају ': *բանүши*, *իրանүши*, *կճնүши*, *լճնүши*, *մլճնուши*, *մանүши* и др. Према Даничићевом ' Ускоци имају два акцента (' и '): *զեւյկնուши* и *զեւ'յկնուши*, *լաբրկնուши* и *լաբրկնուши*, *մանօրքնուши* и *մանօրք-նուши*, *շկրյանուши* и *շկրյանուши*, *յաճկնուши* и *յաճկնուши* итд.

219. — Доста је глагола у Ускоцима у којима је акцент семантички диференцијални знак. То су: *իրակնուши* и *յրակնուши*, *զայնուши* и *զայնուши*, *ձնուши* и *ձնուши*, *յշյինուши* и *յշյինուши*, *եկնուши* и *յեկнուши*, *իրսուши* и *յիրսուши*, *սիրուինուши* и *սիրյուինուши*, *սկնուши* и *յսկնուши*, *սոնուши* и *յսոնուши*, *միքնուши* и *յմքնուши*, *յափռուши* и *յափռուши*, *մակնուши* и *յմակնուши*, *մայքնուши* и *յմայքնուши*, *մայքնուши* и *յմայքնուши*, *մայքնուши* и *յմայքնուши* и доста других.

Тако *звизнуши* значи: испустити један звикдгк, а *звизнүши*: снажно ударити (Звјизнуо га тόјагом по глáзи). — *Звекнуши* значи: произвести, одати од себе такав и такв звук, *etklinge*, гевою, а *зекнуши* снажно ударити (Звекнуо га по глáзи). У Ускоцима постоји и рефлексисана форма *зекнуши се*, што значи: кад је ријеч о каској ружији, номоралној и сл. ствари — избити у јавност (Звекнуло се ш њом). — *Грекнуши* значи: испустити глас из себе (о вранци), а *ирекнуши*: поти к некоме с пуно наде и ишчекувања. РСАНУ даје, истича, два акцента, али не диференцира значења акцентски. — *Екнуши* може значити: јескути (испустити дуг, отегнут глас е), а *екнүти*: снажно удирити (Екнуо га зипом ј ребра). — *Жийнуши*: (о болу) пробости, а *жийнүши*: опећи. — *Прекнуши*: мало посuti водом или пасти у сасвим мuloj количини (о киши), а *ирекнуши*: 1) поти, рзбити се (Прекнуло стакло) и 2) отићи, од ури и на разне стране (Прекнуле овце к'д која). — *Сирејнуши*: нагло и к'д отићи, побећи (Стрјутнуо, нај тиџе га стићи не би могло), а *сирејнүши*: мало остругати (Стрјуни мало кунгитера за вечеру). — *Сијукнуши*: повући се, а *сијукнүши*: стући, удрајући изгинти. — *Сунуши*: 1) нагло отићи, 2) мало посuti, а *сунүши* — мало осушити. — *Трнуши*: мало-јумчи запади, доспјевати у стање утрнулисти, а *јурнуши* — угасити (Јутри виђу). — *Шикнуши*: 1) испустити резак ззук кроз нос (о неким животињама, волту, крави, змији), 2) фиг. најутити се, 3) нагло потићи у мазу производићи шумги глас (Шикнуо му крв на нбс), а *шикнүши*: 1) јако удирити, 2) појурити. — У Ускоцима је *ћенуши* свр., а *ћенүши* несвр.

Вук биљежи: *илунаши*, или *оилунаши* (*оилунаши*) *дилухнэм* (*дилунэм*), *шоилунаши* (*шоилунаши*), на основу чега Даничић (СА, 119, у фусноти) закључује да би инфинитиз тројбали да гласи *илунаши*, а не *илунаши*, чуко је у Вука. У Ускоцима је *илунаши*, као у Вука, па и *дилунаши*, *дилунэм*, *шоилунаши*, *шоилунем*, докле досљедно инфинитизу *илунаши*, а различито од Вука.

Решетар (СА, 117, у напомени) вели: „Што у В. [Вука] има „текнути, т'к јем . . . 2/ (У Дубровнику и *шекнуши*, *шекнэм* vide такнути . . .“, то никако не вальа већ треба „т'гнути, т'гнэм“. У Ускоцима је као у Вука: *шекнуши* — *шекнэм* (пасти на ум, појмити): Текнуло га да једе готвца. *Текнуши* у Ускоцима значи: бити тежак, имати толику и толику тежину: Овай би плас т'гнуо да ја товара.

220. — ВД имају ћиграти, ћиграм, ћиграш, али З. л. мн. *ијрају*. Тако и РЈА, Прав и РСАНУ. У Ускоцима није тако, већ: *ијраши* — ћиграм — ћиграју, па (студ и у сложеницама: *днијраши* (*днијрају*), *занијраши*, *изијраши*, *нанијраши се* и д.

Даничић (СА, 167—168) убраја у овај тип глагола (*ијраши*, ћиграм) глаголе *кодайши*, *махайши*, *чешљайши* и све њихове сложенице. У Ускоцима је *кодайши* — кодам, *махайши* — махам (дакле не: *кодам* и *чешљам*), па ови глаголи припадају типу *вљечайши*.

Тако и сви сложени глаголи од *кодайши* и *чешљайши*: *докодайши* — *докодам* (*докодайу*), *ишчешљайши* — *ишчешљам* (*ишчешљају*) итд.

Глагол *мажати* гласи у Ускоцима *мадаши*.

221. — Од глагола које је Даничић (СА, 167—168) навео да спадају у тип *вљенчайи* (Ускоци: *вљенчайи*) у Ускоцима имају друкучији акценат: *басайи*, *забасайи*; *вњайи*, *увњайи се*; *іацаи*; *іутайи*, *наіутайи се*; *жуљайи*; *зї'айи*; *закишайи се*; *ліњайи се*, *излињайи се*; *йр'яйи*; *йрлаи*; *рјалаи се*; *сї'айи*; *срлаи*; *шенайи*; *шрлаи*; *наіфрлаи*; итд.

222. — Знатан број ускочких глагола не поједија се са глаголима Даничићевог (СА, 165) типа *йрвадайи*, већ већином припада типу *вљенчайи*: *йрвадайи*, *ойрвадайи*; *вадрайи*, *завадрайи*; *вдрпайи*; *звднцайи*; *кдрпайи се*, *закарпайи се*, *йокарпайи се*; *күрвайи се*, *йрокүрвайи се*; *лармайи*; *лднцайи се*; *рінчайи*; *санкайи се*, *йрдсанкайи се*; *сунчайи се*; *шілднкайи*, *нашілднкайи*; *дрндаи*, *издрндаи*.

Као *вљенчайи* акценатски се понашају и ови глаголи у ускочком говору: *сїрцаи*, *ірцаи*, *дұраи*, *издұраи*, *стімайи*, *йрестімайи*, *јењаи*, *іужваи*, *изіўжваи*, *іумаи*, *зайумайи*, *једрайи*, *заједрайи*, *кресайи*, *окресайи*, *шоукресайи*, *йрікресайи*, *ұрвайи*, *обұрвайи*, *сұрвайи* и сл.

У Ускоцима је *іребаи* мјесто књижевног *ірейсии*. Тако је и у композитама тог глагола: *оіребаи*, *заребаи* итд.

223. — Поприлијчан је број глагола у којих је овај акценатски однос: ' (Даничић, СА, 162—164): ' (Ускоци): *возакайи се*, *врлудайи*, *віуцаи*, *живуцаи*, *кашльуцаи*, *мирұцаи*, *молѧкайи*, *ші'уцайи*, *ројакайи се* и *ројакайи се*, *својакайи* и *својакайи се*, *ћайфдайи* и *ћайфдайи*, *ћали'айи*, *ћеретайи*, *заборалъайи* и *заборалъайи*, *шозаборалъайи* и *шозаборалъайи*, *шушкетайи*, *іріутайи*, *іуіутайи*, *дуудукайи*, *звиждукайи*, *лелекайи*, *шандрфкайи* и *шандрфкайи*, *ћурлікайи* и *ћурлікайи*, *урлакайи*, *урлікайи*, *чанірлаи*, *шіріутайи*, *шандрлайи*, *чөрлаи* и сл.

Као што се лако може видјети, највећи дио ових глагола укључује се у тип *вљенчайи*.

Двојне нагласке имамо и у случајевима какви су: *дішвараи* и *оішвайи*, *ձձвашайи* и *ձօվաшайи*, *ձօվահайи* и *ձօվահайи*, *ձօվайи* и *ձօվайи*, *ձաւайи* и *ձաւайи* и сл.

Ево још неких одступања ускочког акцента од Даничићевог (СА, 167, 170, 152): *луљушкайи*, *валұшкайи*, *йровалұшкайи*, *յајкайи* и *յајкайи*, *йр'яньайи*, *задовольши*, *надовольши се*, *озловольши*.

224. — Двообличност неких глагола са *-ива/-ева* ускочког говора повлачи за собом и неке акценатске разлике у односу на Даничића (СА, 188—189): *кажівайи*, *кажевайи*, *йриближівайи*, *йриближівайи* и *йриближевайи*, *довршівайи*, *довршавайи* и *довриевайи*, *йродужівайи*, *йродужевайи* и *йродужевайи*, *окружівайи*, *окружевайи* и *окружевайи*, *намирівайи* и *намирревайи* и сл.

Акценатску двострукост имамо и у глагола типа *узимайи*: *ұзимайи* и *узымайи*, *одұзимайи* и *одузымайи*, *наұзимайи* и *наузымайи*, *заұзимайи* и *заузымайи*, *изұзимайи* и *изузымайи* итд.

У Ускоцима има и акценатских дублета друге врсте: досијаћи и досијаши, јросијаши и јросијаши (: сијаши), засијаћи и засијаши, обрајаји и обрајајши, удршачији се и уоршачији се, јрмљеји и (ређе: јрмљеши), ошкерећији и ошкерећаши (Краја ошкерећила ндгу. — Пуно јој виме, па ошкерећила)

225. — Вук има: корачаши, корачији, јрекорачији, јрекодрачим, али раскорачији се, раскордравим се (ово би одговарало инфинитиву раскорачији се). Овдје су се ствари у Вука помијешале вјероватно зато што су помијешане и у самом говору. У Ускоцима је у овом случају пун пуранизам: корачаши и корачаши, корачији, јрекорачији, јрекодрачим и јрекодрачији, јрекодрачим, раскорачији, раскордравим, раскорачији, раскордравим, ошкорачији, ошкордравим, јрекорачији, јрекодрачим, јрекодрачији, јрекодрачим, коракнуши и коракнуши.

Тако имамо у Ускоцима — поред ошкерећији, откерећим — и ошкерећији, ошкерећим.

Има затим велики број глагола изведенних од пријјева као јарав, ѡорав, сличав и сл. који су акценатски колебљиви: јараши, јаравији и јараваји; забалаши, забалаши, забалашвији, забалавији; забалашлији, забалашливи и забалашлавији; зајараши, зајаравији и зајараваји; заслинији, заслинавији и заслинаваји; зајораши, зајоравији и зајораваји; мршији, мршивији и мршиви; обалаши, обалаши, обалашиви и обалашиви; дјараши, ојаравији и дјаравији; омлишавији и омлишаваји; деслинажи, ослинавији и деслинаваји; дмршији, омршивији и дмршиви; оштрайзивији и дштрайзивији; ошрубулашиви и ошрубулајиви; дхелаши, охелашивији, дхелашивији; дхораши, охоравији и дхоравији, љоблесашивији и љоблесавији; љошаашавији и љошаашаваји; слинажи, слинавији и слинави; Ѯоравији, Ѯорави и др.

Мора се испак рећи да су у Ускоцима форме са акцентом помјерени према крају (зајоравији) чешће од форми са акцентом пребаченим на почетак (зајораваји). Мислим да су у редакцији РСАНУ добро поступили што су дали као редовне форме јараши и јаравији, а јаравији као постојећу.

У тај изговорни систем уклапају се и ови ускочки глаголи: забрљаши и забрљачији; заврљачији и заврљачи; издедечији се и издедечи; одалаши и одаламаши; оке(н)бесији и оке(н)беси; омалаши и дмалаши; омладунчији се и омладунчи; ошабакији и ошабаки; јријашомжији и јријашомжи; ошабанији и ошабани; ојрљушаши и ојрљушаши; ошцијулиши и ошцијули; јреобразији и јредбразији; јдесејосиручији и јдесејосиручи; итд.

226. — Инфинитиви типа руковаши акценатски се цијепају у двије групе:

1. са акцентом на почетку:
џароваши, рашеваши, кмешоваши, Ѯевроваши, вјеводоваши итд.;
2. са акцентом у средини:
рукдваши, краљеваши, вљекдваши, робдваши, друјдваши, самотдваши, дардваши (РСАНУ и дјроваши), юсюоддваши, куйдваши.

227. — Крај Вуковог уразумиши постоји огдје и урАЗумиши.

228. — Вук је забиљежио: бáцити и бáчити. Према томе у Ускоцима стоје дјије групе истоакцисатских глагола: бáцити и бáчити, дòбацити и дòбачити, ўбацити и ўбачити, забацити и зàбачити.

229. — Ево још неколико појединачних разлика:

Даничић

обрести (98), спасти (сечу), (100) бујати (128), грајати (128), јеzdјати (130), кунаторити (131), бесј дгти (132), пабирчити (132), бушити (133), дичити (133), натмурити се (136), порд (Вук) натмурити се, пиждјити (137), јдти (138), огјатити (138), скунатити (141), мончити се (142), заzарчити (142), пртити (145), грамзити (145), граштити (145), гроздити се (145), грштити се (145), дворити (145), тодити (146), разурити (146), нишанити (147), поредити (147), пркосити (147), окористити (148), поддатити (148), пресадити (148), оптеретити (148), удрстити (150), упокодити се (150), утемљити (150), ништити (154), сестрити (154), набрстити (155), пријпримити (155), јуслишити (155), тајити (156), закрмельити (156), наполичити (157), бусати се (159), ђускити (159), ритати се (160), турати (160), шестати (160), подметати (161), пљувати (Вук), срљити (169), тентати (169), ушишникати (169), дурати (172), јадати (172), машати се (173), праскати (173), прфрати (173), пуштати (173), фрати (173), цуњати (174), цакати (174), шуњати (174), јздати се (174), кактати (176), дгребати (183), задајати (183), прањновати (191), јахати (Вук Р).

Обичније је *jāmī* (< *jaxati* > *jaati* > *jati*) од *jākāmī*. Сложенице су: *изјāmī*, *ујāmī*, *дјјāmī*, *дјјāmī* и др.

Ускоци

обрести, спасити, бујати, грајати, јеќхети, кунаторити, беќедити, пабирчти, бушити, дичити, натмурити се, пиждјити, јдити, огајтанити, скунаторити, мончити се, заварчти, пртити, гранзити, граштити се, гроздити се, грштити, дборсти, товити, разурити, нишанити, поредити, пркосити, окористити и окористити, користити и користити, поддатити, пресалдујити, оптеретити, удјстојити, утемљити, ништити, сестрити, набрстити, пријемити, услышити, тајрити, закрмљевати, наполичити, бусати се, ђускати, ритати се, турати, шестати, подметати и подјетати, пљувати, срљати, тенити, ушишникати, дурати, јадити се, машати се, праскати, прфрати, пуштати, фрати, цуњати, цакати, шуњати се, јздати се, какотати, ограбати, задајати, прањновати, јакати.

ПРЕЗЕНТ

230. — О квантитету завршног вокала презентске основе в. т. 13.

231. — Помоћни глаголи *јесам*, *бийши* и *шћеши* овако се наглашавају у презенту у Ускоцима: *јесам* — *јеси* — *јес* — *јесмо* — *јесме* — *јесу*; *бид(н)еш*

— би^д(н)еш итд; би^ху — би^хеш — би^хе — би^хемо — би^хеше — би^хе; ши^ћенем — ши^ћенеш итд.; ши^ћедем — ши^ћедеш итд.; и ши^ћеднем, ши^ћеднеш итд.

Одлично: ни^ћесам — ни^ћеси — ни^ће и ни^ће — ни^ћесмо — ни^ћесше — ни^ћесу; не^ћу — не^ћеш — не^ће — не^ћемо — не^ћеше — не^ће.

232. — Глаголи као шу^ћи, ју^ћи, шре^ћши, зе^ћши, мес^ћши, вр^ћи, ле^ћи, рас^ћши, ду^ћши, вр^ћши, ве^ћши, смес^ћши и сл. имају у презенту р^адовоно дугогузлазни акценат као и у књижевном језику: шу^ћем — шу^ћеш — шу^ће — шу^ћемо — шу^ћеше — шу^ћу; вучем, ше^ћесем, зебем, ме^ћем, вришем, лежем, дубем, врзем, ве^ћем, смешум, рас^ћијем итд.

Иста акценатска ситуација остаје и у свим сложеницима тих глагола: ис^ћујем — ис^ћујеш — ис^ћујче — ис^ћујчемо — ис^ћујчеше — ис^ћујчү; иро^ћујем — иро^ћујеш; изб^ћем, наз^ћем, проз^ћу; ире^ћресем, ире^ћресу; измешем, замешем; наvezem, изв^ћем; уврзем, уврзу, заврзем, заврзу; нал^ћжем; овршем, обршү; издубем, издубу; иорас^ћем, израс^ћем, урас^ћем, ирерас^ћем; обу^ћем, иреобу^ћем; одс^ћем, иос^ћем итд.

Глаголи као на^ћи, ј^ћи, за^ћи, јр^ћи, јре^ћи, д^ћи итд. имају дугосилазни акценат у презенту: на^ћем — на^ћеш — на^ће — на^ћемо — на^ћеше — на^ћу; д^ћем, јр^ћем, јре^ћем, ј^ћем, ј^ћемо итд.

Одговарајуће облике имају и глаголи са префиксима: изна^ћем — изна^ћеш итд.; јр^ћна^ћем; ј^ћна^ћем; на^ћијем; из^ћијем и из^ћијем; д^ћијем, об^ћијем итд.

Глагол *д^ћији* има двојаке облике и акценте: д^ћем — д^ћеш и д^ћијдем — д^ћијдеш итд.

Облици презента основног глагола ј^ћи овако се изговарају у Ускочицима: јдем — јдеш — јдё — јдёмо и јдёмо — јдёши — јдёши — јдёу.

Глагол *др^ћији* (Вук дрије^ћи, ек. др^ћији) има у презенту д^ћијаке облике и д^ћијаке акценте: д^ћрём — д^ћрёши — д^ћрё — д^ћрёмо — д^ћрёши — д^ћрёу и д^ћрём — д^ћрёши — д^ћрё — д^ћрёмо — д^ћрёши — д^ћрёу.

Тако је и у сложеним глаголима, само се 1. и 2. л. мн. уклопило у акценатски систем осталих лица презента: д^ћдерём — д^ћдерёши итд. и д^ћдерем — д^ћдерёмо — д^ћдеру; јр^ћдерём и јр^ћдерёши; изд^ћерём и издерёши; јр^ћдерём и јр^ћдерёши; итд.

Глаголи као ј^ћир^ћи и сл. имају у презенту: ј^ћир^ћем — ј^ћир^ћеш итд.; з^ћир^ћем; д^ћир^ћем, јд^ћир^ћем, д^ћду^ћир^ћем, з^ћавр^ћем, з^ћавр^ћу; јд^ћду^ћир^ћем, на^ћир^ћем, са^ћир^ћем итд.

Тако и мр^ћији (Вук мрије^ћи): мрём — мрёши — мрё — мрёмо — мрёши — мрёу.

Исто је у сложеницима, само што се 1. и 2. л. мн. уклапају у акценатски систем осталих лица: јмрём — јмрёши — јмрё — јмрёмо — јмрёши — јмрёу.

Слично је и у глагола као ђи^ћији, ј^ће^ћи, љи^ћи, јр^ћији, ј^ћији и сл.: ји^ћнём — ји^ћнёши итд., ј^ћзмём, ји^ћнём, јр^ћсём, ји^ћсём, јр^ћсёри^ћем, з^ћан^ћем, д^ћан^ћем итд.

Даничић (СА, 113): *дбумрём* (ново преношење), а у Ускоцима *дбу-
мрём* (старо преношење). Тако и: *дбумрёш — дбумрё — дбумрёмо — дбу-
мрӯ, јбдадрём, рâзайнём, зайночнём, јрђузмёш, јзасијём* итд.

Од *йётши* имамо *йётњём*, а од *клéши*: *кùнём — кùнеш — кùнё — кунёмо
и кùнёмо — кунёши и кунёшие — кùнёу*.

И сложени глаголи од *клéши* одступају од Даничићевих акценатских
ликова: *закунём — закунёш — закунё — закунёмо — закунёшие — закунёу; јрдкунём*.

233. — Презент глагола *мđчи* не од'дира од Вука: *мđиу — мđжеси
— мđже — мđжесмо — мđжесшие — мđију порд облика са *r* и *i* нфиксом и: мđреши — мđре — мđремо — мđрешие и мđинём — мđинёши — мđинё итд., али одступа од Даничића, који има *мđжеси — мđжё — мđжесмо — мđжесшие и
мđреши — мđре — мđремо — мđрешие*, са дужинама изгубљеним у Вука.*

Сложени су: *йдможём и (чешће) ђдмоинём, јрийдмоинём и јрийдможём
и ђоийдмоинём и ђоийдможём, однёмоинём* итд.

Глагол *речи* има: *речём — речёш — речё — речёмо — речёшие — речёу
и рёкнём — рёкнёши — рёкнё — рёкнёмо — рёкнёшие — рёкнёу* са сложенима:
йдречём и ђдрекнём, ђзречём и ђзрекнём, јрдречём и јрдрекнём итд.

Презент глагола *лећи* гласи: *лёжём — лёжёши — лёжё — лёжёмо —
лёжёшие — лёжёу и лёинём — лёинёши — лёинё — лёинёмо — лёинёшие — лёинёу.*
Сложени: *јрилећём и јрилећём, ђилећём и ђилећём, налећём и налећёном
итд.*

Од *йётчи* имамо: *йётчём — ђётчёши — ђётчё — ђётчёмо и ђётчёшие — ђётчёу*. У 1. и 2. л. мн. д'зојне нагласке имају и *йлећёмо и љлећёшие*,
*чићамо и чићамо, ёребёмо и ёребёмо, јрчимо и јрчимо, велимо и велимо,
волимо и волимо* итд. Сложени од *йётчём* су: *исићём, здићём, јрёићём,
ђдићём* итд.

Од *крадши* је *крадем, крадеш, краде, крадемо, крадешие, краду*. Сложен:
украсши — украдем итд., ђокрасши ђокрадем итд.

Од *сесши* — *седём и седнём, од јесши — једём, од ѡредши — ѡредем,
од ђасши — ђанём, ѡрхи — вршем, ѡрхи — врнём, сирпини — сирпижем,
шүни — шукнём, сёни — си'чем, дйтни — дайнём, свиши — свинём*. Сложени:
*заседём и заседнём, ђедём, ѡрданём, ѡрредем, заврнём, осирпижем, оси'чем,
ђдинёном* итд.

234. — У презенту глагола као *исићи, оїлесши оїрёйши (oїрёбайи),
ђовесши (herführgen), довоесши (herfahrgen), избосши, ђони'еши, ђозваши, дбраши
итд.* акценат у Ускоцима је на првом слогу: *йдлешём — ёйлешёшие итд., ёрребём,
ђонесём, ёринесём, занесём, ўнесём, ёзбодём, ёрдвезём, ёрдвезёшие, ёр-
везём, рâзнесём, ёрбодём, наvezём, ўvezём, ёрзивём, ёзовём, ёрзовём, ёдведём,
ђриведём, навећём, ёдвећём, ёберём, ёдберём, ёрїберём, исићём, ётићём, ёр-
ићём, ёзречём, ёрдречём, заречём, ёронесём итд.*

235. — Двосложни глаголи као *ййши*, *шйши*, *лйши*, *вйши*, *бйши* (ватре), *крйши* и сл. имају у презенту краткосилазни акценат као и у инфикситиву, и то на қоријену: *шй'ем* — *шй'еш* — *шй'е* — *шй'емо* — *шй'еше* — *шй'ү*; *лй'ем*, *вй'ем* (winden), *вй'ем* (Вй'ү вўци, грэкчү гавранови), *крй'ем* итд., — дјакле све као у Вука, али ускочки говор одступа од Вука у презентима: *бй'ем* — *бй'еш* — *бй'е* — *бй'емо* и *бй'емо* — *бй'еше* и *бй'еше* — *бй'ү*; и *йй'ем* — *йй'еш* — *йй'е* — *йй'емо* и *йй'емо* — *йй'еше* и *йй'еше* — *йй'ү*.

Сложени глаголи са по једним префиксом подложни су старом преношењу као и у Даничића: *йрйши'ем* — *йрйши'еш* — *йрйши'е* — *йрйши'емо* — *йрйши'еше* — *йрйши'ү*; *дблн'ем*, *йрдлн'ем*, *здал'емо*; *нави'ем*, *сави'ем*, *йодви'ем*; *обуем*, *сазуем*; *обби'ем* итд.

Исто тако се понашају и сложенице глагола *бйши* (ватре) и *ййши*: *йзбн'ем*, *йбйн'ем*, *йсийн'ем*, *йрбийн'ем*, *бйши'ем* итд.

Вук има доспјјем (од *досијеши*), приспјјем (од *присијеши*), док у Ускочима и ови глаголи не излазе из круга осталих глагола ове врсте: *доси'ем* — *доси'еш* — *доси'ү*; *йрси'ем* — *йрси'еш* — *йрси'ү* итд.

Сликा се у Ускочима не мијења ни қад ови глаголи имају дуплу префиксацију или непостојано *а*: *задоби'ем*, *йрд доби'ем*, *ббаси'ем*, *йодави'ем*, *йданаш'ем*, *йрёбуем*, *йрёсаси'ем*, *разави'ем* итд. Вук је ту недосљедан: *задобијем*, *йрд добијем*, *йодавијем* (од *йодавиши*), *разавијем* (од *разавиши*), а Даничић (СА, 102) мисли да су Вукови акценти *задобије*, *йодавије*, *разавије* погрешни. Као што се види из ускочког говора, а тако је и у Пиви и Дробњаку (АГПД, 310) и у пљевальског говору (АСПГ, 150. и 151), Вук није погрешио.

236. — Глагол *дадиши* има тројаке облике у презенту: *дам* — *дадиши* — *дад* — *дамо*, *дадише* — *даддү*; *даднём* — *даднеш* — *даднё* — *даднёмо* — *даднёшие* — *даднү*; *даддём* (нема *даддём*) — *дадеш* — *дадё* — *дадёмо* — *дадёшие* — *дадү*. Сложени глаголи показују исте односе: *йрддам* — *йрддаџнё* — *йрддаџем*; *задам* — *зададнём* — *зададем*; *йрнам* — *йрнаднём* — *йрнадем*; *յудам* — *յудаднём* — *յудадем*; *йрдам* — *йрдаднём* — *йрдадем* итд.

Морам рећи да су форме *дам*, *йрддам*, *дадам* итд. обичне, *даднём*, *йрдаднём* итд. споредне, реће, а форме *даддём*, *йрдадем* и сл. — најрјеђе.

Са негацијом *не*: *не дам*, *не дадем*, *не даднём*, *не дадё*, *не дадү* и сл.

Слично је и са глаголом *знадиши*: *знам* — *знадиши* — *знад* — *знамо* — *знадије* — *знадјү* и *знаднү*; *знаднём* — *знаднеш* — *знаднё* — *знаднү*; *знаддём* (нема: *знадем*) — *знадеш* — *знадёмо* — *знадү*.

Са негацијом *не* неки од тих облика овако се изговарају: *не знам*, *не знаш*, *не знајү*, *не знаднү*, *не знадё* и сл. Слично је и са сложеницима: *йознам* — *йознаднём* — *йознадем*, *йознамо* и *йознамо*, *йознайе* и *йознайе*, *йознајү*, *йознаднү*, *йознадё*, *сазнам* — *сазнаднём* — *сазнадем* — *сазнамо* и *сазнамо* — *сазнайе* и *сазнайе* — *сазнајү*, *сазнаднү* и *сазнадё*, *йрејознам* — *йрејознаднём* — *йрејознадем* итд.

237. — Глаголи типа *куйаши* имају у презенту двојаке облике, али је акценат једнествен: *куйлём* и *куйам* — *куйлӯ* и *куйајӯ*; *сийлём* и *сийам*; *йрдсишлем* и *йрдсишам* — *йрдсишль* и *йрдсишай*; *ձձишлем* и *ձձишам*; *յзимлем* и *յзимам* итд. Први су облици обичнији.

Глаголи као *йросишиши* имају двојак инфинитив у акценатском погледу: *йрдсишиши* и *йросишиши*, па и двојак пресент: *йрдсишлем* и *йрдсишам* — *йрдсишль* и *йрдсишай*; *յзимлем* *յзимам* — *յзимль* и *յзимай* итд.

238. — Ускочки се говор разликује од ВД и књижевног језика уопште тиме што у презенту глагола као *сийавши* (основе *-а/a*), *йозивши* (основе *-ива/-ивә*), *вечеравши* (основе *-ава/-авә*) итд. има акценатски изједначен једнак 3. л. мн. са осталим лицима, док је у књиж. језику акценат онакав какав је у инфинитиву. Тако у Ускоцима имамо: *сийавам* — *сийавши* — *сийава* — *сийавамо* — *сийаваше* — *сийавай*; *чүвају*, *йрчай*, *йўрају* се, *шешай*, *зинай*, *йрлају* итд.; *ձձивају*, *ձձишай*, *ձձишају*, *վեշրաвају*, *մօրայ* итд.

Такав је однос и у одговарајућим глаголима с ћ у основи: *ми'ешаши*: *ми'ешам* — *ми'ешаш* — *ми'ешай*; *ци'ешай*, *сни'евај*, *ми'енай*, *зин'евај*, *сү'ећай* итд.

И сложени глаголи показују исте односе: *йрсийавай*, *йсирчай*, *йрдми'ешай*, *йсир'ећай*, *изми'енай* итд.

Слично се понашају и глаголи као *корачаш*, *минираши* и сл.: *кдрачам* — *кдрчају*, *минирам* — *минирају*.

239. — Већ сам рекао да се у Ускоцима у 1. и 2. л. мн. презента чују два акцента: *којамо* и *кдјамо*. Тако и: *чишамо* и *чиштамо*, *чишаше* и *чишташе*; *ձձамо* и *ձձդамо*; *којаше* и *кдјаше*; *држимо* и *ձջимо*, *држаше* и *ձջаше*; *велимо* и *вэлимо*, *велаше* и *վէլаше*; *желимо* и *յэлнимо*, *желаше* и *յэлнаше*; итд.

Од ићи имамо идемо и идемо.

У ускочком говору су форме са дугоузлазним акценотом (*чишамо*, *йрочишамо*) обичније, а оне друге (*յэлнимо*, *վէлնамо*) рјеђе.

Сложени глаголи од глагола као *жельши*, *држаш* и сл. имају акц. као и прости: *йожелим*, *задржим*, *йашрчим* итд., али није искључен ни акценат пребачен на префикс: *задржим*. Ипак се не каже *йджелим*, *йашрчим* и сл.

У ВД и у књиж. јез. је волим, а у Ускоцима: *вөлім* — *вөліши* — *вөліи*; *волимо* и *вөлімо* — *воліши* и *вөліши* — *вөлі*. Упор. *завөлім*, *йривөлім*, *не вөлім*, *не волімо*, *не вөлі*.

Одлични облици од *вальам* — *вальши* — *вальа* — *вальамо* (*вальамо*) — *вальаше* (*вальаше*) — *вальају* у Ускоцима гласе: *не вальам* — *не вальши* — *не вальа* — *не вальамо* (*не вальамо*) итд., дакле нема преношења.

240. — Глаголи типа *живеши* у Ускочима имају у 1. и 2. л. мр. презентата, поред акц. *живимо* — *живиште* као у књиж. јез., и изговор *живимо* — *живиште*. Ваља још примјестити да је први слог скраћен, као и у Пизи и Дробњаку (АГПД, 327). Тако је и од *блејаши*, *клечаши*, *вечаши* и сл. и њихових сложеница: *блеймо* и *блеймо*, *клечимо* и *клечимо*, *преживимо* и *преживимо*, *проживимо* и *проживимо* итд., затим *блијдимо* и *блиједимо*, *блиједиште* и *блиједиште*.

Помјерени акценат је рјеђи.

241. — Глаголи као *шакнуши* имају у презенту *шакнём*, *клонуши* — *клонём*, *макнуши* — *макнем*, *слеинуши* се — *слеинём се*, док је *шонуши* — *шонём* — *шонеш* — *шонемо* — *шонеше* и *шонеше* — *шону*.

Ти облици стоје тако усамљени, јер је у сложеним формама *шитном* — *шитонеш* — *шитонеч* — *шитонемо* — *шитонеше* — *шитону*, тј. као у књижевном језику (пренесен акценат).

Тај се (‘) акценат срета и у неким другим облицима у којима би се очекивао : *шитњаи*, *шитњаше* итд., *шитнући* и, наравно, *шитнућу*, *шитну* итд.

242. — Глаголи типа *јаукнуши* и *јаукнуши*, са дублетским акцентом у инфинитиву, задржавају то двојство и у презенту: *јаукнём* и *јаукнём*, *мадукнём* и *мадукнём* итд.

243. — Глаголи као *зазвониши*, *обрстиши* у Ускочима се акценатски уклапају у глаголе типа *избротиши*: *зазвоним*, *обрстим* као *избротим*, а код Данитчића *зазвоним*, *обрстим*. Овдје је *йордешти*, а не *пропртим*, као у Данитчића (СА, 144). Међутим, од *заштитиши* је ипак *заштити*.

244. — Акценат презента глагола типа *седочиши* у Ускочима је помјерен на почетак: *седочим* — *седочиши* — *седочи* — *седочимо* — *седочише* — *седоче*. Тако је и у *срамотиши* — *срамотим*, *жалостиши* — *жалостим* и сл.

Од тог акцента одступа презент глагола типа *веселиши се*: *веселим се* — *веселиши се* — *весел* се — *веселимо се* (*веселимо се*) — *веселише се* (*веселаше се*) — *весел* се.

И сложени глаголи од те двије врсте глагола различито се понашају:

а) *йоседочим* — *йоседочиши* — *йоседочи* — *йоседочимо*; *осрдомотим*, *ослободим* — *ожалостим*;

б) *йровеселим се* — *йровеселиши се*,

— али није искинућен ни нагласак: *йровеселим се* — *йровеселиши се*.

245. — Неколико глагола које Данитчић (СА, 133—135) убраја у тип *хвалиши*, у Ускочима у презенту имају акценат као глаголи типа *шрубиши*: *шрубим*, *бечим*, *блудим*, *бульим*, *лубим се*, *лудим* и сл., — док глаголи *журниши*, *йожурниши*, *налиши*, *йреналиши* и сл., које Данитчић убраја у тип *шрубиши*, имају акценат као глаголи типа *валиши* [*хвалиши*]: *валим* — *валиши*; *журим*, *йожурим*, *налим*, *йреналим* итд.

ИМПЕРАТИВ

246. — Акценат императива глагола типа *вұћи* исти је као и акценат презента, тј. ¹: *вұчи* — *вұчимо* — *вұчиште*, *шреси*, *шүчи*, *зеби*, *мечи*, *өрши*, *лэзи*, *дүбі*, *врзи*, *вэзи*, *смети*, *расий* итд., *исийчи*, *шретийчи*, *навэзи*, *озеби*, *шретиреси*, *замечи*, *издуби*, *шорасий*, *шреобуди* итд.

Тај акценат има ускочки императив и у глаголима типа *наћи*: *наћи* — *наћимо* — *наћиште*, *доћи*, *шрићи*, *ући*, *шрећи*, *шробићи*, *задићи*, *изнаћи*, *шронићи*, *ућићи*, *шимбонићи*, *изаћи*, *саћи*, *сүћи*, *ошиди* итд., а од глагола *ићи*: *иди* — *идимо* — *идиште*.

Глаголи типа *наћри'еши* имају у императиву: *наћди*, *нађери*, *задди*, *задери*, *ући*, *наћири*, *одувери*, *заври*, *одућири*, *сатири*, *дћири*.

Као што се види, глаголи који могу имати двије форме у презенту, имају и дза акцента у императиву: *задди* — *задери*.

Слични су односи и у сложеницима глагола *мрђеши* (императ. *мрђи*, *мрђимо*, *мрђиште*): *умри*, *замри*, *шдмириште*, *обамри*, *самри*.

Слично је и с акцентом императива и у глагола қао *үзеши*, *шдчеши* итд.: *үзми*, *шдчи*, *шдйни*, *зәйни*, *шдсии*, *штими*, *зайдчи*, *изасии*.

Императив глагола *клейши* гласи: *куни* — *кучимо* — *кучиште*, а слож.: *йрокуни*, *закуни*.

247. — Глаголи типа *доњијеши* имају акценат у императиву као у књижевном језику, за разлику од акцента ускочког презента: *донеси*, *исилети*, *истиши*, *оѓрёби*, *довези*, *доведи*, *изձоди*, *изрёди* и сл.

Слично је и у глагола типа *седочити*: *седочи*, *срамдши* итд.

Исти је акценат императива и у глагола као *веселиши се*: *весели се*, *овесели се*, *йровесели се*.

248. — Као и у књижевном језику, и овде се акц. императива глагола типа *лиши* мијења у дугоузлазни: *ли* — *лимо* — *лиште*; *ши* — *шимо* — *шиште*; *би* — *бимо* — *биште* (*bittre*); *крї* — *кримо* — *кринше* итд.

То же одговара и акц. сложених глагола: *сли* — *слимо* — *слиште*, *салї* — *салимо* — *салыште*, *йрелї* — *йрелимо* — *йрелыште*, *йролї* — *йролимо* — *йролыште*, *зали* — *залимо* — *залиште*, *сакрї* — *сакримо* — *сакриште*; *долї*, *үли*, *сашї*, *йрдї*, *үбї*, *избї*, *шдкї*, *завї*, *обавї* итд.

249. — Ускочки акценат *блѣжси*, *бржси* и сл. слаже се с Даничићевим (СА, 129—130), али форме као *задржси*, *шрчи*, *шотрчи* представљају одступање од њега.

250. — Као у инфинитиву, тако је и у императиву вокал *и* лабилан: *блѣж* — *блѣшиште*; *брж* — *бршиште*; *сё* (< *сед* < *седи*) — *сёште* (< *седите*); *лѣз* — *лѣшиште*; *вї* (< *вид* < *види*) — *вїште* (< *видите*); *стїан* — *стїанште* итд.

Као што се види, крњи императив задржава акценат пуног императива. Ово важи и за примјере као: *Нёс те ъаво!*

Неко може, и с правом, примјетити да се облик *нðс* наслаша на енклитику *шe* (и обратно), па да се усьед тога задржава узлазни акценат (*нðс шe : нðсїе*). Али у примјеру *Йд одáвлe* оно ѹд не наслаша се на наредну ријеч, а ипак стоји под кратким узлазним акцентом. Чак и сизлазни акценат може у оваквим случајевима прећи у узлазни; тако, поред *бáч*, *йùш*, *ћùш*, *шùш*, *држ* итд., имамо и: *бáч*, *йùш*, *ћùш*, *шùш*, *држ* итд.

Мислим да су ове и сличне форме, на основу своје императивне службе, прешле у сферу узвичности, тј. постале врста узвика, и онда, као такве, могу имати свакакве акценте.

251. — При исказивању дугог трајања радње, у тзв. нарративном императиву, при својењу пуног императива на крњи, у глагола као *вðдайши*, *нðсийши*, *вðзийши* итд., кратки акценат прелази у дуги сизлазни: *вðд*, *нðс* и сл.

Мислим да се не може сасвим искључити екскламативни утицај при настанку, бар, овог дугог императивног акцента без обзира на то што је доцније екскламативност могла ишчезнути и што су ови облици могли стајати у реду облика редовног, свакидашњег начини изражавања.

252. — Прилог *јðде*, који функционише као императив, има разне гласовне и акценатске форме:

јðде, *јðд* и *јðјд*, *јð* и *јðј*, *ајðемо*, *јðдемо*, *јðдмо*, *јðдешe*, *јðшe*, *ајðешe*, *јðшешe*, *ајðемошe*, *ајðашe*, *ајðашешe*.

253. — Иначе је акценат императива у Ускокојмма као у књижевном језику: *иїлїкни* : гиљикнути — гиљикнëм, *си'єчи* : сéчи — си'ечсм, *иїром'ени* : проми'енити — проми'енйм, *дїйни* : дїгнүти — дїгнëм, *иїресьївай* : преспáвати — преспáвам, *сиїрїзи* : стрїжи — стрїжем итд.

ИМПЕРФЕКАТ

254. — О дужини завршног слога у 3. л. мн. имперфекта в. у т. **10 β.**

255. — Глагол *шїкши* има велики број имперфекатских форми, па и разноврсних акцената у том глаголском облику: *ðкáи* — *ðкáше* — *ðкáй*; *ќкáи* — *ќкáше* — *ќкáмо* — *ќкáшe* — *ќкáй*; *шкáи* — *шкáше* — *шкáмо* — *шкáшe* — *шкáй*; *шкáвai* — *шкáвашe* — *шкáвасмо* — *шкáвай*; *ћкáвai* — *ћкáвашe* — *ћкáвасмо* — *ћкáвай*; *сїй'аi* — *сїй'ашe* — *сїй'ашe* — *сїй'асмо* — *сїй'ашай*.

Поред акцента *ћкáше*, *ћкáй* итд. чује се и изговор *ћкáше*, *ћкáй*.

И помоћни глагол *бїши* има разне форме и нагласке:

- бї'аi* — *бї'ашe* и *бї'ашe* — *бї'аsmo* и *бї'аsmo* — *бї'ашшe* и *бї'ашшe* — *бї'ашай* и *бї'ашай*;
- блëi* — *блëашe* — *блëашmo* — *блëашай*.

256. — Акценат имперфекта по правилу одговара акценту презента: *сіјајаі* : спајати — спајам; *ідејраі* : говорити — говорим; *сіјајаі* : стајати — стојим; *чіјаі* : читати — читајам; *йљевеаі* : пљевати — пљевам; *вујиаі* : вуји — вујим итд.

257. — Двојаки облици имперфекта имају а) или исти акценат: *радаі* и *радиаі* : радити — редим; *ірадаі* и *ірадиаі* : гредити — градим; *жіјаі* и *жіјаі* : жијајети — жијавим; *бодраі* се и *бодриаі* се : борити се — борим се; *шіраі* и *шіриаі* : прати — перем; *чињаі* и *чињаі* : чињести — чињим; *шірчаі* и *шірчиаі* : трочати — тручим;

б) или различит: *воздаі* и *воздиаі* : воздити — воздим; *кодсаі* и *кодсиаі* : кодити — кодим итд.

258. — Имперфекат глагола као *куїдовани*, *куїкујем* и *іосиоддавани* *іосиоддујем* има кратки силазни акценат, различит од Даничићевог презентског акцента: *куїдоваі*, *зімовеаі*, *рідбовеаі*, *стіановеаі*, *йутовеаі* итд.; *іосиоддаваі*, *двідовеаі*, *діјуковеаі*, *йріашевеаі* и д.

259. — И глаголи као *шайутиши* имају у имперфекту пребачен акц. на први слог било на стари било на нови начин:

шайутиаі и *шайутиаі* — *шайутише* и *шайутише* (поред *шайутише*, в. ниске) — *шайутиіу* и *шайутиіу* (поред *шайутиіу*).

Поред тих, није искључен ни акценат инфинитива: *шайутиаі* — *шайутише* итд., као и *іосиоддаваі*. Тако је и с глаголима *јаукаши*, *маукаши*, *мирисаши* и сл.

260. — И у Ускоцима, као и у Пиви и Дробњаку (АГПД, 331—332) и у пљевальском говору (АСПГ, 160—161), знатно је помјерање акцента имперфекта на -ах и -јах према крају, углавном у глагола у којих то бива у 1. и 2. л. мн. презента: *чијаі* — *чијаше* — *чијашив* — *чијаше* — *чијасмо* — *чијаше* — *чијаіу*.

Као што се види, акценат се помјера у свим лицима сес у 1. л. једн.

Тако и: *бі'аі* — *бі'аше*, *імай* — *імаше*, *лєжай* — *лєжаше*, *ломљаі* — *ломљаше*, *блєжай* — *блєжаше*, *држай* — *држаше*, *звоњай* — *звоњаше*, *сіјаі* — *сіјаше*, *ұчай* — *ұчаше*, *мрай* — *мраше*, *сай* — *саше*, *іккай* — *іккаше*, *звай* — *зваше*, *іребай* — *іребаше* (поред *іребі'аі* — *іребі'аше*), *йи'аі* — *йи'аше*, *вельай* — *вешаше* (*вельайіу*), *чињай* — *чињаше*, *шірчаі* — *шірчаше* итд.

Међутим, ваља додати да то нијесу искључиви акценти имперфекта тих глагола у ускочком говору. Сви ти и слични глаголи могу имати и акценат инфинитива или презента у лицима у којима нема помјерања акцента према крају: *імай* — *імаше* — *імасмо* — *імайіу*; *сіјаі* — *сіјаше* — *сіјаііу*; *лом'яі* — *лом'аше* — *лом'асмо* — *лом'яііу*; *зівиаі* — *зівиаше* — *зівиасмо* — *зівиаііу*; *мішльяі* — *мішльаше* — *мішльасмо* — *мішльяііу*; *млі'аі* — *млі'аше* — *млі'асмо* — *млі'яііу* (поред *млай* — *млаше* итд.), *бі'аі* — *бі'аше*, *чињай* — *чињаше* — *чињайіу*, *шірчаі* — *шірчаше* — *шірчайіу* итд.

Имперфекти као *мрай* — *мраше*, *йрай* — *йраше*, *сай* — *саше* и сл. различију се од Даничића: *мрай* — *мраше*, *йрдх* — *йраше*, *сах* — *саше* итд.

261. — Као *дѣй*, *бѣй*, тако и глагол *мѣти* има у имтерфекту поебачен акцент сасвим на почетак: *мѣї* — *мѣїше* — *мѣїсмо* — *мѣїй*.

Имтерфекат глагола *иѣти* гласи: *иѣї* — *иѣїше* — *иѣїсмо* — *иѣїй*, а глагола *јѣти*: *јѣї* — *јѣїше* — *јѣїсмо* — *јѣїй*.

АОРИСТ

262. — О акценту аориста види мој чланак *Акценат аорисата у скочкој јовора времена Вуковом објављен је у „Зборнику за филологију и лингвистику”, VIII, Нови Сад, 1965, стр. 201—209.*

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

263. — Глаголски прилог садашњи, уколико се употребљава у ускочком говору, има углавном акцент на презенту:

кдѣћи, знѣјѹћи, иđѹћи, си'чѹћи итд.,
— или и акцент на инфинитива:

радѣћи, вѣлѣћи, не мѣрећи и сл., затим: *сиљајѹћи, прѣмајѹћи, руџајѹћи, миљајѹћи* и сл.

Глаголи са истим акцентом у презенту и у инфинитиву имају, разумије се, тај акцент и у глаг. прилогу садашњем: *иљевајѹћи, мислићи* и сл.

Сви инфинитиви са дјетосилазним акцентом као *вѹћи, шрѣти* итд. имају презентски акцент у овом облику: *вѹћи, шрѣти* итд.

264. — Није ријетка појава помјеравања акцента кај крају овог облика: *седѣћи* и *седѣћи*, *видѣћи* и *видѣћи*, *држѣћи* и *држѣћи*, *ловѣћи* и *ловѣћи*, *ломѣћи* и *ломѣћи*, *желѣћи* и *желѣћи*, *сїдећи* и *сїоећи* и сл., као и прилог *сїдећеке* и *сїоећеке* односно *сїдећики* и *сїоећики*.

Тако онђе имамо, поред *иđѹћи*, и *иđећи*.

Слични су томе и гл. прил. с дашњим посебне врсте:

шрчени (*шрченьи*), *седени* (*седеньи*), *лажени* (*лаженьи*), *сїоећи* (*сїоењи*), *клечени* (*клеченьи*).

265. — Глаголски прилог прошли је ишчезао из овог гозора. Само, како најд: Ружичић и Вукчић за пљевальски односно пјеско-дјубњачки гушар, чује се *рѣкав* (ши) у изр. *шамо љуб љекавши, шамо љему љекав* и сл.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЈЕВ РАДНИ

266. — Од глагола типа *вѹћи* сасвим су чврсти они и слични акценти глаголског придјесва радњи:

вјукб — вјукла — вјукло — вјукли — вјукле — вјукла; шјукб — шјукла — шјукло; шречб — шречла — шречло; зебб — зебла — зебло; дубб — дубла — дубло: расиб — расла — расло; везб — везла — везло итд.

Разлика нема ни у сложеним глаголима: дловукб — довукла — до-
вукло; исшукб — исшукла — исшукло; прозебб — прозебла — прозебло
итд.

267. — У радном приједеву глагола типа дри'еши имамо дро, дгла,
дрло, мро, мгла, мфло, док је у сложеним глаголима акценат увијек на
самом почетку:

одрб — одрла — одрло; јирб — јирла — јирло; наирб — наирла —
наирло; прожирб — прожирла — прожирло; јирб — јирла — јирло;
шдуирб — шдуирла — шдуирло; зирб — зирла — зирло; уирб — уирла —
умрло; замрб — замрла — замрло; јомрли — јомрле — јомрла.

268. — Радни приједев глагола иши има акценат добијен новим
преношењем: ишиб — ишила — ишило.

Тај акценат преовлађује и у сложеницама:

наишб — наишила — наишло; ддишб — ддишила — ддишло; зашб — зашила —
зашло; прешб — прешила — прешло; наддишб — наддишила — наддишло;
мимоишб — мимоишла — мимоишло; пронашб — пронашила — пронашло
итд., а од јизиби: јзишб и изишио — јзишила и изишила — јзишило — изишило,
или: изашо и јзашб итд.

269. — На коренском слогу стоји стари акценат и у радном приједеву
глагола типа дони'еши:

ддин'о — ддин'ела — ддин'ело; јуни'о — јуни'ела — јуни'ело; снин'о —
снин'ела — снин'ело; пренин'о — пренин'ела — пренин'ело итд.

270. — У Ускогима постоје у гл. прид. радном само ови акценти
од глагола типа јзеши:

јзо — јзела — јзело; јдчб — јдчела — јдчело; начб — начела — на-
чело; пресуо — пресула — пресуло итд.

271. — Глаголи типа рећи имају у гл. прид. радном м. р. једн. обично
краткосилазни акценат, а у осталим родовима и у м. р. у мн. — кратко-
узлазни:

рекб — рекла — рекло — рекли — рекле — рекла; јекб — јекла —
јекло — јекли; макб — макла — макло — макли; шакб — шакла — шакло —
шакли; моЯб — моЙла — моЙло — моЙли; йлео — йлела — йлело — йлели;
бо — бла — бло; лећб — леља — лељо; шекб — шекла — шекло итд.

Акценат радног прид. сложених глагола одговара акценту простира:
одрекб — одрекла — одрекло; јеќб — јеќла — јеќло; јлео —
— јлела — јлељо; пребб — пребла — пребло; прилеїб — прилеїла —
прилеїло; одмакб — одмакла — одмакло итд.

Глаголи као шакби (шакнуши), макби (макнуши) и сл. имају ове облике
радног приједева: шакб — шакла — шакло и шакнуо — шакнула — шак-
нуло, макб — макла — макло и макнуо — макнула — макнуло.

272. — Није јединствен акценат глаголског пријдјева радчог глагола типа *ййи*: а) *йй'о* — *ййла* — *ййло*, *лй'о* — *лйла* — *лйло*; б) *бй'о* — *бйла* — *бйло* (*schlägen*), *вй'о* — *вйла* — *вйло*, *крй'о* — *крйла* — *крйло*, *шй'о* — *шйла* — *шйло* итд.

И сложени глаголи имају два акценатска типа: а) *йðви'о* — *йðвила* — *йðвило* — *йðвили*, *сðви'о* — *сðвила* — *сðвило*, *йрдли'о* — *йрдлила* — *йрдлило*, *йрдли'о* — *йрдлила* — *йрдлило*; б) *сàши'о* — *сàшила* — *сàшило*, *йðкри'о* — *йðкрила* — *йðкрило*, *уби'о* — *убила* — *убило*, *начуо* — *начула* — *начуло* итд.

273. — Постоје читави редови глагола чији акценат радног пријдјева у Ускоцима знатно одступа од Даничићевог, особито глагола *-а/а* основа, било да се акценат овог облика односи на акценат инфинитива, било на акценат 2. и 3. л. једн. аориста.

У Даничића је: *вјèнчани* (инф.) — *вјèнчâ* (аор.), а радни пријдјев: *вјèнчao* — *вјèнчала* — *вјèнчалo*. У Ускоцима: *вљèнчани* — *вљèнча* — *вљèнчb* — *вљèнчала* — *вљèнчалo*.

У сложеним глаголима Даничић има: *развејèнчани* (акц. непроми-јењен у односу на прости глагол) — *развејèнчâ*, а р. пријд. *развејенчao* — *развејенчâла* — *развејенчалo*. У Ускоцима: *развлèнчани* — *развлèнча*, р. пријд. *развлèнчb* — *развлèнчала* — *развлèнчалo* и *развлèнчb* — *развлèнчала*.

За Ускоце је карактеристично и то што овајви глаголи имају у аористу један акценат (развлèнча), а у глаг. пријдјеву радном два (раз-влèнчb и развлèнчo).

Ово двојство аориског акцента усвојено је и у књиж. јез.: Прав *дðокчao* — *дðокчâла* — *дðокчâло* и *докðчao* — *докðчâла* — *докðчâло*, као и два акцента у аористу: *дðокчâ* и *докðчâ* (у Ускоцима само: *докðчâ*). РСАНУ исто као и Прав: *дðокчâла* и *докðчâла*, *дðокчâ* и *докðчâ*.

Као што се види, ово двојство аориског акцента и акцента глаголског пријдјева радног добило је широку примјену у нашем књижевном језику. Данас су то равноправни акценти, с том разликом што се једни од њих претежно употребљавају у јед.пм, а други у другим крајевима, док се неки употребљавају свуда, као дублети.

Ево још једног примјера:

Даничић (СА, 130)

држасани — *држâ* — *држâла*

одржасани — *одржâ* — *одржâла*

Ускоци

држасани — *држса* — *држб* и
држб — *држâла* и *држала*

одржасани — *одржса* — *одржâла* и *одржала*

И овдје је, као што се види, остала разлика коју смо горе навели: *држâла* (Даничић) и *држâла* и *држала* (Ускоци). Овај други акценат (*држала*), инфинитивни, није тако чест као онај први, стари акценат

(*ձքչալա*), али се чује. Међутим, готово да се не би могло рећи шта је чашће: *ձկոնչալа* или *ձօնչալա*, *ձեհալա* или *օձեհալա*, *րազանչալա* или *ռազանչալա*, *իսկոնչալա* или *օմոնչալա* итд. Има, разумије се, слушајеца непојављујећа акацнатску г држбу тизму у оваквим приптикама: *լօկալա*, а не *լօկալա* (аор. *լօկ*; Дан. *լօկալա*, аор. *լօկա*), али *լօլօկալա* и *լօլօկալա*. Затим *լայալա* (аор. *լայա*; Дан. *լայալա*), али *նալայալա* и *նալայալա* (Дан. *նալայալա*, аор. *նալայա*).

Ипак се мора подзући да она основна констатација (Дан. један акценат, Ускоци два акцената) остаје.

Има каткад и посебних аспеката. Од *յւաշի* глаг. пригд. радни гласи *յծ* — *յծալա* — *յծալո*, а сложени су облици *յշյծ* — *յշյծալա* — *յշյծալո* и *յշյծ* — *յշյծալա* — *յշյծալո* (Бевојке се од њивно подгд њис).

Навешћу одје што више Николићевић (АУ, 330—331) и Вуковићевић (АГПД, 360—369) односно Џингетићевић прихвата у ускочком виду, да би се ова сложена акценатска ситуација колико-толико ближе сагледала:

Даничић

Ускоци

I

брати, бра — <i>ձրալա</i>	брати, бра — <i>ձրալա</i>
узбрати, յзораб — <i>յզօրալա</i>	узбрати, յզօրա — <i>յզօրալա</i>
збрати, збрә — <i>ձբալա</i>	збрати, збрә — <i>ձբալա</i> и <i>ձբալա</i>
позбрати, պօզօբ — <i>մօզօբալա</i>	позбрати, պօզօբ — <i>մօզօբալա</i> и <i>մօզօբալա</i>
чешати, чешә — <i>չեշալա</i>	чешати, чешә — <i>չեշալա</i> и <i>չեշալա</i>
почешати, պօշә — <i>մօշեմալա</i>	почешати, պօշә — <i>մօշեմալա</i> и <i>մօշեմալա</i>
тесати, тесә — <i>մէսալա</i>	тесати, тесә — <i>մէսալա</i> и <i>մէսալա</i>
отесати, օտесә — <i>օմէսալա</i>	отесати, օтесә — <i>օմէսալա</i> и <i>օմէսալա</i>
претати, претә — <i>մրէմալա</i>	претати, претә — <i>մրէմալա</i> и <i>մրէմալա</i>
запретати, զարетә — <i>զալրէմալա</i>	запретати, զаңրէտә — <i>զալրէմալա</i> и <i>զայրէմալա</i>
йскати, յска — <i>յսկալա</i>	յскати, յска — <i>յսկալա</i>
зайскати, զայскә — <i>զայսկալա</i>	зайскати, զայскә — <i>զայսկալա</i> и <i>զայսկալա</i>

II

лèжати, лèжá — лèжáла
залéжати, залéжá — залéжáла

бјéжати, бјéжá — бјéжáла
разбјéжати се, разбјéжá се —
рдзбјéжáла се
бојати се, ббјá се — ббјáла се
побојати се, пббојá се —
йббојáла се
трчати, трчá — ѹрчáла
потрчати, потрчá — йдѹрчáла

лèжати, лèжá — лèжáла
залéжати, залéжá — залéжáла
и залéжáла
блéжати, блéжá — блéжáла
разблéжати се, разблéжá се —
рдзблéжáла се
бојати се, бојá се — ббјáла се
побојати се, побојá се — йб-
йббојáла се
трчати, трчá — ѹрчáла и ѹрчáла
потрчати, потрчá — йдѹрчáла и
йоѹрчáла

III

грàкстati, грàкta — ірàкшáла
загрàкstati, загрàкta —
заірàкшáла

дàкstati, дàкta — дàкшáла

рòкstati, рòкta — рòкшáла
зарòкstati, зарòкta — зарòкшáла
звéкstati, звéкta — звéкшáла

пùктati, пùкta — ѹукшáла

сíкstati, сíкta — сíкшáла
засíкstati, засíкta — засíкшáла

хùкstati, хùкta — хùкшáла
захùкstati, захùкta — захùкшáла

цикstati, цикta — цикшáла
зацикstati, зацикta —
зацикшáла
сùктati, сùкta — сùкшáла
посùктati, посùкta — йосùкшáла

штèкstati, штèкta — ѹштèкшáла
заштèкstati, заштèкta — за-
штèкшáла

грàкstati, грàкta — ірàкшáла
загрàкstati, загрàкta — здірак-
шáла и заірàкшáла
дàкstati, дàкta — дàкшáла
задàкstati, задàтka — задàкшáла
рòкstati, рòкta — рòкшáла
зарòкstati, зарòкta — зарòкшáла
звéкstati, звéкta — звéкшáла
зазвéкstati, зазвéкta — зазвéкшá-
ла и зазвéкшáла

пùктati, пùкta — ѹукшáла
запùктati се, запùкta се — зд-
шукшáла се и зайшукшáла се
сíкstati, сíкta — сíкшáла
засíкstati, засíкta — засíкшáла
и засíкшáла

յùктati, Ѻкta — Ѻкшáла
зајùктati, зајùкta — здукшáла и
зајукшáла

цикstati, цикta — цикшáла
зацикstati, зацикta — зацикшáла
и зацикшáла

сùктati, сùкta — сùкшáла
засùктati, засùкta — засùкшáла и
засùкшáла

штèкstati, штèкta — ѹштèкшáла
заштèкstati, заштèкta — зди-
штèкшáла и заштèкшáла

IV

- веругати, вेруга — *вेругајла*
изверугати, йзверуга — *изверујала*
вијугати, вијуга — *вијујала*
извијугати, йзвијуга — *извијујала*
гомилати, гомилә — *ідмилала*
нагомилати, нагомилә — *надіомилала*
гребенати, гребенә — *іребенала*
давијати, давија — *давијала*
кайшати, кайшә — *кайшијала*
искайшати, йскайшә — *искайшијала*
кобельяти, кобельә — *кобельала*
искобельяти, йскобельә — *искобельала*
копрјати, копрја — *котрјујала*
кривудати, кривуда — *кривудала*
обадати, обада — *ббадала*
оружати, бружә — *бружала*
- веругати, веруга — *вेругајла* и *верујала*
изверугати, изверуга — *изверујала* и *изверујала*
вијугати, вијуга — *вијујала* и *вијујала*
извијугати, извијуга — *извијујала* и *извијујала*
гомилати, гомила — *ідмилала* и *іомилала*
нагомилати, нагомила — *надіомилала* и *наїомилала*
гребенати, гребена — *іребенала* и *изребенала*
изгребенати, изгребена — *изіребенала*
давијати, давија — *давијала* и *давијала*
подавијати се, подавија се — *йодавијала* се и *йодавијала* се
кайшати, кайшә — *кайшијала* и *кайшијала*
искайшати, искајшә — *искайшијала*
кобельяти, кобельә — *кобельала* и *кобельала*
искобельяти, йскобельә — *искобельала* и *искобельала*
копрјати, копрја — *котрјујала* и *којрјујала*
ископрјати се, искојрја се — *искотрјујала* се и *искојрјујала* се
кривудати, кривуда — *кривудала* и *кријудала*
искривудати, искријуда — *искријудала* и *искријудала*
обадати, обада — *ббадала* и *обадала*
разобадати, разобада — *рзобадала* и *разобадала*
оружати, оружка — *бружала* и *оружала*

наоружати, наоружа —
наоружала
рачунати, рачунә — рачунала

израчунати, израчунә —
израчунала
решётати, решетә — решётала

изрешётати, изрешетә —
изрешётала
сигурати, сигурә — сийурала

осигурати, осигурә — осигурала
тестерати, тестерә — шестерала
тетурати, тетурә — шестурала

дотетурати, дотетурә —
дотетурала
чепркати, чепркә — чайркала

зачепркати, зачепркә —
зачайркала
черупати, черупә — черуйала

ишчерупати, ишчеруца —
ишчеруйала

разоружати, разоружа — рд-
зоружала и разоружала
рачунати, рачунә — рачунала и
рачунала
израчунати, израчунә — изра-
чунала и израчунала
решётати, решетә — решётала и
решётала
изрешётати, изрешетә — изре-
шётала и изрешётала
сигурати, сигурә — сийурала и
сийурала
осигурати, осигурә — осигурала
и осигурала
тестерати, тестерә — шестерала
и шестерала
тетурати, тетурә — шестурала и
шестурала
затетурати, затетурә — здай-
турала и зазайтурала
чепркати, чепркә — чайркала и
чайркала
зачепркати, зачепркә — здай-
ркала и зачайркала
черупати, черупә — черуйала и
черуйала
очерупати, очерупә — дчеруйала
и очеруйала

V

Ево још примјера само за ускочки говор:

бачати, бача — бачала ; разбачати, разбача — разбачала и разбачала
вардати, варда — вардала ; завардати, заварда — завардала и завардала
вёрмати, вёрма — вёрмала ; повёрмати, повёрма — ѹовёрмала и ѹовёрмала
врнчати, врнча — врнчала ; наврнчати, наврнча — нафрнчала и нафрнчала
грушати, груша — іршала ; угрушати, угруша — ѹиршала и ѹирушала
гыцати се, гыца се — іицала се ; разгыцати се, разгыца се — разицала се,
разицала се
гүжвати, гүжва — іюжала ; изгүжвати, изгүжва — иззіужвала и из-
зіужвала
дёблъати, дёблья — дёблъала ; одёблъати, одёблья — оддебльала и оддебльала
дочёпати, дочёпа — дочейала и дочейала
закръяти, закръя — закрклала и закркъала

изанђати, изанђа — изанђала и изанђала
 кључати, кључа — кључала; прокључати, прокључча — прокључала и
 прокључала
 крати, кра — крала; закрати, закра — закрала и закрала
 кркњати, кркња — кркњала
 крепати, крепта — крепала; покрепати, покрепта — покрепала и покрепала
 куповати, купова — куповала и куповала
 листати, листа — листала; пролистати, пролиста — пролистала и пролистала
 мотати, мота — мотала; намотати, намота — намотала и намотала
 обећати, обећа — обећала и обећала
 петљати, петља — петљала; запетљати, запетља — запетљала и запетљала
 разгјати се, разгјаца се — разгјачала се и разгјачала се
 распљећати, распљећа — распљећала и распљећала
 рђати, рђа — рђала; зарђати, зарђа — зарђала и зарђала
 седлати, седла — седлала; оседлати, оседла — оседлала и оседлала
 секати, сека — секала; посекати се, посека се — посекала се и посекала се
 ћетати, ћета — ћетала; проћетати, проћета — проћетала и проћетала
 читати, чита — читала; прочитати, прочита — прочитала и прочитала
 чујати, чуја — чујала; ишчујати, ишчуја — ишчујала и ишчујала
 шегати, шега — шегала; ишегати, ишега — ишегала и ишегала

Као што се колебају инфинитиви *иобљећи* и *иобљећи* и сл., тако се колебају и облици глаголског придјева рад југ тих глагола изузев мушког рода у једч.: *иобљејо*: *иобљејла* и *иобљејала*, *иобљејло* и *иобљејело*, *иобљеји* и *иобљејели* итд.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЈЕВ ТРПНИ

274. — У глагола типа *вучи* дугоузлазни акценат остаје на првом слогу и не помјера се према kraju: *вучен* — *вучена* — *вучено*, *извучен* — *извучена* — *извучено*, *шучен* — *шучена* — *шучено*, *исијучен* — *исијучена* — *исијучено*, — *везен* — *везена* — *везено*, *извезен* — *извезена* — *извезено*, *исирешен* — *исирешена* — *исирешено* итд.

275. — Глаголи тиста реда имају редовно: *речен* — *речена* — *речено*, *ијечен* — *ијечена* — *ијечено* итд.

276. — Глаголи тиста *ијчени* имају акценат (") на првом слогу и у простим и у сложеним глаголима: *ијчени* — *ијчена* — *ијчено*, *задијочени* — *задијочена* — *задијочено* итд.

277. — Глаголи типа *донешен* имају дзогуб глаголски придјев трпни: *донешен* — *донашена* и *данешен* — *данешена*, *пренешен* — *пренешена* и *пренешен* — *пренешена* итд.

278. — Стари акценат на почетном слогу редовно имају глаголи типа *иродригейши*: продрт — продрта — продрто, натрт — натрга — натрго, подуврт — подуврта — подуврто, подупрт — подупрта — подупрто итд., а прости глаголи имају у томе облику овај акценатски однос: дрт — дрта — дрто, спично придјевима *драй* — *драйа* — *драјо* и сл.

279. — Глаголи типа кренути имају глаг. прид. трпни редовно под дугосилазним акцентом: *кренүй* — *кренүша* — *кренүйо*, а сложени *йдкренүй* — *йдкренүша* — *йдкренүйо*.

280. — Не помјера се с коријена акценат глагола типа *сѣти* у глаголском придјеву трпњом:

сѣчен — *сѣчена* — *сѣчено*.

У сложенима се задржава однос у простим глаголима: *йдсечен* — *йдсечена* — *йдсечено*.

281. — Глаголи типа чињети имају редовно:

чињен — *чињена* — *чињено*, *учињен* — *учињена* — *учињено*.

— Међутим, други глаголи *и/и*-основа имају повучен акценат у овом облику: *кдишен* — *кдишена* — *кдишено*, *лдмљен* — *лдмљена* — *лдмљено*, *вджен* — *вдженна* — *вдженено*, *їдњен* — *їдњена* — *їдњено*, *ндишен* — *ндишена* — *ндишено* итд.

282. — Глаголи као оружати, куповати, вљенчати и сл. редовно имају стари акценат на првом слогу:

дружан — *дружана* — *дружано*, *куйован* — *куйована* — *куйовано*, *вљенчан* — *вљенчана* — *вљенчано* и сл.; слож.: *наоружан* — *наоружана* — *наоружано*, *йдкуйован* — *йдкуйована* — *йдкуйовано*, *йривленчан* — *йривленчана* — *йривленчано*.

283. — У глагола типа *шиши* трпни придјев је редовно под новом узлазном интонацијом: *шивен* — *шишена* — *шишено*, *шіен* — *шіена* — *шіено*, *чувен* — *чуvena* — *чувено*, *крайен* — *крайена* — *крайено*.

Тако је и у сложенима: *сашивен* — *сашишена* — *сашишено*, *йокривен* — *йокривена* — *йокривено* итд.

Гл. прид. трпни тих глагола може, разумије се, бити и с наставком *-и*, *-ша*, *-то* и тада се овако изговара: *шиши* — *шишио* — *шишио*, *крайши* — *крайшиа* — *крайшио* и сл., и сложени: *сдшиши* — *сдшишиа* — *сдшишио* и *йрискрайши* — *йрискрайшиа* — *йрискрайшио* итд.

ПРИЛОЗИ

284. — У ускочком говору редовна је дужина завршног вокала компаратива и суперлатива прилога: *дљे*, *дље*, *бржे*, *ідре*, *віше*, *ніже*, *слаби'е*, *свєри'е*, *весла'е*, *надјиле*, *надјалье*, *надјбрже*, *највесла'е*, *надјаше* итд.

285. — Прилози на -чи, -хи, -ши, -чи и сл. у ускочком су говору редовно са кратким завршним вокалом: *вучи*, *йаски*, *йаски*, *мушки*, *љути*, *шүзёти*, *стоећи* итд.

286. — Сви темпорални прилози типа *данас* имају уопште дуг завршни слог у ускочком говору: *данас*, *јұйырбс*, *нідіас*, *ардеңейбс*, *једнас*, *зымус*, *ләйбс* итд.

287. — Прилози као *бодиміңе* имају у ускочком говору акценат обично ближе крају (на посљедњем односно претпосљедњем слогу): *бодиміңе*, *ћиниміңе*, *крадиміңе*, *мъесіміңе*, *нігіңе*, *облеңүчкө*, *ушиміңе*, *измалена* итд. У примјерима: *йоиміңе*, *йоедіңе*, *йоребаржे*, *ұстопиңе* итд. овај се акценат слаже с Вуковим.

И прилози као *шрұйашкө* и сл. имају дужину на ултими.

288. — Вуков прилог *іде* (*де*, *ди*, *ідіг*, *ће*, *іе*, *іђе*, *іди*) гласи у Ускоцима само ће (изузима се најсавременије стање развитка овог говора, у коме се може чути и књижевно *іде* и контаминарано *іђе*). У Ускоцима, међутим, поред "акцента" (Бе си бида? — Бе си га нашо? — Кодишу ће с бධља траја итд.), постоји и дугоскилазни: *ће*. Овај се акценат чује у случајевима „ванреченичке“ употребе, тј. кад се употреби као самостална упитна ријечца: А. Помо се Јован. Б. Бе? — А. Пома'б сам кунцијере. Б. Бе? У оваквим случајевима готово никад се не чује краткоскилазни акценат.

289. — Познато је да прилози постали од средњег рода придјева имају обично акценат средњег рода одређених придјева (без дужине на завршном вокалу): *Лијено* си радио. Ни Вукови ни ускочки прилози ове врсте не придржавају се увијек тога правила, а сем тога — каткада се и међусобно акценатски разликују; тако Вук има *брзо* и у загради *брзо*, давно, а у Ускоцима само *брзо* и *давно*. У Вука, супротно томе, налазимо *рұжно*, а у Ускоцима *рұжно* (Рұжно си учїни'о). Дугоузлазни

акценат има у Ускочима и прилог *тѣшко* (*Тѣшко* му є), поред краткосилазног (*Тешко* њима). Овај посљедњи акценат (*тѣшко*) има и Вук.

290. — Има прилога чија се акценатска разлика између Вука и Ускока везује за падежне облике од којих потичу: *мѣхом*, *їрѣшкбм*, *дѣну*, *шѣрбм* итд. у Вука према ускочком: *мѣом*, *їрѣшкбм*, *дѣну*, *шѣром* итд.

291. — Према Вуковом *вѣдма* Ускочи имају дугоузлазни акценат добијен у процесу контракције (веома < вѣома), па ретрогресивно дугоузлазни: *вѣбма* (мјесто *вѣдма*); слично је и са *їрѣхдѣа* (Вук): *їрѣшьа* и *їрѣбѣа* (Ускочи).

292. — Али, уопште говорећи, акценат поједињих прилога често је другачији на разним теренима. То важи и за Вуков и ускочки говор. Да би се колико-толико видјеле те разлике, навешћу овде неколико примјера:

Вук	Ускочи
изнутра, позно, пôлако, опет,
одиста, најлаш, најполишћ, коли-
ко, јувар, зајувар, јувис, лани,
бадава, ѡутуре, бoggме, барем,
рашта, тешто, йстија, каконо,
саде, пешкћ, сперукћ, сјутрадан,
таде, таман, вайкада, вала (вала),
најкон, пачек и др.	јизнутра, позно, пôлако и полако,
блет,
колико, одиста, најлаш, најполишћ,
јувар, зајувар, јувис, лани, ба-
дыва, ѡутуре, бoggме, рашта, теш-
то, йстија, каконо, саде, пљеш-
кћ, сперукћ, сутрадан, таман,
вайкада, вала, таде, најкон, па-
чек и др.

Неусталеност акцента и квантитета огледа се и у разним показним прилозима:

Вук	Ускочи
вако, овуда (овуда), овудије
(овудије), одавле (одавлѣ), одаклѣ
(одаклѣ, одаклѣ), одатлѣ (одатлѣ,
одатлѣ), однекуда, откуда, отуда.	вако, овуда, овуди'е, одавлѣ,
одавлѣ и одавлѣ, одакле и одаклѣ
(одклѣ), одатле, одатлѣ и отатлѣ,
однекуда, откуда, отуда итд.

293. — Прилози као *нашироко* редовно имају акценат қао у књижевном језику:

најдујачко, *најак'ево*, *најдесно*, *најдесно*, *најдир'еко*, *најодабно*, *најмрѣво*,
најли'ено итд.

Некад разноврсност форми истог прилога не повлачи за собом и различите акценте:

вуда — вудан — вудар — вуди'е — вуди'ен — вуди'ер,
а некад повлачи:

сад: сада — саде — садек — саден

294. — Прилог *мѣшчији* је заменичко-глаголског порекла (мене[мени]
се чини). Као што се види, ту постоји секундарно дуљење у оба слога и
акценат на ултими односно ' на првом слогу.

ПРИЈЕДЛОЗИ

295. — У вези са преношењем акцента на приједлог в. главу „Прозодијски односи у проклизи и енклизи“.

296. — Само неки приједлози могу имати сопствени акценат: *рāди, мīмо, йозáди* (и прил.), *йдрāди* итд.

ВЕЗНИЦИ

297. — Оно што је речено за приједлоге важи, углавном, и за везнике:

и jā, и mī, dā видāи итд.

— само што везници много рјеђе него приједлози ступају у проклитичке односе.

298. — И везници могу имати самосталан акценат:

йли, нīши, дли итд.

УЗВИЦИ

299. — Узвици су обично артикулисане ријечи (*лēд, кūкū, ѡдо*), са акцентуацијом која постоји и у другим врстама ријечи (*илē, ѡдој*). Међутим, они то не морају бити. Они нијесу права врста ријечи, већ непосредан израз наших душевних расположења, наших емоција, изненађења, чуђења и сл. Као такви они могу бити и неартикулисани. Њихова гласовна структура не мора се поклапати са редовним консонантизмом и вокализмом нашег језика, а има и случајева кад они у погледу акцента и квантитета потпуно искачу из оквира свих акценатских закона нашег књижевног језика, нпр. узлазни акценти могу стајати на једносложним узвицима, силазни акценти могу стајати и на слововима ван првог, било који од акцената може бити на крају узвиска, дуги могу бити не само вокали већ и консонанти, један вишесложни узвик може имати јединствен или различит акценат на свим својим слововима, најзад сама природа акцента у узвику не мора бити као она коју имају наша позната четири књижевна акцента.

— Кад се има све то на уму, сасвим ће бити јасно што изговорна страна узвиска у Вуку и у ускочком говору може бити сасвим различита. На вешћу само неколико слушаја да би се видјела та разлика. Вук, нпр., има *вđч* (узвик за вабљење говеда), тј. са краткосилазним акцентом. У Ускоприма тај узвик гласи обично *вđч* и *вđч*, дакле са краткоузлазним акцентом, иако је „ријеч“ једносложна и са дугим самогл. ч. За терање говеда Вук има *де*, док тај узвик у Ускоприма гласи *дē*. Вук је навео узвик

мди (*мди*) за вабљење мачке; у ускочком говору, међутим, узвик *мди* употребљава се за теравање мачке, исто као и *йис*, док се узвик *май* или *май* употребљава за вабљење мачке. Узвиком *сок* вабе се говеда; ипак његов изговор *сок* представља „незаинтересованје“ вабљење, а изговор *сок* и *сок* искљије, умиљатије, топлије. Сличних и других разлика има још доста, те нема потребе да се на њима задржавамо. Подвлачим још једном да се за вабљење животиња употребљава блажки, мекши акценат у једносложним узвицима, а за теравање тврђи, оштрији. То је, уосталом, и у природи ових ствари. Навешћу још само два-три момента у којима ускочки говор одступа од књижевног језика, тј. од Вука. За заустављање волова у бразди или у каквој другој сличној прилици у Ускоцима се употребљава узвик *јбч* и *јбч*, за вабљење говеда *ћаеч* и *ћаеч*, за исказивање великог жаљења за неким: *јад*. Као што се види, дугоузлазни акценат стоји на једносложним ријечима и на kraју ријечи. — Вокативи постају каткад специфична врста узвика (особито кад је у питању дозивање на даљину), и тада је у ускочком говору практично неискрпан број дозивања односно узвицивања, тј. наглашавања, напр.: *Сидни'a*, *Сидни'd*, *Сидни'д*, *Сидни'd*, *Сидни'даа*, *Сидни'дааа* итд.

СКРАЋЕНИЦЕ

- АГПД — Јован Вуковић: *Акценат јовора Пиве и Дробњака*, СДЗб X, 187—417.
- АСПГ — Гојко Ружичић: *Акценатски систем јевральској јовори*, СДЗб III, 115—176.
- АУ — Берислав Николић: *Уџбаник за испитивање акцената у штокајским јоворима*, ЈФ XXVII, 307—336.
- В — Вук Стеф. Карадић: *Српски речник*, Београд 1935.
- ВД — Вук-Даничић.
- ГБ — Драго Ђупић: *Говор Бјелоравловића*, СДЗб XXIII, Београд 1977.
- ГЉ — Милосав Тешић: *Говор Љештанског*, СДЗб XXII, 162—328.
- ГПД — Јован Вуковић: *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, 1—113.
- ГС — Томо Маретић: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Загреб 1899.
- ГСО — Милорад Симић: *Говор села Обади у босанском Подрињу*, СДЗб XXIV, Београд 1978.
- ОМНА — Берислав Николић: *Основи млађе новоштокавске акцентуације*, Београд 1970, 1—122.
- Прав — *Правојес српскохрвайској књижевној језику*, Матица српска — Матица хрватска, Нови Сад — Загреб 1960.
- ПСКЈ — в. Прав.
- Р — в. В.
- РД — Александар Белић: *Историја српској језику; Речи са деклинацијом*, универзитетска предавања, Београд 1050.
- РЈА — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, књ. I—XXIII, Загреб 1880—1976.
- РМСМХ — *Речник српскохрвайској књижевној језику*, књ. I-II, Матица српска и Матица хрватска и књ. III-IV само Матица српска, Нови Сад — Загреб и само Нови Сад.
- РСАНУ — *Речник српскохрвайској књижевној и народној језику* Српске Академије наука и уметности, књ. 1—11, Београд, 1959—1981.
- СА — Ђуро Даничић: *Српски акценти*, Београд и Земун 1925.
- СВ — Милан Решетар: *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien 1900.
- ССЈ — Михаило Стевановић: *Савремени српскохрвайски језик* I, Београд 1964.

Миляя Станић

УДАРЕНИЕ В ГОВОРЕ ПЛЕМЕНИ УСКОКИ

Резюме

Ускокский говор (на юго-восток от Дурмитора, бассейн реки Тушиня) находится в кругу тех говоров, которые послужили Вуку Караджичу основой литературного языка. Хотя этот говор находится на восточной границе говоров герцеговинского типа, ему присущи все основные элементы этих говоров, а это значит и языка Вука. Поэтому и квалитативно-квантитативные характеристики этого языка совпадают, в сущности, с языком Вука: в обоих случаях речь идет о современной сербохорватской акцентуации. Если же и появляются различия, то они, во-первых, понятны: каждый из говоров, не только в рамках разных диалектов, но и в пределах одного и того же диалекта, в ходе времени приобретает ряд своих специфических черт, а во-вторых, современный ускокский говор, который является предметом исследований и язык Вука и Даничича, с которыми проводится паралель, разделяет 150-летний временной разрыв, так что в ускокском говоре могли произойти перемены, несмотря на то, что бурные общественные сдвиги в развитии нашего народа за эти полтора столетия не всегда охватывали и этот горный край и не нарушали систему ударений этого говора.

1. В ускокском говоре сохраняется старая долгота в нескольких формах и частях речи:

а. в инфинитиве и в формах, образованных из основы инфинитива: *іледаћи*, *іледаћу*, *іледала*, *іледа* (аорист);

б. у прилагательных типа *блав*, *гравас* и т. п. Эта долгота распространяется и на другие формы подобных прилагательных: *жубјкасса*, *жубјкасио*, *жубјкаши*, за исключением некоторых форм определенного типа прилагательных: *рӯшав*, *рӯшава*, *рӯшавб* и т. д. наравне с: *рӯшав*, *рӯшава*, *рӯшавб* и т. п. Эта долгота характерна и для существительных на *-ац* и прилагательных на *-ав*: *блавац*, *гравац*, *кубацац* и т. д., но

їубасица, їдрасица, и т. п. У производных же глаголов, ударение следующее: *обаласиши, оборасиши* и т. п., а также и: *ձбалавиши, ձօրավиши* и т. п.

в. У существительных ж. и м. рода *а*-основ, в окончании *-ама* (в дательном, творительном и предложном падежах множ. числа) первое *а* всегда долгое, если в слоге перед окончанием нет одного из восходящих ударений: *կўհամա, զօբանչամա*, но *շենամա*.

2. Окончания *-ов*, *-ев* и *-ин* именительного (т. е. вин.) падежа м. р. единственного числа прилагательных и некоторых местоимений, как правило долги: *брձածօվ, լուսածօվ, սէմբրին, զարև, խէմբէ*, но в других родах и формах — нет долготы: *բրձածավայինա, սէմբրինա, լյաբավ*. Прилагательные типа *буков, лучев* и т. п. имеют долготу всегда, если выступают как притяжательные: *յալբանօվ, միրիս* и т. п., а долгота отсутствует если они обозначают качество: *բյուկ պտղ*.

3. У многих из глаголов I, II и VI и почти у всех глаголов IV спряжения (по А. Беличу) в основе настоящего времени гласный краток: *իրիզմ, լադум, շում*.

4. Конечный гласный в 3 лице мн. ч. аориста и имперфекта всегда долг: *սինաշե, զայրիսիշ, տրէսօշե, ձիօշե* (аорист) и *նիրաից, սինաից, տրէսիյաից, բյայց* (имперфект).

5. В ускокских говорах нормальным явлением можно считать перенос нисходящего ударения с первого слога на предлог: *նձ սույեց, յ յօրեց, յ կոյից, յ նիւց*. Существует и перенос такого типа: *ձույժ յօճնեց, տրի ձանց* и т. п.

6. Именные типы ударений ускокского говора главным образом совпадают с типами Дж. Даничича, но бывают и отступления. В ускокском говоре: *ձյօ — սույեց, զմայ — զմայց, զօր — զօրց, ձրին — ձրինց, կլյուկո — կլյուկց* и т. д. Очень много и единичных номинативных и парадигматических квантиративно-ударных отступлений: *քազմ, ձեռագործ, կոյնակ, ազնակ, իրմարյօց, սիածո, բռաշտո* и т. д. Тип *բլելօվ* — *բլելօվա* в группе типа *յյնակ — յյնակց*, так что и прилагательные производные от этих имён существительных имеют те же ударения: *բլելօվօվ, յակօվօվ* и т. п. Случай типа: *բրչիկ — բրչիկա* чаще встречаются в ускокском говоре, чем у Вука Караджича и Дж. Даничича.

Существительные типа *шароња* в акцентуальном смысле единны: *յաлоња, րաмоња, իեроња* и т. д.

Многие из существительных м. р. на *-ар* сохраняют в ускокском говоре старый перенос: *չւար, սիրդյար, կլյար* и др.

У существительных мужского рода на *-oj*, в именительном ед. числа этот гласный короток: *աօձօյ, նաօյ, իրբօյ, իօկօյ* и т. д.

Старые существительные на согласный типа *йлам*, в тех случаях когда сохранили старую номинативную форму, всегда под долгописходящим ударением: *յլամ, կամ, իրամ*. При эмотивном напряжении *կամ* может перейти в *կամ*: *Կամ (կամ) տի յ դօմ!*

У существительных мужского рода из -ан обычно краткий гласный в этом окончании: *ћајдлан*, *брајдлан*. Исключением являются: *Радован*, *Милован*, но *Душан* — *Душана*.

Существительные типа *Милинко* всегда под этим ударением. Нет переноса ударения ни у существительных общего типа, если они, конечно, употребляются в ускокском говоре: *дѣбелько*, *чүйавко*, *їарлавко* и т. п.

Имена собственные *Јанко*, *Мирко*, *Бранко*, *Смиљко*, *Миљко*, и т. п. в ускокском говоре произносятся так, что ударение не изменяется ни в соответствующих фамилиях: *Бранкович*, *Јанкович*, *Миркович* и т. д. Такое же положение и с именами: *Раде*, *Пиро*, *Јово* и с производными фамилиями: *Радевич*, *Перович*, *Јовович*, *Црнович*. Ударение на фамилиях такое же как и на именах: *Тодорович*, *Булатович*, *Раданович*, *Симонович*, *Джованович* и т. д.

Краткое ударение всегда у существительных: *јељасће*, *јрђасће*, *јуље*, *јеле*, *јње*, *јробље*, но исключительно: *снобље*, *јробље*, *ббрје* и т. п.

Существительные типа: *јаљче*, *шарче*, *јсјујче*, в ед. числе всегда с ¹ ударением, а во множественном числе: *шарчад*, *јаљчад*, *јсјујчад* — без перемены ударения.

Существительные: *једрећенице*, *јарешице*, *брдашице*, *буреңце* и т. п. обычно так и произносятся.

Топонимы среднего рода заканчиваются на долгий гласный (*Мокрб*, *Гајцб* и т. п.) и склоняются как прилагательные (*Мјокрбі*, *Мјокрбм* и т. д.) или же заканчиваются на краткий гласный (*Милинско*, *Гдраниско*) так что и склоняются как имена существительные (*Милинска*, *Малинска* и т. д.). Существительные типа *Лийово*, *Крново*, *Брдараево* и др. давно уже отшлились от имен прилагательных.

Вуковские существительные типа *везилья* и др. здесь имеют форму: *везила*, *шкала*, *ирела*, *злойрела* и т. д., а существительные типа *навала*, обычно с ¹ ударением: *навала*, *замуга*, *забава*, *завада* и др., но *завала* и т. п.

Трехсложные существительные женского рода типа *средина* образуют под ¹ ударением на центральном слоге: *средина*, *йланйна*, *сланина*, *милйна*, *сиреина*, *шкрабина* и т. д. но с другой стороны: *ледина*, *јарина* и т. п. Ударение обязательно переносится из предлог: *у йланину*, *у дубину*, *у ширину*, *на висину*, но и: *на сланину*.

Имена собственные типа *Миљава* произносятся рече чем у Вука: *Милосава*, *Видосава*, *Вјкосава*. В ускокском говоре есть несколько дзух-сложных имен собственных женского рода, которые при однокровом звуковом составе имеют различия: ударения: (':') как на пример: *Ружа* и *Рұжа*, *Анђа* и *Анђа*, *Дуња* и *Дуња* и т. п. Следует подчеркнуть, что эти ударные варианты никогда не относятся к одной и той же особе: кого зовут *Ружа*, никогда не назовут *Рұжа*, и наоборот.

Существительные женского рода *блажчад*, *слинажчад*, *йасијорчад* и т. п. могут произноситься и как *блажчад*, *слинажчад*, *йасијорчад*.

7. Большое число имен прилагательных произносится в ускокском говоре с кратковосходящим ударением: *бакрен*, *бджий*, *брдцкий*, *бременни*, *бүйәрский* и т. д., но существует и противоположное соотношение: *бұдалас*, *ерділас*, *ідройадан* и т. п. В этом говоре: *іләдан* и *жәдан*. Атрибутивные формы: *мәкій*, *свәйій*, *шөрдій* и т. п. обычно под этим ударением, а в некоторых случаях может быть и: *мәкій*, *шөрдій*, *свәйій*, *мәкій сир*, *свәйій Никола*.

Гласный в окончаниях род. мн. типа *жусушије* всегда долг: *жүшије* и *жүшије*, *младије* и *младије* и т. д., если не произносятся: *жүши*, *млади*, или *жүши*, *млади* и т. п.

Прилагательное *жусушиок* (при наличии всех гласных), а существительное: *жүшиока*.

Приставка в превасходной степени *нај* всегда под кратконисходящим ударением: *најбольь*, *најсрєйни* и т. п.

8. Инфинитивные формы глаголов типа *суни* всегда под долгонисходящим ударением: *сүни*, *шүни*, *нәни*, *үни*, *шрёсни*, *йрёни*, *сүн*, *шүн* и т. п. То же соотношение остается и у приставочных глаголов тех же основ: *ձօвүни*, *ձօшүни*, *իսյрёсни* и т. п.

У глаголов типа *ձնи'ени*, *հազար*, *օթբաши* (*օթբахи*) и т. п. формы настоящего времени следующие: *ձնесем*, *ձծедем*, *ձւզեմ*, *ձրեбем*, *հազում* и т. п.

Третье лицо мн. числа настоящего времени по ударению совпадает с оставленными лицами: *սիավան* — *սիավայ*, *միյենայ*.

В настоящем времени глаголов типа *ձաւյան* сохранился старый перенос: *ձաւյем*, *ձաւմմем*, *իզасијем* и т. п.

Повелительное неподвижное глаголов типа *ձծи*, *հօսи* и т. п. может во 2 лице «дин. числа» иметь формы: *ձծ*, *հօս* и т. п.

Имперфект глаголов типа: *չիտան* может быть и: *չիտаше*, *шайутиаше* (2 л. ед. числа), а бывает и что ударение переносится к концу слова: *չիտаше*, *шайутиаше* и т. п.

Глаголы в ускокском говоре типа *օրան* имеют следующие формы 2 и 3 л. един. числа аориста: *ծրա*, *սնծրա* и т. п. Глагол *րէն* — *րече*, а глаголы типа *առելեն* — *առելեյ*, *իրելեյ* и т. п.

Глаголы типа *առօրջան* 2 и 3 л. един. числа аориста имеют: *առօրջ-ж*, *իրևլենча*, *իրիձձа*, *իրեյձնա* и т. п., т. е. сохраняют ударение инфинитива, тогда как в формах доказательного причастия, ударение удваивается: *հաօրուժօ* и *հաօրուէնօ*, *հաօրուշալա* и *հաօրուշալա* и т. д. В этих двух лицах ударение с переносом у глаголов: *իրեյնունի*, *վիկնունի* и т. д.: *իրեշենունի*, *վիկնունի* и т. п.

В страдательном причастии глаголов типа *ձարիյеши* в ускокском говоре формы: *ձարբ*, *ձարла*, *ձարло*; *իրձձբ*, *իրձձլа*, *իրձձլո* и т. п.

9. В ускокском говоре всегда крайний гласный долгий (*e*) в формах деепричастных сравнительной и превосходной степеней: *ձլլէ*, *օրжէ*, *ձլլէ*, *իրէ*, *վիշէ*, *слабије*, *веселије* и т. п.

10. Наречия на *-шки*, *-чики*, *-цки* и др. всегда с кратким конечным гласным: *вүчкы*, *йâски*, *мүчкы*, *лүчкы*, *йүзгеки*, *свёжки* и т. п.

У всех темпоральных наречий типа *данас* общий долгий конечный слог: *данâс*, *нодâс*, *јесенâс*, *лëйðс*, *йрдльейðс*, *йроёйðс*, *зымûс* и т. д.

Наречия типа *бодимище* в ускокском говоре, чаще всего, с ударением на предпоследнем слоге: *бодимищё*, *крадимищё*, *ушимищё*, *облимищё*, *объерүчкё*, *йойруйдачкё* и т. п.

Междометия — членораздельные и нечленораздельные слова. Что касается ударения, они могут соответствовать формам из литературного языка, но и не должны. Интонативно они могут быть совсем независимы: *јбј*, *јад*, *ијој* и т. п. При гипокористических ситуациях междометия типа: *иис*, *мац*, *воч* и т. п. могут быть с восходящими ударениями: *вðч* и *вðч*, *мац* и *мац* и т. д.

